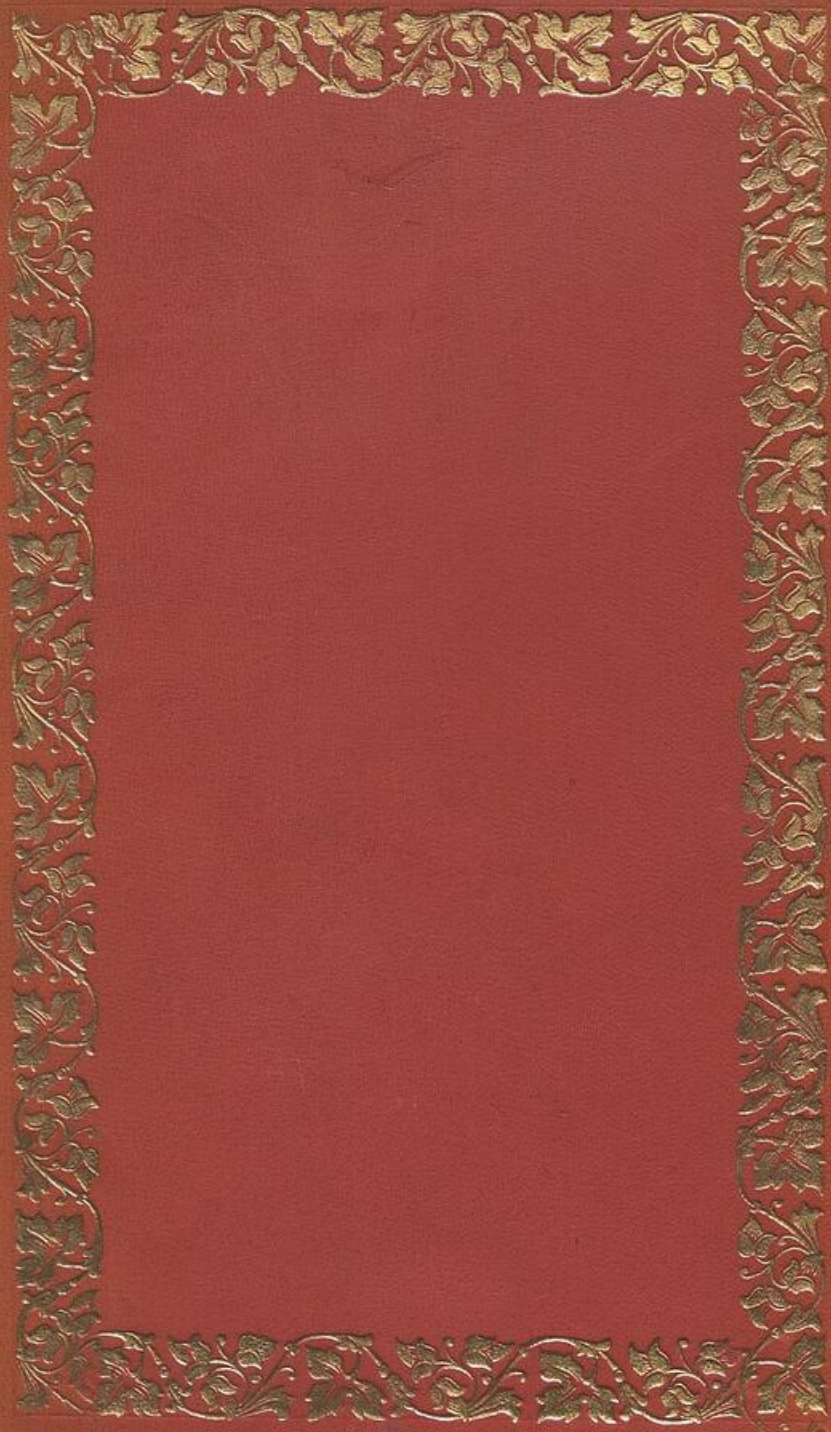

CERVANTES

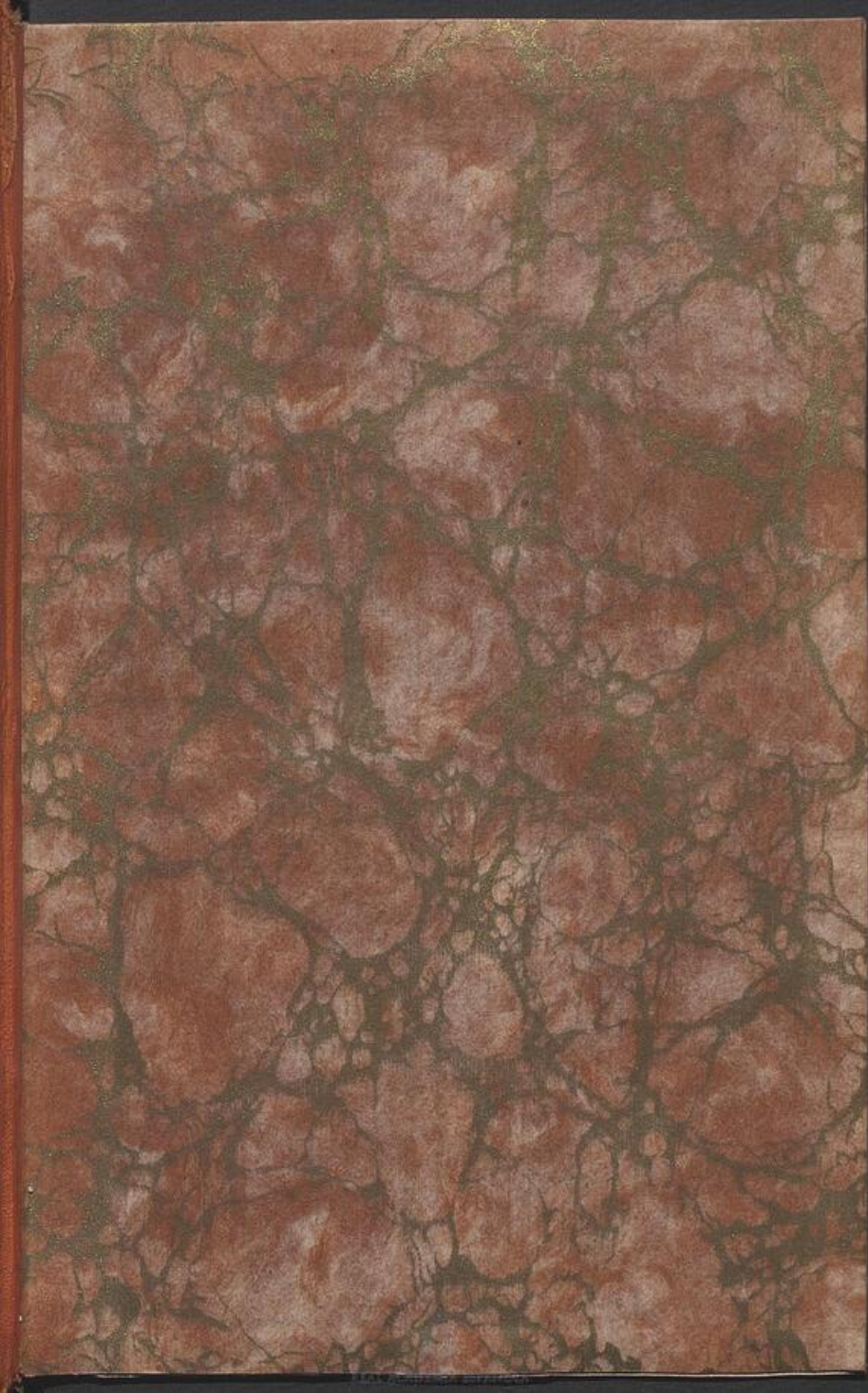
DON QUIJOTE

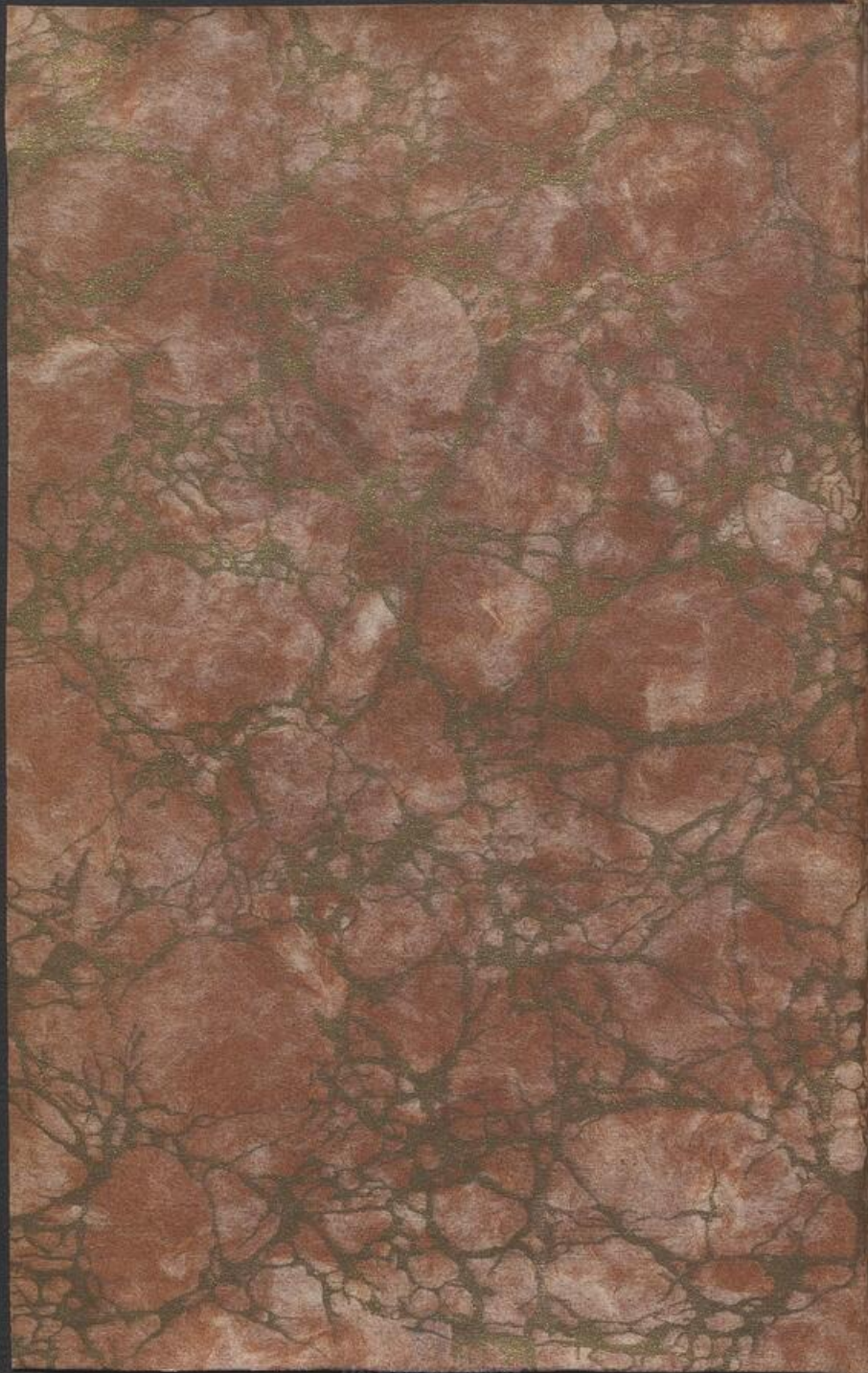
II

29
XI
9

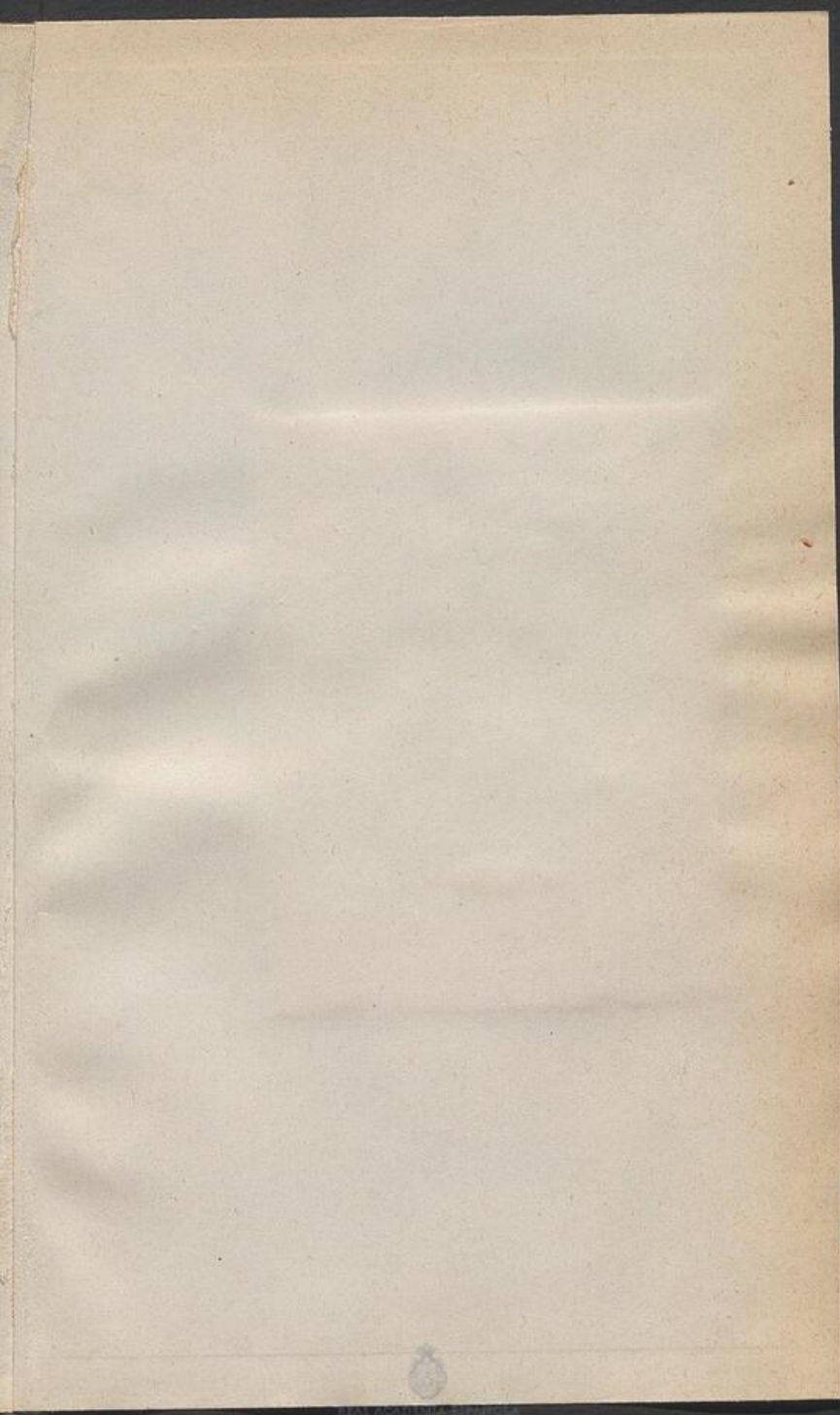

29 - XI - 9

Ex Libris
Duque de Arcos

N.º 3873

AZ ELMÉS NEMES

DON QUIJOTE DE LA MANCHA.

IRTA

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA.

SPANYOLBÓL FORDÍTOTTA S BEVEZETTE

GYÖRY VILMOS.

KIADJA A KISFALUDY-TÁRSASÁG.

MÁSODIK KÖTET.

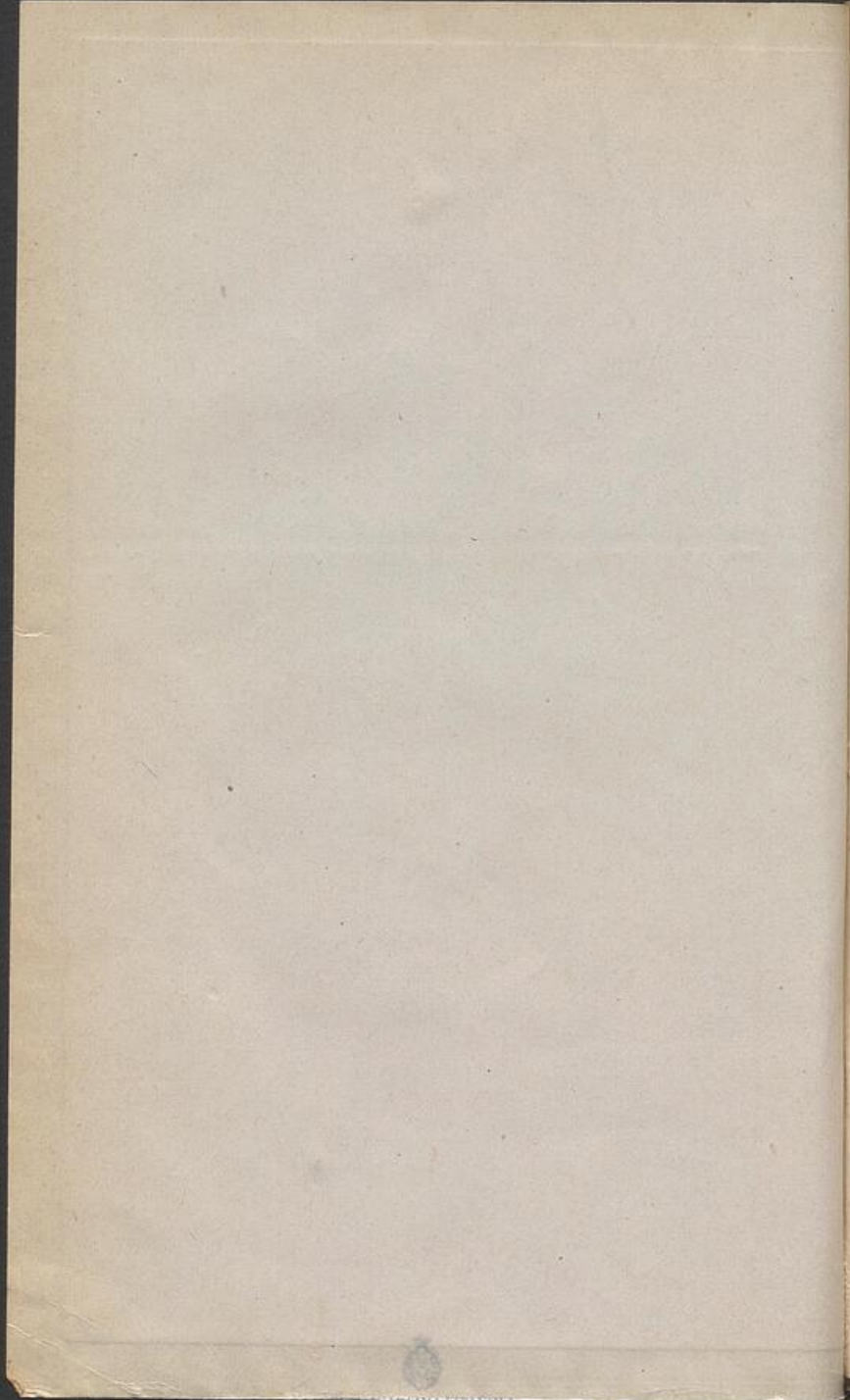
(AZ ELSŐ RÉSZ MÁSODIK FELE.)

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM TULAJDONA.

1874.

XXVIII. FEJEZET.

Ama váratlan és örvendetes kalandról, mely a lelkész-
szel és a borbélylyal ugyancsak e hegységben történt.

Boldog és szerencsés idők voltak azok, melyek-
ben a legvakmerőbb lovag, Don Quijote de la Mancha
e világra jött: mert azon tiszteletre méltó elhatáro-
zása folytán, hogy fel akarja támasztani és vissza-
adni a világnak a már-már kiveszett és kiháló félben
levő kóbor lovagrendet, csak így élvezhetjük e mi
mostani korunkban, melynek oly nagy szüksége van
a felvidítő szórakoztatásokra, nem csupán az ő igaz
történetének kedvességét, hanem az ebbe szőtt elbe-
széléseket s mellék történeteket is, melyek részben
nem kevésbé mulattatók, elmések és igazak mint
maga a fő történet. Ez pedig az ő jól meggerebe-
nezett, megsodort és felgombolyított fonalát újra
felvéve, elmondja hogy, a mint a lelkésznek épen az
volt a nyelve csucsán, hogy Cardeniot vigasztalni
kezdje, szándékában egy, füleibe csapodó hang aka-
dályoztatta meg, mely ezen szomorú kifakadásokat
hallatá:

— Irgalmas isten! Lehetséges-e, hogy immár

megtaláltam légyen azt a helyet, mely elrejtett sirjagyanánt szolgálhat testem sulyos terhének, a mit olyannyira akaratom ellenére hordozok? Igen, ez lesz az a hely, ha ugyan a magányosságban, melyet e hegység ígérni látszik, nem csalatkozom. Jaj nekem szerencsétlennek! hogy ily szívem szerint való kedves társaság e szirtek és bokrok, mert megengedik, hogy szerencsétlenségemet az egeknek elpanaszoljam; mennyivel alkalmasabb környezet ez mint akármilyen emberi teremtményeké, a kik között nincs e földön egyetlen egy se, kitől a kétségben tanácsot, a bánatban vigasztalást, a szerencsétlenségben segítséget remélhetnék!

Ezt az egész beszédet, mind a lelkész mind a vele együtt lévők mindnyájan világosan és érthetőleg hallották, s mivel ugy látszott — a mint csakugyan igaz is volt — hogy e szavak egészen a közelségből hangzanak feléjük: azonnal felkeltek s keresésére indultak annak, ki ezeket kiejtette. Alig mentek valami húsz lépésnyire, s ime egy szirt mögött, egy kőrísa lábánál paraszt ruhába öltözött fiatal legényt láttak ülni, kinek azonban arcját egyszerre ki nem vehették, minthogy az arra csörgedező patakban lábait mosván, előre volt hajolva. Olyan csendesesen lopóztak előre, hogy az ifju semmi neszőket sem hallá, ki egyébiránt nem is ügyelt másra csupán lábai mosására, melyek olyanok voltak mint két fehér kristály darab, mely ott termett a csörgeteg többi kavicsa között.

A lehető legnagyobb bámulatra gerjeszté őket a lábak fehérsége s szépsége, melyek úgy látszék nem arra vannak teremtve, hogy göröngyökön tapossanak vagy az ökrök meg az eke szarva után járjanak, mint gazdájok öltözete mutatni akarta. S a mint tapasztalák, hogy az ifju nem vette észre őket, a lelkész, a ki legelől ment, jelt adott másik két társának, hogy huzódjanak félre s rejtőzzenek el az ott levő egyik szirt darab mögé. S csakugyan így is tettek mindnyájan s figyelemmel kísérték a fiatal legény minden mozdulatát.

Ez két csucsban végződő szürke felöltöt viselt, mely egy fehér kendővel szorosán derekára volt övezve; nadrágja és oldalt gomboló szárharisnyája szintén szürke posztó volt, valamint szürke a fején levő kucsma is; harisnyáját feltúrta most inakásája feléig, a melyre akár fogadni lehetett volna, van olyan fehér mint az alabastrom.

Mihelyest elvégezte szép lábai mosását, azonnal megtörülközött egy, a kucs mája alól kihuzott kendővel; s a mint ezt ki akarta huzni, arcját felemelte s a szemlélőknek ekkor nyílt alkalmok olyan páratlan szépséget pillanthatni meg, hogy Cardenio azt sugta a lelkésznek :

— Ez, nem Lucinda ugyan, de nem is emberi, hanem égi lény.

Az ifju ekkor levette kucs máját s fejét egyszer kétszer megrázzván, erről olyan hajazat bomlott fel és omolt alá, hogy maga a nap is megirigyelhette

volna. Most már bizonyossá lett előttök, hogy az elébb paraszt legénynek tartott ifju, nő, s pedig oly gyönyörű, oly szép, hogy annál gyönyörűbbet sem a lelkész sem a borbély eddigelé még soha sem láttak, de talán maga Cardenio sem, ha Lucindát nem látta s nem ismerte volna, mert a mint utóbb bevallotta egyedül Lucinda szépsége volt ezéhez fogható. Hosszu, arany haja nem csupán vállait borítá be, hanem egész teste körül ugy omolt alá, hogy egyedül csak lábai maradtak láthatók; olyan dús, olyan hosszú hajazat volt ez. Fésű gyanánt saját két kezét használta, s ha lábai elébb a vízben két kristály darabnak látszottak, ugy most hajába merülő kezeit oda tapadt hónak lehetett tartani; mind ez pedig csak növelte a három szemlélő csodálkozását, s egyre kíváncsiabbakká tette őket, megtudni hogy e nő kicsoda.

E végre elhatározták, hogy megmutatják magokat, s előlépésök első zajára a szép leányzó csakugyan felisemelte fejét, s haja fürtjeit szemei elől két kezével szétválasztva, észrevette a zaj okozóit. Alig hogy szemébe tüntek, abban a nyomban ő is talpra szökött és sem lábbelijének sem hajának rendbe szedésével nem törődve, a legnagyobb gyorsasággal felragadta a lábainál fekvő vászon batyut s a meglepetés okozta zavarában futásnak akart eredni; azonban alig tett öt-hat lépést, gyenge lábaeskái nem tudták kiállani a kövek darabosságát s így a földre rogyott. Mikor ezt a három szemlélő meglátta, azonnal oda

siettek hozzá, s a lelkész volt az első, a ki így szólott :

— Álljon meg, kisasszony, bárki legyen is, mert minékünk egyedül az a szándékunk, hogy kegyednek szolgáljunk; nincs rá semmi ok, hogy előlünk ily sebtiben elszaladjon, s ezt sem a saját lábai ki nem állhatnák, sem mi meg nem engedhetnők.

A megrettent, megzavarodott leányka mind erre egyetlen szóval sem tudott válaszolni.

A férfiak e közben egészen oda érkeztek mellette, s a lelkész megfogván kezét, ekkép folytatta szavait :

— A mit előttünk kegyed öltözete el akar titkolni, kisasszony, azt fürtjei világosan elárulják, s minden jel oda mutat, bizonyára nem kicsinyes okok lehetnek azok, a mik kegyed szépségét ily méltatlan öltözetbe burkolák, s ily rengeteg vadonba kényszeríték jönni mint ez itt körülöttünk, a hol ezer szerencse, hogy kegyeddel találkoztunk, ha nem is azért hogy talán baján segítsünk, de legalább hogy némi tanácsot még is adhassunk : mert semmi szerencsétlenség sem csüggeszthet el annyira, s míg az élet még megvan, nem ragadhat olyan végletekre, hogy legalább a jó tanácsot meg ne hallgassa, ha ezt a szerencsétlennek igazán jó szándékkal adják. Így tehát, asszonyom, vagy uram, vagy mondjuk kegyedet annak a minek akarja, üzze el a megrettenést melyet megpillantásunk okozott, s beszélje el nekünk

jó vagy bal sorsát, mert bennünk összesen úgy mint egyenkint olyanokra talált, a kik készek vagyunk szerencsétlenségében részvevő segédkezet nyújtani.

Azalatt, a mig a lelkész így beszélt, az ál öltönybe burkolt leányzó mintegy elkábultan állt előtök, s minden szájmozdulat vagy szókiejtés nélkül bámult mindhármukra, csakugyan egészen úgy mint a paraszt emberek szoktak, ha valami ritka és átlalok soha nem látott tárgy kerül egészen váratlanul szemök elé. Mikor azonban a lelkész újra hozzáfogott, hogy hasonló czélra törekvő szavakat intézen a leányhoz, ez végre felsóhajtott mélyen s ilyenképen törte meg hallgatását :

— Ha tehát e vadonnak magánya nem lehetett az a hely, a hol elrejtőzzem, sem pedig kibomlott hajam leomlása meg nem engedi, hogy nyelvem hazug legyen : mind hijába volna hogy most hamarjában valami új mesét költsek magamról, a minek hitelt csak is az udvariasság, nem pedig a józan okosság adhatna. S minthogy ez így van, uraim, nyiltan kimondom, hogy hálára keltettek azon szives ajánlattal, melyet nékem tettek, s arra köteleznek, hogy mind azt megcselekedjem, a mit tőlem kívánnak, bárha félek, hogy szerencsétlenségem elbeszélése száznál sokkal egyenlő nagy kellemetlenséget fog szerezni, mert sem módot nem fognak találni hogy megorvosolják, sem jó tanácsot hogy a bajból kisegítsenek. Mindazáltal nehogy becsületességem kétes színben tűnjék fel önök előtt, a kik immár tud-

ják hogy nő vagyok, fiatal nő s mégis ily magányosan és ezen öltözetben járok, a mely körülmények együtt véve ugy mint egyenkint a szeplőtlen hirnevet tönkre tehetnék: kész vagyok önöknek elmondani azt, a mit pedig, ha lehetne, szivesebben elhallgatnék.

A szép nő mind ezt minden megállapodás nélkül, oly folyékonyan s oly kellemes hangon mondá el, hogy a férfiak ép ugy bámulták most értelmességét mint szépségét. Ujra felajánlák neki szolgálatakat, ujra kérték váltsa be ígérését, a nő pedig, a nélkül hogy tovább is kérette volna magát, elébb egészen illedelmesen lábára vonta saruit, haját föltekercsezte, azután lebecsátkozék az egyik szikla lapjára, s mig a három férfiú körben helyet foglalt körülötte, ő nagy nehezen visszafojtá szemébe toluuló könnyeit, s nyugodt, csengő hangon ekképen kezdett bele élete történetének elmondásába.

— Van itt Andaluciában egy helység, melytől egy herczeg vette nevezetét, ki ennek folytán a spanyol grande méltóságának lön tulajdonosává. Két fia van e herczegnek: az idősebb atyja birtokának örököse lesz, s a mint látszik nemes tulajdonainak is; a fiatalabbik azonban nem tudom minek az örököse lesz, ha csak nem Bellido csalfaságának s Galalon álnokságának. Az én szüléim ezen főurnak jobbágyai; alacsony rangu családból származtak, de olyan gazdagok, hogy ha a természet adományait egyenlő mértékben bírnák a szerencse ajándékaival,

sem nekik nem volna semmi egyéb kívánni valójok, sem engem nem sujtott volna ez a szerencsétlenség a mely sujtott, mert meglehet, hogy az én bal sorsomnak egyedül az az oka, hogy szüléim nem születtek nemeseknek, bárha származásuk — igaz — korán sem oly alacsony, hogy állásuk talán szégyenökre válnék, de még sem elég magas kiverni fejemből azt, hogy az én szerencsétlenségem mégis csak ezen állás alacsony voltából származik. Szóval, földmivesek, egészen egyszerű emberek, de vérökbe semmi rosz hangzásu ág vére sem vegyül, sőt ellenkezőleg — a mint mondani szokás — oly régi, de annyira régi keresztyének, hogy vagyonosságuk s tisztességeséletök módja méltóvá tenné őket majdnem a nemesi, sőt főuri czimre is; ők azonban legfőbb gazdagságuknak és nemességöknek azt tartották, hogy leányuk én voltam. S miután rajtam kívül semmi egyéb örökösük nem vala, ők pedig a leggyengédebb szülék, én csakugyan elmondhatám, hogy leányt soha nagyobb szeretettel nem neveltek mint az én szüléim engemet. Én voltam a tükör, melyben képök mását szemléltek; én az ő öregségök támasza, s a mennyei kegyelem elnyerésén kívül, én minden óhajtásuk kedvencz tárgya. S minthogy minden kívánságuk mindig a jóra volt irányozva, az enyéim mindenben megegyeztek övéikkel, s valamint szivök teljesen az enyim volt, épen ugy az vala egész birtokuk is. En fogadtam vagy bocsátottam el a cselédeket; vetésről és aratásról én vezettem a számadást; az olajmalmokat,

a borgazdaságot, a lábas és apró jószágot, a méhkasokat, s egy szóval mind azt, a mije csak van vagy lehet az olyan gazdag földművesnek mint az én atyám, azt mind én kezeltem, én voltam a felügyelő és gazdasszony, s végeztem e tisztet magam részéről annyi serénységgel, s nekik annyira megelégedésökre, hogy eléggé ki sem mondhatom. Mikor már a juhász gazdának meg az öreg béresnek s a többi cselédségnek megszabtam napi teendőjét, a mi szabad időm ezentúl még egy-egy naphól fenmaradt olyas foglalkozásokra fordítám, melyek a leányokhoz illők is hasznosak is, egyszer varrtam másszor fontam; s mikor aztán néha-néha egy kevés időtöltés kedvéért az ilyes munkát félretettem, szórakozásomat vagy valamely áhitatos könyv olvasásában vagy hárfapengetésben találtam, mert azt tapasztaltam, hogy a zene a felizgatott kedélyt lecsillapítja s új erőt ad a szellemi foglalkozásra. Ilyen volt az én életem folyása szüléim házánál, s ezt nem a magam fitogtatása végett beszéltem el ily részletesen, sem azért, hogy önöknek értésére adjam mily gazdag vagyok, hanem csnpán azért, hogy bebizonyítsam mily ártatlanul estem belé ez elmondott boldog állapotból azon szerencsétlenségbe a melybe jutottam. Azonban bárha életemet ilyen foglalkozások között s olyan visszavonultságban töltöttem, úgy hogy valóban a zárdai étellel leheté összehasonlítani, s bárha a mint én hittem semmi élő lélek sem látott a házi cselédségen kívül, mert még ha a misére mentem is az

mindig olyan korán történt, mindig anyám és a háziak társaságában s úgy be voltam burkolózva és fátyolozva, hogy szemeim a földből is alig láttak egyebet mint a hová léptem: mindazáltal mégis megpillantott a szerelemnek vagy talán jobban mondva a tétlenségnek tekintete, mely még a hiuzénál is élesebb: Don Fernando tekintetét értem, mert így hívták ama herczeg kisebbik fiát a kit az imént említettem.

Alig hogy az elbeszélő a Don Fernando nevet kimondotta, Cardenio arca abban a nyomban megváltozott színében, s felizgatottságában verejtek csöppek gyöngyöztek homlokán, úgy hogy a lelkész és a borbély a kik ezt észrevették attól tartottak, mindjárt meglepi megint egy olyan örültségi roham, a milyen — mint előbb hallották — időről időre rá szokott jönni. Most az egyszer azonban nem történt Cardenioval más csak e kiizzadás, különben nyugodt maradt s merően nézte a falusi leánykát, már-már sejtve annak kilétét; ez pedig, észre sem véve Cardenio izgatottságát, ekkép folytatta történetét:

— Alig hogy megpillantott — a mint utóbb maga elmondá — azonnal úgy belém szeretett, hogy érzelmét magaviselete csakhamar láthatóvá tette. Hogy azonban szerencsétlenségem történetét mentül hamarább elvégezzem, el akarom hallgatni azt, mi mindenféle módot ragadt meg Don Fernando, hogy irántam viseltetett hajlamát értésemre adja: a házi cselédséget megvesztegette, rokonaimnak mindenféle

ajándékot adott, szivességet tett vagy ígért; utczánkban nappal vége hossza nem volt a multságoknak és ünnepélyeknek, éjjel meg a zene senkit sem hagyott aludni; a szerelmes levelek, melyek hogy s hogy nem kezembe jutottak, szakadatlanul járták, valamennyi telve szerelmi epedéssel és ömledezéssel, s mindegyikben több fogadozás és esküdözés mint a hány a betű. Engem azonban mind ez el nem tántorított, sőt ellenkezőleg úgy elidegenített tőle mintha halálos ellenségem lett volna, s akármit cselekedett hogy magát megkedveltesse, minden tettének éppen ellenkező lett az eredménye. Nem, mintha talán Don Fernando udvariasságát rossz néven vettem volna vagy epedése terhemre lett volna, mert mit én tudom mi, de volt valami hizelgő abban, hogy egy ily előkelő lovag engem így szeressen és nagyra becsüljön; a leveleibe foglalt magasztalások sem estek zokon, mert a mi ezt a körülményt illeti, legyünk mi nők bármily rutak, azt hiszem mindig nagyon jól esik szivünknek ha azt halljuk hogy bennünket szépeknek mondanak. Hanem mindennek saját becsületességem állt ellene, s ezen kívül szülémnek szakadatlanul felhangzó tanácsai, a kik már egészen világosan tudták Don Fernando szándékát, kinek csakugyan kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy a világ meg ne tudja. Szülém el-elmondták előttem, hogy becsületök és jó hirnevök egyedül az én erényemen s ártatlanságomon nyugszik, arra van építve, s hogy nem szabad figyelmen kívül hagyni, mily nagy a különbség köz-

tem s Don Fernando között; s hogy már ebből is nyilván látható, bármennyire állítsa ő az ellenkezőt, az ifju herczeg tervei sokkal inkább az ő saját kedvetelését sem mint az én javamat czélozzák; s hogy ha nékem az a kivánságom, hogy valamely akadály által véget vessünk az ő helytelen hódolgasának, szüleim készek azonnal nőül adni ahhoz a kihez menni akarok, akár a saját falunkbeli, akár az egész környék bármely legelőkelőbb birtokosához, mert az ő nagy birtokuktól s az én saját jó hiremtől a legjobbat lehete reményleni. Ezen határozott ígéretek s azon igazság, melyet magokban foglaltak, annyira megerősíték szilárdságomat, hogy Don Fernandonak soha csak egyetlen szóval sem akartam válaszolni, a mi csak legtávolabbról is azon reményre jogositotta volna fel, hogy kivánsága valaha teljesülhet. Ez az én tartózkodásom, melyet ő bizonyára közönynek tekintett, kétségtelenül arra szolgált, hogy még jobban szítsa buja kéjszomját, mert ezt a nevet kell adnom irántam mutatott hajlamának; a mit, ha olyan lett volna, a milyennek lennie kellett volna, önök most nem hallanának emliteni, mert nem volna rá alkalmam, hogy arról beszéljek. Elég a hozzá, Don Fernando megtudta, hogy szüleim engem férjhez adni szándékoznak, a végett hogy birhatásom minden reményétől megfoszszák, vagy legalább hogy még több legyen azok száma a kik fölöttem örködnek. A mikor ő ennek híret vette, még gyanakvóbbá lett s képes volt véghez vinni azt, a mit azonnal elmondok.

Egy este, mikor egyedül valék szobámban, mindössze is az engemet kiszolgáló cseléddel, jól elzárt ajtók mögött hogy jó hirnevet semmi veszély se fenyegethesse : még ma sem tudom csak elképzelni is, hogyan s mikép, de annyi bizonyos, hogy mind ez óvatosság és elővigyázat daczára, csendes és elzárt magányomban egyszerre csak Don Fernando állt előttem, a kinek megpillantása annyira megzavart, hogy szemem világa elveszett és nyelvem megnémult. Egy hang kevés, de annyit sem tudtam kiejteni, s azt hiszem ő maga sem akarta volna ezt megengedni, mert rögtön oda lépett hozzám, karjai közé szoritott (nekem pedig — a mint már említettem — roppant zavaromban semmi erőm sem volt, hogy magamat védelmezzem), s olyan szavak ömöltek ajakáról, hogy igazán nem tudom mi módon lehet a hazugságnak akkora ügyessége, hogy a szavakat úgy tudja költeni mintha csakugyan merőben igazak volnának; ez álnok még azt is meg tudta tenni, hogy könnyei hitelt szereztek szavainak, sóhajtásai meg szándéka tisztaságának.

Én szegény leányzó, ki e magányban nevedtem s egészen járatlan voltam az ilyesekben, mit tudom én hogyan s hogyan nem, igazság gyanánt kezdém hinni mind e csalfaságokat, mindazáltal könnyei és sóhajai igaz részvételen kívül semmi egyébre nem gerjesztettek iránta. Mikor aztán ekkép, az első meglepés elmúltával, lelkem elveszett erejét lassankint újra összeszedtem, sokkal nagyobb határozott-

sággal mintsem magamról csak feltenni is mertem volna, így szóltam hozzája : »Ha valami bőszt oroszlan körmei között volnék, uram, a mint most így a te karjaid között vagyok, s ha közülök csupán olyan szó vagy cselekedet által tudnék szabadulni, a mely becsületességemet kockáztatná : ép oly kevéssé lennék hajlandó e szót kimondani, e cselekedetet végre hajtani mint a mily lehetetlen a megtörténtet meg nem törtéنتté tenni. Azért tehát, ha te karjaidal övezted át testemet, én viszont szívemet szorítám össze jó feltételeimmal, melyek a tiedtől annyira különböznek, hogy erről nyilván meg fogsz győződhetni, mihelyt feltett szándékodban erőszakoskodás által elébbre akarnál hatolni. Jobbágy nőd igen is vagyok, de rabszolgád nem ; s a te származásod nemességének nincs és nem is lehet hatalma arra, hogy az enyimet, csak azért mert alacsony, lenézzé és meggyalázza ; s én a falusi pór leány épen annyit tartok becsületesemre mint te nemes és lovag a magadéra. Erőszakoskodásod velem semmire sem fog menni, gazdagságod engem el nem vakít, szavaid nem lesznek képesek elámítani, valamint sóhajaid s könyeid sem ellágyítani. Ha e most említett tulajdonok valamelyikét azon férfuban találnám föl a kit szüleim férjemmé választottak, az ő akaratának szívesen alárendelném az enyimet s az én akaratom az övével nem ellenkeznék ; s így habár tetszésem ellenére, de legalább tisztességes uton hoznám áldozatul azt, a miért te, uram, most oly erőszakosan küzködöl ;

ezt azért mondtam, hogy megértessem, hogy törvényes férjemen kívül senki én tölem semmiféle kegyben nem részesülhet.« »Ha csak ez minden kívánságod, szépséges Dorottyia (mert ez a boldogtalan leány neve) — mondá az álnok főúr — imé én kezemet nyujtom néked hogy férjed leszek, s ezen igaz fogadásomnak legyen tanuja az ég, mely elől semmi sincs elrejtve, s legyen tanúja a boldogságos szűznek ezen itt lévő szent képe.«

Alig hallotta meg Cardenio, hogy a leányt Dorottyának hívják, megint egészen összerezett, s tökéletesen meg volt győződve róla, hogy előbbi sejtelmében nem csalódott; mindazáltal nem akarta félbeszakasztani az elbeszélést, hogy körülményesen is értesüljön arról a mit félig-meddig már tudott; csak annyit mondott :

— Hogyan, señora, s téged Dorottyának hívnak? Én is ismerem egy másik Dorottyia történetét hallomásból, a kinek boldogtalansága talán egészen megegyez a tieddel. Folytasd csak tovább, s lesz még alkalom reá, hogy mondjak neked én is olyas dolgokat, melyeken épen úgy fogsz csodálkozni mint keseregni.

Dorottyia egészen elbámult Cardenio szavain, úgy szintén különös, rongyokká foszlott öltözetén, s kérte mondja el néki rögtön, ha talán tud valamit az ő körülményeiről, mert ha sorsa valami jót még is meghagyott, úgy ez azon bátorság, mely kész elviselni akármely rá lesújtó szerencsétlenséget, mint-

hogy bizonyosan tudja nem jöhet már olyan újabb csapás, mely a meglévő szomorúságot csak egy hajszállal is nagyobbíthatná.

— Egy perczig se késném, asszonyom, szóla Cardenio, hogy elmondjam a mit gondolok, mihelyt bizonyossá lennék a felől, hogy sejtelmemben nem csalódom; így azonban nincs miért sietni vele, s meg tudása most még neked sem használhatna.

— Nem sürgetem tehát, viszonzá Dorottya, elbeszélésemet ott hagytam abba, hogy Don Fernando fogta a szobámban lévő szent képet, oda állítá elem mint eljegyeztetésünk tanuját, s a legnyomatékosabb kifejezésekben s a legünnepélyesebb esküben szavát adta, hogy férjemmé lesz, habár én, minke-előtte ezt megtenné, figyelmeztettem, gondolja meg jól mit cselekszik s ne felejtse milyen haragra fog atyja lobbanni, hogy fia egy falusi pórnővel, az ő jobbágya leányával kelt házasságra; szépségem, akár milyen legyen is, el ne vakítsa, mert ez mind nem lesz elég, hogy elkövetett hibájának mentségeül szolgálhasson; s hogy, ha szerelménél fogva a melylyel irántam viseltetik, csakugyan akar valami jót tenni velem, álljon ez abból, hagyja a sorsomat folyására, mely majd azzal egyesít a ki körülményeim szerint hozzám való, mert az ilyen egyenletlen házasságok boldogsága sem oly teljes, sem oly hosszan tartó nem szokott lenni mint a milyen édes örömmel kezdődtek. Mind e most felhozott szavakat elmondám neki, mind sok más egyebeket, a mikre többé nem emlék-

szem; azonban mind ez meg nem tántorította szándékában: olyan volt mint az, a kinek eszeágában sem lévén, hogy valaha megfizet, az alku megkötése alkalmával figyelembe sem veszi a felmerülő nehézségeket.

Ugyanekkor én egy rövid párbeszédet folytattam magammal, s így szóltam enmagamhoz: Nemde, nem én vagyok az első a ki házasság által alacsony sorsból magasra emelkedett, sem Don Fernando nem az első, a kit a szépség vagy helyesebben mondva a vak szenvedély arra ragadt, hogy az ő rangjánál alacsonyabb rangú házas társat válasszon; én tehát semmi ujat, semmi soha meg nem történtet nem fognék cselekedni, s ekképen nem volna-e jó megragadnom azon tisztességet, a melylyel sorsom megkínál. Igaz ugyan, meglehet, hogy irántam mutatott hajlama csak addig fog tartani, a míg kívánsága beteljesült; mindazáltal én isten és ember előtt hitvese leszek; míg ha most hidegségemmel el akarom utasítani magamtól, a mennyire fel van gerjedve tilalmas eszközökhöz nyúl és erőszakhoz folyamodik, s én meg leszek becstelenítve, a nélkül hogy a hibának mentségül bár mit hozhatnék is fel azok előtt a kiknek semmi tudomásuk sincs arról, milyen ártatlanul jutottam egész idáig: mert avagy hol van elegendő szó elhíttetni szüleimmel és a világgal, hogy ez a lovag csakugyan az én tudtom és beleegyezésem nélkül tudott bejutni szobámba? Mind ezen kérdéseket és feleleteket egy pillanat alatt vettem föl és

adtam meg elmében, s a mi különösen erőt kezdett venni rajtam s arra felé hajtott mi utóbb, a nélkül hogy csak sejtettem volna is, vég veszedelmet hozott reám, ezek a Don Fernando esküvései valának, azon tanuk a kikre hivatkozott, a könyvek melyeket öntött, s végre saját megnyerő, kedves egyénisége, mely oly nagy mértékben tudta színlelni az igaz szerelmet, hogy képes lett volna az enyimhez hasonló bármely szabad és ártatlan sziven is diadalmaskodni. Oda szólitottam szolgálómat, hogy az égiek mellett földi tanúm is, ő legyen. Don Fernando ekkor ismételve megújítá esküit, az elébb bizonyságul hívott tanukhoz még más szentek nevére is hivatkozott, ezer meg ezer átkot szórt saját fejére, ha a jövőben ígérését be nem teljesítené, szemei újra könybe lábadtak, sóhajtásai még mélyebbekké lőnek, még szorosabban magához ölelt karjaival, melyek közül el sem is bocsátott; s így, és akkor, midőn szobámból az a másik hajadon kiment, én megszüntem az lenni, Don Fernando pedig esküszegő, álnok csábitómmá lett teljesen.

Az a nap, mely szerencsétlenségem éjszakájára következett, úgy hiszem még sem jött oly gyorsan mint Don Fernando ohajtotta volna, mert ha már egyszer a mohó vágy teljesült, azután az a legforróbb kívánság, távozhatni onnan, a hol a teljesülés megtörtént. Abból következtetem ezt, hogy Don Fernando is nagy sietséggel vált el én tőlem, s azon cselédemnek közbenjárása mellett, a ki ugyan

az volt ki hozzám bejuttatá, már a regszürkület előtt kün volt az utcán. Bucsuzásakor azt mondta még, habár nem olyan melegséggel és hévvel többé mint a milyennel jöttekor szólt, bizzam adott szavában, esküvése igaz és szilárd, s hogy szavának még nagyobb nyomatékot szerezzen, egy drága gyűrűt vont le újjáról s rá huzta az enyimre. Ezzel aztán eltávozott, én pedig magamra maradtam, s nem tudom megmondani, inkább szomoruan-e mint nem; azt azonban tudom, hogy meg voltam zavarodva s gondolatokba mélyedtem s a megtörtént esemény folytán annyira magamon kívül, hogy nem mertem, vagy legalább nem emlékezem hogy meg akartam volna pirongatni a szolgálót azon csalfaságáért, hogy Don Fernandonak utat nyitott szobámhoz, mert hiszen még magam sem tudtam határozottan megmondani, hogy a mi velem történt, javamra vagy káromra fog-e szolgálni. Mikor Don Fernando bucsuzott, azt mondtam neki, hogy miután most már az övé vagyok, ugyanezen az uton bejöhet hozzám éjjelenként mindaddig, a míg elérkezettnek nem látja az időt, hogy szövetségünket ki is nyilváníthassuk; ő azonban még csak a következő éjjel jött el, s aztán tovább egy hónapnál nem láttam sem az utcán sem a templomban, s mind hijába kerestettem; arról értesültem, hogy oda kün van birtokán s majd mindennap vadászni jár, a miben igen nagy kedve telt. Ezek a napok és ezek az órák igen szomorúak és igen leverők voltak, s már akkor kételkedni kezdtem

Don Fernando hűségében, s most már a cselédnek is szemére lobbantottam ellenem elkövetett vakmerőséget, a mit pedig eleinte soha sem tettem. Jól emlékezem, mily nehezemre esett könyeim folyását visszatartóztatni, nyugodtnak látszani, hogy szüléimnek okot ne szolgáltatassak azon kérdésre mi bánt, a mire aztán csak hazugsággal lehetett volna felelni. Mind ennek azonban egyszerre vége lett s eljött az a pillanat, a mikor többé semmit sem tekintettem, mikor türelmem megszakadt s legrejtettebb gondolataim nyilván valókká lettek. Ez pedig akkor volt a mikor nem sokára ezután falunkban egyszerre hire futott, hogy Don Fernando a szomszéd városban egy elragadó szépségű urhölgygyel lépett házasságra, a ki igen előkelő szülék gyermeke volt ugyan, de korán sem oly gazdag, hogy ilyen magas rangú összeköttetésre számot tarthasson. A leányt Lucindának nevezték és sok csodálatos dolgot hieszteltek felőle, a mik állítólag esküvője alkalmával történtek.

A mint Cardenio a Lucinda nevet meghallotta, csak vállat vonított, ajkaiba harapott, szemölteit összeránczolta, s abban a nyomban két köny-patak omlott alá szemeiből. Ez azonban Dorottyát nem akadályoztatta meg, hogy ekkép ne folytassa elbeszélését :

— A mikor ezt a gyászhírt meghallottam, a helyett hogy hallatára szívem jéggé fagyott volna, olyan harag és őrzöngő ingerültség áradt el bennem, hogy csak az isten őrzött, hogy az utczára ki nem

rohantam, s felkiáltó szóval el nem hiesztelém milyen aljasságot, milyen istelenséget követtek el én ellenem! Azonban ez az örjögés végre még is lecsendesült, s abban állapodtam meg, a mit aztán a ránk következett éjjel végre is hajtottam, hogy t. i. fölöttem ezt a férfi ruhát, melyet atyám egyik cselédjétől kaptam, kivel egész szerencsétlenségemet kötöttem; megkértem kísérjen el egész addig a városig, hol — a mint értesültem — ellenségem tartózkodék. A zagal, a mint az ilyes cselédeket a földmivesek házában nevezik, határozottan roszalta vakmerőségemet, le akart beszélni szándékomról; mikor azonban látta, hogy én épenséggel nem tágitok, akkor felajánlá szolgálatát s azt mondá kész lesz elkísérni akár egész a világ végeig. Erre én rögtön becsomagoltam egy vászon bugyorba egy női ruhát, némi ékszer és pénzt az előre nem látható eshetőségekre, s még azon éj csendjében, a nélkül hogy az áruló szolgálonak csak hirt is adtam volna, eltávoztam hazulról, szolgám és száz meg száz keresztül-kasul járó gondolat társaságában; gyalog keltem utra a város felé, bárha azt szerettem volna, vajha repülhetnék hogy mentül előbb megérkezzem, ha nem is azért hogy megakadályoztassam azt, a mi véleményem szerint már ugy is végbe ment, de legalább szemébe mondhatni Don Fernandonak, hogyan vitte rá a lélek, hogy ezt megcselekedje? Harmadfél nap tartott, míg utazásom céljához értem; alig hogy beléptem a városba, azonnal a Lucindáék háza felől

tudakozódtam, s a legelső ember a kihez e tárgyban kérdést intéztem, sokkal többet válaszolt mint a mennyit én hallgatni szerettem volna. Utba igazított hogy melyik az a ház, azonkívül mind elmondta a mi a leány esküvője alkalmával történt, s a mi már annyira köztudomásu dolog, hogy uton utfélen arról beszélnek. Azon este — mondá — mikor Don Fernando esküvőjét tartá Lucindával, alig mondta ki a menyasszony az igen-t, abban a nyomban tüstént elájult, s mikor a vőlegény a leánynak ruhája derekát kikapcsolta hogy lélekzetet vehessen, Lucinda kebelében egy levelkét talált, mely a leány saját kezeirása volt s a melyben kereken kimondá, hogy ő nem lehet Don Fernando hitvesévé, mert már Cardenioval jár jegyben, ki — a mint emberem emlité — ugyanazon városban lakó igen előkelő nemes ifju; s ha ő, ugy mint Lucinda, Don Fernandohoz még is hozzá ment, egyedül azért ment, mert szülei parancsolatával nem akart ellenkezni. Egy szóval, a levélben foglalt kifejezésekből világosan ki lehetett venni, hogy a leánynak az volt a szándéka, hogy az esküvő után azonnal életét veszi, s iratában azokat az okokat is felsorolta, hogy az öngyilkosságot miért kellett elkövetnie. Ezt a szándékát pedig — a mint mondják — az is bizonyította, hogy ruhájában, nem tudom hol, elrejtett tört is találtak. Mikor Don Fernando mind erről értesült, azt következtette az egészből, hogy Lucinda őt elbolondította, kijátszotta és meggyalázta, a miért is még előbb semmint a leány ájulásából

magához tért volna, rá rohant, s ugyanazzal a törrel, melyet a menyasszonynál találtak, akarta keresztül döfni, s meg is tette volna ha a leány jelen lévő szülei meg nem akadályoztatják. Mondják továbbá, hogy Don Fernando ekkor rögtön eltávozott, Lucinda pedig csak más nap tért magához ájulásából; ekkor aztán határozottan bevallotta szülei előtt, hogy ő valóban hitvese amaz említett Cardenionak. Még azt is tudom, hogy — a mint mondják — maga ez a bizonyos Cardenio szintén ott volt az esküvőn, s mikor látta hogy, a mit soha nem hitt volna, Lucinda csakugyan nejevé lett Don Fernandonak, kétségbe esve távozott a városból, előbb azonban egy levelet hagyott hátra, melyben megírta, milyen bűt okozott neki Lucinda, s hogy ennek következtében elbujdosik olyan helyre, a hol semmi emberi szem többé nem láthatja. Ez csakhamar köztudomásúvá lett a városban, mindenki csak erről beszélt, főleg pedig akkor, midőn annak is hire futott, hogy Lucinda eltűnt szülei házából, el az egész városból, hogy nem találják sehol, s hogy szüleinek majd eszköz vész s nem tudják mihez folyamodjanak hogy leányuk megkerüljön. Ezen hírek hallatára reményem újra éledni kezdett, s nagy szerencsének tartottam, hogy ha már Don Fernandoval nem találkozom is, legalább mint más nő férjével nem találkozom vele, a miből azt következtetem, hogy reménységem utósó szála még nem szakadt el, s azzal kezdém magamat kecsegtetni, hogy a menny talán azért gördítette ezen akadályt

a második házasság elé, hogy eszébe juttassa mivel tartozik az első iránt, s hogy mint keresztyénnek többet kell gondolnia lelkével mint a földi viszonyokra való tekintettel. Ezek a gondolatok forogtak elmém-ben, s megvigasztalódtam a nélkül hogy az igazi vigasztalást megnyertem volna, s távol, csalékony reményekkel kecsegtettem magamat hogy még is fentartsam életemet, melynek azonban most már nincs többé becse előttem.

Mikor ekkép ott maradtam még a városban, nem tudva mit tevő legyek, minthogy Don Fernandot meg nem találhattam, egyszer csak saját füleimmel hallom, hogy nyilvánosan hirdetik eltünésemet, s nagy jutalom van ígérve annak, a ki megtalál, s elősorolják korom és ruházatom minden ismertető jeleit; hallám hogy azt beszélik mindenfelé, hogy az a legény csábított el atyám házából, a ki velem jött uti társam gyanánt. Ezt már nagyon szivemre vettem látva mennyire süllyedni kezd jó hirem, s hogy elveszszék nem elég hogy csupán távozásomat említsék, hanem még ahhoz is hozzátoldanak a kivel eljöttem, a ki pedig olyan alacsony teremtés, hogy csakugyan nem méltó, hogy rája jó érzelemmel gondoljak. Mihe-lyest végig hallgattam ezt a hirdetést, nyomban eltávoztam a városból szolgálammal együtt, ki azonban úgy látszék, már-már ingadozik azon hűségben, melyet nekem eljöttünk-kor fogadott. Még az nap éjjel ide érkeztünk ezen erdőség sűrűjébe, hová azért rejtőztünk, hogy ránk ne akadjanak. Hanem, a mint

mondani szokás, bajra baj következik s az egyik szerencsétlenség vége másik még nagyobbnak kezdete : így történt velem is, mert az én jó szolgálóm, ki eddigelé olyan hű és megbízható ember volt. most mihelyt csupán másod magával látott itt e magányban, inkább saját érzékisége, semmint az én szépségem által ösztönöztetve, fel akarta használni azt a jó alkalmat, melyet véleménye szerint e magány nyújtott, s épen olyan szemtelenséggel mint a milyen istentelenséggel s tiszteletlenséggel velem szemben elkezdett szerelmeteskedni; én azonban szigorú és határozott szavakban válaszoltam illetlenkedéseire, a mire ő a kérést-könyörgést, melylyel eleinte céljához jutni akart, egyszerre abba hagyta s erőszakoskodáshoz folyamodott. Azonban az igazságos ég, mely ritkán vagy soha se mulasztja el, hogy rá ne tekintsen gyámolítólag az igaz szándéokra, rátekintett kegyelmével az enyimre is, s úgy megsegített, hogy gyenge erőm daczára s kevés tusakodás után egy mély hegyhasadékba taszithattam alá, s ott hagytam, élve-e vagy halva, nem tudom. Ekkor aztán, sokkal nagyobb könnyedséggel semmint rémülésem-től s fáradságomtól várni lehetett volna, mind mélyebbre hatoltam e vadonságba, egyedül azon gondolattól s azon szándéktól vezetve, hogy itt rejtőzöm el s itt kerülöm ki atyámat s mind azokat a kiket ő indított keresésemre. Ez a kívánság hozott ide, nem tudom már bizonyosan hány hónappal ezelőtt, a hol egy pásztorral találkoztam, ki aztán

bojtárjává fogadott s magával vitt a hegység belső tájain fekvő falucskába. Nála szolgáltam mind ez ideig, s mindig arra törekedtem, hogy folytonosan kün a mezőn időzhessek, hogy így rejthessem el e hajfürtöket, melyek most olyan váratlanul árulóimmá lettek. Hanem mind hasztalan volt minden óvatosságom és elővigyázatam, mert gazdám végre még is megtudta, hogy nem vagyok férfi, s benne is ugyan olyan kivánságtámadt mint egykori szolgálamban; mint hogy azonban a sors a szükségben nem adja meg mindig a segítséget, én sem találtam most sziklaormot s szirtheadékot, hogy gazdámat úgy letaszíthassam s elveszthessem mint egykor szolgálmat. Czélszerűbbnek véltem tehát, hogy én hagyjam ott, s rejtőzzem el újra e vadonba, semhogy erőmmel és rimánkodásaimmal próbáljak néki ellenállani. Ide jöttem tehát elrejtőzni s keresni olyan helyet, a hol háborítatlanul kérhetem a magasságos egeket könnyel, sóhaj-tással hogy könyörüljenek szerencsétlenségemen s irgalmok által segítsenek ebből menekülnöm vagy segítsenek életemet letennem e vadon magányban, hogy semmi emléke se maradjon fen azon szerencsétlen leánynak, a kiről, a nélkül hogy hibájával okot adott volna rá, annyi mindent fognak mondani, hiresztelni mind a saját szülőföldén, mind más idegen tájakon.

XXIX. FEJEZET.

Azon mulattató eselszövény tervezéséről s kivitele módjáról a melylyel szerelmes lovagunkat szigoru vezeklésből ki akarták ragadni.

Ez tehát, uraim, az én szomorú esetem igaz története: ám ti magatok vizsgáljátok s ítéljétek meg, nem volt-e rá elegendő ok, hogy ama sóhajok melyeket hallottatok, a könyvek melyek szemeimből omoltak, a panaszos jajszavak melyeket meglestetek, oly sűrűen keljenek. S ha szerencsétlenségem minőségét átgondoljátok, be fogjátok látni hogy csakugyan felesleges lesz minden vizsgálat, holott a bajt teljes lehetetlen meggyógyítani. Csak arra az egyre kérlek benneteket (a mit igen könnyen megtehettek s meg is kell tennetek), mondjátok meg énnekem hol tölthetem el életemet úgy, hogy ne legyek kénytelen szakadatlanul félni és rettegni hogy rám találnak azok a kik keresésemre indultak: mert bárha igen jól tudom hogy szüleimnek nagy szeretete a legjobb fogadtatást biztosítja számomra, de az a gondolat hogy én nem fognék úgy megjelenni előttök mint a hogy ők képzelték, ez reám nézve oly szégyenletes, hogy később vagyok mindörökké távol tartózkodni tekintetöktől, semhogy csak azzal a tudattal nézhessek szemökbe, hogy ők az én személyemet fosztva látják azon becsületességtől, melyre részemről méltán számot tarthattak.

Itt elhallgatott, s arczát olyan pir borította el, mely világos tanujele volt szive tisztaságának és ártatlanságának. A hallgatókat pedig szerencsétlenségének közlése ép oly szájalomra mint csodálkozásra gerjesztette. S bárha a lelkész azonnal kész volt a vigasztalásra s jótanácsadásra, Cardenio még is megelőzte, a mennyiben megragadta a leány kezét s így szóla:

— Így tehát, señora, te csakugyan a szép Dorrottya vagy, a gazdag Clenardo egyetlen leánya?

Dorottya elbámult midőn atyja nevét említeni hallá, még pedig egy ilyen silány külsejű ember által, mert Cardenio külseje — a mint már említettük — csakugyan nagyon nyomoruságos volt; s így e szavakat intézé hozzá:

— S ki vagy te, atyafi, hogy az én atyám nevét ismered? Mert én, ha ugyan jól emlékezem, szerencsétlenségem egész elbeszélése közben egyetlen egyszer se neveztem meg.

— Én az a szerencsétlen vagyok, viszonzá Cardenio, a kit megjegyzésed szerint, asszonyom, Lucinda az ő férjének vallott; én vagyok az a boldogtalan Cardenio, a kit ugyanannak gonosz cselekedete, ki reád e gyászorsot hozta, taszított engem is oda a hol most látsz, ebbe a nyomorult állapotba, melyben elrongyolva, félmeztelenül, minden emberi vigasztól, s a mi még mindennél gonoszabb, még eszemtől is megfosztva élek, mert egy-egy rövid időre csak akkor vagyok magamnál, ha az égnek kedvező

kegyelme néha épen megengedi. Én vagyok az, a ki Don Fernando esküvőjén ott voltam; én a ki azt az igen-t el akartam lesni, melylyel Lucinda magát Don Fernando hitvesévé lekötötte; én vagyok az, a ki nem voltam elég bátor bevárni a leány ájulásának lefolyását, vagy a keblében talált levél hatásának eredményét, mert nem volt lelkemnek annyi ereje, hogy ennyi egyszerre összetorlódó szerencsétlenséget megbirjon. Elhagytam tehát a házat s a türelem el engemet; még egy levelkét adtam át házi gazdámnak, kérve szolgálta Lucinda kezeibe, s azután ide jöttem e rengetegbe, azon feltett szándékkal hogy itt végzem életemet, melyet ezen percztől fogva halálos ellenségem gyanánt gyűlöltem. De a sors nem akart tőle megfosztani, s beérte azzal hogy értelmemtől foszszon meg, s talán azért érte be, hogy azon szerencse számára tartson meg a melyben a véled való találkozás által részesültem: mert ha igaz az, pedig nincs benne semmi kétségem, hogy igaz, a mit elbeszélte, meglehet hogy az ég kegyelme annyi megpróbáltatás után még mind a kettőnk számára sokkal boldogabb jövődöt tartogat semmint magunk is reménylenők. Ugyanis tudva hogy Lucinda nem mehet hozzá Don Fernandohoz, minthogy az enyim, sem Don Fernando el nem veheti, minthogy ez meg a tied, s Lucinda ezt oly ünnepélyesen kijelentette: bizvást remélhetjük hozzá juttat bennünket ahhoz a mi a miénk, minthogy mind ez ideig megvan még, és sem idegen kézre nem szállt, sem el nem veszett.

S így meglévén ez a vigasztalásunk, mely nem alapul valami nagyon távol reményen, sem pedig üres agyrémeken, kérve kérlek, asszonyom, adj más irányt tisztos szándékodnak, valamint én is mást akarok adni az enyimnek, és bizzál a jobb jövő reményében. Én pedig esküszöm néked lovagi és keresztyén becsületszavamra, nem hagylak el addig míg nem tapasztalom, hogy Don Fernandoé lettél, s ha jó szerivel nem tudnám rávenni, hogy elismerje, mivel tartozik tenéked, még fogom ragadni azon szabados eszközöket, melyekre lovag-létem feljogosít, melyek által bátran elégtételt kérhetek tőle a rajtad elkövetett sérelemért, a nélkül hogy saját gyalázatomra még csak gondolni is akarnék, melynek megboszulását az égre bizom, míg a tiédnek én akarok e földön megboszulója lenni.

Cardenio szavai a legnagyobb bámulatra ragadták Dorottyát, a ki nem tudva hogyan adjon elég hálát e nagylelkű ajánlatért, le akart borulni, hogy lábait megcsókolja, mit azonban Cardenio meg nem engedett. A licentiatus felelt mindkettejük helyett, magasztalással halmozá el Cardenio nemes elhatározását, mindenek fölött pedig kérte, biztatta őket, menjenek vele az ő falujába, a hol feltalálják mind azt, a mire szükségök van, onnan el lehet majd intézni hogyan keressék fel Don Fernandot, vagy Dorottyát szállítsák-e vissza szüleihez, vagy általában nyélbe sütni azt, a mit legczélszerűbb lesz cselekedni. Mind Cardenio, mind Dorottyá hálás

köszönettel fogadták el felajánlott jóságát. A borbély, a ki mindeddig némán és ámulva hallgatott, most az is belekottyant a beszédbe jó tanácsaival, s a lelkész példája szerint a maga részéről ő is felajánlotta minden tőle kitelhető szives szolgálatát. Elmondta röviden, hogy mi hozta őket ide, milyen különös eszelősség tartja bilincsen Don Quijotet, s hogy most épen a lovász visszajöttét várják, a ki elment urát keresni.

Cardenionak ekkor mintegy álom gyanánt jutott eszébe a Don Quijote és közte megesett versenygés; s elbeszélte a többieknek; csak arra nem emlékezett, hogy az mi lehetett a mi őket összezörrentette.

E pillanatban nagy kiáltozás hangzott fülökbe, s mindjárt ráismertek a Sancho Panza szavára, a ki ugyanis nem találván társait ott, a hol tőle elmaradtak, most az egész környéket teli kiabálta. Eleibe mentek tehát, s első dolguk is az volt, hogy Don Quijote felől tudakozódjanak. Sancho Panza erre elbeszélte, hogy a lovagot majdnem meztelenül, egy ingben találta, hogy nincsen már csak a csontja meg a bőre, hogy egészen elsárgult s majd meghal az éhségtől; egyébiránt most is egyre sóhajtozik kedvese Dulcinea után; s bárha Sancho azt mondá neki, Dulcinea azt parancsolja, hagyja el e helyet s jelenjék meg Tobosoban, hol epedve vár reá: a lovag azt felelte, addig nem fog ama nagy szépség szemei elé kerülni, míg olyan dicső tetteket véghez nem vitt,

melyek igazán méltóvá teszik a leány kegyére. Sancho végre azt is hozzá tette: ha ez még tovább is így tart, akkor ura nem csak hogy császárrá nem lesz, a mi pedig kötelessége, de még érsekké sem, a minél meg kevesebbé nem is lehet; azért tehát legyen gondjok reá, hogy akármi uton, de valami módon okvetetlenül elvigyék onnan.

A licentiatust az felelte Sanchonak, ne aggódjék semmit, majd kitalálják ők a nyitját hogyan lehet sokkal könnyebben elcsalni mint Sancho maga is gondolná. Közölte aztán mind Cardenioval, mind Dorottyával, hogy mit eszeltek ki Don Quijote bajának orvoslására, vagy legalább is arra, hogy haza vigyék, mire aztán Dorottya úgy nyilatkozott, hogy ő alkalmasabb lesz a szükségben szenvedő kisasszony szerepére mint a borbély, annál inkább, mert nála női ruha is van, s így az egész dolgot nagyon természetesen lehet adni; bizzák csak ő reá, nem fogja ő elvéteni, hogy szándékuk ne sikerüljön, hiszen olvasott ő elég lovagregényt, s jól tudja hogyan szoktak beszélni azokban a szorongatott kisasszonyok, mikor a kóbor lovagokat felkérlik hogy rajtok segítsenek.

— Akkor tehát mit se késsünk, mondá a lelkész, hanem fogjunk hozzá azonnal, mert semmi kétségem, hogy a szerencse kedvezni fog, mikor már önöknek is olyan váratlanul utat nyitott a menekülésre, s nekünk is eszközt szolgáltatott kezünkbe, hogy célunkat sokkal könnyebben elérhessük.

Dorottya tehát haladéktalanul egy drága szö-

vetből készült teljes női ruhát szedett elő batyujából, úgy szintén csillogó zöld szövetű köpenykét, valamint egy dobozkából nyaklánczot s egyéb ékszereket, s mind ezzel egy-két szempillantás alatt úgy felékesítette magát, hogy egészen beleillett volna a gazdag és előkelő urnők sorába. A mint mondá, mind ezt — s még más egyebet is — onnan hazuról hozta el magával, mind ez ideig azonban nem fordult elé olyan körülmény, hogy e tárgyakra szüksége lett volna. Kelleme, nemes magatartása és szépsége az egész társaságot teljesen elbájolta, s mind azt mondták, hogy Don Fernandonak ugyan csak nem volt jó izlése hogy ennyi szépséget el tudott taszítani magától. Hanem mindnyájok között egy sem ámult-bámult annyira, mint Sancho Panza, ki a mint látszék — s igazán is úgy volt — ilyen szép teremtest eddigelé soha sem látott még életében. Meg is kérdezte a lelkésztől nagy érdekeltséggel, mondja meg neki, ugyan ki lehet ez a gyöngyalak s mit keres ebben a kietlen rengetegben?

— Ez a szép urnő, viszonzá a lelkész, ez, kedves atyámfia Sancho, senki más mint a nagy Micomicon ország egyenes ágról származó örököse, a ki épen a te uradat keresi, hogy egy nagy jótéteményre kérje, nevezetesen arra, hogy torolja meg azt a gonoszságot vagy jogtalanságot, melyet ellene egy istentelen óriás elkövetett. S minthogy a te gazdád hire ismeretes az egész kerek világon, ez a herczeg-kisasszony Guineából jött ide, hogy véle találkozzék.

— Szerencsés keresés, szerencsés találkozás! kiálta fel Sancho e szavakra, kivált ha uramnak szerencsésen elsül eligazítani azt a ferdeséget s megtorolni azt a gonoszságot, s ha levághatja azt a szajha fattya óriást, a kit tisztelendőséged említ; de tudom le is vágja mihelyt összeakadnak, csak valami kisértet ne legyen, mert a kisértetek ellen egy morzsika hatalma sincsen gazdámnak. Hanem a többi között volna még egy nagy kérésem tisztelendő atyaságodhoz, ez pedig az, ne engedje meg az én uramnak, hogy érsekké legyen, a mit igazán nem szeretnék, s beszélje rá nagyságod, hogy mentül előbb vegye el ezt a herczeg-kisasszonyt, mire aztán lehetetlen lesz, hogy az érseki méltóságot elnyerje, s annál könnyebben hozzá jut ő a császársághoz, én pedig kívánságaim czéljához. Mert sokat hánytam vetettem én ezt a dolgot fejemben, s úgy találtam hogy nekem az egy batkát sem érne, ha uram érsekké lenne, mert hát én magam, mint afféle feleséges ember, nem vagyok az egyházi életre alkalmas, s hogy most lóssak-fussak dispensatio után, hogy családos ember létemre is élvezhessek valami egyházi javadalmat: annak én már nem érném meg a végét. Az tehát a dolog veleje, hogy uram keljen össze mentül előbb ezzel a kisasszonynyal, a kit még nem nevezhetek becses nevéről, minthogy ő kegyelmességét mindeddig nem ismerem.

— Az ő neve, viszonzá a lelkész, Micomicona herczegnő, mert ha országát Micomi-

connak hívják, világos hogy ő attól veszi nevezetét.

— Minden esetre, erősíté Sancho, ismerem én is akárhány olyan embert, a kik mind a szülőfalujoktól kapták vezetéknevöket, s lett az egyiké Pedro de Alcalá, a másiké Juan de Ubeda, a harmadiké Diego de Valladolid, s így bizonyosan ott Guineában is az a szokás, hogy a királynék országuktól kapják a nevöket.

— Okvetetlen ugy lesz, mondá a lelkész; a mi pedig urad házasságát illeti, azon teljes erőmből rajta leszek.

Ez aztán Sachot épen ugy megnyugtatta, mint a hogy viszont ennek együgyüése a lelkészt csodálkozásra gerjeszté, kivált a mikor látta, hogy ennek az esze épen olyan bogarakkal van teli mint a gazdájáé, s szentül hiszi hogy abból bizony még császár is lehet.

E közben Dorottya felült már a lelkész öszvérére, a borbély is föltette arczára az ökörfark szakált, s megparancsolák Sanchonak, vezesse őket oda a hol Don Quijote ez idő szerint tartózkodik. De azt is a lelkére kötötték, hogy el ne árulja egy világért se, hogy a lelkészt s a borbélyt ismeri, mert urának császárként való egyedül azon fordul meg, hogy ezeket föl ne ismerje. Egyébiránt sem a lelkész sem Cardenio nem szándékoztak velök menni, nehogy Don Quijoténak eszébe jusson Cardenioval történt összetüzése, a lelkész pedig azért nem, mert az ő je-

lenlétére ez alkalommal nem volt semmi szükség; így tehát hagyták amazokat előre haladni, ők pedig ketten jó távolast utánok ballagtak gyalog.

A lelkész nem mulasztotta el, hogy Dorottyát ne figyelmeztesse hogyan kell magát majd viselnie; mire viszont ez azzal válaszolt, ne aggódjanak egy csöppet se, minden úgy fog történni egy hajszálra mint a lovagregények festik és kívánják.

Valami háromnegyed mérföldnyire nyomultak előre, mikor aztán Don Quijotet a szöggel-véggel szem közt álló sziklák között megpillantották; öltözve már fel volt, de fegyverezve nem. Mihelyest Dorottya meglátta, s Sanchotól megtudta, hogy ez Don Quijote, paripáját megcsapkodta, s a jól felszákázott borbély is követte példáját. S a mint így egészen oda értek eléje, a lovász leugrott öszvéréről, kitérte karjait, hogy Dorottyát leemelje, ki nagy illedelmesen leszállt s oda térdelt Don Quijote elé. A lovag minden áron fel akarta emelni, a leány azonban folyton térden állva ekkép szólala hozzája:

— Nem kelek föl előbb, oh bátor és nagyhatalmu lovag, míg jóságod és udvariasságod egy olyan kegyben nem részesít, mely saját személyed dicsőségére és becsületére, valamint más részről javára fog válni azon hajadonnak, kinél szorongatottabb és megkeserítetteb nincsen a nap alatt! És ha a te hős karodnak ereje csakugyan oly hatalmas mint halhatatlan hied hangja hirdeti, nem fogod elutasítani magadtól azon szerencsétlen hölgyet kit oly

nagy messze földről vonzott ide dicsőséges neved il-
latárja s ki bal sorsának te nálad keresi vigaszta-
lását.

— Egy szó kevés, viszonzá Don Quijote,
de én annyit sem fogok mondani, szépséges urnő, sem
panaszodból többet meghallgatni mindaddig, a míg
a földről fel nem kelsz.

— Nem fogok fölkelni, señor, felelt a meg-
keserített kisasszony, míg a te udvariasságod meg
nem igéri azt a jótéteményt a melyért esedezem.

— Megigérem és megfogadom, viszonzá Don
Quijote, azon feltétel alatt, ha beteljesítése nem
válík kárára és ártalmára királyomnak, szülőházám-
nak és azon hölgynek a ki szivem és szabadságom
kulcsát tartja kezében.

— Nem fog az említetteknek kárára sem
ártalmára válni, jó uram, felelt a panaszkodó
kisasszony.

Ez alatt pedig Sancho Panza oda sompoly-
gott ura mellé és ezt susogta alig hallhatólag:

— Bátran megígérheti nagyságod a miért a
kisasszony könyörög, mert az egész gyerekség; mind-
össze is csak egy silány óriást kell a lábáról leütni,
s a ki ezt kéri, az a magas Micomicona herczeg kis-
asszony, az etiopiai nagy Micomicon birodalomnak
királynője.

— Bárki legyen is, viszonzá Don Quijote,
megteszem a mi kötelességem s a mit fogadal-
mamhoz híven lelkiismeretem parancsol; s ezzel

a kisasszonyhoz fordulva így szóla: Keljen föl, bájos szépséged, mert ime én kész vagyok megtenni mind azt, a mit tőlem kérni méltóztatik.

— Azért esedezem tehát, mondá a kisasszony, hogy nagylelkü személyed jöjjön azonnal velem oda a hová vezetendem, de egyszersmind ígérje meg, hogy mindaddig semmi más kalandba, sem kérés teljesítésébe nem bocsátkozik, míg boszut nem áll helyettem azon árulón a ki minden isteni és ember jog megvetésével álnokul bitorolja királyságomat.

— Ugy legyen, kész vagyok e kivánságot teljesíteni, mondá Don Quijote, s e pillanattól kezdve, señora, bátran elűzheted leverő búsongásodat s új öröme és erőre keltheted hervadó reményedet, mert isten és az én karom segítségével nem sokára vissza lépsz helyezve királyi birodalmadba, s elfoglalhatod újra ősi és terjedelmes királyságod trónusát, daczára és megszegyenülésére mind azon gazoknak, a kik csak egy szóval is ellentmondani akarnának. Most pedig, rajta! Dologra! mert, a mint mondani szokás: késedelem veszedelem.

A szorongatott hajadon váltig tusakodott, hogy kezet csókol neki; azonban Don Quijote, a ki csakugyan illedelmes és udvarias lovag volt, ebbe semmi áron bele nem egyezett, s a helyett fölemelte a hölgyet, nagy illedelmesen és udvariassággal megölelte, s megparancsolá Sanchonak, hogy abban a nyomban nyergelje meg Rocinantet s szolgáltassa kezéhez fegyvereit.

Sancho levette a fegyvereket, melyek trofeumok gyanánt voltak, az egyik fára felakgatva, azután megszorítá Rocinante terhellőjét, nyomban reá fölfegyverezte gazdáját, ki is mihelyt fegyverben állt azonnal így szóla :

— Isten nevében előre tehát, hogy e nagy urnő baján segíthessünk !

A borbély még most is térdelt s alig tudta visszatartóztatni a nevetést, de meg a csinált szakált is a legnagyobb gonddal őrizte hogy le ne essék, mert ha ez le talál pottyanni, füstbe megy minden reménységök.

Mikor azonban látta, hogy Don Quijote szavát adta már a kérelem teljesítésére s kézzel-lábbal rajta van hogy beváltani siessen : fölkel a földről, megfogta egyik kezével asszonyát s ez azután kettejük közt felült az öszvérré.

Don Quijote is rögtön felpattant Rocinantera, valamint a borbély is elhelyezkedett paripáján, s csak a szegény Sancho maradt gyalog, a ki most újra keservesen megbánta, hogy a szürke oda van, melynek újfent nagyon érezte hiányát.

Mindazáltal csakhamar kiverte fejéből a szomorúságot, a mikor arra gondolt, hogy ura már utban van, de sőt talán már a markában is tartja a császári méltóságot, mert még csak lehetetlen képzelni is, hogy ezt a herczegasszonyt el ne vegye s legalább is Micomicon királyává ne legyen. Csupán egy dolog ütött szeget a fejébe, nevezetesen az, hogy az az ország a

szerecsenek földén fekszik s így tehát mind azok a kik jobbágyai gyanánt esnek bizonyára mind feketék lesznek; azonban csakhamar kigondolta, hogyan lesz legjobb ezen a bajon segíteni, s így szóla magában:

— Törődöm is én azzal, ha az én alattvalóim mind csupa merő szerecsenek is! Összenyaláboltatom az egész csomót, s áthozatom minden pereputyostul Spanyolországba s itt eladom; megveszik kész pénzben s árukon olyan tisztességes birtokot vagy hivatalt vásárlók, hogy bú nélkül megélek holtom napjáig. Nem vagyok én sült bolond, sem a könyökömbe nem szállt az eszem, hogy el ne tudnék adni egy füttyre tiz-tizenkét ezer alattvalót; istenemre mondom, öregit, apraját úgy tova röpítem mint a pinty, s ha még olyan feketék is, tudok én belőlök fehéreket és sárgákat csinálni. Csak ide velök, már is viszket a tenyerem!

Igy aztán annyira belemerült a gondolkozásba s a boldog meglegedésbe, hogy föl se vette a gyaloglás kellemetlenségét.

Cardenio és a lelkész mind ezt holmi tüskés bokrok mögül szemlélték, s nem tudták hogyan csatlakozzanak hozzájuk; azonban a lelkész, a ki nagy mester volt, csakhamar kieszelte, hogy mit kell tenniök. Volt nála egy tokban tartott ollócska, s azzal Cardenio szakálát csakhamar lenyirta; belebujtatta a maga szürke kabátjába, fekete gallért kerített a

nyakába, míg ő maga csak ujjasában és nadrágban maradt; Cardenio az elébbihez képest annyira megváltozott, hogy akár a tükörbe nézzen, maga sem ismert volna rá magára.

Mikor ez megtörtént, nagy könnyűséggel elibők kerülhettek amazoknak az országuttra, dacára hogy Don Quijote és társai az átöltözés ideje alatt meglehetősen előre nyomultak, de a sok gízgaz és rosz ut miatt a lovasak mégis lassabban haladhattak a gyalogoknál. Ezek tehát csakugyan előbb kiértek a hegység lábánál terülő síkságra; s mikor aztán Don Quijote és környezete is közelökre jutottak, a lelkész már jó messziről rá szögezte szemeit s mindenféle jel által értésére adta hogy ismeri. Jó darabig csak nézett rá, hanem utóbb kitárt karokkal feléje sietett s fenhargon kiáltá már messziről:

— Isten hozta a lovagság tükörét, az én kedves földimet Don Quijote de la Manchát, a nemeség színét és virágát, a szükségben szenvedők gyámoltóját és vigaszát, a kóbor lovagok quintessenciáját.

S alig hogy e szavakat kimondá, átölelte Don Quijote bal lábát térden, a kit ez ember szavának és cselekedetének hallása és látása a legnagyobb mértékben meglepett: el kezdte egyre figyelmesebben vizsgálni, de a mikor végre rá ismert, alig tudott hová lenni bámultában s erőnek erejével le akart szállani lováról. Ebbe azonban a lelkész semmiképen

bele nem egyezett, a miért is Don Quijote ily szavakkal fordult hozzá :

— Bocsásson, kérem, licentiatus ur, mert csakugyan nincs rendjén, hogy én lovon üljek, a mig ily tiszteletre méltó egyéniség, mint kegyed, gyalog szerrel van.

— Semmi szin alatt sem engedhetem meg, viszonzá a lelkész, csak maradjon nagyságod a nyeregben, mert hiszen épen lóháton végzi a legnagyobb hőstetteket és kalandokat, melyek ritkítják párjokat a jelenkorban. A mi engem, igénytelen papi személyt illet, nekem tökéletesen elég, ha a kegyelmességgeddel együtt menő ezen uraságok valamelyik öszvére felkaphatok, ha nekik alkalmatlan nem leszek. Ezt is oly nagy szerencsémnek fogom tartani, mintha akár csak magán a Pegasuson nyargalnék, vagy azon a zebrán, vagy hadi ménen, melyen a nagy hírű mór vitéz Muzaraque nyargalt, kit még most a bűbáj varázsa tart lekötve a nagy Zulema hegység ormán, a nagy Complutum közelében.

— Erre nem is gondoltam, kedves licentiatus ur, mondá Don Quijote, s meg vagyok győződve, hogy e fenséges hercegasszony lesz olyan kegyes s megparancsolja az én kedvemért lovásznak, engedje az öszvéren az ülést tisztelendőségnek, ő pedig az öszvér farán foglalhat helyet, ha ugyan ez eltűri.

— Ugy gondolom, hogy el fogja tűrni, viszonzá a hercegnő, s tudom azt is, hogy a lovász

urnak semmi parancsra sem lesz szüksége, hanem a mily előzékeny és udvarias, magától sem engedné meg, hogy valamely egyházi férfiú gyalog szerrel járjon akkor, a mikor lóháton is mehet.

— Kétségkívül, viszonzá a borbély, s azonnal leugrott az öszvérről s felajánlotta a lelkésznek a nyeregben való ülést, a ki nem is hagyta magát sokáig kéretni.

Hanem a borbély ugyan megjárta, mikor az öszvér farára fel akart kuporodni ; ez ugyanis bérlett állat vala, a mi már magában is eléggé tanuskodik silány voltáról, felemelte a két hátulsó lábát, s olyat rugott a levegőbe, hogy ha Miklós mestert esetleg mellen találja vagy fejen, ez ugyan vitethette volna az ördöggel a Don Quijoteért való ide fáradást. De még így is annyira megijedt, hogy a földre rogyott, s most az egyszer oly kevésbé törődött szakálával, hogy az bizony szépségesen lepottyant. Alig hogy ezt a bajt észrevette, nem tudott hamarjában máshoz folyamodni mint hogy két tenyerével arcját befogja s jajgatva kiabáljon hogy összezuzta mind a két állkapczáját.

Mikor Don Quijote ezt a nagy csomó szakált áll nélkül és vér nélkül ott látta a lezuhant lovász arcjától messze, felkiálta :

— Az élő istenre, mily roppant csoda történt itt! Ez a szakál olyan tökéletesen vált el arcjától mintha úgy volna a legnagyobb gonddal megberetválva.

A lelkész belátva, hogy felfedeztetésök csak egy hajszálon függ, oda rohant a szakálhoz, felmarkolta és futott vele a földön fekvő Miklós mesterhez, a ki még mindegyre kiáltozott. Itt azután egy szempillantás alatt, mi közben a borbély fejét a maga melléhez szorítá, ismét felragasztotta a szakált, mi közben fogai között valamit mormogott, mondván, hogy ez csalhatatlan varázsige a mitől a szakál tüstént oda nő, mint azonnal látni fogják.

S mikor az már csakugyan újra helyén volt, akkor a lelkész hátra lépett, a lovász pedig felkelt szakála teljes birtokában s olyan épen mint a kinek semmi baja, mi fölött Don Quijote szertelen csodálkozott is, s kérte a lelkészt, hogy majd annak idejében tanítsa meg őt e ráolvasásra, melynek varázsa — nézete szerint — más egyébre is hasznos lehet s nem csupán a szakálfelragasztásra: mert világos, hogy ott a hol a szakál is leválik, a husnak is vele kell mennie és sérelmet szenvednie, s miután mind ez megint begyógyult, a varázsige a szakálon kívül másról is használhat.

— Persze hogy használ, viszonzá a lelkész, s megígérte, hogy a legelső alkalommal megtanítja rá Don Quijotet.

Abban állapotok meg most, hogy legelőször a pap üljön fel az öszvérré; később aztán majd felváltva mind a hárman használják ezt, míg a vendégfogadóhoz nem érkeznek, mely valami két mérföldnyi távolságra fekketett onnan. Mikor így hárman,

t. i. Don Quijote, a hercegnő és a lelkész nyeregben ültek, a másik három pedig, ugymint Cardenio, a borbély és Sancho Panza gyalog készültek utra kelni, Don Quijote így szólt a kisasszonyhoz :

— Vezessen nagyságod, kegyelmes asszonyom, oda a hová akar ; azonban előbb, semhogy ez felelt volna, a licentiatus így vágott közbe :

— Melyik ország felé akar vezetni bennünket nagyságod ? Talán Micomicon felé ? Nagyon keveset tudnék a különféle országok felől, ha sejtelmemben csalatkoznám.

A leány, a ki mindenbe csakhamar jól beletalálta magát, tudta, hogy igennel kell válaszolnia, s azért azonnal így felelt :

— Igen, uram, az én utam azon országba vezet.

— Ha a dolog így áll, jegyzé meg a lelkész, akkor a mi falunkon kell átmenni, s onnan aztán magasságod Cartagena felé folytatja utját, a hol kinálkozó alkalommal hajóra szállhat, s ha a szél kedvező lesz, a tenger csendes és vihartalan, nem sokkal kevesebb mint kilencz esztendő alatt ott lehet a nagy Meona, akarom mondani Meotis tavánál, a mely mint egy száz napi járó földnyire van magasságod birodalmán innen.

— Tisztelendőséged csalódik, uram, viszonzá a leány, mert nincs még két esztendeje sem, hogy hazulról eltávoztam, s igazán mondhatom az idő azóta soha sem kedvezett, mindazáltal még is elértem

azt, a mit annyira óhajtottam látni, tudniillik señor Don Quijote de la Manchát, a kinek hírét azonnal meghallottam, mihelyt a spanyol földre léptem, s ez a hír arra ösztönzött, hogy nyomban fölkeressem s magamat udvariasságába ajánljam s az ő győzhetetlen karjának hősiségére bizzam igazságos ügyemet.

— Ne tovább; legyen vége az én magasztalásomnak, vágott közbe Don Quijote, mert én mindennemű hizelkedésnek ellensége vagyok; s bár ha ez nem az is, mindazáltal az ilyes beszéd sérelmes az én szüziés tisztaságu hallásomnak. Csak annyi mondhatok, magas urnő, hogy akár legyen bátorságotom akár se, azt, a mi megvan vagy nincs meg, kész vagyok egész élttem szakadtáig magasságod szolgálátára felajánlani. Ezt azonban hagyjuk a maga idejére; most csak arra kérném a tisztelendő licentiatus urat, nem lenne-e szives megmondani, mi hozta őt e vidékre, ily magányosan, minden szolgálatszémélyzet nélkül, s olyan könnyű öltözetben, hogy meglepetésemet el nem titkolhatom.

— A kérdésre röviden felelhetek, viszonzá a lelkész, tudnia kell ugyanis nagyságodnak, señor Don Quijote, hogy én Miklós mester közös barátunk és borbélyunk társaságában Sevilla felé törekedtem, hogy ott azt a pénzt fölvegyem, melyet egy rokonom küldött, ki már több esztendeje Indiákra költözött; az összeg nem is csekélység, mert kerek számmal hatvanezer pesora rug, még pedig teljes értékben, a mi jóformán megduplázza. Mikor aztán tegnap

e tájra érkeztünk, négy haramia tört reánk s egy hajszálig kifosztottak mindenünkből, a mit annyira szó szerint kívánok értetni, hogy a borbély kénytelen volt hamis szakált föltenni; s ezt az ifjut is (s itt Cardeniora mutatott) egész bőrig kifosztották. S a mi a legnevezetesebb az egészben, az, hogy a mint az egész vidéken hire jár, a kik rajtunk tütöttek valami gályarabok voltak, kiket — a mint mondják — majdnem ugyan e helyen valami bátor ember szabadított meg az őket kísérő biztos és örök kezeiből. Ez az ember pedig, kétségkívül, vagy bolond lehetett vagy épen olyan semmirekellő mint azok a rabok, de minden esetre szivtelen és lelkiismeretlen gaz ficzkó, hogy a farkast a juhok közé, a rókát a tyukok közé, a legyet a méz közelibe bocsátotta. Ki akarta játszani az igazságszolgáltatást, megsértette urát és királyát, mert jogos parancsolatát megszegte; megfosztotta a gályákat lábaiktól, felháborítá a Santa Hermandadot, mely már számos esztendeje csendesen pihen, egy szóval olyan tettet vitt véghez, a mi se testének se lelkének nem válik hasznára.

Ugyanis Sancho vakkantotta ki a lelkésznek és a borbélynak azt a gályarabok érdekében küzdött kalandot, melyet gazdája oly nagy dicsőséggel fejezett be, a lelkész pedig azért tálalta az egészet olyan vastagon, hogy Don Quijote elé, hogy lássa milyen hatást fog rá gyakorolni.

A lovag minden szónál mássá meg mássá változott színében, de egy szóval se merte volna

bevallani, hogy azoknak a derék ficzkóknak ő volt a szabadítója.

— Ezek raboltak meg bennünket, végzé a lelkész, s az isten irgalmassága bocsásson meg annak, a ki azokat a semmirekellőket érdemlett büntetésöktől felmentette.

XXX. FEJEZET.

A szép Dorottya eszes voltáról s több kellemes és mulatságos dologról.

Alig végezte szavait a lelkész s Sancho mindjárt így szóla :

— Igaz hitemre mondom, licentiatu ur, a ki ezt a hős tettet véghez vitte, az bizony az én gazdám volt; eleget mondtam neki, jól meggondolja mit cselekszik, s hogy öreg hiba lesz azokat szabadítani meg, a kiket semmirevaló gabságuk juttatott a gályákra.

— Te oktondi, förmedt rá Don Quijote, szabad is a kóbor lovagnak azzal törödni hogy előbb fütesse-kutassa, vajon azok a szorongatottak, lánczra vertek és elnyomottak a kikkel ut közben találkozik ilyen állapotra és nyomoruságra hibáik vagy szerencsétlenségök folytán jutottak-e? Neki csak az a kötelessége, hogy gyámolításukra siessen mint szük-

ségben szenvedőknek, s figyelmét kinaikra fordítsa, nem pedig gonoszságokra. Én elégedetlen és boldogtalan emberek egész olvasójával és lánczával találkoztam, s azt tettem velök, a mit vallásom követel; egyébbel nem törődöm. A ki pedig ezt roszzallaná, kivéve a licentiatus ur szent méltóságát és tiszteletre méltó személyét, a többinek azt mondom, hogy a lovagság dolgához semmit sem ért s hazudik mint valami sehonnai fattyu, s ezt kész vagyok kardommal is a lehető legérthetőbben bebizonyítani.

S a mint ezt kimondta, lábát feszesen megveté a kengyelben, a vas süveget arczába nyomta, mert a borbély tányért, melyet ő a Mambriñ sisakjának tartott, most a nyeregkápára akasztva hordta, míg majd kiigazíthat minden csorbát, a mit rajta a gályarabok ütöttek.

Dorotya, a ki igen elmés és eszes volt, szintén tudott már Don Quijote balgaságáról, s látta azt is, hogy az egy Sancho Panzán kívül, a többi mind tréfát űz vele; ő sem akart tehát külön követ fujni, a miért is így szólt a nagy felindulásban levőhöz :

— Emlékezzék meg, lovag ur, a nekem tett ígéretre, a mely szerint tilalmas más kalandba keverednie, bár mi sürgős legyen is. Azért tehát csillapítsa le felgerjedését nagyságod, mert ha a tiszteendő licentiatus ur tudta volna, hogy ez a hatalmas kar volt az, mely a gályarabokat megszabadította, bizonynyal inkább háromszor a szájára ütött volna

s ugyanannyiszor a nyelvébe harap vala, sem hogy csak egyetlen egy olyan szócskát is kiejtsen, mely nagyságodat ennyire felharagíthatá.

— Akár megesküdjem rá, mondá a lelkész is, készebb lettem volna leharapni a bajuszom felét.

— Lecsendesülök, kegyelmes asszonyom, szölt Don Quijote, és elfojtom méltó haragomat, mely szivemben már-már felviharzott, s nyugodtan és békeséggel folytatom utamat, mig adott szavamat be nem váltottam. Hanem ezen engedelmes feltétel vizonzásául, szabad-e azért esedeznem, mondja el magasságod, ha nagyon terhére nem esik: milyen bánat keseríti, hányan vannak, kik és mik azok a kiken kegyelmességedért nekem jogos, kielégítő és teljes boszút kell állanom?

— A legnagyobb készséggel megteszem, felelt Dorottya, ha ugyan panaszom és keservem nagyságodat nem untatják.

— Semmi esetre sem, kegyelmes asszonyom, bizonyítá Don Quijote; mire aztán Dorottya így válaszolt:

— Akkor tehát, kérem önöket, figyeljenek.

Alig hogy e szavakat kimondá, Cardenio és a borbély mindjárt oda furakodtak oldala mellé, s a legnagyobb kíváncsisággal lesték hogy az elmés Dorottya milyen mesét fog csapni heventiben; ugyan azt tette Sancho is, a ki épen úgy el volt bolondítva mint a gazdája. A leány pedig, kényelmesen elhe-

lyezkedvén a nyeregben, egyet-kettőt köhintett, s egyéb ilyes előkészületek után, igen sok kellemmel így fogott elbeszéléséhez :

— Mindenekelőtt azt kell megtudniok, uraim, hogy nevem... Itt azonban elakadt egy-két pillanatra, mert elfelejtette hogy a lelkész milyen névre bérálta el az imént.

A licentiatus mindjárt sejté a dolog bibéjét, s nem is késett a hibát e szavakkal ütni helyre :

— Nem is lehet csodálni, kegyelmes asszonyom, hogy bal sorsa elbeszélésével magasságod megzavarodjék és kiessék sodrából, mert az ilyen szerencsétlenség rendesen olyan, hogy akárhány esetben még emlékező tehetségétől is megfosztja azt, a kire alá-sujtott, annyira hogy az ember még a saját nevét is elfelejti ; ugyanez esett meg magasságodon is, a kinek alig jut eszébe hogy Micomicona herczegasszonynak hívják és törvényes örököse a nagy Micomicon birodalomnak. Ezzel a kis utba igazítással most már könnyü szerrel visszaidézheti magasságod megbánott emlékező tehetségébe mind azt, a mit előttünk feltárni szándékozik.

— Tökéletes igaz, viszonzá a leány, s már ezután úgy hiszem nem lesz többé szükségem semmi újabb figyelmeztetésre, s elejétől végig el tudom mondani igaz történetemet. Ez pedig így hangzik Atyám, a kit a bölcs Tinacrionak neveztek, mélyen be volt avatva a bűvészet mesterségébe, s tudománya által az esett értésére, hogy anyám, a kit Jara-

milla királynőnek hívtak, előbb fog elhalni férjénél, azonban ő utána nem sokára neki is meg kell válnia az élettől s én atyátlan és anyátlan árva maradok. Mindazáltal úgy nyilatkozott, hogy ez távolról sem busítja annyira mint egy másik egészen bizonyosan tudott körülmény, hogy egy roppant óriás, a majdnem birodalmunk tőszomszédságában fekvő nagy sziget ura, kit a Mord-nézésű Pandafiledonak neveztek — a kiről ország világ tudja hogy bárha szemei egészen a magok helyén vannak s nem ferdek, még is mindig keresztbe néz, mintha kancsal volna, a mit csupa ravaszságból tesz hogy megrettentsen és elrémítsen mindenkit a kire csak rá tekint — atyám, mondom, tudta, hogy ez az óriás, mihelyt árvaságra jutásomról értesül, nagy hatalommal rá üt országomra s nem hágy birtokomban semmit, még csak a legkisebb falucskát sem, a hol megvonulhaszak; igaz ugyan, hogy mind e gyötrelmet és szerencsétlenséget kikerülhetném, ha hozzá nőül megyek, de — a mint atyám jól tudta — én soha nem adnám beleegyezésemet ily egyenletlen házasságba; s ebben atyámnak teljesen igaza is volt, mert soha eszem ágába sem jutott, hogy hozzá menjek akár ehhez, akár mely más óriáshoz, ha még akkora és még oly izmos volna is. Atyám azt is szívekre kötötte, hogy ha majd az ő halála után látom, hogy Pandafiledo rá akar már törni birodalmamra, semmi szín alatt se készülődjem védelemre, a mi vesztetemre lenne, hanem adjam át neki önként az országot, csak így

menthetem meg a haláltól és a teljes megsemmisüléstől jó és hűséges alattvalóimat, különben is lehetetlen lévén az óriás ördögös hatalmának ellenállanom; inkább keljek azonnal utra néhányad magammal Spanyolország felé s ott fogom megtalálni bajaim orvoslását, mert lesz ott egy kóbor lovag, a kinek hire ez időtájt az egész országot eltölti, s a kit — ha jól emlékezem — Don Azote-nak, vagy Don Jigote-nak neveznek *).

— Jobban mondva Don Quijote-nak, asszonyom, vágott közbe Sancho Panza, vagy más néven a Bús képű lovagnak.

— Tökéletesen úgy van, erősíté Dorottya. Elmondta aztán hogy e lovag termete szálas, arca csontos, s hogy a bal válla alatt jobbra, vagy ott valahol e tájon barnás jegye van, olyas szőrszálakkal benőve mint a disznó-sörte.

Alig hallotta meg Don Quijote e szavakat, tüstént oda szólt fegyvernökéhez :

— Ide, Sancho, segíts levetköznöm; látni akarom én vagyok-e az a lovag, kiről e bölcs király jövendőt mondott?

— S miért akarna nagyságod levetközni? kérdé Dorottya.

---

*) Lefordíthatatlan szójáték. Azote annyi mint : ostor, korbács, csapás, nyomoruság; Gigote vagy Jigote pedig : egyik értelemben vagdalt hús, a másikban igen csekély értékű apró pénzecske.

— Hogy bizonyossá legyek a felől, látható-e rajtam csakugyan az a jegy, melyet kegyed atyja említett, viszonzá Don Quijote.

— Ezért ugyan kár volna most levetkőzni, szóla most Sancho, mert én a nélkül is állíthatom, hogy nagyságod hátgerince középen ott van az a bizonyos barnás jegy, a mi az embereknél az erő jele.

— És ez elég is, mondá Dorottya, mert barátok között nincs helye a szörszálhasogatásnak, s hogy a vállon van-e vagy a hátgerinczen, az teljesen mindegy; elég a hozzá, a jegy megvan, a helyével ne törődjünk, minthogy az egész egy test. Atyámnak csakugyan igaza volt, s én is jó helyen kerestem mikor magamat Don Quijote ur kegyeibe ajánlám, mert valóban ő az a kit atyám gondolt, a mennyiben mind a külső jelek, mind pedig e lovag nagy hire teljesen összevágának, ki nem csak Spanyolországban, de hires az egész la Manchában is. Mert alig szálltam ki a hajóból Osunánál, mindjárt hírét vettem nagyszerű hős tetteinek, és szívem sugallta, hogy ő az a kit én keresek.

— Hogyan szállhatott ki magasságod, kegyes urnő, Osunánál a hajóból, kérdé Don Quijote, holott az nem fekszik a tenger mellett?

Azonban előbb, semhogy Dorottya felelhetne, a lelkész vette át a szót és ezt mondá :

— Ő herczegsége bizonyosan azt akarta mondani : »mihelyest Malagában partra szállott,« s azután legelőször is Osunában hallott hirt nagyságod felől.

— Igen, épen így akartam mondani, erősíté Dorottyá.

— Így rendben is van minden, jegyzé meg a lelkész, s kegyeskedjék fenséged folytatni az elbeszélést.

— Csak annyit kell még megjegyezmem, mondá Dorottyá, hogy végre oly szerencsés voltam, hogy Don Quijote urral találkozhatám, s most már egészen olybá veszem mintha összes birodalmam ura és királynője volnék, minthogy ő udvariassága és nagylelkűsége ösztönzésére megígérte, hogy követni fog a hová csak vezetem, én pedig sehová máshová nem vezetem mint egyenesen szembe a Mord-nézésű Pandafilandoval, hogy foszsa ezt meg életétől, s adja vissza nékem mind azt mit amaz óriás oly jogtalanul bitorol. S mind ennek pontról pontra így kell megtörténnie, mert jó atyám, a böles Tinacrió így jövendölte meg. Ugyancsak ő hagyta meg irásban azt is, kaldeus vagy görög nyelven, úgy hogy én el sem tudom olvasni, hogy ha ez a megjósolt lovag az ériás lenyakazása után engem nőül akarna venni, én minden ellenmondás nélkül azonnal menjek hozzá törvényes hitvesül s országom birtokát saját személyemével egyetemben juttassam az ő kezeibe.

— Nos, mit mondasz mind ezekhez, Sancho barátom? jegyzé meg erre Don Quijote, érted-e miről van szó? Nem megmondtam-e? Ugy-e hogy van már ország a melyen uralkodjunk, és királynő a kit nőül vegyünk.

— Szent egy igaz! kiálta fel Sancho, s beste lélek szajha fattya, a ki mindjárt meg nem házasodnék, mihelyt annak a tisztelt Pandahiladonak gégégjét elnyisszantotta; aztán meg, nem elég szép-e ez a királyné! Bár mind ilyenné lenne ágyamban a bolha!

S azzal, rendkívüli örömében két bakugrást tett a levegőbe, s bokáját összeütötte, majd oda szaladt Dorottya elé, megfogta az öszvér kantárát, megállította, letérdelt a leány előtt s rimánkodva kérte, engedje meg, hadd csókoljon kezét neki, annak jeléül hogy elfogadja asszonyának s királynőjének.

Az ott lévők közül ki tudta volna megállani, hogy ne nevéssen az ur hőbortosságán s a szolgálgyűgységén?

Dorottya csakugyan csókra nyújtá kezét, s megigérte Sanchonak hogy nagy urrá teszi birodalmában, mihelyest az ég kegyelme megengedi hogy azt újra visszanyerhesse és birhassa. Sancho erre megint olyan szavakban mondott köszönetet, hogy a hallgatók majd megpukkadtak nevetőkben.

— Idáig tart az én történetem, uraim, folytatá azután Dorottya. S még csak azt az egyet kell hozzá tennem, hogy bárha igen nagy számu népet hoztam is el magammal kíséretem gyanánt, mindnyájából csak e kerek szakálu lovász maradt életben, míg a többi mind a tengerbe veszett egy rémítő zivatar alkalmával, mely a tengerpart közelében ért utól bennünket. Ó meg én egy-egy deszkaszálon jutot-

tunk csoda módon a szárazra, s valóban, a mint észre is vehették önök, az én egész életem folyása csodálatos és titokszerű. S ha talán elmondásában imittamott hosszadalmas voltam, vagy egyet s más elvettettem volna, tulajdonítsák ezt annak, mint történetem elején a tisztelendő licentiatus ur igen helyesen megjegyezte, hogy a folytonos és rendkívüli viszonytagságok még emlékező tehetségétől is megfosztják azt, ki ezeket szenvedni kénytelen.

— Engemet nem fognak megfosztani az enyimtől, oh magasságos és fenséges urnó, mondá Don Quijote, bár mennyit, bár mily nagyokat és soha nem látottakat kelljen is kiállanom fenséged szolgálatában; és most újra megerősitem elébb tett ígéretemet, és esküt is teszek rá, hogy kész vagyok követni fenségedet egész a világ végére, mig kevély ellenségével szembe nem szállhatok, a kinek dölyfös fejét, a mint hiszem, isten és saját karom segítségével porba fogom gördíteni, ezen — nem mondom jó — kardnak élével, minthogy a magamétől Gines de Pasamonte megfosztott.

Ez utóbbi szavakat csak fogai között mormogta, azután tüstént így folytató :

— S ha annak fejét levágtam, s fenségedet országának békes birhatásába visszahelyeztem, fenségednek teljes szabadságában álland magas személye felől tetszése és kívánsága szerint rendelkezni: mert valameddig az én emlékezetemet ő tölti el, akaratomat ő tartja fogva, minden érzékenységem ő

hozzá vonz, hozzá a ki... De többet nem szabad mondanom : addig nőmmé nem lehet senki, még csak gondolatban sem, nem, ha maga a főnix madár volna is.

Sancho oly rossz néven vette urának a meg nem házasodás felől kiejtett utósó szavait, hogy nagy méreggel rá kiáltott :

— Becsületem szentségére mondom, señor Don Quijote, nagyságodnak csakugyan elment az esze! Hogyan, de hát lehetséges-e, hogy csak egy pillanatra is habozzék elvenni ezt a fenséges hercegeasszonyt? Hát azt hiszi nagyságod hogy minden bokorban terem ilyen szerencse mint a milyen most kínálkozik? És mind ezt, azért a gyönyörűséges Dulcineaért! Szebb az talán? Nem, istenemre, nincsen felényi olyan szép se, nem lehetne az itt levőnek még csak czipellő-talpa se! Akkor ugyan sohanapján lesz ám az enyim az a várva várt grófság, ha nagyságod ott keresi szarva között a tögyit! Vegye el, vegye el ebben a nyomban ezt a hercegeasszonyt, ördög teremtetten, s fogadja el azt a királyságot, a mi az égből pottyant a markába, s ha királylány lett, tegyen meg engem marqués-zá vagy helytartóvá, más különben elviheti az ördög az egész mesterséget!

Mikor Don Quijote hallá hogy ilyen szidalmakat szólnak az ő szerelmes Dulcinea-ja ellen, neki sem kellett több, hanem fogta a dárdát s egy hangot se szólva olyat ütött vele kettőt Sanchora, hogy az abban a nyomban hanyatt terült a földön. S ha

Dorottya rá nem kiált, hogy rá ne üssön többet, kétségkívül azonnal életét vette volna.

— Azt gondolod talán, rivallt a lovag kis idő múlva Sanchora, otromba paraszt, hogy én majd mindig csak tétlenül összedugom a kezemet, te mindig szabadon sértegethetsz, s én majd mindig csak megbocsátok? Ezt ugyan ne gondold, alávaló gazember, a ki csakugyan az vagy, mert rágalmazni merészelted a páratlan szépségű Dulcineát. S nem tudod-e, bitang, semmirekellő, hogyha erőt nem ő kölcsönözne az én karomnak, magamtól nem lennék képes csak egy bolhát is megölni? Monddza csak, viperanyelvű tökfilkó, ugyan mit gondolsz, ki nyerte vissza azt az országot s ki vágta le amaz óriás fejét s ki tett téged marques-zá (mert mind ezt olybá veszem mintha már is bevégzett tény volna), nemde nem Dulcinea hatalma-e, a ki dicső tetteinek eszközül az én karomat választotta? Ő bennem küzd és bennem győz, én benne élek s lehelek, és tőle nyertem életem s léteimet. Oh alávaló, silány fattya te, hogyan lehetsz oly háladatlan, hogy alig emeltek fel a porból a néked adott ezen nagy uri méltóságra, te már is szidalommal illeted azt, kinek e nagy jótéteményt köszönheted!

Sancho még sem volt egészen annyira odáig, hogy ura minden szavát meg ne hallotta volna, a miért is meglehetősen gyorsan feltápáskodott, oda húzódott Dorottya paripája mögé, s innen mondá urának :

— Ugyan mondja meg, nagy uram, ha nagyságod semmikép se akarja elvenni ezt a magas hercegasszonyt, megkaphatja-e akkor az ő országát? ha meg ezt meg nem kaphatja, ugyan micsoda kegyelmeket tudna osztogatni? Engemet csak ez keserít. Vegye el egyszer mindenkorra ezt a királynőt, a ki mintegy az égből pottyant elénk, később aztán megint visszakanyarodhatik Dulcinea kisasszonyhoz; nem nagyságod lenne az első király ezen a világon, a ki szeretőt is tart magának. A mi pedig szépségöket illeti, abba nem elegendem, mert ha az igazat meg kell vallanom, nekem mind a kettő tetszik, ám bár Dulcinea kisasszonyt soha se láttam.

— Nem láttad, te áruló, hazug rágalmozó? kiálta fel Don Quijote, avagy nem épen most hoztál-e hirt nekem felőle?

— Ugy értem, igazítá ki magát Sancho, nem vizsgáltam meg hegyiről tövire annyira, hogy szépségét és jeles tulajdonságait egytől egyig tökéletesen kivehettem volna; hanem úgy kutyafuttában igazán jól mondja.

— Így tehát megbocsátok, szóla Don Quijote, te is bocsásd meg nekem hogy annyira felgerjedtem ellened, de hijába, az embernek nincs az első felinduláson hatalma.

— Azt látom, viszonzá Sancho, nálam meg az az első felindulás a szókimondásban áll, mert sehogy sem tudom elhallgatni a mi egyszer a nyelvemre jön.

— De mind a mellett is, jegyzé meg Don Quijote, vigyázz ezentúl szavaidra, Sancho, mert addig jár a korszó a kutra... A többit már tudod.

— Tudom, tudom, mondá Sancho, de azt is tudom, hogy van isten a mennyben a ki mindent lát, s egykor majd megítéli, melyik a hibásabb ket-tőnk közül, én-e a ki a rosztat mondom, vagy nagy-ságod a ki teszi.

— Elég! szakasztá félbe Dorottya, fuss oda mindjárt uradhoz, Sancho, csókolj kezét neki, kérj tőle bocsánatot, s mától fogva légy óvatosabb mind a dicsérésben, mind a megszólásban; Toboso kisasszony ellen pedig egy roszt szót se merj mon-dani, kit ugyan nincs szerencsém ismerni, de a kinek kész szolgálója vagyok. Bizzál az istenben, s akkor ne félj hogy ne legyen olyan állásod, melyből her-czezi módon megélhetsz.

Sancho lehorgasztotta fejét, urának kezét kérte, a ki ünnepélyes komolysággal nyujtotta oda, s miután Sancho megcsókolta, ura pedig megáldá, azt mondá fegyvernökének, menjenek kissé elébbre mert egy pár kérdést akarna intézni s igen fontos dolgo-kat kívánna véle megbeszélni.

Sancho engedelmeskedett, s így ők ketten, a többiektől külön válva valami kevéssel elébbre nyo-multak, mikor aztán Don Quijote így szólott :

— Mióta visszatértél, nem volt sem időm, sem alkalmam hogy körülményesen kikérdezzelek mind az üzenet felől melyet vittél, mind a felelet felől

melyet hoztál; azonban most, miután a szerencse kedvezéséből időnk is van, helyünk is, most ne tagadd meg tőlem azon boldogságot, melyben jó hireid elmondása által részesíthetsz.

— Csak kérdezzem nagyságod szabad tetszése szerint, viszonzá Sancho, s megfelelek én mindenre úgy, hogy füle is lesz, farka is; csak arra az egyre kérem nagyságodat, hogy ne legyen aztán megint olyan indulatos.

— S miért kéred ezt, Sancho? kérdé Don Quijote.

— Azért, viszonzá amaz, mert ezeket a mostani ütések talán inkább azon vitatkozásért kaptam, mit az ördög egyszer a minap gerjesztett közöttünk, semmint azért hogy Dulcinea kisasszonyt sértettem volna szavammal, a kit úgy tisztelek becsülök mint valami szent ereklyét, nem azért mintha csakugyan az volna, hanem azért mert nagyságodé.

— Lelkemre, Sancho, ne kezdj újra, mondá Don Quijote, megint megharagítasz! Egyszer már megbocsátottam, de tudod hogy azt tartja a példabeszéd: »új bűnökre új vezeklés!«

Alig hogy ekkép beszélgettek, egyszer csak egy embert látnak a ki szem közt jó velök az uton; ez számaron ült, s a mint közelebb jött azt vették ki belőle hogy cigány. Azonban Sancho Panza, a ki mihelyest szamarat látott, szívvel, szemmel mindjárt rajta csüggött, alighogy megpillantá ezt az embert, tüstént rá ismert, hogy az senki más mint Gines de

Pasamonte, s a cigány fonalából a szamár gombolyagára vonván következtetést, ezt a maga szamarának tartotta, a mi valóban úgy is volt, mert Pasamonte csakugyan a tőle elrablott szürkén nyargalt, ki is hogy fel ne ismerjék s a szamarat eladhassa, cigánynak öltözött, s a többi között cigányul is olyan jól tudott mintha tulajdon anyanyelve volna. Sancho meglátta és rá ismert; de alig hogy meglátta s alig hogy felismerte, torka szakadtából azonnal rá is kiáltott:

— Hej akasztófára való Ginesillo! ide az én igaz jószággommal, add vissza életemet, ne vidd el nyugalmamat, ide szamarammal, ide örömmel! szaladj fattyú, hordd el magad, zshivány, s add ide a mi nem a tied!

Fél annyi átok-szitokra se lett volna szükség mert Gines már a legelső hangra is leugrott a szamárról s azzal illa berek, nádak erek, úgy eleblábolt onnan, hogy egy-két pillantás mulva még a nyomát sem lehetett látni.

Sancho pedig oda futott az ő kedves szürkéjéhez, össze-vissza ölelgette, egyre ezt mondogatva:

— Hogy vagy, kincsem, szemem fénye, édes szürkém, kedves uti társam! S e közben úgy csókolta, úgy czirógatta mintha nem is oktalan állat volna.

A szamár azonban hallgatott, hagyta magát öleltetni, csókoltatni Sanchotól, s egy szóval se felelt.

Már ekkor a többiek is oda érkeztek, szerencsét

kivántak neki mindnyájan hogy a szamár újra megkerült, főleg Don Quijote, ki azt is megjegyezte, hogy ez a körülmény egyáltalában nem teszi azért a három szamárcsikóról szóló váltót érvénytelenné. Sancho hálás köszönetet mondott ezért is.

Mig ezek ketten ilyes beszédekkel valának elfoglalva, a lelkész megdicsérte Dorottyát azon elmésségért melyet mind az elbeszélésben, mind annak oly rövidre szabásában tanusított, mind pedig abban hogy szakasztott olyanná tudta tenni a milyenek a lovagregényekben szoktak előfordulni.

A leány azt jegyzé meg e szavakra, hogy sokszor mulatott ilyen könyvek olvasásával; abban azonban járatlan hogy a tartományok s tengeri kikötők merre s hol fekszenek, s ekkép csak úgy találmokra mondá hogy Osunában szállott partra.

— Mindjárt gondoltam, mondá a lelkész, s azért siettem tüstént azt mondani a mit mondtam, a mivel ugy hiszem az egészet helyre ütöttem. Hanem ugy-e igazán különös, hogy ez a szerencsétlen nemes mily könnyen elhiszi mind ezen mesebeszédeket és hazugságokat, s csupán azért mert esztelen könyveinek hangján és modorában szólnak.

— Az igaz, jegyzé meg Cardenio, ez a hóbortosság oly különös s olyan páratlan, hogy ha az ember ugy akarná költeni s a semmiből megteremteni, alig volna képes ennyi mindenfélét összeírni.

— De a mi még a legkülönösebb, az, mondá

a lelkész, hogy azon együgyűségeken kívül melyeket ez a becsületes nemes-ember akkor szokott beszélni ha bohósága tárgyai forognak kérdésben: más egyebekről egészen józanul el tud társalogni, s világos és engedékeny értelmet látszik tanusítani; úgy hogy addig, a míg lovagsága dolgait nem érintik, mindenki a legjózanabb fölfogásu embernek fogja tartani.

Mig ezek ilyen társalgás közben haladtak tovább utjukon, Don Quijote is folytatta a megkezdett párbeszédet s így szóla Sanchohoz:

— Felejtjük azt az elébbi czivakodást, Sancho barátom, s mondd el nekem most, de minden haragot vagy neheztelést szélnek eresztve, hol, hogyan és mikor láttad Dulcineát? mivel foglalkozott? mit mondtál neki s mit felelt ő? milyen képet vágott mikor levelemet olvasta? ki tisztázta le ezt a levelet? egy szóval, mondd el mind azt a mit a jelen esetben érdemesnek látsz az elmondásra, a közlésre és a hírül adásra, de semmit hozzá ne tégy s ne fülents hogy talán nekem örömet szerezz, de el se hallgass semmit hogy megfoszsz az örömtől.

— Uram, viszonzá Sancho, ha az igazat meg kell vallanom, azt a levelet nekem bizony senki le nem tisztázta, mert én semmiféle levelet sem vittem magammal.

— Ez csakugyan úgy van a mint mondod, jegyzé meg Don Quijote, mert azt a kis jegyzékes könyvecskét a melybe a levelet bele irtam, távozásod

után harmad napra megtaláltam magamnál, s nem tagadhatom hogy eleget is busultam miatta, mert el sem tudtam képzelni hogy te mitévő léssz, ha majd észre veszed hogy a levél nincs nálad; s váltig azt hittem hogy tüstént visszafordulsz akárkol légy is már, mihelyt hiányzását észre veszed.

— Ugy is tettem volna, viszonzá Sancho, ha ugyan könyv nélkül meg nem tanultam volna mikor nagyságod előttem elolvasta; így azonban továbbá tudtam mondani egy egyházfinak, s az szóru szóra úgy leírta, hogy a mint maga erősítette ennél szebb levelet soha életében se nem látott, se nem hallott, pedig ugyan csak sok excomunikáló levelet olvasott.

— S még most is tudnád könyv nélkül, Sancho? kérdé Don Quijote.

— Most már nem tudom, uram, viszonzá Sancho, mert a mikor már egyszer elmondtam, látva hogy többet úgy se lesz rá szükségem, biz én elfelejtettem; legfőlebb arra emlékszem még hogy azon kezdődött: Vénséges, akarom mondani: Fenséges kisasszony; az utósó sora meg az volt: Tiéd mind halálig, a Bús képü lovag; e közé a kettő közé aztán beletettem legalább is háromszázszor: »oh én szivem, én életem, szemem fénye.«

XXXI. FEJEZET.

Azon mulatságos beszélgetésről, melyet Don Quijote s fegyvernöke Sancho Panza folytattak egymás közt, ugy színtén egyéb fontos eseményekről.

— Még eddig meg vagyok veled elégedve; folytasd tovább, mondá Don Quijote. Megérkeztél; s mivel foglalkozott a szépség ama királynéja? Ugy-e épen gyöngyfüzésnél találtad, avagy talán arany szálakkal valami jelvényt himzett ezen ő fogoly lovagja számára?

— Nem a mellett találtam biz én, viszonzá Sancho, hanem épen két mérő buzát rostált az udvaron.

— De legalább azt mondd tehát, jegyzé meg Don Quijote, hogy e buzának minden szeme csupa gyöngygyé vált kezének érintésétől. S nem vetted szemügyre, barátom, tiszta buza volt az vagy kétszeres?

— Csupa rozsos, felelt Sancho.

— Hanem azért biztositlak, mondá Don Quijote, hogy az ő kezének rostálása után olyan fehér cipó sül belőle mint a hab. De tovább; mikor átadtad neki levelemet, ugy-e megcsókolta, vagy homlokához emelte, ugy-e tett olyan mozdulatot a mi az ilyes levelet méltán megilleti? Vagy mit cselekedett?

— A mikor át akartam adni neki, felelt

Sancho, épen javában benne volt a karajozásban s jó csomó szem volt a rostán, a miért is azt mondá : Tegye csak oda kegyelmed a levelet arra a zsákra, mert most nem érek rá elolvasni addig a mig ezt mind ki nem rostáltam.

— Lám az eszes leányka! mondá Don Quijote, bizonyosan azért tette, hogy aztán majd annál nyugodtabban olvashassa s annál jobban örülhessen neki. Tovább, Sancho; s a mig ezen foglalkozása tartott, milyen párbeszédet folytattatok egymással? mit kérdezett felőlem, s te mit feleltél? Folytasd, beszélj el mindent, s el ne hagyj belőle egy mákszemnyit se.

— Ő maga nem kérdezett semmit, viszonzá Sancho, hanem én elbeszéltem neki hogy nagyságod hogyan kinlódik itt érette, hogyan gyötri magát félmeztelenen, s úgy él ebben a rengetegben mint valami vad ember, a csupasz földön hál, terített asztalról nem eszik, nem fésülködik, csak sir és átkozza nyavalyás életét.

— Hogy ezt átkoznám, azt rosszul mondtad, szóla Don Quijote, sőt ellenkezőleg áldom és éltem egész folyásában áldani fogom a sorsot, hogy azon szerencsében részesültem, hogy oly magas urhölgyet imádhassak mint Dulcinea del Toboso.

— Már az igaz hogy magas, jegyzé meg Sancho, mert akár megesküdjem rá, nagyobb nálam fél fejjel.

— Hogyan, Sancho, kérdé Don Quijote, s te összemérköztél vele?

— Össze biz én annyiban, viszonzá Sancho, a mennyiben egy zsák buzát segitettem neki a számarra feltenni, s ekkor olyan közel álltunk egymáshoz hogy tökéletesen megláthattam, magasabb nálam jó öt ujjnyival.

— De az is igaz, tevé hozzá Don Quijote, hogy ezen nagyságot ezer meg ezer báj és kellem ékesíti. De van egy, a mit bizonyára nem tagadhatsz, Sancho, hogy a mikor ennyire közelibe jutottál, nem éreztél-e valami bűvös illatot, balsamos jó szagot, valami olyas különös jót, a minek nevet sem tudok adni, valami olyan illatot vagy illamot mintha illat-árus-keztyűs boltjába léptél volna?

— Annyit mondhatok, viszonzá Sancho, hogy olyas vállizzadás-félét csakugyan éreztem, a mi bizonyára attól származott hogy a nagy mozgásban megizzadt és párolgott.

— Nem az volt az oka, válaszolt Don Quijote, hanem az, hogy te bizonyosan náthás voltál, vagy a magad szagát érezted: mert én igen jól tudom milyen az illata e rózsának a tövisek közt, e mezei liliomnak, e csurrantott ámbrának.

— Az mind meglehet, jegyzé meg Sancho, mert az igaz hogy nekem csakugyan sokszor van olyan szagom mint a milyet akkor Dulcinea kisaszszony ő nagysága körül éreztem; ezen azonban nem lehet csodálkozni, mert ez mind egy ördög.

— No, és, folytatá Don Quijote, mikor aztán elvégezte a rostálást s a buzát a malomba küldte, mit tett akkor mikor a levelet elolvasta?

— A levelet? mondá Sancho, azt bizony nem olvasta el, mert azt mondta hogy ő se írni se olvasni nem tud; hanem a helyett fogta és diribbédarabbá tépte, s azt mondta mással se akarja elolvasztatni, mert az ő titkait nem szeretné a faluban senkinek az orrára kötni. Azt mondta, beéri ő azzal is a mit én élő szóval mondtam el arról, hogy nagyságod mennyire szereti s milyen rendkívüli kinlódásnak vetette magát alája az ő kedviért; végre még azt is mondta, azt üzeni nagyságodnak, hogy csókoltatja kezeit, s hogy inkább magát szeretné már látni mint a levelét, a miért is kéri és követeli, hogy ennek erejénél fogva hagyja el nagyságod ezt a vadont, hagyjon fel minden további bolondsággal s keljen rögtön utra Toboso felé, ha valami fontosabb teendő nem hátráltatja, mert szörnyen szeretné nagyságodat látni. Nagyot nevetett, mikor elmondtam neki hogy nagyságod a Bús képü lovagnak hivatja magát; megkérdeztem azt is, hogy az a minapi vizcayi megjelent-e előtte? azt felelte hogy igen, s hogy nagyon derék ficzkónak látszik. Kérdezősködtem aztán a gályarabok felől is; hanem erre azt felelte, hogy ezek közül nem látott egy szálat se.

— Még eddig minden igen jól megy, mondá Don Quijote; hanem mondd csak, mikor elbocsátott magától, milyen drága ajándékkal jutalmazott

meg, hogy hirt vittél neki felőlem? Mert régi és általános szokás a kóbor lovagoknál és kóbor hölgyeknél hogy azon apródoknak, komornáknak vagy törpéknek a kik imádottjaik felől a lovagoknak vagy az ő lovagjok felől a hölgyeknek híreket visznek, valami drága ékszert adnak ajándékuul s hála fejében fáradságukért.

— Meglehet hogy ez így szokás, s én igazán jó szokásnak is tartom; hanem ez alkalmasint csak a régi korban lehetett divatban, mig most már legfőlebb egy darab sajtot meg kenyeret adnak az embernek; nekem legalább Dulcinea kisasszony a kerítésen át ezt nyomta a markomba mikor tőle bucsut vettem, s hogy még pontosabban elmondjam, az is juhsajt volt.

— Ő rendkívül bőkezű, jegyzé meg Don Quijote, s ha nem arany ékszert adott, ennek kétség kívül az lehetett az oka, hogy ilyes hamarjában épen nem esett keze ügyébe; egyébiránt jól esik a kalács még husvét után is; mihelyt felkerestem ki fog ő mindent bőven pótolni. Hanem tudod-e, Sanchó, min csodálkozom? Azt kell hinnem hogy te jövet-menet csakugyan úgy repültél, mert három nap alatt megjártad Tobosot, a mi pedig harmincz mérföldre van innét. Ebből azt következtetem hogy az a bölcs varázsló a ki nekem pártomat fogja s jó barátom — mert okvetetlenül kell hogy legyen s van is ilyen jó akaróm, különben igazi kóbor lovag sem volnék — mondóm, bizonyosan egy ilyen varázsló moz-

ditotta elé utazásodat, a nélkül hogy te csak álmodtad volna is. Mert vannak olyan bölcsek varázslók, a kik aludtában kiemelik a lovagot ágyából, s ez, a nélkül hogy tudná hogyan s mikép, azon veszi magát észre hogy más nap ezer mérföldnyi távolban ébred fel azon helytől, a hol az előtte való este lefeküdt. Mert ha nem így volna, akkor a kőbor lovagok nem is jöhetnének egymás segítségére ha baj van, már pedig ők minden lépten-nyomon segítenek egymáson. Így történhetik aztán, hogy az egyik Armenia hegyein küzd valami sárkánnyal vagy valami vad szörnyeteggel vagy egy másik lovaggal, s a hadi szerencse ellene fordul úgy hogy már-már a végét járja : egyszerre, köd előttem, köd utánam, valami felhőn vagy tüzes szekéren ott terem mellette egy másik lovag, az ő barátja a ki kevéssel azelőtt még Angolországban volt, ez segítségére siet, megmenti a halálból, s még az nap este újra oda haza van, s kedve szerint vacsorál, habár jötte-mente kitesz vagy három ezer mérföldet; az ilyest pedig egyes-egyedül e bölcsek varázslók segítségének és gyámolításának lehet köszönni a kik pártul fogják e bátor lovagokat. S ennél fogva, Sancho barátom, nem is csodálkozom valami szerfölött hogy ily rövid idő alatt megjártad az utat Tobosoig meg vissza, mert a mint már mondtam, bizonyosan valami bölcsek varázsló vitt magával röptiben, a nélkül hogy te csak sejtetted volna.

— Már bizonyosan úgy kellett lenni, mondá Sancho, mert igaz hitemre mondom Rocinante

csakugyan úgy ment mint a cigány számára, ha kénesőt töltenek a fülibe.

— Igen, kénesőt, mondá Don Quijote, s azon kívül mintha egy sereg ördög ragadta volna, mert az ilyes had szerte barangol és fáradhatatlanul magával visz mindent, a mi csak utjába esik. Most azonban hagyjuk ezt; hanem arra felelj nekem, Sancho, mit gondolsz, mit kellene nékem tennem, minthogy szerelmes kedvesem azt parancsolja hogy látogassam meg? Mert belátom én jól, tartozó kötelességem lenne az ő parancsolatát beteljesíteni, de más részről meg a velünk jövő herczegnének adott szavam lehetlenné teszi, s a lovagság törvénye arra kényszerít, hogy előbbvalónak tekintsem a szótartást mint a magam gyönyörét. Egy felől a kedvesem utáni epedés ostromol és csalogat, más felől az adott szó s az a dicsőség hí és sarkal mely e vállalatnál kínálkozik. A mi engem illet, azt hiszem csakugyan legjobb lesz, ha a mily gyorsan csak lehet egyenesen oda sietek a hol az őriással találkozhatom, s ott teremve fejét levágom, a herczegnét visszahelyezem országa békeséges birtokába, akkor aztán tüstént megfordulok és rohanok lelkem világító fényének csodálására. Olyan okokat hozok fel ekkor mentségemül, hogy ő nem fog neheztelhetni késedelmemért, mert belátja, mind ez csak azért történt hogy az ő hira és dicsősége gyarapuljon, a mennyiben mind azt a mit fegyveremmel ez életben kivívtam, kivivok és

kivívandok, egyedül a tőle nyert kegynek köszönhetem s annak hogy az övé vagyok.

— Jaj, hogy nagyságodnak még mindig ez a bogara! kiálta fel Sancho. Ugyan mondja csak, jó uram, egészen hijába akarja hát megtenni ezt az utat, s nem sajnálja ha füstbe megy ez a pompás, gyönyörű házasság, a mely olyan országot csöppentene markába, melynek — a mint hallottam — husz ezer mérföldnél is nagyobb a határa, s bőviben van mind annak mi az ember élete fentartására szükséges s nagyobb mint Portugal és Spanyolország összevéve? Hallgasson, az isten szent szerelmére kérem, s szégyenelje a mit mondott; fogadja el az én tanácsomat, engedjen nekem, s esküdjék meg ezzel a herczeg-kisasszonynyal a legelső faluban a hol papot találunk, de még odáig se kell fáradnunk; itt van velünk a mi papunk, úgy megesketi az nagyságokat mint a pinty! Gondolja meg hogy benőtt már a fejem lágya s meg lehet hallgatni tanácsomat; s hogy ez a mit most adok olyan jó, a milyennél már jobb se lehet, mert jobb ma egy veréb mint holnap egy tüzök, aztán meg: mindig a jobbhoz tartsd magad, késő bánat eb gondolat *).

*) Ez közelíti meg talán a miéink közül legjobban a Sancho által is ferditve idézett spanyol közmondást. Ez azt tartja:

Quien bien tiene y mal se escoge
Por mal que le venga no se enoje.

Szóról szóra:

— Látod, Sancho, felelt erre Don Quijote, ha te különösen azért buzdítasz e házasságra hogy az óriás leküzdése után én mindjárt királylyá legyek s így módomban álljon mind azt megadnom néked a mit ígértem : erre csak annyit jegyzek meg, hogy ezen kivánságodat én a házasság nélkül is nagyon könnyen beteljesíthetem : mert még előbb semmint a párbajba bocsátkoznám, előre kikötöm magamnak, hogy győzelmem esetére ha a hercegaszszonyt nőül nem veszem is, az ország egy darabjára számot tartok, még pedig úgy hogy annak adhassam a kinek akarom. S ha ezt megkapom, ugyan mit gondolsz, kinek adnám másnak mint teneked ?

— Ezt már értem, viszonzá Sancho ; csak hogy arra kérem nagyságodat, úgy intézkedjék hogy a tengerparti rész jusson nekem, hogyha aztán nem tetszik ott az élet, hajóra rakhassam az én fekete alattvalóimat, s azt tehessem velök a miről már magamban gondolkoztam. Csak azzal ne törődjék most nagyságod, hogy Dulcinea kisasszonyt meglátogassa, hanem menjen, aprítsa össze az óriást, s vessünk véget az egész dolognak, mert isten az atyám, azt sugja valami, e mellett már van kilátás pénzre is meg posztóra is.

Kinél a jó megvan, s a rosztat választja,

A rá törő roszerért ne keljen panaszra.

Sancho ezt így cseréli fel : Quien bien tiene y mal escoge, por bien que se enoja no se venga. (A kinél megvan a jó, s a rosztat választja, akár hogy haragszik boszút nem állhat.)

— Igazad van, Sancho, jegyzé meg Don Quijote, s én el is fogadom tanácsodat, már tudniillik annyiban, a mennyiben előbb elkisérem e herczegasszonyt s ezek után látogatom meg Dulcineát. De arra figyelmeztetlek, hogy arról a miről most beszélgettünk, egyetlen árva szót se szólj senkinek, még azoknak se a kik társaságunkhoz tartoznak: mert ha Dulcinea oly szemérmes, hogy nem akarja titkát senkinek elárulni, illetlen lenne ha én vagy általam más elárulná.

— De akkor hát, kérdé Sancho, miért parancsolja nagyságod, hogy mind azok a kiket csak karja legyőzött jelenjenek meg Dulcinea kisasszony előtt? hiszen ezzel nagyságod épen azt adja országvilág tudtára, hogy szerelmes belé s hogy ő nagyságod kedvese. S ha azok oda menni tartoznak, s előtte térdre borulni s azt mondani, nagyságod küldte őket hódolásra: ugyan hogy maradhat akkor egymás előtt kölcsönös érzelmök titokban?

— Oh milyen ostoba, milyen együgyü vagy te, Sancho! jegyzé meg Don Quijote; nem látod-e be, hogy mind ez csupán az ő dicsősége gyarapításának érdekében történik? Látod, fiam, a lovagságban igen nagy dicsőségnek tartják azt, ha egy urhölgynek sok kóborlovag hódol, a nélkül hogy más egyébre még csak gondolnának is mint arra hogy csupán azért szolgálnak neki mert ő az, a ki; sem pedig egyéb jutalmat nem várnak tőle számos és jeles szolgálatukért csupán azt hogy ő oly kegyes s őket lovagjai gyanánt elfogadja.

— A mint én a prédikációban hallottam, monda Sancho, ilyen szeretettel a felséges ur isten iránt kell viseltetni ő érte magáért, a nélkül hogy az embert akár a jutalom reménye akár a büntetéstől való félelem ösztönöznél; én ugyan azért is akarnám szeretni és szolgálni, a mit hatalmában megtehet.

— Ördög adta parasztja, kiálta fel Don Quijote, lám milyen okosan is tud néha beszélni! Mintha csak úgy tanulta volna.

— Pedig becsületszavamra mondom, olvasni sem tudok, felele Sancho.

E szavaknál Miklós mester kiálta oda hozzájuk álljanak meg egy kicsit, mert az uti társaság egy arra csergedező patakból szomját akarná oltani. Don Quijote meg is állt, nem csekély öröme Sanchonak a ki már egészen belefáradt a sok hazudozásba s attól tartott hogy ura utóbb is rajta kapja, mert bárha tudta, hogy Dulcinea tobosoi parasztleány, de látni soha életében sem látta.

E közben Cardenio is felöltözött abba a ruhába, mely Dorottyán volt a mikor találkoztak; igaz ugyan hogy elég kopott öltözet, de azért mégis sokkal jobb mint a mit elébb ő hordott.

A forrásnál mind leszálltak paripáikról, s nagy éhségöket annyira a mennyire lecsillapíták azzal a kevés eleséggel mit a lelkész még a vendéglőből hozott magával, s a mint idejöket ekképen töltötték, történetesen egy fiatal siheder jött velök szemközt gyalog; a mint ez észre vette a forrás körül helyet fog-

laltakat, mind figyelmesebben nézte, nézte őket, egyszer csak nagy gyorsan oda iramodott Don Quijotehoz, átkarolta lábait s nagy sirás-rivással így szóla hozzá:

— Jaj, kegyelmes jó uram, hát nem ismer nagyságod? Nézzen meg csak jól, én vagyok az az András bojtár, a kit nagyságod oldoztatott fel a tölgyfától, a melyhez hozzákötöztek.

Don Quijote rá ismert, s azzal megfogta karon s a jelenlévőkhöz fordulva így szóla:

— Hogy kegyetek mindnyájan belássák, mily nagyfontosságú intézmény e világon a kóbor lovagság, mely kiegyenlíti s megorvosolja mind azon ferdeségeket és sérelmeket miket az erőszakos és gonoszlelkű emberek elkövetnek: el kell mondanom nagyságtoknak, hogy a minap egy erdőn való átmenetemben jajkiáltásokat s keserves panaszos hangokat hallottam, melyek valami bántalmazott és szükségben szenvedő egyéntől származtak. Lovagi tisztem által ösztönözve nyomban, oda siettem a honnan e szavak hangzának, s ime ez itt levő fiúcskát találtam egy tölgy derekához oda kötve, s szivemből örülök, hogy ő most itt van, legalább tanuságot fog szolgáltatni, hogy egyetlen egy szavam se tér el az igazságtól. Ő, a mint említém, oda volt kötözve a tölgyfához, még pedig fejétől egész derekáig mezitelenen, s bőrét egy durva paraszt, kiről utóbb megtudtam hogy gazdája, kantárszíjjal hasogatta. A mint én ezt megláttam, mindjárt számon kértem tőle, mi az oka e kegyetlen

fenyítésnek? A goromba ficzkó azt felelte, azért üti mert szolgálja, s mert némi hanyagságot tapasztalt nála, a mit inkább gonoszságának semmint együgyűségének lehet felróni; mire a gyermek viszont azt mondá: »Csupán azért ver, uram, mert a béremet kértem tőle.« A gazda mit tudom én mit mit nem hozott fel mentségül és kifogás gyanánt, a mit én meghallgattam ugyan, de el nem fogadhattam. Végre megparancsoltam neki, oldozza fel azonnal, s esküvel is fogadja meg hogy haza viszi, s fizesse ki bérét az utósó fillérig, még pedig kamatostul. Nem ugy volt-e mind egy betüig, András fiam? Ugy-e láttad milyen határozottan adtam ki a parancsot, s ugy-e milyen alázatosan fogadta ő meg, hogy mindent beteljesít a mit rendeltem, kívántam és követeltem? Felelj; ne jöjj zavarba, szólj bátran, mondd el ezen magas uraságoknak mind azt a mi történt, hogy belássák s meg legyenek győződve a felől mily szükséges hogy az utakon kóbor lovakok járjanak.

— A mit nagyságod mondott, az mind szent igaz, viszonzá a siheder, hanem az ostor vége egészen másként csattant, mint a hogy nagyságod gondolja.

— Másként? kérdé Don Quijote elcsodálkozva, a paraszt talán nem fizette ki béredet?

— Nem csak hogy ki nem fizette, felelt a fiu, hanem alig hogy nagyságod hátat fordított az erdőnek s mi magunk maradtunk, újra oda kötött ugyanazon tölgyfához s másodszor is ugy megrakott hogy

olyanná vert mint valami Szent Bertalant. Aztán minden ütésnél olyan egy-egy átkot-szitkot szórt reám, s úgy kicsufolta nagyságodat, hogy nevetnem kellett volna, ha kevesebb kint szenvedek. Utójára is úgy összehört hogy azóta mind a máig napig ispotályban gyógyítottam magamat, s csak így épültem ki valahogy ebből a nagy bajból mit a gonosz paraszt ember okozott. Ennek pedig mind nagyságod az oka, mert ha szépen tovább ment volna a maga útján s oda nem jön a hol találkoztunk s más emberek bajába bele nem keveredik, uram is beérte volna egy-két tuczat ütéssel s aztán kifizette volna a mivel tartozott. De mivel nagyságod olyan ok nélkül leszidta s úgy lepocskolta, ő is felütötte az orrát, s minthogy nagyságodon nem tudott boszút állni, alighogy egyedül maradt, rajtam fujta ki a mérgét, de úgy hogy akár megesküdjem reá, nem lesz belőlem többet ép ember holtom napjáig.

— A baj csak az, mondá Don Quijote, hogy oly hamar eltávoztam; ott kellett volna maradnom mindaddig a míg nem láttam hogy kifizetett; hiszen jól tudhattam volna számos izben szerzett tapasztalásból, hogy a paraszt nem tartja meg adott szavát, mihelyt nincs a ki tőle számon kérje. Hanem ugye emlékezel, András öcsém, hogy megfogadtam neki esküvéssel: ha meg nem fizet, felkeresem újra; de meg is találom, czethal gyomrába rejtőzzék is bár előlem!

— Az igaz, mondá András, csak hogy az már mind nem használ semmit.

— Majd meglátod hogy nem használ-e! patant fel Don Quijote, s nagy gyorsan felkelt, s megparancsolta Sanchonak, kantározza fel tüstént Rocinantet, mely az ő falatozásuk alatt legelészett.

Dorottya kérdést intézett hozzá, mit szándékozik cselekedni? Azt felelte, fel fogja keresni a parasztot, megbünteti szőszegését, kifizetteti Andrást a legutósó fityingig, ha a világ minden parasztja állna és támadna is ellene! Erre aztán megint Dorottya felelt, nevezetesen figyelmeztette, hogy ezt nem szabad tennie, minthogy már neki tette azt az ígéretet, hogy mindaddig semmi kalandba sem bocsátkozik míg az ő baját el nem igazítja; ezen ígéretet Don Quijote jobban tudja mint akárki más, azért tehát csendesítse le haragját az ő országából való visszatértéig.

— Az igaz, viszonzá Don Quijote, s így Andrásnak türelemmel kell lennie mindaddig, a míg onnan visszatérek, mint kegyelmesség említi; de én újra esküszöm és fogadom, nem nyugszom addig míg boszút nem álltam s a fiút ki nem fizettettem.

— Nem adok én ezekre az esküdözésekre semmit, mondá András, s a világ minden boszuállásánál jobb szeretném, ha kapnék valamit a mivel legalább Sevilláig eljuthatnék. Adjon, ha adhat valami enni valót, s aztán hadd menjek, nagyságodat pedig áldja meg az isten valamennyi kóbor lovaggal együtt, a kik ugy kóboroljanak a magok javára mint nagyságod az enyimre.

Sancho egy darab kenyeret meg egy darab sajtot vett elő zsákjából s ezen szavakkal adta oda a sihedernek :

— Nesze, András öcsém, lásd, nekünk mindnyájunknak van részünk a te szerencsétlenségben.

— Ugyan mi része lehet abban kegyelmednek? kérdé András.

— Hát ez a sajt meg ez a kenyér a mit neked adok, felelt Sancho, mert az isten a megmondhatója, nem szorulnék-e még rá valamikor? Mert tudd meg öcsém, hogy az ilyen magamféle kóbor fegyvernök sokszor ki van ám téve nagy éhségnek és szerencsétlenségnek, s több más olyan bajnak, a mit az ember jobban érez semmint elmondani tudná.

András fogta a kenyeret meg a sajtot, s látván hogy senkitől se kap semmi egyebet, a mint mondani szokás, eleredt az orra vére s aztán nyakába vette a világot.

Hanem még mielőtt messze távozott volna, ezen szavakkal fordult oda Don Quijotehez :

— Csak azt akarom még mondani, kóbor lovagur, ha valaha még egyszer találkozunk, s azt látja is hogy engem darabokra szakgatnak, oda ne jöjjön segítségemre, hanem hagyjon magamra bajommal, mert nem lehet az akkorává a mekkorává nagyszágod segítsége tenné, kit az isten súlyeszsen el minden kóbor lovaggal együtt, valahány csak van ezen a világon!

De föl is ugrott Don Quijote, hogy megtapo-

gassa; csakhogy a ficzkó meg ugy neki iramodott, hogy senkinék se volt kedve nyomába eredni.

Don Quijote majd megpukkadt mérgiben András szavai fölött, s a többieknek ugyancsak tartóztatni kellett magokat hogy föl ne kaczagjanak s teljes tökéletesen ki ne hozzák a sodrából.

XXXII. FEJEZET.

Mi történt Don Quijote egész csapatával a vendégfogadóban.

Mihelyest kissé megkapattak, nyomban felültek, s a nélkül hogy valami említésre méltó történt volna velök, elértek más nap a fogadóba, melytől Sancho Panza már messziről fázott és remegett, s bárha sokért nem adta volna ha be nem kell vala mennie, még is csak lehetetlen volt elkerülni. A fogadós, fogadósne, leányuk és Maritornes látván Don Quijote és Sancho érkezését, nagy vidáman siettek eléjük, ő azonban komoly és nyugodt méltósággal fogadta őket s meghagyta hogy ez alkalommal jobb ágyat vessenek neki mint a minap; mire a fogadósne azt jegyzé meg, hogy ha a lovag ur is jobban fizet mint a multkor, ugy hercegi ágyat vetnek a számára. Don Quijote megígérte hogy megfizet, a mire aztán türhető ágyat készítettek ugyan-

csak a multkori kamarában, s ő le is feküdt csakhamar, mert igen álmos és törődött volt.

Alig zárkozott be a lovag, a fogadósné mindjárt neki esett a borbélynak s szakálon ragadva így szóla :

— Lelkem üdvösségére mondom, szakálnak ugyan nem használja az ur többet az én farkamat; ide a farkammal! Az uramé azóta mindig a földön hentereg, igazán szégyen, gyalázat; a fésűjét értem, melyet ebbe a jó farkamba szoktam beletűzni.

A borbély nem akarta oda adni, de az asszony annál erősebben ránczigálta, míg végre a licentiatus maga azt mondta, csak adja vissza, úgy sem lesz már szükség erre a cselfogásra, hanem a maga igaz valóságában kerülhet Don Quijote szemei elé, s legfölebb annyit mondjon neki, hogy akkor menekült ide ebbe a fogadóba, mikor a gályarabokból lett zsványok mindenéből kifosztották. Ha aztán netalán a hercegnő lovászmestere felől kérdezősködnék, majd azt fogják mondani, a hercegnő előre haza küldte azzal a hírrel, hogy ő is visszatérőben van már s magával viszi mindnyájok szabadítóját. Így aztán a borbély minden további feleselés nélkül oda adta az ökörfarkat a fogadósnénak, s vissza egyszersmind a többi holmit is, a mit az asszonytól Don Quijote megszabadítása végett kölcsön kaptak.

A fogadó egész népsége bámulattal szemlélte Dorottya szépségét, nem különben az ifju Cardenio délezege alakját.

A lelkész ebédet rendelt a mi csak kapható volt a fogadóban, s a vendéglős annak reményében, hogy ez alkalommal több pénz üti a markát mint a multkor, egészen tisztességesen ellátta őket. Don Quijote azonban az ebédet elaludta, s társai sem akarták felébreszteni, mert azt gondolták, jelenleg csakugyan nagyobb szüksége van nyugvásra mint evésre.

Asztal fölött, a fogadós, felesége, leányuk és Maritornes s minden beszállt utas jelenlétében Don Quijote hóbortosságáról folyt a beszéd, s arról, milyen állapotban találták meg a hegységben; a fogadósné is elmondta azt az esetet, a mely a lovag és az öszvér-hajesár között történt, majd körültekintve hogy véletlenül Sancho is nincs-e közelökben, s a mint látta hogy nincs ott, elbeszélte az egész levegőbe röpitést is, a minek mindnyájan nagyon jó izüt nevettek. S mikor aztán a lelkész azt a megjegyzést tette hogy Don Quijote esztét a lovag-regények olvasása csavarta el, a vendéglős közbe szólt:

— De már ezt bajosan tudom elhinni, mert szó a mi szó, a mennyire én értem, nincs a világon ezeknél mulatságosabb olvasmány; nekem magamnak is van belőlök két-három darab, más irásokkal együtt, melyek igazán egészen föllevenítenek, de nem csak engemet, hanem akárhány más embert is; takaráskor ugyanis, kivált ünnepnapokon sok arató szokott itt összegyülekezni, a kik között mindig akad egy jó olvasó; ez aztán előveszi valamelyik könyve-

met, mi meg harminczan is körülüljük, s olyan örömmel hallgatjuk hogy szinte megujulunk. Magamról legalább azt mondhatom, hogy mikor azokról a borzasztó és rettenetes ütésekről hallok miket a lovagok osztogatnak, szinte viszket a tenyerem úgy viaskodhatnám, s el tudnám hallgatni éjjel-nappal.

— De még én magam is, jegyzé meg a fogadósné, mert csak akkor van békesség a házban, mikor ezt az olvasást hallgatod; ilyenkor úgy bele mélyedsz, hogy legalább egy ideig nem jut eszedbe a czivakodás.

— Az szent igaz, mondá Maritornes, s én magam is nagyon szeretem hallgatni ezeket a históriákat, mert csakugyan nagyon szépek, kivált mikor az fordul elé bennök, egyik-másik kisasszony hogy ölelkezik a szeretőjével valami narancsfa alatt, míg a szobaleány strázsát áll mellettök, de majd meghal irigységében meg a nagy félelemtől; olyan az, mondom, mint a méz.

— Hát kegyednek, kis kisasszonykám, hogy tetszenek ezek a könyvek? kérde a lelkész a fogadósné leányát.

— Nem tudom én, igazán nem tudom, viszonzá ez, én is hallgatom, s habár nem értem is, mégis örömmel hallgatom. Csak hogy nekem nem azok az ütések tetszenek, a mik édes atyámnak, hanem azok a bús panaszok a melyekre a lovagok fakadnak ha kedvesöktől távol vannak, ezeket, nem tagadhatom, sokszor úgy megszántam, hogy meg is sirattam.

— S talán kész volna kisasszony mindjárt meg is vigasztalni őket, ha kegyedért siránkoznának? kérde Dorottya.

— Már hogy mit tennék, azt nem tudom, viszonzá a leányka, de annyi bizonyos, vannak ezen leányok között olyanok is, olyan kegyetlenek, hogy lovagjaik tigriseknek, oroszlánoknak nevezik el őket, s ezer ilyes szitokkal illetik. S oh Jézusom, csakugyan nem is tudom milyen szívtelen s lelketlen teremtések lehetnek azok, hogy rájok se hederítenek az ilyen derék férfiakra, hanem hagyják őket meghalni vagy megbolondulni. S ugyan mire való ez a nagy rátartóság? Ha azoknak az uraknak becsületes a szándékuk, menjenek hozzájuk, mikor azoknak ugy se kell egyéb.

— Fogd be a szádat, gyerek! pattant fel a fogadósne, úgy látszik már most is kelletinél többet tudsz az effélékből, pedig a fiatal leánynak bizony nem illik sem annyit tudni sem annyit felesleg.

— A kisasszony kérdését illetlen lett volna felelet nélkül hagynom, mentegetőzék a leány.

— Ugyan, fogadós ur, szólt erre közbe a lelkész, nem hozná ide azokat a könyveket, nagyon szeretném látni.

— Igen szívesen, viszonzá a kérdett; s tüstént befordult a szobába, honnan aztán egy ódon ládikát hozott ki, melyet vékony lánczocska tartott

zárva, s a mint kinyitotta, három nagy könyv tünt elé s egy csomag igen olvasható kézirat.

Az első könyvnek, melyet kinyitott, ez volt a czíme : »Don Cirongilio de Tracia,« a másodiké : »Félix Marte de Hircania,« a harmadiké : »A nagy Gonzaló Hernandez de Córdoba hadvezér története, Diego Garcia de Paredes életírásával együtt.«

Mikor a lelkész a két első czimét elolvasta, oda fordult a borbélyhoz e szavakkal :

— Sajnálom hogy nincs itt az én kedves barátom gazdasszonya és unokahuga.

— Nem tesz semmit, viszonzá a borbély, én is ki tudom vinni a baromfi udvarra vagy a tűzhelyre, pedig úgy láttam derekas tűz lobog rajta.

— De könyveimet talán csak nem akarják elégetni? kérdé a fogadós.

— Csupán ezt a kettőt, viszonzá a lelkész, Don Cirongiliot és Félix Martet.

— Hát eretnekek vagy flegmatikusok ezek a könyvek, kérdé a vendéglős, hogy tűzhalálra legyenek itélve?

— Talán schismatikusok-at akart mondani, barátom, szólt közbe a borbély, nem flegmatikusokat.

— Igen, igen, viszonzá a vendéglős; hanem ha már épen el akarnak az urak égetni valamit, akkor az a nagy hadvezér meg ez a Diego Garcia menjenek, mert készebb volnék valamelyik fiamat elégettetni semmint azt a másik két könyvet.

— Kedves atyámfia, világosítá a lelkész, ez a két könyv csupa merő hazugság s tele van a legnagyobb haszontalanságokkal s esztelenségekkel; míg az a nagy hadvezér meg valóságos igaz történet, s a córdovai Gonzalo Hernandez hős tetteiről szól, a ki számos és nagyszerű vitéz cselekedetei folytán megérdemlené, hogy az egész világ a nagy fővezérnek nevezze, s erre az ugyancsak dicső és híres melléknévre egyedül ő érdemes. A mi pedig ezt a Diego Garcia de Paredest illeti, ez igen előkelő lovag volt, Extremadura Trujillo nevű városában született, bátor katona, s testi ereje akkora, hogy egy újjával fel tudta tartóztatni a malomkereket legsebesebb forgásában; mikor meg kardjával elállta az utat valamely hidfőnél, egy maga megakadályoztatta a legnagyobb hadsereg áttörését, s véghez vitt még más ilyen hős tetteket, melyek, ha ugyan nem maga írja meg s beszéli vala el magáról, bár az önéletirő s nemes lovag szerénységével, hanem más független és szenvedélyességtől ment ember jegyzi fel: feledésbe merítették volna a Hektorok-, Achillesek- és Roldanokéit.

— No ez ugyan nagy dicsőség! jegyzé meg a vendéglős, hát mi van abban, egy malom-kereket feltartóztatni? Hanem istenemre, azt tessék elolvasni a mit Felix Marte de Hircania tett, a ki egyetlen visszacsapással öt óriást szelt ketté derékon, mintha csak olyan habból készült barátok voltak volna, a milyeneket a gyermekek csinálnak játékból.

Máskor meg egymaga rajta ütött egy roppantott nagy hadseregen, a melyben egy millió hatszáz ezer, tetőtől talpig fegyverben álló katona volt, s úgy szétkergette az egészet mintha birkanyáj volna. Hát ahhoz a jó Don Cirongilio de Traciához mit szólnak, a ki olyan bátor és vakmerő volt, hogy — a mint ebben a könyvben világosan meg lehet olvasni — mikor egyszer egy folyón hajózott, a vízből egy tüzes sárkány-kigyó emelkedik ki előtte, de a vitéznek se kellett több, hanem mihelyt meglátta mindjárt rápattant pikkelyes hátára, s két kezével oly erősen torkon ragadta, hogy a kigyó érezvén hogy tüstént megfulad, nem talált egyéb módot a megmenekülésre mint hogy lemerült a víz fenekére s magával ragadta a lovagot, a ki még ekkor sem bocsátotta el semmi áron. Mikor aztán oda lent voltak, olyan palota tárult fel előttök, s olyan szép kertek, hogy soha szebbet azoknál! Itt aztán a kigyó tisztos öreg emberré változott, s annyi mindent mondott a lovagnak, hogy az ember alig győzi végig hallgatni. Ne is szóljon tisztelendő atyaságod, mert ha ezt hallaná, tudom annyira tetszenék hogy az eszét is elvesztené. Mig az a nagy hadvezér meg ez a Diego Garcia, a kiket említ, egy fityinget se érnek!

A mint Dorottya e szavakat hallá, sugva mondá Cardenionak :

— Kevés kellene ennek a mi fogadásunknak, hogy második Don Quijote váljék belőle.

— Nekem is ugy látszik, viszonzá Cardenio,

legalább nyilatkozataiból azt lehet kivenni, hogy ő szentül hiszi, minden szakasztott úgy történt a hogy ezek a könyvek mondják, s az ellenkezőről magok a mezítlábos barátok *) se tudnák meggyőzni.

— De lássa csak, atyámfia, kérdé a lelkész újra, Felix Marte de Hircania, Don Cirongilio de Tracia, vagy más ilyes lovagok milyenekről e könyvekben szó van, soha se éltek valósággal e világon; mind ez csupán tétlen elmék találmánya, költeménye, a kik csak is azért irták, hogy, a mint fogadós ur mondja, időtöltést szerezzenek, a mint az ön aratói e könyvek olvasásával idejüket csakugyan el is töltötték; de én esküvel is merem erősíteni, hogy ilyen lovagok soha sem léteztek, sem ilyen hős tettek és ostobaságok e világon soha meg nem történtek.

— Másnak mondja azt tisztelendőséged, ne nekem **), viszonzá a fogadós, mintha biz én ötig se tudnék számlálni s nem tudnám hol szorít a bocsor. Nem lehet engem az orromnál fogva ide s tova hurczolni, benőtt már a fejem lágya. Hijába mondja nekem a tisztelendő ur hogy ezekben a jó könyvekben esztelenségek és hazugságok foglaltatnak, mert azt

*) Frailes descalzós, a francziskanusok. Tértítő szerzet.
Fordító.

***) Az eredetiben alkalmazott köz mondáshoz: »A pto perro con ese hueso« (más kutyának ezt a csontot), hasonló a mi nyelvünkben — legalább tudtommal — nincsen.
Fordító.

meg én tudom hogy a királyi tanácsos urak engedelméből vannak kinyomtatva, már pedig ezek csak nem olyan emberek, hogy megengednék a kinyomtatást, ha e könyvek csupa bolondító hazugságokból s háborúk és varázsolások leírásából állanának.

— Mondtam már, kedves barátom, viszonzá a lelkész, az ilyen műveket azért írják, hogy az embereknek szórakozásuk legyen, s valamint a jól rendezett álladalom megengedi a sakkozást, lapdázást s tekézést az olyan emberek multságára a kik nem szeretnek vagy nem tudnak vagy a kiknek nem szükség dolgozni, ugyanezen célból engedi meg azt is hogy ilyen könyveket nyomtassanak, mert azt hiszi, a mint hogy természetes is, talán csak nem lesz senki olyan együgyű, hogy ezen könyvek akár-melyikét is igaz történetnek tartsa. S ha szabad volna és ez a tisztelt társaság óhajtaná, most mindjárt elmondanék egyet s mást, hogyan kellene a lovagregényeket írni hogy jök legyenek, sőt talán még hasznosak is, valamint többeknek igazán gyönyörködtetők; azonban reménylem, lesz rá még alkalom hogy annak mondhatom majd el a ki a bajon segíthet is. Addig pedig higyen szavamnak, fogadós ur, s vigye könyveit, mulasson jól igazmondásaikon vagy hazugságukon, csak azt az egyet adja isten, hogy a lábát meg ne üsse abba a kőbe, a melybe vendége Don Quijote megütötte.

— Attól ne tessék félni, viszonzá a fogadós, nem bolondultam meg hogy kőbor lovaggá legyek,

mikor jól látom hogy nem úgy van már mint volt régen, ezeknek a híres lovagoknak korában.

Sancho e beszélgetés közepe táján jött be épen, s ugyancsak nagy szöget ütött a fejébe s nagyon gondolkozóvá tette mikor azt hallá, hogy ma napság nincsenek többé kóbor lovagok s hogy mind ezen lovagregények csupa bolondságok és hazugságok; fel is tette magában hogy még csak azt várja be, mire durran urának e mostani utazása, s ha széna helyett szalma lesz, akkor utána veti a kötelet s visszatér feleségéhez, gyermekeihez és eddigi szokott foglalatosságához.

A vendéglős vissza akarta most vinni a ládikát, hanem a lelkész így szóla hozzá :

— Megálljon csak, még azt is meg szeretném nézni, miről szól ez a kézirat, melynek betűi olyan takarosak.

A fogadós kivette a papir csomagot, átnyujtá a lelkésznek, s ez úgy látta hogy lehet valami nyolcz írott ív, elől pedig nagy betűkkel oda írva czim gyanánt : »Az oktalan kíváncsi. Beszély.«

A lelkész három-négy sort elolvasott magában s azonnal így szóla :

— Tagadhatatlan igaz, hogy ezen beszély czime igen érdekel, s én csakugyan szeretném elolvasni az egészet.

— Tessék, tisztelendő ur, viszonzá a vendéglős, sőt még azt is mondhatom, volt itt már akárhány olyan vendég, a kik csakugyan nagy élvezettel

olvasták, sőt nem egy örökre el is akarta kérni tőlem; én azonban nem adtam oda, mert azt gondoltam, hátha visszakerül ide még valaha az a ki e ládikát e könyvekkel s papirokkal együtt itt feledte, nem lehetlen hogy a tulajdonos egykor még értök jön. Az igaz, hogy én bizony nagyon sajnálnám e könyveket, de hát csak vissza kell adnom, mert fogadós létemre még is csak keresztyén vagyok.

— Tökéletes igaza van, fogadós ur, mondá a lelkész, mind a mellett, ha ez a beszély nagyon megtetszik, ugy-e megengedi hogy leirassam?

— Szíves örömmel, viszonzá a vendéglős.

A míg ezek így beszélgettek, addig Cardenio vette kezébe a beszélyt s olvasni kezdé; neki is épen ugy megtetszett mint a lelkésznek, meg is kérte tehát, olvassa fenszóval hogy valamennyien hallhassák.

— Igen szívesen, viszonzá a lelkész, habár talán jobb volna az időt szunnyadásra mint olvasásra fordítani.

— Nekem sokkal kellemesebb időtöltés lesz valamely elbeszélés hallgatása, jegyzé meg Dorotya, mert most is annyira fel vagyok még izgatva, hogy el nem tudnék aludni, még ha itt volna is az ideje.

— Akkor tehát felolvasom, mondá a lelkész, hátha kíváncsiságunk kielégítése mellett még élvezetet is fog szerezni.

Miklós mester is támogatta a kérelmet, Sancho nem különben, a miből a lelkész azt következteté,

hogy mindnyájok kívánsága megegyez az övével, s ennek folytán így szólott :

— Figyelmet kérek tehát, mert a beszély im így kezdődik :

XXXIII. FEJEZET.

Az oktalan kíváncsi. Beszély.

Italia Toscana nevű tartományának gazdag és híres városában Flórenczben élt egykor két vagyonos és előkelő főnemes, Anselmo és Lotario, kik oly szoros barátságban álltak egymással, hogy őket kitüntetés és megkülönböztetés végett minden ismerősük csak »a két barát“-nak nevezte. Mind a ketten nőtlenek voltak, egykoru ifjak s gondolkozásuk módja tökéletesen megegyező : elegendő ok arra, hogy kölcsönös barátságuk a legszorosabbá fűződjen. Igaz ugyan, hogy Anselmo némileg még is inkább csügött a szerelmi kalandokon mint Lotario, a ki meg a vadászatot kedvelte különösen. Hanem ha a körülmények úgy hozták magokkal, Anselmo mindig kész volt lemondani a maga kedve töltéséről hogy a Lotarióéban vegyen részt, viszont Lotario is akárhányszor lemondott mulatságáról Anselmo kedvéért; minek folytán kívánságaik oly annyira lépést tartottak egymással, hogy nincs az az óra, a mely egyenletebben járhatna mint az ő megegyezésök.

Anselmo halálosan szerelmes volt egy ugyanazon városbeli szép és előkelő kisasszonyba, oly nemes szüléknek már magában is oly nemes leányába, hogy az ifjunak az lón feltett szándékává, ha barátja Lotario beleegyezik, a kinek helyeslése nélkül semmit sem szokott megtenni, nőül kéri szüléitől a leányt, a mi csakugyan meg is történt.

Lotario volt az, ki a hölgy kezét számára megkérte, s ugyancsak ő, ki az egész ügyet oly szerencsésen elintézte barátja javára, hogy Anselmo nem sokára elérte azt, a mit oly forrón óhajtott; viszont Kamilla is oly boldog volt, hogy Anselmot nyerhette férjéül, hogy alig győzött elegendő hálát adni az égnek és Lotarionak, ki közbenjárásával ily nagy szerencséhez juttatá.

Az egybekelésre következő első napokon, melyek általában rendesen igen vigan szoktak telni, Lotario naponkint meglátogatta Anselmot s ünnepek s mulatságok rendezése által minden tőle kitelhető módon ki akarta mutatni háza iránt viseltetett tiszteletét. Mikor azonban a nászünnepélyek elmúltak, s a látogatók és szerencsekivánók száma már megfogyott, Lotario is ritkábbá tette szántszándékosan látogatásait, mert azt tartotta, a mit minden okos embernek tartania is kell, hogy a feleséges jó barát házába nem lehet az ember többé olyan bejáratos mint volt a nőtlenébe. Mert habár az igazi jó barátsághoz nem fér s nem is férhet semmi gyanú, mindazáltal a ház jó hirneve oly kényes valami, hogy ezt még ma-

gok a testvérek is megsérthetik, annyival inkább a házi barátok.

Anselmo észrevette Lotario elmaradását, kezdett is érte keservesen panaszkodni, s azt mondá, ha tudta volna hogy házassága valaha okot fog szolgáltatni a régi bizalom meglazítására, inkább meg se tette volna e lépést soha; s ha már az ő nőtlen korában tökéletes egyetértésökért oly szép névhez jutottak, hogy a »két barátnak« hívták, ő nem fogja megengedni, hogy az oly édes, oly kedves név minden egyéb ok nélkül, pusztán csupa óvatosság miatt elenyésszen. Azért esdekelve kéri — ha ugyan ilyen kifejezésnek szabad kettejük közt előfordulni — legyen újra urává barátja házának, járjon ki s be mint ezelőtt, s biztosítja, hogy neje Kamilla mindenben osztózik férje akaratában s örömében, s miután megtudta mily hiven szerették egymást eddigelé, most egészen érthetetlen előtte Lotario e tulságos tartózkodása.

Lotario, barátjának mind ezen s az ezekhez hasonló szavaira, melyekkel arra akarta rávenni, hogy látogassa a házat ezentúl is ugy mint hajdan szokta, annyi józansággal, belátással és komolysággal válaszolt, hogy Anselmo teljesen meggyőződött barátja nézetének helyességéről; abban egyeztek meg tehát, hogy Lotario hetenkint kétszer s azon kívül minden ünnepnapon elmegy hozzájuk ebédre. Azonban bárha ezt kölcsönösen állapíták is meg ily módon, Lotario el volt határozva, hogy nem fog tenni semmit a mi barátja becsületére legtávolabbról is bármí csekély

árnyat vethetne, mert az ő jó hírnevét még a magánál is hivebben őrizte.

Az volt a nézete, s igen helyesen, hogy az olyan feleséges embernek, kit az ég szép nővel áldott meg, ép oly óvatosnak kell lennie a házába bejáró barátok megválasztásában, mint az arra való felügyelésben milyen barátnőkből áll neje társasága : mert a mit nem lehet kivinni vagy összeszűrni a nyílt tereken vagy a templomokban vagy a nyilvános mulatóhelyeken (melyek látogatását pedig a férfiak nem mindig tagadhatják meg nejöktől), az igen könnyen kivihető az olyan nőbarát vagy rokon házában, a kívül a feleség legörömeztőbb társalog. Még az is szükséges, mondá Lotario, hogy a házas embereknek legyen egy olyan barátjuk, a ki őket mind azon megdolgatlanságra figyelmeztesse a mi magokviselésben előfordul : mert rendesen úgy szokott történni, hogy a férj hitvese iránt való nagy szerelmében vagy észre sem veszi, vagy — nehogy megkeserítse — nem mondja meg nejének, hogy ezt vagy amazt megtegye, majd meg hogy ne tegye, mint a minék megtevése vagy elmulasztása becsületére vagy gyalázatára válik ; míg ha mind ezekre a jó barát figyelmezteti, igen könnyű lesz a bajon segíteni. Igen, de hol lehet hát olyan okos, nemes és igaz barátot találni milyent Lotario kíván ? Bizonyosan nem tudom megmondani ; hanem az igaz, hogy Lotario csakugyan ilyen volt, ki oly hűséggel és gondossággal vigyázott barátja becsületére, hogy még a meghatározott napok láto-

gatásait is megkevesbitette, gyéritette s egészen kurtákra szabta, nehogy a tétlen tömeg s a roszakaró, áskálódó szemek kárhoytatni valót találhassanak abban, hogy egy ilyen gazdag, előkelő származásu nemes ifju, kinek — a mint hihette — sok ajánlatos tulajdona van, oly szép asszony házának, milyen Kamilla, gyakori látogatója legyen. S bárha a nő erényessége és tökélye minden rágalmozó nyelvet féken tarthat is vala, az ifju még sem akarta sem Kamilla sem férje jó hirnevét kockára tenni. S ezen októl indítatva a kikötött napok legtöbbjét másutt tölté, másra fordítá, s azzal mentegette magát, hogy elmulaszthatlan kötelességek tartották távol, ugy hogy akárhány nap abban telt, hogy az egyik fél panaszkodott, a másik mentegetődzött.

Történt egyszer, hogy a két barát együtt sétált a város melletti rétségen, s Anselmo ez alkalommal ily szavakat intéze Lotariohoz:

— Elhaheted, kedves Lotariom, alig tudom eléggé meghálálni azon jótéteményeket, melyekkel isten megáldott, hogy olyan szülék gyermekévé tett, milyenek az enyéim valának, s ugyancsak nem szük marokkal mérte a természet és szerencse áldásait, de főleg azt, hogy barátomul téged, nőmül Kamillát adta, e két drága kincset, melyeket oly nagyon becsülök, ha talán nem is azon mértékben a mint kellene, de annyira bizonyára a mennyire csak képes vagyok. S mégis mind e szerencsés osztályrészt daczára, a mi különben teljesen elég, hogy az ember élete boldog

s meglegedett legyen, én mégis a föld kerekiségének legelégedetlenebb s legboldogtalanabb teremtese vagyok: mert, magam sem tudnám bizonyosan megmondani mióta, egy oly sajátságos, oly rendkívül különös kívánság gyötör és kínoz, hogy magam is csodálkozom magamon, roszalom és kárhoztatom magamban az egészset, s el akarnám hallgattatni s elrejtteni tulajdon gondolataimat; s ép ez oknál fogva oly nehéz e titkot feltárnom, mintha egyszeri kimondásával már az egész világnak tudtára adtam volna. Minthogy azonban elvégre is föl kell fedeznem, legalább azt akarom hogy a te titkos szekrényedbe legyen elrejtve, mivel meg vagyok győződve, hogy ez s azon szolgálatkészség melylyel te mint igaz barátom vigasztalásomra sietsz, csakhamar ki fognak szabadítani e nyomasztó helyzetből, s a te fáradozásod folytán felvidulásom azon fokra emelkedik, hová halgatagságom elégedetlenségemet juttatta.

Lotariot egészen meglepték barátja e szavai s el sem tudta képzelni mi fog következhetni e hoszas előkészülés vagy bevezetés után; s bárha annyi meg annyi mindenre gondolt, mi lehet az a kívánság a mi arátját ennyire gyötri, hijába volt minden czélozgatása, el nem tudta találni az igazat. Hogy tehát mentül előbb megszabaduljon e szorongástól mit a találgatás okozott, nyiltan kimondá neki, igaz barátságát valóban sérti az, hogy Anselmo ama rejtett gondolatoknak ily nagy feneket kerít, daczára hogy meg van győződve a felől, hogy Lotario vagy jó

tanácsot adhat a baj elviselésére vagy talán segítséget is elhárítására.

— Igazad van, viszonzá Anselmo, s ezen bizodalomnál fogva tudd meg tehát, kedves Lotariom, az a gyötrő kívánság nem egyéb mint az : szeretném tudni vajon nőm Kamilla csakugyan oly jó s oly tökéletes lény-e, milyennek gondolom; erről pedig semmi más módon meg nem győződhetem, mint hogy olyan próbára tegyem, mely erénye tisztaságát úgy kipróbálja mint a tűz az aranyét. Mert nékem, barátom, az a meggyőződése, hogy az asszony erényességét az bizonyíthatja csupán, vajon fog-e kísértetbe esni vagy sem, s egyedül az méltó a hű nevezetre, a kít a kísértő imádóknak sem ígéretei sem ajándékai sem könyei vagy szakadatlan esdekélései is el nem tántorítanak. Mert van-e abban köszönet — így folytatá tovább — ha valamely nő csak azért jó, mert senki nincs a ki arra ösztönözné hogy rossz legyen! S minő különös érdem ha az szerény és visszavonult, a kinek soha sem nyujtottak alkalmat arra, hogy szabadabban élhessen, s a ki jól tudja, hogy férje van, ki ha a legelső félrelépésen rajta kapja, meglehet tüstént életét veszi. Így tehát az olyan asszonyt a ki csupán félelemből vagy az alkalm hiánya folytán tud jó lenni, nem becsülhetem annyira mint becsülném a megkísértettet s zaklatottat a ki a diadal koronáját vívta ki magának. Ezen s még számos egyéb oknál fogva miket nézetem támogatására s helyes volta bebizonyítására felhozhat-

nék, kívánom én hogy feleségem ezen próbákon átmenjen s a kísértés, csábítás tűzében tisztuljon meg s bizonyítsa be tökéletességét, még pedig olyan férfival szemben a ki jeles tulajdonainál fogva teljesen méltó arra hogy a női szív feléje hajoljon. S ha ő e harczból a győzelem pálmájával tér meg, a mint hiszem is hogy azzal fog megtérni, akkor azt fogom vallani hogy nincsen ember nálam szerencsésebb; elmondhatom hogy elértem vágyaim netovábbját, elmondhatom hogy enyim az az erős asszony, a ki felől azt kérdezi a böles : ki az a ki megtalálja? Ha azonban a dolog egészen ellenkezőleg üt ki mint a hogy én gondolom, a fölötti örömben hogy véleményem igaz voltát bebizonyolni látom, zúgolódás nélkül fogom eltérni még azt a kint is melyet e drága áron szerzett tapasztalás okozhat. S minthogy előre is határozottan ki kell mondanom, bár mit hoznál is föl e kívánságom ellen, minden lebeszélési szándékom teljesen sükertelen lesz : arra kérlek, kedves Lotariom, szánd reá magadat s légy te ezen óhajításom eszköze; én pedig a terv kivitelére alkalmat fogok szolgáltatni, s nem lesz hiány semmiben valamit csak szükségesnek gondolok, egy becsületes, erényes, visszavonult és igénytelen asszony elcsábíthatására. Arra, hogy e nehéz szerepre épen téged kérlek föl, a többi között az is indít, mert tudom, ha Kamillát te győzted le, megbizhatom benned hogy e győzelmet nem fogod a végletekig vinni, hanem meg-

történtnek tartod azt, a mit megtörténni irányomban érzett becsülésed soha nem engedne.

Én tehát ekképen csak a pusztá szándék által leszek sértve, gyalázatomat pedig a te hallgatásod erénye fogja elrejteni, melyről bizonyosan tudom, hogy az mind abban a mi engem illet, oly örökké tartó mint magának a halálnak némasága. Azért, ha azt akarod, hogy életem azzá legyen, a mi méltó az élet nevezetre, kelj azonnal a szerelmi csatára, de ne lanyhán vagy resten, hanem azon hévvel és serénységgel melyet szándékom követel, s azon megbízhatósággal melyet számomra barátságunk biztosít.

Ezek valának a szavak, melyeket Anselmo Lotariohoz intéze, ki is oly figyelemmel hallgatá barátja beszédét, hogy egyetlen hanggal sem szakasztá félbe, míg az az elmondottakat be nem végezte. Mikor aztán így látta, hogy Anselmo nem akar egyebet mondani, jó darabig bámulva nézett rá, mintha olyasmire függesztené szemeit a mit eddigelé még soha életében sem látott s a mi csodálkozásra gerjeszti s megrettentí; azután így szóla hozzá:

— Nem tudom elhítenni magammal, kedves Anselmom, hogy valamit csak mondtál, mind az ne csupán tréfa legyen: mert ha komolyan veszem, bizonyára meg nem engedém hogy végig mondd, s azzal vetettem volna véget hosszú beszédednek, hogy rá sem hallgatok. S csakugyan azt kell hinnem, vagy te nem ismersz engem, vagy én nem téged; ez azonban nem áll, hiszen én jól tudom, hogy te An-

selmo vagy, te meg azt, hogy én Lotario vagyok. A baj csak az, hogy azt kell hinnem, te nem vagy többé az az Anselmo a ki ezelőtt voltál, te pedig bizonyára azt gondolhatád, hogy én sem vagyok az a Lotario, a kinek lennem kell : mert sem azok a dolgok, a miket elmondtál, nem olyanok hogy az én Anselmo barátomhoz illenének, sem azok, a miket tőlem kérsz, nem teljesíthetők azon Lotario által a kit te ismersz. Mert az igaz barátoknak — a mint egy költő mondja — barátaikat *usque ad aras* kell kipróbálniok s szolgálatukat kérniök, vagyis más szavakkal, baráti követeléseiknek nem szabad olyasokra kiterjedni, a mik isten ellen valók. S ha már a barátság felől egy pogány is ekképen gondolkodott, mennyivel inkább ezt kell tartania a kereszténynek, a ki tudja hogy a mennyei barátságot semmiféle földi barátságért kockáztatni nem szabad. S már most ha valaki minden áron azt akarja, hogy az ő érdekéért barátja háttérbe szorítsa az isteni törvényeket : közönyös vagy épen semmis dolgokért ezt bizonyára nem követelheti, legfőlebb akkor ha az illetőnek becsülete vagy élete forog kérdésben. Monddza tehát, Anselmo, hogy e kettő közül melyik forog tenálad veszedelemben, hogy kedvedért azon gyűlöletes cselekedetre vetemedjem, a mit tőlem kívánsz? Bizonyára egyik sem; sőt ellenkezőleg, ha szavaidat jól fogtam fel, te épen azt kívánod hogy én szántsándékosan a te életedre s becsületedre törjek s ezekkel együtt a magamét is elraboljam. Mert

ha megfosztalak a becsülettől, világos hogy megfosztalak életedtől is, a mennyiben a becstelen ember élete rosszabb a halálnál; s ha ezen te nagy szerencsétlenségednek én leszek eszköze, a mint magad kívánod hogy az legyenek, nem veszítem-e el akkor én is becsületedet s azzal együtt következőkép éltedet? Hallgass ki, édes Anselmom, s várd be türelmesen közbeszólás nélkül míg elmondom a mit hozzám intézett kívánságod felől megjegyezni akarok, azután majd ismét te válaszolhatsz s én leszek a ki végig hallgatlak.

— Elfogadom, viszonzá Anselmo, mondd el tehát véleményedet.

Lotario ekkor így folytatta beszédét:

— Ugy látszik, Anselmo, te most épen úgy gondolkozol mint a hogy a mórok szoktak, a kiket feleketők tévelygési felől sem a szent-írásból merített idézetekkel, sem a józan észből folyó okoskodásokkal, sem a hitcikkekre alapított bizonyításokkal meggyőzni nem lehet, hanem egészen kézzel fogható, könnyen megérthető, nyomatékos s minden kétséget kizáró érvekkel szükség megtámadni, olyanokkal mint a kifogás alá nem eshető matematikai bizonyítások, például a mely azt mondja: ha két egyenlő mennyiségből egyenlő részeket vonunk ki, a maradékok is mindig egyenlők; s ha ezt a szóbeli előadás utján fel nem fogják, a mint hogy gyakran csakugyan nem is fogják fel, akkor az ember a tiz ujjával bizonyítja be előttök, világosan szemmel láthatóvá teszi,

s még is kárba veszett minden fáradság, mert szent vallásunk igazságait teljes lehetetlen vélők megértetni. Ugyanílyen módhoz kell véled szemben is folyamodnom: mert az a benned támadt óhajtság annyira távol van a józan okosságnak még csak árnyékától is, hogy azt gondolom, valóságos időpazarlás lenne, ha az ember arról akarna meggyőzni mily nagy együgyűség ez, mert más nevet egyhamar csakugyan nem tudok adni neki, s igazán nagy kedvem volna bolondsággal magadra hagyni, szerencsétlen óhajtásod büntetéseképen. Azonban irántad viseltett barátságom nem hagyja helyben a kegyetlenséget, s nem engedi meg hogy te hanyatt-homlok rohanj bizonyos veszedbe. S hogy világosan belásd, felelj csak, Anselmo, nem arra szőlítottál-e fel, hogy hálózzak körül egy magányba vonultat, csábitgassak egy erényes nőt, nyerjem meg önzetlenségét, játszom ki okosságát? Igen, ez volt a mire felszólítottál. Már most, ha tudod hogy a te nőd ily szerény, becsületes, önzetlen és okos, ugyan mi kell még egyéb? S ha gondolod hogy minden támadással szemben győztes lesz, a mint hogy kétségtelenül az lesz: adhatsz-e neki akkor is magasztalóbb neveket mint a minőkre már most érdemes? Mivel lesz több akkor mint most? Vagy nem tartod annak a kinek mondod, vagy nem tudod mit kívánsz; ha pedig annak nem tartod a kinek mondod, mi egyébre szolgálhat e próba mint arra, hogy a hibással majd azt tehesd a mi majd épen eszedbe jut. Ha pedig csakugyan oly

jó a milyennek hiszed, nagy oktalanság lenne magát a tiszta igazságot próbára tenni, mely ha próbára tétetett is, csak olyan becses maradhat mint az előtt volt. Mind ebből tehát az következik, hogy olyas kísérletet tenni, a mely sokkal inkább kárunkra lehet semmint hasznunkra, ez csak a meggondolatlan és vakmerő embereknek juthat eszökbe, kivált ha olyasmire törekeshetnek, a mire senki se kényszeríti se nem ösztönzi őket, s a miknél már messziről belátható, hogy azok megpróbálása világos bolondság.

Bajos dolgokba az ember vagy az istenért, vagy e világért szokott belevágni, vagy mind a kettőért. Azok, a mikbe istenért fogunk, olyanok, a milyenekbe a szentek fogtak, kik emberi testben élő angyalok valának. A mikbe pedig e világ kedvéért fogunk, ezek olyan embereknek törekvései, a kik vizek mérhetetlen árijain, annyi különféle égaljon s annyi idegen népen is készek keresztül hatolni, hogy elnyerhessék azt, a mit ők a szerencse javainak neveznek. Azok pedig a miket istenért s egyszersmind e világért teszünk, olyanok a milyeneket a bátor katonák visznek véghez, kik alig hogy meglátták hogy az ellenséges falon csak akkora nyílás is támadt mekkorát az ágyu gömbölyü golyója üthet, ők félre téve minden félelmet, a nélkül hogy a fenyegető világos veszedelemmel csak egy cseppet is törődnének, a hitök-, nemzetök- és királyukért való lelkesedés szárnyai által ragadtatva rettenthetetlenül neki rontanak a szem közt álló ezer halálnak, mely rájok vára-

kozik. Ilyes dolgokba, igen is, bele szokott az ember vágni, s habár csupa veszedelemmel és bajjal járnak is, de becsületet, dicsőséget s hasznot nyujtanak azonban az, melyet saját nyilatkozatod szerint te szándékozol megkísérteni s végrehajtani, sem isten előtti dicsőséget, sem földi javakat, sem az emberek előtt hírnevet nem szerez : mert még ha úgy végződ-
 nek is a mint te óhajtod, sem dicsőbbé, sem gazdagabbá, sem tiszteltebbé nem lész annál mint a meny-nyire most vagy ; ha pedig nem úgy végződik, akkor a képzelhető legnagyobb nyomoruságba süllyedsz : mert ne hidd hogy csak a legtávolabbról is enyhítse boldogtalanságodat az a gondolat, hogy szerencsétlenségedet rajtad kívül senki más nem ismeri ; gyöt-résedre s tönkre juttatásodra teljesen elég lesz az, hogy te magad ismered. Nagyobb bizonyság okáért egy stanzát akarok idézni Luis Tansilo híres költő egyik művéből, ki »Szent Péter könyei« czimű munkája első részében ezeket mondja :

»S mindegyre nől a bú és nől a szégyen
 Péterben, a midőn feljő a reg ;
 Bár kit se lát ott, szégyenülve mégyen,
 Saját bűnének látta gyötri meg :
 Nagylelkűnek, hogy szégyen-pirtul égjen
 Szükségtelen hogy lássák más szemek :
 Megszégyeníteni bűne már elég,
 Bár más se lássa mint a föld s az ég.«

Te se gondold, hogy fájdalmad eltitkolása majd könnyebbülést szerez ; sőt inkább sirni fogsz szünet nélkül, s ha nem is a szemek könyeit, de igen a

szív vérenek könyecsepjeit, mint amaz együgyü orvos ejtette, ki — a mi költőnk elbeszélése szerint — azon ivópohárral tett próbát, mit azonban az eszes Reinaldos okosan elkerült. Megengedem hogy ez csupán költemény; azonban bizonyos, hogy sok olyan erkölcsi tanulság foglaltatik benne, melyek igen méltók a meghallgatásra, megértésre és utánzásra, annál inkább, mert a mit most akarok elmondani, tökéletesen meg fog győzni a felől, hogy belásd mily nagy az a hiba melyet elkövetni szándékozol. Mondd csak, Anselmo, ha a gondviselés vagy a jó szerencse egy olyan rendkívül szép gyémántnak tett volna jogos birtokosává s urává, melynek nagy becséről s igaz valódiságáról minden ékszerész tökéletesen meg van győződve, s valahányan csak látták egyhangulag és köz megegyezéssel úgy nyilatkoztak, hogy teljesen megvan benne mind azon jóság, kitünőség, tisztaság a mi csak az ilyes ékkövek természetes tulajdonsága lehet, s mit te saját magad is elhinnél, mert semmit sem tudhatnál ellene felhozni: helyesen cselekednél-e ha egyszer csak kedved kerekednék s fognád azt a gyémántot s üllő és kalapács közé szorítanád s karod minden erejével mérnéd rá az ütések, hogy kipróbáld, csakugyan oly kemény-e a milyennek állítják? S mi több, ha csakugyan megtennéd, s feltéve hogy a kő csakugyan kiállaná ezt az oktalan próbát, vajon bece és hire nagyobbá lenne-e ez által? Ha pedig darabokká törnének, a mi szintén nem lehetetlen, nem lenne-e oda egészen? De bizony, s a kő tulajdo-

nosát az egész világ méltán esztelennek tartaná. Gondold meg tehát, kedves barátom, hogy Kamilla is ilyen drága gyémánt mind a te mind a mások ítélete szerint, s egyáltalában nincs rá ok, hogy az eltörés próbájának kitegyük: mert ha szilárdságát megmutatja is, becse a mostaninál nagyobbá ugy sem lehet; s ha meghibáznék s nem tudna ellenállni, ugyan mondd csak, mivé lennél nála nélkül, s mily méltán kellene vádolnod magadat, hogy te voltál oka ugy az ő vesztének mint a magadénak. Gondold meg hogy nincs e világon becsesebb ékszer a tiszta erkölcsü és becsületes asszonynál s a nők egész becsét azon jó hír képezi a melyben állanak; s minthogy a te nőd jó hire olyan, hogy ellene, a mint tudod, még a rágalom se tehet kifogást, miért akarnád ezt az igazságot te magad kétségbe vonni. Gondold meg, barátom, hogy a nő tökéletlen teremtmény, a ki ele nem szabad akadályokat gördíteni hogy megbotolják s elessék, hanem inkább el kell háritani s tisztítani utjából mindent a mi oda nem való, hogy minden baj nélkül s egész könnyüséggel juthasson a céljához gyanánt szolgáló tökély felé, a mely abban áll, hogy erényes legyen. A természettudósok beszélnek hogy a hermelin igen piczi kis állatocska, melynek azonban tündöklő fehér prémje van; mikor a vadászok törbe akarják keríteni, e következő cselhez folyamodnak: ha már egyszer kitudták, merre van a szokott járása, az ut egy darabját bekeverik sárral, s mihelyest az állatkát észreveszik, tüstént erre felé

hajtják; a mint aztán a hermelin a sáros helyhez ér, ott egyszerre megáll s készebb magát megfogatni és rabbá tétetni, sem hogy a sáron átmenjen s beszenyeyze és elrutítsa fehérségét, melyet életénél s szabadságánál is többre becsül. A becsületes és tiszta erkölcsü asszony is ilyen hermelin, s a becsületesség erénye fehérebb és tündöklőbb a hónál; s a ki nem akarja elveszíteni, sőt ellenkezőleg megőrzeni és megtartani, annak egészen máskép kell eljárnia mint a hogy a hermelinnel tesznek. Az ilyen nő elé nem szabad a tolakodó udvarlók hódolatának és epekedéseinek sarát az utba tenni, mert hát ha nincs vagy majdnem bizonyos is hogy nincs annyi vele született erénye és ereje hogy magára hagyatva mind ezen akadályokat legyőzze s elkerülje; sőt ellenkezőleg mindent el kell háritani utjából s vezető gyanánt oda kell állítani eléje az erény tisztaságát s azon fényes dicsőséget melyet a szeplőtlen hirnév foglal magában. A jó asszony továbbá a tiszta, tündöklő kristálytükörhöz hasonló; de épen ezért annak is alá van vetve, hogy bármely lehellet is megfogja és elhomályosítja. A becsületes nőekkel úgy kell bánni mint az ereklyékkal: imádni kell, de hozzájuk nyulni nem; a jó asszonyt úgy kell óvni és becsülni mint valamely rózsákkal és virágokkal ékeskedő szép kert, melynek tulajdonosa senkinek sem engedi meg a belépést s a virágok megilletését; elég ha az emberek csupán távolról s a vas rácsozaton keresztül gyönyörködnek szépségében s illatában. Végül hallgasd

meg csak ezt a versecskét mely épen eszembe jutott s melyet a minap hallottam egy újabb szindarabban :
 úgy látszik egészen oda vág ahhoz a tárgyhoz a mely-
 ről mi beszélgetünk. Egy okos, öreg ember ugyanis
 azt tanácsolja ott egy leányos apának, nevelje gyer-
 mekét zárkozottan, viseljen rá különös gondot, tartsa
 távol a világtól, s a többi közt így szól :

A fehérnép mind üveg,
 Ámde nagy veszély a próba
 Hogy törékeny-e valóba,
 S megkísérled minnek ?

Könnyen eltörrik cseréppé,
 S nemde még is sült bolondság
 Hogy dírib-darabra bontsák
 A mi többé nem lesz éppé.

S mindenek, egy emberül,
 E nézetben egyesülnek :
 Hogy, ha Danaék kerülnek,
 Arany eső is kerül.

A mit eddig mondtam, kedves Anselmom, abban még mindig csupán rólad volt szó ; engedd meg, hogy most már arról mondhassak valamit, a mi engem illet. S ha talán nagyon hosszás vagyok, bocsáss meg, de csakugyan az a labyrint teszi ezt szükségessé a melybe te betévelyedtél s a honnan nekem kellene téged kiszabadítanom. Te barátodnak mondasz, s még is becsületesem akarsz megfosztani, a mi bizonyára homlokegyenest ellenkezik az igaz barátság-

gal ; sőt te nem csupán ezt sürgeted, hanem még azt is, hogy én meg a te becsületedtől foszszalak meg tégedet. Hogy te meg akarsz fosztani becsületemtől, ez egészen világos : mert mihelyest Kamilla észreveszi hogy — a mint óhajtod — körülötte forgolódom, engemet okvetetlenül aljas, becsstelen embernek fog tartani, minthogy olyasmit forgatok szivemben, sőt törekszem véghez vinni, a mi merőben ellenkezik jellememmel s mind azzal mire barátságod kötelez. E mellett az is kétségtelen, te azt akarod hogy én meg téged foszszalak meg becsületedtől : mert ha Kamilla látja hogy én egyszer csak elkezdem neki a levét csapni, bizonyára azt fogja gondolni, én ő benne vettem észre valami könnyelműséget a mi vakmerővé tett hogy gonosz szándékomat előtte feltárjam, s ha magáról azt fogja tartani hogy becsülete elveszett, reád is háramlik. Ebből származik aztán az is, a mi széltiben ugy szokott lenni, hogy bárha a házasságtörő nőnek férje sem nem tudja, sem alkalmat soha nem szolgáltatott arra hogy neje olyan a milyennek nem kellene lennie, sem hatalmában nem állott a szerencsétlenséget elhárítani, melynek megestét gondatlanságának vagy tulságos elnézésének nem tulajdoníthatja : mindazáltal az ilyen férjet is mindenféle becsmérő s lealacsonyító névvel illetik, s a kik neje roszaságát ismerik, épen azok néznek rá ferde szemmel, a helyett hogy részvétellel néznék, bárha világos hogy őt nem a saját hibája, hanem

gonosz társának szenvedélyei sodorták e szerencsétlenségbe. Én azonban megmondom az okát, miért lehet a rossz asszony férjét is méltán becstelenné tartani, bár ő maga sem tudja hogy az, s abban sem hibás vagy részes, s alkalmat sem szolgáltatott rá hogy neje azzá legyen; hallgass csak türelmesen, néked akarok javadra válni. A mikor isten a földi paradicsomban őt atyánkat megteremtette, a mint az írás beszéli, Adámra álmot bocsátott, s míg ez aludt, bal feléből kivett egy oldalcsontot az isten s ebből formálta őt anyánkat Évát; s a mint azután Adám fölébredt s a nőt meglátta, így kiálta fel: »Ez test az én testemből és csont az én csontomból!« Isten pedig mondá: »Annak okáért elhagyja a férfiú az ő atyját és anyját, és lesznek egy testté,« s így lett megalapítva a házasság isteni szentsége, olyan kötelekekkel melyeket csak az egy halál képes feloldani. S ezen csodával teljes szentségnek oly nagy az ereje és hatalma, hogy két különböző személyt egy testté tehet; sőt a szerencsés házasságban élők közt még többet is megtesz, azt, hogy bárha kettő a lélek, mindazáltal egy az akarat. Ebből következik aztán, hogy a feleség teste a férjével egy levén, az a szenny a mely amarra esik s az a bűn mit az elkövet, közös a férjvel is, bárha ez — a mint mondám — ama veszedelemre semmi alkalmat sem szolgáltatott is. Mert valamint a lábón vagy akármely más tagon támadt fájdalomunkat az egész test megérzi minthogy egy húsból van, s a fejnek is fáj ha a sarkot sértik

a nélkül hogy erre okot ő szolgáltatott volna, épen így osztályrészes a férj a nő becsstelenségének is, minthogy mind a ketten egyek. S minthogy e világon minden becsület vagy becsstelenség a testtől és vértől származik, a gonosz asszony bűnei meg kiváltképen: igen természetes hogy ezekből a férjre is háramlik s őt is becsstelennek fogják tartani, a nélkül hogy arról tudomása volna. Azért vigyázz, Anselmo, s ne zavarj fel azon nyugalmat a melyben jó hitvesed él; gondold meg mily hiu és oktalan kíváncsiság miatt akarod felébreszteni azon indulatokat, melyek ma még csendesen szunnyadnak tiszta erkölcsű hitvesed szívében; gondold meg hogy a mit kockára tettél, a mellett igen kevés nyereségre van kilátás, míg veszteni meg veszthetsz annyit, hogy erről hosszasabban szólni sem akarok, mert nincs elegendő szavam kimerítőleg elmondani. Ha pedig mind az sem képes veszedelmes föltételeedtől eltéríteni a mit én felhoztam: akkor ám keress becsstelenséged és szerencsétlenséged elémozdítására más eszközt, mert én azzá nem leszek, veszítsem bár el barátságodat, a minél fájdalmasabb veszteséget még csak nem is képzelhetek.

E szavak után az erényes, józan gondolkozású Lotario elhallgatott, Anselmo pedig annyira meg volt zavarodva s úgy elmélyedt gondolataiba hogy jó darab ideig egyetlen szóval sem tudott válaszolni; végre azonban így szóla:

— Láthattad, kedves Lotariom, mily figyelem-

mel hallgattam végig mind azt valamit csak mondani akartál; viszont az általad felhozott okokból, példákból és összehasonlításokból meg én láttam be mily magas fokon áll értelmi fejlettséged s irányomban viseltetett igaz barátságod. Belátom és bevallom azt is, hogy ha nem fogadom el a te tanácsodat, hanem járok a magamén, akkor kerülöm a jót és rohanok a rossz után. Ezt megengedve, más részről neked is figyelmedre kell méltatnod, hogy engemet most olyan betegség kinez, mint a milyen némely nőszemélyt, a kik egész mohósággal rágnak földet, krétát, szenet s egyéb még rosszabb tárgyakat, melyeknek már pusztá szemlélete is undorító, mennyivel inkább még a megízlelése. Így tehát mesterséges orvoslást kell alkalmazni hogy meggyógyuljak, s ez igen könnyen alkalmazható is, és semmi egyébre nincs szükség csak arra hogy te habár lanyhán és csupa tettetésből fogj hozzá az udvarláshoz Kamilla körül, a ki bizonyára nem lesz oly gyenge hogy már a legelső támadásra megadja magát; s én ezzel az első kezdettel is teljesen be fogom érni, te pedig betöltöd azt a mivel barátságunknak tartozol, a mennyiben nékem nem csak életet adtál, hanem egyzersmind bizonyosságot szereztél a felől is hogy becsületedem nincs miért féltennem. Ezt pedig már csak azért is meg kell tenned, mert a mily szilárdul el vagyok rá határozva, barátságod meg nem engedheti hogy más valakire bizzam a próba megtételét, a kivel aztán talán kockára is tenném a becsületet,

melynek elvesztésétől te annyira óvni akarsz. A mi pedig a te becsületedet illeti hogy az talán csökkenni fogna Kamilla szemeiben az udvarlás ideje alatt, ettől nincs miért aggódni : mert mihelyest tapasztaljuk hogy ő csakugyan oly szilárd a milyennek gondoljuk, azonnal feltárhatod előtte csselfogásunk egész tiszta igazságát, s ekkor megint a régi becsületben fogsz állani előtte. S ha már ily keveset kockáztatsz s e kockáztatással nékem oly nagy nyugodalmat szerzesz, kérlek ne tagadd meg esdeklésem teljesítését, bármennyi aggodalom támadjon is ellene, hiszen — a mint már említettem — én a pusztá kezdettel is bevégzettnek fogom az egész ügyet tekinteni.

A mint Lotario látta hogy Anselmo mily szilárdul el van tökéelve, s lebeszélésére sem több példát sem újabb okokat felhozni nem képes, s a mint meghallá azt a fenyegetést, hogy Anselmo kész lesz másra is rábizni szerencsétlen szándéka kivitelét : nehogy a baj még nagyobbá legyen, Lotario végre rá szánta magát hogy beteljesíti barátja óhajtását; de azt is feltette egész határozottan, hogy a dolgot úgy fogja végre hajtani hogy Kamilla nyugalmát meg nem zavarja, Anselmot pedig kielégíti. Felelete abból állt tehát : Anselmo ne közölje a tervet senki mással, ő pedig a kísértő szerepét magára vállalja s azonnal hozzá lát a munkához mihelyt barátja kívánni fogja.

Anselmo melegen, szeretetteljesen ölelte meg

barátját, s oly bensőleg köszönte szives ajánlkozását mintha ki tudja mily nagy jótéteményben részesült volna. Abban állapotok meg azután, hogy más nap kezdődjék már a teendő, s Anselmo időt és alkalmat fog nyújtani hogy Lotario Kamillával négy szem közt beszélhessen, sőt pénzt és ékszereket is ad majd neki hogy a nő kezébe juttathassa ajándékok gyanánt. Azt is tanácsolta még, adjon neki éji zenét, írjon hozzá magasztaló verseket, s ha maga röstelne ezekkel fáradni, megírja helyette Anselmo.

Lotario mindent vállalt, bárha egészen más feltétellel mint Anselmo gondolta; s így mindenben megegyezvén, haza mentek Anselmohoz, a hol Kamilla már ezer aggodalommal várta férjét, ki a mai napon a szokottnál jóval tovább maradt el hazulról.

Lotario utóbb szintén haza ment, Anselmo meg otthon maradt s épen oly elégedett volt mint a mily elgondolkozó Lotario, a ki csakugyan nem tudta elképzelni, hogyan lehetne ebből a kellemetlen kelepczéből legjobb szerivel szabadulni. Azonban még az nap éjjel kifőzte hogyan szedje rá Anselmot a nélkül hogy Kamillát megsértené.

Más nap aztán elment ebédre barátjához, s Kamilla a legszivesebben fogadta, ki általában mindig a legnagyobb örömmel látta mind házában mind asztalánál, azon baráti viszonyban fogva melyben férjével álltanak. Mikor megebédeltek s az asztal le volt már szedve, Anselmo arra kérte barátját, maradjon itt Kamillával addig, míg ő egy igen sür-

gős ügyben kénytelen azonnal távozni, de másfél óra mulva visszatér.

Kamilla kérte Anselmot ne menjen el, Lotario pedig felajánlá szolgálatát hogy elkíséri; azonban Anselmo sem az egyik sem a másik ajánlatát el nem fogadá, sőt ellenkezőleg sürgetve kérte Lotariot maradjon és várja be itt, minthogy visszatérte után egy igen fontos dolgot akar vele megbeszélni. Kamillát viszont arra figyelmezteté, hogy Lotariot — az ő visszatértéig — ne hagyja magára. S csakugyan oly jól tudta szinlelni okvetetlen vagy oktalan távozása szükséges voltát, hogy senkinek se juthatott volna eszébe valósága felől kételkedni.

Anselmo eltávozott, s Kamilla és Lotario magokra maradtak az asztalnál, minthogy a többi házbeliek valamennyien enni mentek.

Ott volt tehát Lotario a sorompókon belül, a mint barátja óhajtotta, s szemben véle az ellenség a ki puszta szépségével képes lett volna legyőzni egy egész sereg fegyveres lovagot. Elgondolhatjátok, volt-e oka Lotarionak a félelemre; ő azonban mindössze is csak azt tette hogy könyökét a szék karjára támasztotta, állát pedig tenyerébe fekteté, s bocsánatot kért Kamillától hogy oly illetlen s szunnyadni akarna mig Anselmo visszatér. Kamilla azt felelte, jobb lenne ha a pamlagra dőlné, le a hol kényelmesebb pihenés esik mint a széken, kérte tehát menjen be a másik szobába s feküdjék le ott. Lotario nem

fogadta el, hanem ülő helyén szunnyadt míg Anselmo visszatért.

Ez pedig Kamillát szobájában, Lotariot meg alva találván, azt gondolta hogy távolléte alatt a két hon maradottnak elég ideje volt a beszélgetésre meg az alvásra is, s alig tudta bevégni azt a pillanatot hogy Lotario felébredjen, mikor aztán kihívja majd magával s megkérdi mennyire kedvezett néki a szerencse.

Minden ugy történt a mint óhajtotta. Lotario felébredt s erre mind a ketten röglön' együtt mentek el hazulról, Anselmo pedig kikérdezte barátját azonnal mindenről.

Lotario azt felelte, nem tartotta volna helyesnek, hogy mindjárt a legelső alkalommal nyilatkozzék, minek következtében nem is tett egyebet csupán dicsérni kezdte Kamilla szépségét s elmondá hogy az egész városban másról sem beszélnek mint az ő bábjairól s műveltségéről; Lotario azt hiszi, ez elég volt bevezetésnek hogy hajlandóságát megnyerje s kivigye azt hogy másod izben még szivesebben fogja szavait végig hallgatni; ekkép azon csselfogáshoz folyamodott melylyel az ördög szokott élni midőn olyas valakit akar elcsábítani, a ki nagy óvatossággal vigyáz magára, s így amaz a világosság angyalának alakját ölti fel, bárha ő épen a sötétség fejedelme, s eleinte a jónak látszatával ámit, s csak végül mutatkozik igaz valóságában, akkor áll elé

szándékával, ha ugyan csalárd voltát már eleitől fogva föl nem fedezték.

Mind ezzel Anselmo a legtökéletesebben meg volt elégedve, s azt mondá, naponkint alkalmat fog nyújtani Lotariónak még ha hazulról el nem megy is; majd talál ő magának háza körében is olyan foglalkozást, hogy Kamilla nem jó rá az alattomoskodásra.

Ekkor aztán több nap mult egymás után, s Lotario a nélkül hogy Kamillával csak egy szót váltott volna is, mindig azt mondogatá Anselmonak, hogy most így, majd meg amugy beszélt Kamillával, de soha a legeslegkisebb jelecskét sem tudta észrevenni a mit rosza lehetett volna magyarázni, sem a legtávolabb reménységnek még csak árnyéka sem látszik, sőt — a mint mondá — Kamilla azzal fenyegette hogy ha fel nem hágy ez alacsony szándékával, kénytelen lesz az egésznet férjének tudomására juttatni.

— Igen jól van! viszonzá Anselmo, Kamilla eddigelé a szavaknak állt ellent; azt kell most már látnunk, hogyan fog a tényeknek ellentállani. Holnap két ezer darab aranyat juttatok kezébe hogy ajánld fel ő neki, s add is át, s azon kívül még más két ezeret min ékszereket végy csalogatására, mikben az asszonyoknak rendesen kedvök telik, s főleg ha szépek, mert akármily tiszta erkölcsűek legyenek is, még is csak szeretnek szépen öltözködni s ékesen járni. Ha még ezen kisértésnek is ellenáll

akkor én is meg vagyok nyugtatva s nem akarlak tovább is fárasztani.

Lotario azt felelte, hogy ha már egyszer belevágott a dologba, be is akarja végezni, habár előre is látja hogy a vesztes és levert fél ő leszen.

Más nap aztán csakugyan megkapta a négy ezer darab aranyat, de ezzel együtt más négy ezer újabb zavart, mert az esze is megállt már hogyan folytassa tovább a hazudozást. Végre arra határozta el magát, azt fogja mondani hogy Kamillát az ajándékok és ígéretetek is oly érzéketlenül hagyják mint a szavak s így tehát nincs tovább miért erőlködni, a fáradság ugy is mind hasztalan.

Azonban a sors, mely egészen más véget adott a dolognak, ugy akarta, hogy a midőn Anselmo Lotariot Kamillával magokra hagyta, mint ez előtt is tette, egy szomszéd szobába zárkozott be s a kulcslyukon keresztül nézte és hallgatta mi történik kettek között. De ime látta, hogy fél óránál több idő mult a nélkül hogy Lotario csak egy szót is váltott volna Kamillával; de nem is vált vala, akár egy egész évszázadig ott üljön is; erre most már Anselmonak az a gondolat villant meg agyában, hogy a mit barátja Kamilla feleletei gyanánt emlegetett: nem volt-e az mind mese és csavasztás?

Erről minden áron meg akart győződni, s azért kijöven a szobából Lotariot félre hívta s megkérdezé mire ment ujabban Kamillával?

Lotario azt felelte, nincs többé semmi kedve e

dolognak tovább folytatására, mert Kamilla oly zordonan és barátságtalanul hurogatja le, hogy ő többet egyetlen szót se mer hozzá intézni.

— Oh Lotario, Lotario! kiálta fel Anselmo, mily rosszul teljesíted a mivel nekem tartozol, s mily kevésbé felelsz meg az én nagy bizalmamnak! Ép az imént folyvást lestelek s figyeltelek a kulcslyukon keresztül, s jól láttam hogy te egy hangot se szóltál Kamillához, a miből azt következtetem hogy a legelsőt is csak ezután kell még mondanod. S ha ez így van, pedig kétségtelenül így kell lennie, mondtsza miért ámitasz engemet, s miért fosztasz meg készakarva azon eszköztől a mely czélom elérésére tudna segíteni?

Anselmo nem mondott egyebet, hanem a mit mondott, már az is elég volt arra hogy Lotario zavarba jöjjön és megszégyenüljön, ki is becsületbe vágó dolognak itélvén hogy hazugságon kapták rajta, megesküdött Anselmonak hogy e pillanattól fogva egészen komolyan s minden ámitás nélkül fog hozzá kívánsága betöltéséhez, a miről meg is győződhetik ha kíváncsisága nem rest kémlelődni; azonban semmi ilyes kémlelődésre nem lesz szükség, mert Lotario szilárd elhatározása feleslegessé tesz bármely gyanakodást.

Anselmo hitt szavának, s hogy még biztosabb és minden meglepetéstől ment alkalmat nyujtson, elhatározta hogy egy hétre elmegy hazulról s egy jó barátjánál fog időzni, ki a várostól nem messze eső

faluban lakott. Ezen barátját felkérte, hívja meg magához sürgősen, így akarta távozását Kamilla előtt indokolni.

Szerencsétlen, meggondolatlan Anselmo, mit cselekszel? Mi a szándékod, mit akarsz? Gondold meg hogy tulajdon magad ellen törsz, s előkészítéd becstelenségedet s megásod veszteted! Hitvesed, Kamilla, hűséges; a tied ő teljesen és háborítlanul, boldogságodat senki sem zavarja; nőd gondolatai nem csapongnak túl háza négy falán, te vagy az ő menyje a földön, vágyai célja, boldogsága teljessége, s az a mérték melyhez saját akarát szabja, mely egyebet sem kíván mint a mit te és a menny megengedtek. S ha már az ő erényességének, szépségének, becsületének és visszavonultságának arany bányája minden fáradság nélkül elhalmoz mind azon gazdagsággal a mije csak van s a mit te csak kívánhatsz : miért akarod a földet még mélyebbre vájni, s miért soha nem látott, újabb kincsek erét keresni, a mi azon veszedelembé sodorhat hogy minden elsülyed, mert végre is csupán gyenge természetének töredékeny oszlopaira van fektetve.

Gondold meg hogy a ki a lehetetlent keresi, megérdemli hogy tőle a lehető is megtagadják, vagy a mint a költő még jobban kifejezi :

Éltet kerestem halálban,
Betegségben gyógyulást,
Börtönben szabadulást,
Lánczokon szabad futást
És hűséget a csalárdban.

Ámde a sors, mely nekem
 Kedvező nem volt soh' sem,
 Azt határozá az éggel,
 Minthogy lehetetlenség kell,
 A lehető sem nyerem.

Anselmo más nap csakugyan kiment falura, Kamillának pedig meghagyta, hogy a míg ő távol lesz, Lotario minden nap meg fogja látogatni s ott fog ebédelni s legyen rá gondja hogy épen olyan ellátásban részesüljön mint maga a háznak tulajdonosa.

Kamilla, mint okos és becsületes asszony, egészen elszomorodott midőn férje rendeletét meghallotta, s meg nem állhatá hogy meg ne jegyezze : nem lesz illendő hogy a férj távollétében az ő helyét akárki is elfoglalja az asztalnál; s ha ezt talán azért rendelte így mert nincs elegendő bizalma nejében hogy a házat el tudja kormányozni, ám tegye próbára most az egyszer, s hiszi azt fogja tapasztalni, Kamilla nagyobb gondoknak is képes lenne megfelelni. Anselmo azt felelte, neki most ez az akarata, s a nőnek az a kötelessége hogy hajoljon meg és engedelmeskedjék.

Kamilla csak annyit válaszolt, úgy fog cselekedni bárha akarata ellenére.

Anselmo elutazott, Lotario pedig más nap csakugyan megjelent s Kamilla egész szeretettel s tiszteletteljesen fogadá; azonban mindig úgy tudta intézni a dolgot, hogy a vendéggel sohasem maradt

egyedül. Folytonosan cselédek, inasok környezték de leginkább egy Leonela nevű szobaleánya volt mellette a kit igen szeretett, kivel gyermekkoruktól fogva együtt növekedtek föl Kamilla szülei házában s a kit akkor is magával hozott, midőn Anselmohoz nőül ment. A három első nap Lotario semmit sem szólt Kamillának, bárha akkor lett volna alkalma mikor az asztalt leszédtek s az egész cselédség enni ment, a minek azonban, Kamilla parancsolata szerint, a lehető leggyorsabban kellett végbe menni. Sőt Leonelának még az is ki volt adva rendeletképen, hogy ebédeljen előbb mint Kamilla, s azután soha ne távozzék oldalától. Ennek azonban a maga kedvelésin járt az esze s ezen órákat a saját ügyeire akarta fordítani, s így nem tölté be mindig elég pontosan asszonya parancsolatát, sőt ellenkezőleg Kamillát sokszor magára hagyta Lotarioval mintha csak épen ez lett volna néki parancsolva. Azonban Kamilla tiszteletre gerjesztő magatartása, komoly tekintete s egész lényének méltósága olyan hatást gyakorlának Lotariora, hogy a nyilatkozatot nem merészelte megtenni. Csakhogy, a mennyit Kamilla nagy erényessége használt hogy Lotario nyelvét féken tartotta, más részről még többet ártott mindkettőjüknek, mert ha a nyelv hallgatott is, a gondolatok egyre beszéltek s annál több idejük volt Kamilla szépségének és jóságának izről izre való szemlélésével foglalkozni, kiben pedig annyi jeles tulajdon egyesült, hogy szerelemre lobbanthatta

volna nem csak az érző szívet, hanem magát a márvány szobrot is.

Azt az időt s alkalmat, mikor vele szóba ereszkedhetett volna, arra fordítá Lotario, hogy szemeit rá függeszsze, s látta mily méltó e nő arra hogy szeressék; ez a rá merengés azonban lassankint háttérbe szorítá azt a mivel Anselmo iránt tartozott s százszor meg százszor futni akart a városból s menekülni oda hol Anselmo őt, ő pedig Kamillát soha többé nem láthatja; csakhogy ebben most már meggátolta s visszatartotta az élvezet melyet szive Kamilla látásából merített. Tusakodott magában, le akarta küzdeni a gyönyört melyet a bájos nő szemlélése okozott; szemrehányásokat tett magának titkon kábaságáért, rossz barátnak s még rosszabb keresztyénnek kezdé magát tartani; összehasonlítgatta magát Anselmóval, latra veté mindkettejök eljárását, s végre is ugy találta, hogy inkább Anselmo balgasága s bizalma a hibás semmint az ő hűségének hiánya, s ekkép mind isten mind ember előtt ki lesz mentve ha megteszi a mit szándékozik s bűnének büntetésétől nincs mit tartania.

S elvégre is, Kamilla szépsége és kedvessége, a balgatag férj által nyújtott alkalommal együtt, tönkre tették Lotario becsületérzését: ugy hogy ő minden egyébről megfélejtkezve csak arról nem a mire vágyai sovárogtak, Anselmo távollétének harmadik napján, mely egész idő alatt folytonosan harczban állt szenvedélye leküzdésével, oly hevesen

s oly lángoló szerelemmel kezde udvarolni Kamillának, hogy ez alig tudott hová lenni bámulatában, s nem tehetett egyebet mint felpattant ültéből s minden szó nélkül visszavonult szobájába. Ez a ridegség azonban nem hervasztá el Lotario reményét, mely a szerelemmel rendesen együtt szokott szülemelni, sőt most még jobban epedt Kamilláért. Ez pedig, olyasmit tapasztalván Lotarióban a mit felőle soha fel sem mert volna tenni, azt sem tudta mihez fogjon, s minthogy ugy gondolá, sem bátorságos sem helyes nem lesz ujabban is alkalmat nyujtani az ifjunak nyilatkozásra: elhatározta magában s meg is tette hogy még az nap éjjel egy szolgáját küldé Anselmohoz az alább következő szavakat tartalmazó levelkével:

XXXIV. FEJEZET.

Az oktalan kíváncsiról szóló beszély folytatasa.

»Azt szokták mondani, vezér nélkül a hadsereg, várnagy nélkül az erősség nagyon el van hagyva; én azonban azt jegyzem meg, férje nélkül a fiatal asszony még sokkal jobban el van hagyva, ha azt nem épen alapös okok tartják távol feleségétől. Nélküled oly rosszul érzem magamat, s oly annyira képtelen vagyok eltérni távollétedet, hogy ha nem jössz azonnal haza, kénytelen leszek szüleim házába visszavonulni, hagyjam bár gondviselő nélkül a tie-

det: mert az, a kit te ilyen gyanánt rendeltél ide, ha ugyan méltó e czimre, úgy látszik inkább a magajával gondol semmint a tieddel; elég a belátásod s így nem kell s nem is tanácsos többet mondanom.«

A levél Anselmo kezeihez jutott, s azonnal megérté belőle, hogy Lotario már megkezdé az ostromot, Kamilla pedig bizonyára úgy felelhetett a mint férje óhajtotta. Ez a hír rendkívüli örömmre gerjeszté Anselmot, s nejének csupán szóval üzenté, hogy lakását semmi szín alatt meg ne változtassa majd visszatér ő a legrövidebb idő alatt. Kamillát férje válasza egészen meglepte, s most még nagyobb zavarban volt mint előbb, mert sem hon maradni nem mert, sem szüleihez átköltözni nem, minthogy maradásával becsülete forgott veszélyben, távozásával pedig a férj parancsolata iránt való tisztelet Végre arra határozta el magát a mi épen a legrosszabb volt, hogy marad s ezután nem is kerüli Lotariót, nehogy a cselédségnek valami okot szolgáltatson a suttogásra; sőt most már azt is megbánta hogy férjének levelet irt, attól tartva nem fogja-e ez azt gondolni, hogy Lotario talán valami könnyelműséget vön észre a nőben s ez által hagyta magát arra ragadtatni, hogy megfélelkezék azon tiszteletről melylyel irányában tartozott. De megbizván erényességében, bizott az istenben és saját jó feltételeiben, melyekkel hallgatagon akart ellene állani mind annak a mit Lotario mondani fogna, s férjét többé tudósítani sem szándékozott nehogy valami ellensé-

geskedésbe s kellemetlenségbe keverje; sőt még azon is törte eszét, hogy mentse ki majd Lotariot Anselmo előtt, ha ez nejét megkérdezi, milyen ok indította ama levélke írására? Ezen feltételekkel, melyek becsületesebbek voltak semmint biztosak vagy jó végre vezethetők, más nap aztán kész volt végig hallgatni Lotariot, a ki oly heves ostromot indított ellene, hogy Kamilla szilárdsága majdnem megröndült, s egész erényességét segítségül kelle hívnia szemei javára, nehogy ezek valami jelét adják azon szerelmes részvétnek, melyet szívében Lotario könyei és esdeklései keltettek. Lotario mind ezt jól észre vette, s mind ez még hevesebb lánggra lobbantá. Végre, a mint látta hogy az Anselmo távolléte által nyújtott alkalmat fel kell használnia ezen erősség megostromlására, bájainak magasztalásával kezdé megtámadni Kamilla önszeretetét: mert semmi sem veszi be hamarább s nem hódoltatja meg könnyebben a szépek hiúságának erős bástyáit mint épen maga ez a hiúság, ha a hizelkedés ezt veszi nyelvére. S csakugyan, minden kigondolható eszközt úgy felhasználott Kamilla erénye sziklájának aláásására, hogy érczből volt legyen bár a nő, el kelle esnie. Sirt, esdekelte, ígért mindent, hizelkedett, esküdözött, és oly érzelmesen tettetett, hogy érzelmei igaz voltát lehetetlen vala kétségbe vonni, s végre Kamilla szilárdsága megtörött, s az ifju olyan győzelmet aratott melyet kevésbbé hitt mint ohajtott. Kamilla megadta magát, Kamilla bukott; de lehet-e csodálni, holott

még magának Lotarionak barátsága sem tudott szilárdul megállani? Világos példa, mely arról tesz bizonyosságot, hogy a szerelem szenvedélye csak úgy lesz legyőzhető ha futunk tőle, s hogy senkinek sem szabad ily hatalmas ellenséggel birokra menni, mert isteni erőre volna szükség az emberinek legyőzésére. Csak az egy Leonelának volt tudomása urnője gyengeségéről, melyet ez elől a két rossz barát és új szerető el nem rejthetének. Lotario nem akarta Kamilla előtt Anselmo tervét elárulni, hogy épen ő szolgálta-tott alkalmat hogy egész idáig menjenek, nehogy a nő ekkép kevesebbre becsülje szerelmét s azt higye talán csupán színleg s nem is igaz érzelme ösztönzésére esdekelt szerelmeért.

Néhány nappal ezután Anselmo haza jött, és észre sem vette hogy ezen idő alatt épen azt vesz-tette el, a mit oly kevésbé kimélt bárha a legtöbbre becsülte. Azonnal elment Lotariohoz kit épen otthon talált; megölelték egymást, s a férj rögtön azon kérdést intézé barátjához: élet-e vagy halál a mit hal-lania kell?

— Én csak annyit mondhatok, kedves barátom, viszonzá Lotario, neked olyan nőd van, a ki megérdemli hogy az erényes asszonyok példány-képének és koronájának tekintsék. Hozzá intézett szavaimat a levegőbe ereszté, minden ajánlatomat megvetette, ajándékaimat visszautasította, s néhány tettettett könyemből valóságos gunyt üzött. Egy szóval, valamint Kamilla minden szépség összessége,

épen úgy egyszersmind azon kincstár melyben a becsületesség honol, s lakozik a szeretetre méltóság, szüziesség s mind azon tökély melyek az erényes asszonyt dicséretre méltóvá és szerencsésé tehetik. Vedd vissza pénzedet, barátom, itt van az egész érintetlenül, mert Kamilla erénye nem hajol meg az olyas alacsony dolgoknak, melyek az ajándékok és ígéretek. Érd be az eddigivel, Anselmo, s ne kívánj újabb próbákat; s minthogy száraz lábbal juthattál keresztül gyötrelmek és gyanakvások azon tengerén, melyet élénk a nők szoktak és tudnak árasztani, ne bocsátkozzál másodszer is újabb nehézségek mély örvényébe s ne tedd próbára talán újabb kormányossal azon hajónak jóságát és erejét, melyet a menny osztályrészedül adott, hogy ezzel járd be e világ tengerét, hanem vedd eszedbe hogy immár biztos révbe jutottál, vesd ki a józan okosság horgonyát s maradj nyugton mindaddig míg a vámot előkérlik tőled, melynek lefizetése alól semmi emberi kiváltság fel nem oldoz.

Lotario szavai Anselmot egészen boldoggá tették, s úgy hitt nekik mint valami orakulumnak. Mindazáltal még is arra kérte ne hagyjon fel a vállalattal, de folytassa s ha csupán kíváncsiság vagy mulatságból is, bár ha ezentul nem csapja is a levet olyan teljes erőből mint egész mostanig tette. Irjon hozzá legalább néhány magasztaló verset, Chloris néven dicsőítve, s ő majd értésére adja Kamillának hogy valami hölgybe szerelmes a kinek

ezen álnevet adta, hogy ennek leple alatt, az illedelem megsértése nélkül magasztalhassa; ha pedig Lotario nem akarná venni magának azt a fáradságot hogy verseket írjon, majd megírja ő maga szívesen.

— Erre nem lesz szükség, viszonzá Lotario, mert a muzsákkal nem állok ép oly ellenséges lábon, hogy évenként egyszer-másszor meg ne látogatnának. Te csak mondd el azt Kamillának költött szerelmi viszonyom felől mit az imént említettél, a verseket pedig majd megírom én magam, s ha nem lesznek is olyan jók mint tárgyak érdemlené, olyanok minden esetre lesznek a milyenek tőlem csak lehetnek.

Az oktalan s a hűtelen barát ebben tehát megállapodtak; mikor aztán Anselmo haza ment, azt a kérdést intézte Kamillához, a mit ez már régen várt, de a mi nagy csodálkozására mindeddig elmaradt, hogy t. i. mi indította őt ama küldött levélke irására? Kamilla azt felelte: neki ugy látszott mintha Lotario némileg vakmerőbb tekinteteket vetett volna reá mint férje honlétében; most azonban látja már hogy csalódott s az egész bizonyára pusztá képzelődés volt, mert Lotario már kerüli a találkozást s a négy szem közti együtt lételt. Anselmo viszonzá: e felől egészen nyugodt lehet, mert ő tudja hogy Lotario a város egyik legelőkelőbb leányába szerelmes, a kit Chloris név alatt ünnepel; de ha még ez az eset nem állna is, Kamillának nincs mit félnie Lotario őszintesége s a kettejük közt létező igaz barátság folytán.

Ha Lotario Kamillát nem értesítette volna már előre erről az egész Chloris-féle költött szerelemről, melyet ő csupán azért mesélt Anselmonak, hogy Kamillát annál szabadabban magasztalhassa, Anselmo neje okvetlenül belekeveredik a féltékenység gyötrelmes hálójába; minthogy azonban volt felőle már tudomása, ez a meglepetés minden bú nélkül vonult el fölötte.

Más nap, mikor mind a hárman asztalnál ültek, Anselmo megkérte Lotariot, olvasson fel egyet-kettőt a Chlorishoz irt versei közül, hiszen Kamilla ugy sem ismeri e nőt, s így kedvese bátran elmondhat felőle mindent, a mit csak akar.

— De még ha ismerné is, viszonzá Lotario, még akkor sem hallgatnék el semmit, mert ha a szerető kedvesének bájait magasztalja vagy kegyetlenségéről panaszkodik, ezzel még egyáltalában nem árt jó hírnevének. Különben akármint legyen is, csak annyit mondhatok hogy tegnap egy szonettet irtam Chloris keményszívűségéről mely így hangzik :

S z o n e t t.

Csendjében a nagy éji nyugalomnak
A mely a földnek édes álmot ad :
Én gazdag bánatim szegény sorát
Panaszlom el az égnek s Chlorisomnak.

Ha megnyílik kelet rózsás kapuja
S a nap ragyogva szerteszét tekint :
Sohaj s keserves jaj között megint
A régi bús panaszt nyögellem ujra.

S ha a nap, csillag-ékes trónusárul
A dél hevét lövelli völgyre, hegyre,
Kettőztetik, bú s kín, nyögésüket.

Uj est jön, ajkam uj panaszra tárul,
S halál-tusámban azt találom egyre,
Hogy Chloris és menny egyaránt süket.

Kamillának nagyon tetszett a költemény, de Anselmonak még jobban, úgy hogy ki nem fogyott dicséretéből, s azt a megjegyzést tette : valóban rendkívül kegyetlennek kell azon hölgynek lennie, a ki az ilyen igaz érzelmet nem viszonzozza.

Kamilla most azt kérdezte :

— De hát mind igaz az, mit a szerelmes költők mondanak ?

— Mint költők, nem mondanak mindig igazat, jegyzé meg Lotario, hanem mint szerelmesek mindig ép oly bohók mint a mily igazak.

— Kétségkívül, erősíté Anselmo, hogy Lotario szavainak annál nagyobb nyomatékot szerezzen Kamilla előtt, ki azonban rá se ügyelt már Anselmo cselfogására, annyira beleszeretett Lotarioba, s minthogy nyilatkozatai gyönyört okoztak neki s arról is meg volt győződve hogy Lotario epe-dése s hevülése mind csak érte történik, mert ő az igazi Chloris : megkérte, ha van még másik szonettje vagy egyéb versei, mondja el azokat is.

— Van másik is, viszonzá Lotario, de alig hiszem hogy ez oly jó legyen mint az első, vagy is

helyesebben mondva, még annál is gyarlóbb; egyéb-
iránt ítélje meg kegyed maga, ez a vers így hangzik:

S z o n e t t.

Ne hidd bár, én tudom hogy meghalok,
Oly igaz mint hogy előbb látsz halottan
Feküdni lábadnál, szép háladatlan,
Semmint megbánnám hogy rabod vagyok.

Ha leszállok az örök feledésbe
Hol kegy, dicsőség, élet elmarad,
Ott e kebelben a mely megszakadt
Meglátható lesz szép arczod bevésve.

Mert híven őrzött szent ereklye ez
A gyászra, mely hogy rám fog törni, várom,
Melylyel halálra váltod ezt a kint.

Jaj annak a ki vész korán evez
Veszélyes úton, ismeretlen áron,
Hol sem vezérsillag, sem rév nem int.

Anselmo ezt a másik verset is ép úgy magasz-
talta mint az elsőt, s így fűzött szemet szemhez azon
lánczon, a mely gyalázatának békója s bilincse lön; Lotario is, mennél jobban meggyalázta, annál inkább
elhiteté vele hogy becsülete gyarapszik; valahány
fokkal meg Kamilla alább meg alább sülyedt leala-
csonyodása örvényéhez, férjének szemeiben mind
magasabbra és magasabbra látszék emelkedni az
erény és becsület tetőpontjához.

Ez idő tájt történt, hogy a mint Kamilla egyszer másod magára maradt Leonelával, így szóla ehhez :

— Szégyenlem magamat, kedves Leonelám, hogy mily kevésbé tudtam magam megbecsülni, holott Lotarionak csak hosszabb idő múlva kellett volna megnyerhetnie hajlandóságom teljes birtokát, a mit pedig oly hamar adtam át ő neki. Félek hogy hevességemet vagy könnyelműségemet becsmérteni fogja s eszébe sem jut erőszakoskodása melylyel ellenem föllépett s melynek lehetetlen volt ellentálanom.

— Ezen ne busulj, asszonyom, viszonzá Leonela, szót sem érdemel az egész, mert nincs rá semmi ok, hogy valaminek értékét az csökkentse, mert hamar adták, ha különben az, a mit adtak, magában véve becsülésre méltó. Sőt még a közmondás azt is tartja: kétszer ad ki rögtön ad.

— Igen, de azt is tartja ám, jegyzé meg Kamilla, olcsó husnak hig a leve.

— Ennek a közmondásnak értelmét te reád nem lehet alkalmazni asszonyom, felelt Leonela, s a szerelem a mint én hallottam, egyszer repül, másszor gyalog jár, egynél szalad, másnál ballag, ezt lehüti, azt felgyújtja, egyet sebez, mást megöl; alig hogy utra kelt vágyai ösvényén, már is megfuttotta az egészet s végére ért; reggel körül keríti a várat, s estére kelve az meg is adta már magát, mert nem volt az ellenállásra elegendő ereje. S ha már ez

egyszer így van, mi rettent, mi aggaszt hogy ugyanennek kelle Lotarióval is megtörténnie, midőn a szerelem meghódoltatásod eszközéül urunk távollétét választotta? S igen természetes hogy ez alatt a szerelemnek végre kellett hajtania határozott szándékát, s nem volt szabad az időnek időt engedni, hogy Anselmo valami módon visszatérjen s megjelenése a megkezdettet félbeszakaszsa. Kivánságai elérésére nézve nincs a szerelemnek alkalmasabb szolgálja mint az alkalom; minden tetténél az alkalmat használja fel, kiváltképen pedig a veszedelmeknél. Mind ezt én magam saját tapasztalásomból tudom s nem pusztá hallomás után, mert hát mi türes-tagadás, az én ereimben is csak fiatal vér pezseg. Egyébiránt, szép Kamilla, te nem is adtad meg olyan hamar magadat, nem is mondtál oly könnyen igent, mert előbb szemeiből, sóhajaiból, szavaiból, ígéreteiből s ajándékaiból ismerted meg Lotario egész lelkületét, s úgy találtad hogy csakugyan méltó a szeretésre. S ha már ez egyszer így van, verd ki fejedből ezeket az aggodalmakat s ijesztő gondolatokat, légy meggyőződve hogy Lotario téged ép oly forrón szeret mint te őt, s tegyen nyugodtá az a bizonyosság, hogy ha már egyszer a szerelem törébe estél, legalább az a ki ezt vetette, tiszteletre és becülésre méltó. Benne nem csak a négy *S* van meg*),

*) *A* szerető e négy tulajdonsága spanyolul: *s a b i o* (okos), *s o l o* (egyetlen, páratlan), *s o l i c i t o* (serény, lelkes), *s e c r e t o* (titoktartó). Ford.

a melyről azt tartják hogy az igazi szeretőben meg kell lenni, hanem megvan benne az egész abéczé; ha nem hiszed, hallgass ki, elmondom mindjárt könyv nélkül. Ő, a mint hiszem és látom: állhatatos, bőkezű, czukor-édes, deli, engedelmes, figyelmes, gondos, hűséges, igaz, jó, kellemes, lankadatlan, merész, nemes, okos, páratlan, rendületlen; azután meg a négy s; titoktartó, urias, vigkedvű, az x nem tartozik reá, mert az igen kemény betű; az y-t mondtam már; a mi meg a z-t illeti, zavarba nem fog juttatni sohasem.

Kamilla jót nevetett a furfangos leány ábéczéjén, s úgy találta hogy Leonela sokkal jártasabb a szerelem dolgában mint felőle feltette volna; a leány ez ellen maga sem tiltakozott, sőt bevallotta Kamilla előtt, hogy neki is van szerelmi viszonya egy oda való előkelő ifjuval, a mi Kamillát nagyon megdöbbsenté, mert attól félt hogy ily módon saját becsülete is veszedelemben forog. Mindjárt vállatni is kezdé, hogy többre is mentek-e már a pusztá beszélgetésnél. Leonela pedig minden tartózkodás nélkül s egészen nyiltan bevallotta, hogy ők bizony tovább is mentek: mert igen természetes, hogy az uraságnak példája felszabadítja a cselédeket is, s ha ezek látják hogy az asszony botlik, ők se tartják szégyenletesnek a sántikálást, de még valami nagy titkot se csinálnak belőle.

Kamilla most már nem tehetett egyebet, csu-

pán arra kérte Leonelát, hogy az itt történekről szót se szóljon kedvesének, a maga viszonyát is oly titkon szője tovább, hogy sem Anselmonak sem Lotarionak tudomására ne jusson. Leonela megfogadta hogy így cselekszik; de ígétét oly rosszul tartotta meg, hogy Kamilla aggodalma valósulni látszott, hogy ő e leány által veszi el végre is jó hirnevét. Ugyanis, a fajtalan s vakmerő mihelyt észre vette hogy asszonyának magaviselete többé nem a régi, még arra mert vetemedni hogy szeretőjét a házba is bebocsássa s magánál is rejtegesse, mert jól tudta, ha az asszony meglátja is, nem mer kifogást tenni ellene. S csakugyan a házi asszony botlásainak az az egyik veszedelme, hogy saját cselédjének rabszolgájává teszi magát s kénytelen lesz ezek becsstelenségét s aljasságait palástolgatni, a mint Kamillánál is ez az eset állt elő, ki bárha akárhányszor jól látta hogy Leonela a ház valamelyik szobájában együtt van kedvesével, nem csak hogy megpirongatni nem merte, sőt még alkalmat szolgáltatott neki hogy bezárkózzanak s utjokból minden akadályt elgördített, hogy férje a dolgot észre ne vegye. Azt azonban még sem tudta megakadályoztatni, hogy Lotario egy kora hajnalon észre ne vegye a legény kiosontását a hajlékból; az ismeretlen alak annyira meglepte, hogy eleinte azt hitte, más sem lehet mint valamely kísértet; a mint azonban látta hogy tova siet s a legnagyobb gondal és óvatossággal beburkolózik köpenyébe s egész arcát elrejti, Lotario csakhamar el-

ejté balgatag elébbi gondolatát, hogy agyában egy másik támadjon mely mindnyájok vesztivé válhata, ha Kamilla ki nem tudja a dolgot egyenliteni.

Lotarionak folytonosan az járt az eszében, hogy amaz ember, kit oly korán láta Anselmo házából kisurranni, nem Leonela végett időz ott, mert tudta is nem is, van-e a világon ez a Leonela vagy sem, de igen is azt hitte hogy a mily könnyen meghódolt Kamilla neki, épen úgy másnak is. Rendes következménye a gonosz asszony roszaságának hogy becsülete hitelét még annak szemében is elveszti, a kinek esdeklésére s rimánkodására meghajolt, ki azután meg van győződve a felől, hogy másoknak még könnyebben meghódol, s csalhatatlan hitelességet tulajdonít minden gyanunak, a mely az ilyen nő felől szívében megfogamzik. Lotario e pillanatban, ugy látszék, majdnem esztét vesztette, s meglőn fosztva minden józan gondolkozástól. Mert a nélkül hogy csak valamennyire is meghányta-vetette volna magában jó lesz-e vagy sem, türelmetlenül és vakon a bensejében dulongó féltékenység dühétől s égve a vágytól hogy Kamillán boszút állhasson, a ki pedig a legkisebb sérelmet sem követte el rajta, berohant a még föl sem kelt Anselmohoz s így szóla hozzá :

— Tudd meg, Anselmo, több napja már hogy a legnagyobb tusakodásban vagyok magammal s erőnek erejével el akartam hallgatni azt, a mit azonban előtted még tovább is rejtegetnem immár sem nem

helyes sem nem lehetséges. Tudd meg, hogy Kamilla szilárdsága már megtörött, s ő kész minden kívánságot beteljesíteni; s ha ezen igazság földerítésével mindeddig késtem, egyedül azért történt, mert a felől akartam meggyőződni, nem valami könnyelmű szeszély-e ez az ő részéről, vagy pedig nem azért teszi-e, hogy próbára tegyen vajon igazán komoly-e azon szerelem, melyet néki a te engedelmeddel valoltam. Továbbá még azt is hittem, hogy ha ő csakugyan az a kinek lennie kellene s a kinek mind a ketten gondoltuk, már ő bizonyosan maga is értesített az én hódolásomról; minthogy azonban úgy veszem észre hogy ezzel mindegyre késik: magaviseletéből azt következtetem, csakugyan igaznak kell lennie azon ígéretének, melylyel arra bátorított fel, hogy majd egy újabb távozásod alkalmával elfogadja látogatásomat a te magán-szobádban (mert csakugyan itt szokott Kamillával találkozni). Nem akarom hogy meggondolatlanul boszut állni rohanj, mert hiszen a bűn eddigelé még csak gondolatban van végre hajtva; s nem lehetetlen hogy megvalósulásáig Kamilla is megváltozik s a bűnbánat tér szívébe. S minthogy eddig mindenben vagy legalább igen sokban tanácsomat követted, fogadd el és kövesd azt is a mit most adok, hogy csalódás nélkül s gondos óvatossággal ragadd meg azon eszközt, melyet czéled elérésére legalkalmasabbnak fogsz találni. Szinleld, hogy — a mint eddig is megtetted — két-három napra eltávozol hazulról, távozásod he-

lyett azonban rejtőzzél el a szobád melletti fülkébe, hol az ál falak s egyéb butorneműek mögött egészen kényelmesen elhelyezkedhetel, ekkép azután mind te, mind én magam is, tulajdon szemeinkkel fogjuk láthatni, mi a Kamilla kívánsága; s ha ez a bűn lenne, a mi inkább félt mint remélhető, abban az esetben te egész csendben, de gyorsan és okosan boszut állhatsz sérelmedért.

Kábulva, elámuló csodálkozással hallgatá Anselmo Lotario szavait, minthogy épen akkor hangzottak fel, mikor legkevésbé várta volna, mert azt hitte már, hogy Kamilla diadalmat vőn Lotario tetetett támadása fölött, s ő maga örvendeni kezdett a győzelem dicsőségének. Jó darab ideig hallgatásba merült, s szeméit minden pillantás nélkül a földre szögzé, míg végre így szólott:

— Eljárásod olyan volt, Lotario, a milyent barátságodtól vártam; tanácsodat kész vagyok mindenben követni, tedd a mit legjobbnak látsz, de légy oly titoktartó a milyennek csak lenni szükség az ily előre el sem gondolható esetben.

Lotario megígérte; azonban mihelyt eltávozott, azonnal megbánta szive mélyéből valamit csak mondott, kénytelen lévén belátni mily esztelenül cselekedett, mert hiszen Kamillán kevésbé kegyetlen és megbecstelenítő módon is lehetett volna boszut állnia. Megátkozta balgatagságát, kárhoztatta könnyelmű elhamarkodását, s nem tudta még csak el sem gondolni hogyan üsse helyre az elkövetett hibát vagy

legalább hogyan fordítsa szerencsésebb kifejlődésre. Végre is abban állapotodott meg, hogy elmondja az egészet Kamillának. Az alkalom nem hiányzott, mert még ugyanaz nap egyedül találta a nőt, ki is alighogy négy szem közt szólhata véle, azonnal e szavakkal fordúlt hozzá:

— Nem hallgathatom el, kedves Lotariom, hogy valami kín nyomja szivemet, mely annyira gyötör, hogy keblem majd meghasad, s valóságos csoda hogy még eddig meg nem hasadt. Leonela szemtelensége ugyanis annyira ment már, hogy kedvesét minden éjjel bebocsátja ide házunkba, s az egész hajnalig nála is marad, a mi természetesen az én becsületem rovására történik, mert bárki lássa e férfiut ily szokatlan órában házamból eltávozni, teljes szabadságában áll felőle bármit is gondolni. S a mi legjobban keserít, az, hogy meg nem büntethetem, sőt meg sem pirongathatom a leányt, mint-hogy ő a mi viszonyunkba be van avatva, s ez által olyan féken tartja az én nyelvemet hogy kénytelen vagyok az ő viszonyát elhallgatni, pedig nagyon tartok tőle, mind ennek rossz lesz a kimenetele.

Kamilla e szavaira Lotario eleinte azt hitte, hogy az egész csupa merő ámitás, melylyel azt akarják vele elhíttetni, hogy a ma reggel kisurranni látott férfi nem Kamilla, hanem Leonela kedvéért jár a házhoz. Mikor azonban látta, hogy a nő sirva fakad és vigasztalhatatlan s még tőle kér tanácsot, hinni kezdett a közlemény valóságában, a mivel

egyszersmind zavara s elkövetett hibájának megbánása is tetőpontra hágott; végre azonban azt mondá mégis Kamillának, ne aggódjék semmit, majd meg fogja ő fékezni Leonela szemtelenségét. Ezzel egyben azt is közlé Kamillával, hogy a féltékenység vad dühétől ösztönöztetve mit mondott el Anselmonak, kivel abban állapotak meg, hogy ez a fülkében fog elrejtőzni s onnan akar szemtanuja lenni Kamilla hűtelenségének; esdekelve kérte, bocsássa meg neki ez örültséget, s adjon tanácsot, hogyan lehessen jóvá tenni s hogyan menekülhetni e zürzavart labyrintheból, melybe szerencsétlen elhamarkodása mindkettejüket taszította.

Kamilla egészen elrémült Lotario hallatára, s méltó haraggal és keserű szavakkal hánytva szemére s kárhoztatta ferde gondolkozása módját s okatlan és megfontolatlan cselekedetét. Minthogy azonban a nő elméje jónak rosznak kivételére természet szerint gyorsabb mint a férfié, míg viszont a higgadt megfontolásra kevésbé alkalmas: Kamilla is rögtön kitalálta módját, hogyan lehessen a látszólag megorvosolhatatlan bajon segíteni. Most azonban csak annyit mondott Lotarionak, legyen gondja rá, hogy Anselmo más nap a meghatározott helyen megjelenjék, s férjének ezen ide rejtőzésével ő épen arra fogja az utat előkészíteni, hogy attól fogva jövőben egymást minden aggodalom nélkül élvezhessék.

Lotario kérve kérte most, közölje véle tervét, hogy

ő azután annál biztosabban tudja magát mihez tartani

— Semmi egyébre sincs szükség, jegyzé meg Kamilla, csupán arra kell majd vigyáznod, hogy kérdéseimre válaszolj.

Kamilla nem akart neki előre számot adni a felől a mit tenni szándékozott, félvén hogy talán Lotarionak kifogása lehetne az ellen, mi pedig neki egészen czélszerűnek látszott, s talán más valami módot akarna ajánlani, a mi korán sem lenne oly sükeres.

Lotario tehát eltávozott, Anselmo pedig más nap azt vetvén okúl, hogy falura kell mennie egy barátja látogatására, bucsút vett nejétől, de csakhamar megint visszatért elrejtőzni, a mit a legkönynyebb szerrel meg is tehetett, minthogy Kamilla és Leonela készakarva kezére játszottak.

Könnyü elképzelní, milyen izgatottsággal mehetett rejtekhelyére Anselmo, kinek ott arra kelle várakoznia, hogy saját szemével lássa, hogyan törnek bé becsülete szentélyébe, s a ki már-már azon ponton állt, hogy élete legfőbb javát, Kamilláját elveszítse.

A mikor Kamilla és Leonela bizonyosan tudták már hogy Anselmo elrejtőzködött, mind a ketten a meghatározott szobácskába mentek, hová alig hogy belépett Kamilla, nagyot sóhajtott és így szóla :

— Jaj, kedves Leonelám, ki tudja nem lenne e jobb, hogy mielőtt azt végrehajtom, a mit mind-

eddig elhallgattam előtted nehogy megakadályoztasd, ki tudja nem lenne-e jobb ha fognád Anselmo törét melyet tőled elkértem, s azzal ütnéd át ezt az én meggyalázott keblemet. De még se! nem volna rendin, hogy másnak büneért én szenvedjem el a büntetést. Előbb meg akarom tudni, mit láttak olyast rajtam Lotario vakmerő és becstelen szemei, a mi néki okot szolgáltatott azon vakmerőségre, hogy olyan gonosz szándékot nyilvánítson előttem a melyet nyilvánított, a mi barátjának már magában véve is lealacsonyítása, nekem pedig kész gyalázatom. Eredj oda ez ablakhoz, Leonela, és hivd be, mert kétségkívül ott van már az utcán, várva mikor létesítheti gonosz szándékát; de fogadom hogy elébb az enyim fog létesülni, mely ép oly kegyetlen mint a mily becsületes.

— Kedves, jó asszonyom! viszonzá a furfangos és egy kézre játszó Leonola, s mit akarsz ezzel a törrel cselekedni? Talán csak nem szándékozol a magad életét venni vagy Lotarioét? Mert cselekedd e kettő közül akármelyiket, abból csak jó hited-neved vég veszte fog származni. Jobb lesz ha lecsillapítod fölgerjedésedet s nem nyújtasz alkalmat hogy e gonosz ember most lépjen be ide a hol ily egyedül talál bennünket; gondold meg, asszonyom, hogy mi csupán gyenge nők vagyunk, míg ő férfiú és határozott, s minthogy oly vak és szenvedélyes szándékkal jő, ki tudja mire te végrehajtanád a titedet, ő már elkövette azt a mi rád nézve gonoszabb

volna magánál a halálnál. Nem tudok jó szemmel nézni uramra, Anselmora, hogy e bitangnak ily szabad kezét engedett háza fölött; de továbbá, asszonyom, ha megöled, s pedig gondolom azt fogod cselekedni, mit tegyünk vele majd akkor, ha életétől megfosztatott?

— Mit, kedves barátnóm? viszonzá Kamilla, ttd hagyjuk heverni hogy Anselmo temesse el, s bizony méltó lesz hogy vegyen magának annyi fáradságot, hogy ő maga rejtse a föld alá tulajdon gyalázatát. Hivd be, vess véget a dolognak, mert minden perc által melylyel gyalázatom méltó megboszulását késleltetem, sérteni látszom azon hűséget, a melylyel férjemnek tartozom.

Anselmo pedig ezt mind hallotta, s valahány szót Kamilla csak kiejtett, mind egészen más irányt adott gondolatainak; mikor azonban megértette, hogy neje meg akarja gyilkolni Lotariot, ekkor kevéssé mult, hogy elő nem lépett rejtekéből hogy ez iszonyuságot megakadályoztassa; de mégis az a kívánság tartóztatta vissza, látni meddig megy e nemes és becsületes elhatározás; azonban az volt feltett szándéka hogy annak idejében majd előlép és meggátolja.

Kamilla e pillanatban mély ájulásba esett s oda rogyott a szobában lévő ágyra; Leonela ekkor keservesen sirva fakadt s felkiálta:

— Jaj nekem boldogtalannak, ha oly szerencsétlen lennék, hogy itt haljon meg az én karjaim

közt a világ legnagyobb becsületességének virága, a hü asszonyok koronája, a szeplőtelen tisztaság példánya!

S kiáltozott aztán még sok egyéb ilyest, úgy hogy a ki hallá, azt hitte volna róla, ő a világ legmegkeserítettebb és hűségesebb szobaleánya, asszonya pedig egy második, üldözött Penelope.

Kamilla nem sokára magához tért ájulásából, s mikor ismét összeszedte erejét, így szóla :

— Miért nem mégysz, Leonela, s miért nem hívod tehát azt a leghütelenebb barátot a kit a nap valaha látott vagy az éjszaka elrejtett? Menj, siess, szaladj rohanva, nehogy a késedelem elhamvaszsa lobogó haragom lángolását s a várva várt méltó boszuállás puszta fenyegetéssé s átkozódássá törpüljön.

— Mindjárt hívom, asszonyom, mondá Leonela, de előbb add ide azt a tört, nehogy távollétem alatt olyasmit cselekedjél, a mit aztán egész életkőn keresztül meg kellene siratniok azoknak, a kik téged igazán szeretnek.

— Csak eredj s ne aggódjál, kedves Leonelám, viszonzá Kamilla, azt nem fogom cselekedni: mert becsületem érdekében gondolj bármily vakmerőnek s együgyűnek, nem leszek olyan, milyenek ama Lucretiát mondják, a ki semmi bűnt sem követt el s mégis megölte magát, a nélkül azonban hogy előbb szerencsétlensége okozójának életét vette volna: én is meg fogok halni; de ha meghalok, előbb

boszút akarok állni s elégtételt veszek azon a kiért ide kellett jönnöm, hogy megsirassam vakmerőségét melyre én semmi okot sem szolgáltattam.

Leonela sokáig kérette magát a mig rá lehetett venni, hogy Lotariot behívja; végre azonban mégis csak ment, s a mig ő oda járt Kamilla egyedül maradván mintegy önmagával beszélve így szóla :

— Oh istenem, istenem, nem lett volna-e jobb Lotariot most is elutasítani, mint ezelőtt többször elutasítám, semhogy azon állapotba helyezzem, a melybe helyeztem, hogy becstelennek s könnyelműnek tartson, legalább addig a mig aztán majd a valóságról felvilágosítom? Kétségtelen hogy jobb lett volna, csak hogy akkor sem én megboszulva nem lennék sem férjem becsületének nem lenne elégtétel szolgáltatva, ha ő megint olyan könnyű szerrel s oly büntetlenül távozhatnék innen a hová aljas kívánsága vezette. Nyomorúlt szándékát életével fizesse meg az áruló! tudja meg a világ (ha ugyan valaha tudomására fog jutni) hogy férje iránt Kamilla nem csupán hűségét tudta megőrzeni, hanem boszút is tudott állni azon, a ki vakmerő vala megsérteni! Mindamellett, azt hiszem, jobb lett volna ez egészről Anselmot értesíteni; csak hogy, értesítettem már abban a levélben, melyet a falura utána küldöttem; de hogy ő nem sietett azonnal az ebben jelzett veszedelem megakadályoztatására, bizonyára az volt az oka, hogy a mily jó és nemes szivü, meg sem mertte volna álmodni, hogy egy oly igaz barát kebe-

leben olyan gondolatok támadjanak melyek az ő becsületét sérthetnék, valamint hosszú időn keresztül magam sem hittem s gondolni sem mertem volna soha, ha szemtelensége oly messze nem megy, miről kézzel fogható ajándékai, csábító ígéretei s szakadatlan könyhullatása bizonyosságot szolgáltatottak. De mire való most mind ez okoskodás? Van-e szüksége a nemes elszántságnak valamely tanácsra? Bizonyára nincsen. Félre tehát minden rettegés! jőj, boszuállás! Lépjjen be az álnok, jöjjen, érkezzék, haljon, legyen vége — s aztán történjék a minék történni kell. Tisztán lettem azéva a kit a menny férjemül adott; tisztán fogok megválni is tőle, s ha kell válok megfürösztve az én tiszta véremben s tisztátalan véreben amaz ál barátinak, kinél csalfábat soha nem látott a barátság e világban.

S e szavakkal kirántá hüvelyéből a tört s oly ingerült oly téktelen léptekkel járt fel s alá a teremben, s olyan mozdulatokat tett, mintha elméjében megháborodott s nem is gyenge nő, hanem kétségbe esett haramia volna.

Anselmo mind ezt színről színre látta az ál falak mögül a hová elrejtőzék; alig tudott hová lenni csodálkozásában, s még sokkal terhesebb gyanu elosztatására is elegendőknek tartotta a látottakat s hallottakat; sőt a lehető legrosszabb kimeneteltől való féltében, már azt is óhajtá, bár Lotario be se jönne hogy a próbát végrehajtsa. Már-már el is akarta hagyni rejtekhelyét, hogy átkarolja és felvi-

lágosítsa hitvesét, mindazáltal mégis rejtve maradt, mert e pillanatban lépett be Leonela, kezén vezetve Lotariot. Mikor Kamilla ezt megpillantotta, a szoba padlóján tágas kört vont maga előtt a törrel s így szóla :

— Vigyázz szavaimra, Lotario! Ha netalán vakmerő lennél ez itt látható körön átlépni avagy hozzá csak közelíteni is, mihelyest észreveszem, abban a pillanatban átütöm keblemet e törrel, mely itt villog jobbomban; s mielőtt csak egy szóval is válaszolnál, akarom, hallgass ki előbb engemet, s azután tetszésed szerint válaszolhatsz. Először is azt kérdem tőled, Lotario, ismered-e az én férjemet, Anselmot s mit tartasz felőle; tudni akarom továbbá azt is, vajon ismersz-e engemet? Felelj e kérdéseimre, ne jőj zavarba s ne is törd fejedet sokáig a válaszon: mert a mit kérdeztem, arra nem lesz nehéz felelni.

Lotario sokkal tapasztaltabb volt, semhogy eleitől fogva be ne látott volna Kamilla szándékába mihelyt ez azt mondá neki, rejtsék el Anselmot; s ennek folytán most is annyira kezére játszott, hogy mindkettőjük csaltságát a megtestesült igazságnak lehetett tartani. Ily szavakkal válaszolt Kamillának :

— Még sem álmodtam volna, bájos Kamilla, hogy azért hívass, hogy tőlem olyas dolgokat kérdezz, melyek annyira különbözők azon szándéktól, a mi engem ide hozott. Ha azért teszed, hogy a kilátásba helyezett kegyet távolabbra vessed, akkor bár

még tovább tartottál volna vissza tőle, mert a kívánt boldogság annál inkább gyötör, mennél közelebb van már birhatásának reménysége. Hogy azonban ne mondd, hogy kérdéseidre nem felelek, ime válaszom: igen, én ismerem férjedet, Anselmot, s mi ketten első gyermekkorunktól ismerősei vagyunk egymásnak; de barátságunkról, melyet eléggé ismeresz, nem akarok szólni, nehogy magam lépjek fel vádolóul azon sérelem mellett, melyet barátságunk ellen a szerelem kényszerít elkövetni, még sokkal nagyobb hibáknak is hatalmas mentsége. Ismerlek téged is, és ép oly nagyra becsüllek mint a menynyire ő becsül, a mi ha nem így volna, kevesebb értékért mint a tied, hogyan törhetnék kötelességem és az igaz barátság szent törvényei ellen, melyeket most az a hatalmas ellenség, a bennem égő szerelem megtör és megtapod.

— Ha ezt bevallod, viszonzá Kamilla, halálos ellensége te mind annak, a mi a szeretésre méltóképen érdemes, milyen arczczal merészelsz megjelenni előttem, kiről tudod, hogy én vagyok az a tükör, melyben annak képét szemlélheted, a kiből tenmagadat kellene látnod, hogy észrevegyed, mennyire helytelen, ha megsérted. De rá bukkantam már, oh én szerencsétlen! mi ragadhatott arra, hogy oly kevés figyelemre méltasd, a mivel önmagadnak tartozol; bizonyára valami vigyázatlanság lehetett az részemről, mert erkölcstelenségnek nem mondhatom, mivel nem származhatott feltett szándékból, hanem

pusztán valamely gondatlanságból, melyet azok a nők szoktak elkövetni meggondolatlanul, a kik azt hiszik magokról, szükségtelen elővigyázóknak lenniök. S ha nem így van : ám mondd szemembe, te áruló, feleltem-e esdekléseidre valaha csak egyetlen olyan szóval avagy jellel, mely alávaló kívánságaid teljesülésére nézve a reménynek csak legkisebb árnyékát is gerjeszthette volna tebenned? Szerelmi ömlengéseidet mikor nem utasítám vissza keményen és szigorúan? Számos ígéreteidnek mikor hittem, s még számosabb ajándékodat elfogadtam-e valaha? Minthogy azonban azt hiszem, senki sem maradhat meg sokáig szerelmes szándékánál, ha csak valami remény nem kecsegteti, kész vagyok vakmerőséged bűnét magamnak róni fel, mert semmi kétség, hogy valamely bennem tapasztalt gondatlanság táplálta ennyi ideig óhajtozásodat, a miért büntetni akarom magamat is, s elhordozni azon vereséget a melyet a te bűnöd érdemel. S hogy belásd, ha ily könnyörten vagyok önmagam iránt, lehetetlen hogy te irántad is ne az legyek, azért akartalak ezen áldozatnak szemtanujává tenni, melyet általam oly nagyra becsült férjem megsértett becsületének hozni szándékozom, a kit te a tőled kitelhető leghatározottabb feltett szándékkal bántottál meg, én pedig nem kevésbé azon gondatlanságom által, hogy néked alkalmat nyújtottam, ha ugyan nyújtottam valaha, mely gonosz szándékaidat felgerjeszté s táplálta. Még egyszer is azt mondom, az a gyanu, hogy ezen esztelen

kivánságokat az én részemről tapasztalt valamely gondatlanság keltette benned : ez az, a mi nekem legjobban fáj, s a miért saját kezemmel akarom büntetni magamat, mert ha más lenne hóhérom, bűnömnek talán még nagyobb hire menne. Mielőtt azonban ezt megcselekedném, magam a halál révén, életét akarom venni annak is s elragadni magammal, a ki rá kényszerített, hogy szándékolt és végrehajtandó boszuállásom kivánsága teljesüljön, hogy majdan ott a hol, megláthassam hogy a részrehajlatlan igazság büntetése hogyan sujt le arra, ki engem a kétségbeesés vég határáig ragadott.

S alig hogy e szavakat kimondá, oly hihetetlen erővel és gyorsasággal rohanta meg Lotariot a kifont törrel, s szándéka oly komolynak látszék, hogy keblébe meríti, hogy a férfiú maga is alig volt tisztában a felől, vajon igaz-e mind ez avagy csak tettetés, mert minden erejét és ügyességét össze kellett szednie, hogy Kamilla halálos dőfését megakadályoztassa.

A nő ezt a különös csalást és ámitást oly élénken tudta tettetni, hogy az egész dolognak a valóság színét akarván adni, kész vala a tört saját vérével festeni pirossá, mert a mint látta, hogy Lotariot meg nem sebesítheti, vagy csak színlelte hogy nem teheti, így kiálta fel :

— Ha már a sors nem engedi, hogy jogos kivánságom egészen teljesüljön, annyi hatalma még sem lesz, hogy legalább a fele részben való teljesüléstől elűthessen.

S ezzel minden erejét megfeszítvén hogy ki-ránthassa a tört markoló kezét Lotario szorításából, csakugyan ki is szabadította s a fegyver hegyét arra felé vitte, a hol magát sulyosan meg nem sértheté, s bal felől, hóna alatt beleszurt testébe s azután mintegy ájultan földre rogyott.

Leonela és Lotario alig tudtak hová lenni a dolog illetén kimenetele fölött, mindamellet még sem akarták hinni, hogy a baj komoly legyen, bárha Kamillát vérében ázva látták a földön feküdni. Lotario lelkendezve s egészen elrémülten azonnal oda rohant hozzá, hogy a tört kivonja a sebből; de mi-helyt meglátta, hogy a sérülés mily csekély, eddigi félelme egyszerre alább hagyott, s ujabban is bá-mulni kezdé a bájos Kamilla furfangosságát, csal-faságát és nagy eszességét; s hogy a mi tőle telhe-tett a maga részéről is kezére játszszerék: nagy keser-ves panaszban tört ki Kamilla holt teste fölött, mint ha a nő csakugyan meghalt volna; s ezer meg ezer átkot szórt önmagára, de meg arra is, ki e lépésre eltántoritotta; s mivel tudta, hogy barátja Anselmo hallgatózik, beszélt olyas dolgokat, hogy a ki hallá, Lotariot még jobban megsajnálja valamint magát Kamillát habár csakugyan halottnak tartotta volna is.

Leonela fölemelte asszonyát, oda fektette az ágyra, s esdekelve kérte Lotariot, hívjon valakit, a ki a sebet titkon bekötözze; egyszersmind tanácsot is kért tőle, hogy asszonyuknak megsebesülése felől

mit mondjanak majd Anselmonak ha ez még Kamilla felgyógyulása előtt találna visszatérni. Lotario az felelte, mondjanak a mit akarnak, mert ő igazán jó tanácsot adni csakugyan képtelen; csak azt az egyet kötötte szívére, neki legyen gondja, hogy a vér ömlését megállítsák, mert ő úgy elmegy innét, hogy soha többé hirt sem hallanak felőle. S azzal, a legnagyobb fájdalmat és szomorúságot színelve, eltávozott, s mikor a házon kívül volt már s olyan helyen a hol senki sem láthatá, mindegyre hányta magára a keresztet s nem győzte csodálni Kamilla csalfaságát és Leonela furfangosságát. Elgondolta, mennyire meg lehet most már győződve Anselmo a felől, hogy egy második Porciát bir feleségül, s alig várta már, hogy találkozhassék vele, s együtt dicsőítsék azt a hazugságot s azon tettét való-
ságot, melynél nagyobbat még csak képzelni sem lehet.

Leonela — a mint már említettük — e közben csakugyan megállította a vért, mely nem is folyt bővebben csak a mennyi épen elegendő vala a csalfaság elhíttetésére; s miután valami kevés borral a sebet megmosta, bekötötte úgy a hogy tudta, de a mig a bekötözés tartott, beszélt addig annyit, hogy ez maga minden megelőző szó nélkül is elég lett volna Anselmoval elhíttetni, hogy Kamillában a becsületességnek valóságos példányát láthatja.

Leonela kifakadásához még Kamilla is hozzátoldotta a magáét, s elmondta magát gyávának, kislelkűnek, hogy épen abban a pillanatban hagyta el bátor-

sága, mikor legnagyobb szüksége lett volna rá, hogy elvegye már is annyira megutált életét. Tanácsot kért azután a szobaleánytól, ezt az egész esetet közölje-e szeretett férjével vagy se, Leonela pedig oda nyilatkozott, hogy ne közölje, mert különben arra kényszerítené, hogy Lotarion boszut álljon, a mi pedig Anselmo nagy veszedelme nélkül meg nem eshetnék, s hogy a jó asszonynak az a kötelessége, ne szolgáltatson férjének alkalmat valamely versengésre, sőt a mennyire csak teheti, az ilyeseknek mindig elhárítására törekedjék. Kamilla azt felelte, hogy e tanács igen helyes s ő csakugyan követni is akarja; azonban minden esetre kell valamit kigondolni a mit majd Anselmonak a seb felől mondjanak, mert lehetetlen, hogy elébb-utóbb észre ne vegye; a mire viszont Leonela azzal válaszolt, hogy ő még tréfából sem tud hazudni.

— Hát én hogyan tudnék, kedvesem? jegyzé meg Kamilla, én a ki hazugságot koholni vagy mással elhitetni még akkor sem volnék képes, ha életemet válthatnám meg vele. Ha tehát nem találunk semmi kibuvó ajtót, legjobb lesz ha a meztelen igazsággal állunk elé, hogy senki bennünket semmi csalárdságon rajt ne kapjon.

— Ne aggódjál semmiről se, asszonyom, viszonzá Leonela, holnap ilyenkorig jut eszembe valami, a mit mondhatunk, s mivel a seb épen ott van a hol van, talán úgy el lehet rejteni, hogy ő észre sem fogja venni, s az egek irgalma kedvezni fog becsületes és őszinte szándékunknak. Csillapulj,

kedves asszonyom, csillapítsd a mennyire csak lehet fölgerjedésedet, hogy uram ne találjon ily felizgatótt állapotban; a többit aztán bizd reám s a jó istenre a ki a jókat mindig megsegíti.

Anselmo a legnagyobb figyelemmel nézte s hallgatta végig hogyan játszották el becsülete halálának tragédiáját; s a szereplők, a kik e darabban közre működtek, mind oly ügyesen s oly természetesen játszottak, hogy az ember azt hihette egészen megtestesült bennök az igazság, melyet pedig csupán színleltek. Anselmo alig várta, hogy beestvéledjék s alkalma nyíljon hazulról távozhatni s felkereshesse kedves jó barátját Lotariot, s kölcsönösen szerencsét kívánhassanak egymásnak azon drága gyöngyhez, melyet Kamilla most már minden gyanút kikizáró erényességében találtak.

A két nőnek pedig volt gondja rá, hogy Anselmo észrevétlenül távozhassék, ki meg is ragadta rögtön a kínálkozó alkalmat, s azonnal Lotariohoz sietett, s mihelyt találkoztak, vége-hossza nem volt az ölekezésnek, újra meg újra elmondá hogy ő milyen boldognak érzi magát s nem fogyott ki Kamilla dicséretéből. Lotario végig hallgatta mind ezt, de nem tudott neki igaz szívből örülni, mert mindig az járt eszében, mennyire meg van csalva barátja s mily méltatlan sérelmet követett ő el ellene, Anselmo látta, hogy Lotario nem tud felvidulni, azonban azt hitte az az oka, hogy Kamilla megsebesült a miért ismét Lotario magát vádolja. Ennek

folytán a többi közt azzal vigasztalá, ne epeszsze magát Kamilla baja miatt, mert a seb kétségkívül igen könnyű lehet, miután a nők abban állapodtak meg, hogy Anselmo előtt el fogják titkolni; így tehát nincs semmi oka az aggodalomra, sőt ellenkezőleg vegyen részt Anselmo örömében s boldogságában, hiszen ő volt elémozdítója s eszköze annak, hogy a férj boldogsága olyan teljessé lett, a milyennél tökéletesebbet már nem is kívánhat; ne is tegyen ezután egyebet, csak írjon magasztaló verseket Kamilla dicsőítésére, melyek a nő emlékét a jövő századokra megörökítsék.

Lotario egészen helybenhagyta ezt a nemes feltételt, s megígérte hogy a mi tőle telhetik, mindent el fog követni hogy segítségére legyen e fenséges épület felrakásában. Anselmot ekképen háta mögött olyan szépségesen kijátszották mint soha senkit jobban a világon; ő maga vitte vissza megint házába, karon fogva, dicsősége eszközének gondolva hírnevének vég veszedelmét; Kamilla látszólag neheztelő arcczal, de bensejében mosolygó szívvvel fogadta Lotariót. Ez az ámitás egy ideig folyton folyt, míg aztán néhány hónap múlva a szerencse kereke egyszer csak megfordult, s a mind eddig oly nagy ügyességgel elpalástolt gonoszság napfényre jutott, s oktalan kíváncsiságának Anselmo életével adta meg az árát.

XXXV. FEJEZET.

Azon vakmerő és rettenetes viadalról melyet Don Quijote néhány vörös boros tömlő ellen folytatott; egyszersmind az „Oktalan kíváncsiságról“ szóló elbeszélésnek vége.

Kevés olvasni való maradt már csak hátra az elbeszélésből, mikor Sancho Panza egészen elrémült ábrázattal rohant be azon kamara felől a hol Don Quijote aludt s toroka szakadtából kiáltozó :

— Segítség, uraim, jöjjenek segítségére uri gazdámnak, a ki olyan véres és rettenetes tusakodásba van keveredve, hogy soha szörnyebbet nem láttam!

Isten a tanuságom, hogy a Micomicona hercegzkisasszony óriás ellenségének fejét úgy lekanyarítá egy csapásra többől mintha répából lett volna.

— Mit mondasz, atyámfia? kérdé a lelkész s az olvasást abba hagyta, eszeden vagy, Sancho? Hogy az ördögbe lehetne az igaz, mikor az az óriás két ezer mérföldnyire van innen!

E pillanatban nagy dörömbölés hangzott ki a kamrából Don Quijote harsány kiáltásával egyben

— Megállj, zsvány, gazember, semmirekellő! Csakhogy körmeim közé kaparíthattalak! Nem veszed te hasznát hosszú fegyverednek!

S úgy látszott hatalmasan vagdalja a ház falát. Sancho pedig így szóla :

— Ugyan ne vesztegessék itt az időt hallgató-

zással, hanem menjenek be s válaszsák el őket, vagy segítsenek az urannak, a mire egyébiránt talán már szükség sem lesz, mert az óriásnak eddig bizonyosan vége van, s isten kéri tőle számon eddig eltöltött gonosz életét; hiszen még a vérit is láttam a mint szétfutott a földön, de meg a levágott fejet is, a mint oda esett a sarokba; volt legalább is akkora mint valami nagy boros tömlő!

— Akármilyen legyenek! kiálta fel erre a fogadás, ha ez a Don Quijote vagy az ördög maga nem azokat a vörös boros tömlőket szurkálta meg, a melyek egészen teli ott álltak fejtől, s a szerte ömlött bor volt az, a mit ez a boldogtalan fatuskó bornak nézett!

S ezzel besietett a kamrába, a többiek is utána, s ott találták Don Quijotét a világ legkülönösebb öltözetében.

Egy ingben állá előttök, mely azonban elől nem volt olyan hosszú, hogy térdig elfödte volna, hátul pedig még vagy hat ujjnyival rövidebb; lába szára hosszú, vézna, tele szőrrel s nem is nagyon tiszta; fejére a vendéglősnek zsiros, tarka süvege volt nyomva; bal karjára az ágylepedőt vetette rá, melyre Sancho oly nagyon haragudott, ő tudta hogy miért; jobbában pedig a kivont kard, melylyel jobbra-balra mindegyre vagdalkozott, mi közben olyan szavakat ejtett ki mintha csakugyan valamely óriással viaskodnék. S a mi a legderekkab, még a szemét sem nyitotta ki, mert aludt s csak úgy álmodta hogy az óriással tusakodik; képzelő tehetségét any-

nyira elfoglalta az a majd kiküzdendő kaland, hogy álmában úgy tetszett neki, már oda érkezett a Micomicon királyságba s már harcza is elegyedett ellenségével; s annyira megszabdalta az óriásnak gondolt tömlöket, hogy a bor az egész kamarát elöntötte. A fogadósnak sem kellett több, hanem rettenetes haragra gerjedve neki rontott Don Quijoténak, s úgy megöklözte, hogy ha Cardenio s a lelkész közbe nem vetik magokat, ő lett volna az az óriás, a ki a harcot befejezi. A szegény lovag azonban még sem ébredt föl álmából, míg a borbély egy jó nagy vödör friss vizet nem hozott a kutról, melylyel tetőtől talpig végig öntötte, a mire Don Quijote felébredt ugyan, de azért még sem jött annyira magához hogy tökéletesen felismerte volna állapotát. Dorottya látván hogy az ő védelmezője mily pőrén és vékonyan van öltözködve, egy csepp kedvet sem érzett magában hogy belépjen s szemtanuja legyen az ellenségével küzdött viadalnak. Sancho minden ziget-zugot összetapogatott az óriás fejét keresve, s minthogy sehol se találta, ily szavakra fakadt:

— De már csakugyan igaz, hogy ez az egész ház meg van babonázva: mert a minap is, ugyancsak ezen a helyen vérték agyba-főbe a hol most állok, s maig sem tudom hogy ki cselekedte; most pedig sehol sem találom azt a fejet, pedig tulajdon két szemmel láttam a mint levágták, a vér meg pataként ömlött testéből.

— Micsoda vért, micsoda patakot emlegetsz

te, istentől elrugaszkodott boldogtalan?! kérdé a fogadós, hát nem látod, akasztani való, hogy az a vér, meg az a patak semmi más mint ezek az át meg át lyukgatott boros tömlők, s az a vörös bor melyben az egész szoba uszik. Bár csak a lelkét láthatnám a pokolban uszkálni annak, a ki ezeket átlyukgatta.

— Mit törődöm én azzal, viszonzá Sancho, de azzal igen is törődöm, hogy én leszek a világon a legboldogtalanabb ember, ha ezt a fejet meg nem találom, mert akkor ugy elolvad az én egész grófságom mint a só a vízben.

Sancho imetten is bolondabb volt mint gazdája alva, annyira elvették az eszét urának ígéretei.

A fogadást majdnem kétségbe ejté a lovász vizeszúsége s a gazdája által okozott kártétel; s meg is fogadta nem ugy lesz most mint a multkor, a mikor olyan könnyü szerrel odább állhattak, mert most szó se legyen semmiféle lovagi szabadalomról, hanem megfizettet velök mindent az utósó darab bőrig, a mivel az elszakadt tömlőket megfoltoztatja.

A lelkész kezén fogva tartá Don Quijotét, ez pedig abban a hitben hogy a kalandot diadalmasan befejezte s most a Micomicona herczegkisasszony előtt áll, térdre borult a lelkész előtt s ily szavakra fakadt:

— Mától fogva nyugodt lehet fenséged, oh magas és szépséges kisasszony, mert ez a nyomorult teremtmény nem fog többé semmi bajt okozni; má-tól fogva viszont én is fel vagyok oldva adott szavamtól, minthogy a felséges isten és ama bájoló

lény segedelmével a kiért élek és halok, ezt az ígéretet ily sikeresen beváltottam.

— Nem megmondtam-e? mondá Sancho e szavak hallattára, ugy-e hogy nem voltam ittas? Tessék-lássék, nem savanyította-e hát be uram azt az óriást? Itt a bikák*), s markomba tartom már a grófságot!

Ki ne nevetett volna mind a gazda, mind a szolga esztelenségén!

Nevettek is valamennyien, az egy fogadós kivételével, a ki az ördöggel vitette mind a kettőt. Végre azonban a borbély, Cardenio és a lelkész, igaz ugyan hogy nem kis fáradsággal, ágyba fektették Don Quijotét, a ki szemmel látható kimerültséggel tovább aludt aztán ujjalag. Hagyták tehát aludni, s kimentek a fogadó kapujába Sancho Panza vigasztalására hogy az óriás fejét nem tudta megtalálni; azonban még több fáradságba került a fogadóst megbékéltetni, a ki majdnem kétségbe volt esve tömlőinek ily váratlan elpusztulásán; a fogadósne pedig sírva-riva kiáltozott:

— Átkozott legyen az óra, de még az a pillanat is, a melyben ez a kóborgó lovag házamba lépett! Bár soha ne láttam volna! Mennyi de mennyi kárt okozott! A multkor is adós maradt a szállás, a

*) »Ciertos son los toros,« »Itt a bikák« vagy »helyen vannak a bikák!« a bikaviadaloktól kölcsönzött közmondás, mely azt jelenti hogy a várva várt küzdelem, vagy átvitt értelemben az óhajtott ügy teljesedése mindjárt kezdődik. Ford.

vacsora, az ágy, meg az abrak és a széna árával a maga meg az inasa, lova meg a szamara számára, csak azért mert ő kóbor lovag, hogy az isten kergesse meg minden kódogó társával együtt valahány csak van a világon! S mindössze is az a kifogása, hogy ő semmiért se tartozik fizetni, mert ez így van megírva a kóbor lovagság rendszabályában. Utána meg ez a másik gavallér vetődik ide, elviszi a farkamat, s majd fél olyan kurtán s egészen csupaszon hozza vissza, úgy hogy a férjem nem is használhatja többet arra, a mire szükséges. Végre aztán ráadás fejében kilyukgatják a tömlőimet, elfolyatják boromat. Hogy az ő vérének látnám elfolyását! De ne is gondolja ám, fogadom ezt apám hamvaira s anyám örök üdvösségére, hogy meg ne fizettessek mindent az utósó fityingig, oly igazán a mint az a nevem a mi, s az vagyok a ki vagyok!

Ilyen s ezekhez hasonló szavakban fakadt ki nagy haraggal a fogadósné, hű cselédje Maritornes pedig ugyancsak együtt szapult vele. Leánya hallgatott s néha-néha mosolyra vont a ajakát.

A lelkész mindnyájokat lecsendesítette, s megígérte hogy az egész kárt úgy megtéríti a mint csak illik, s eleget tesz mind a borért mind a tömlőkért mindenek fölött pedig a fark megkurtulásáért, a miért olyan nagyon keseregnek. Dorottya Sancho Panzát vigasztalta meg, mondván, mihelyt bizonyossá lesz a felől hogy Don Quijote csakugyan levágta az óriás fejét, ő meg háborítatlanul birhatja országát:

neki ajándékozza a legjobb grófságot mely az egész birodalomban található. Sancho ebbe aztán belenyugodott; de viszont ő is biztosítja a herczegasszonyt, elhiheti hogy igazán látta az óriás fejét, a ki, nagyobb igazság okáért, övig érő szakált viselt, s ha most nem lehetett is rá akadni, az az oka, hogy ebben a házban minden meg van babonázva, a mint ő már multkor is tapasztalta mikor itt háltak meg éjszakára. Dorottya azt mondta, ő bizony elhiszi, s azért ne is aggódják semmiről, olyan jól fog menni minden mint a kívánat.

Mikor ekkép mindnyájan meg voltak nyugtatva, a lelkész ujra hozzá akart fogni az elbeszélés elolvasásához, látván hogy különben is csak kevés van már hátra belőle. Cardenio, Dorottya s a többiek mind köz akarattal kérték hogy fejezze be, ő pedig a ki szívesen meg akarta szerezni ezt az örömet amazoknak, minthogy magának is volt kedve az elolvasáshoz, ekképen folytatá az elbeszélést, a mint következik:

— Anselmo most már tökéletesen meg lévén győződve Kamilla erényességéről, a legnyugodtabb és gondtalanabb életet élte; Kamilla, csupa tettetésből, folyton rossz szemmel nézte Lotariot, hogy Anselmóval elhitesse, hogy az ő szive egészen másképp érez mint a hogy valóban érzett. S hogy Anselmot még jobban kijátszszák, Lotario azt mondá egykor: ne vegye neki rossz néven, de ő nem fogja ezután házát látogatni, mert hiszen egészen szembe tűnő, hogy az ilyen találkozások mindig mily nagyon kellemetlenek Kamillának. A kijátszott Anselmo azonban

mindenre kérte, hogy ezt ne tegye; s így tehát ő maga ezer különféle módon munkálta saját gyalázatát, mi közben pedig azt hitte hogy örömét gyarapítja. Leonela most már egészen biztosítva látván szeretközését, semmivel sem törődött többé, hanem féktelenül követte szenvedélyét, s arra épített hogy asszonya majd megóvja minden kellemetlenségtől, sőt még alkalmat is fog szolgáltatni, hogy annál szabadabban élhesse világát.

Egy éjjel azonban Anselmo lépteket hallott Leonela szobájában; meg akarta tudni ki jár ott, de úgy tapasztalá, hogy az ajtót belülről valaki tartja; ez még jobban felgerjeszté kíváncsiságát, úgy hogy most egész erővel neki veté magát az ajtónak, a mely ki is nyílt, s ő épen abban a pillanatban lépett a szobába, mikor az ablakból egy férfi-alak ugrott ki az utcára. Rögtön utána akart rohanni, hogy vagy felismerje, de sem ez sem az nem sikerült, mert Leonela átkarolta s így esdekelt:

— Csillapodjál, kedves jó uram, ne haragudjál s ne kelj nyomába annak a ki ott kiugrott. Ez a dolog engem illet, s pedig nagyon közelről, mert az jegyesem.

Anselmo nem akart e szavaknak hitelt adni, sőt haragjától elvakítva tört rántott hogy beleüti Leonelába, s követelte mondjon igazat, mert különben megöli.

A leány ekkor, ijedtében azt se tudván mit beszél, így szóla:

— Ne ölj meg, uram, s mondok olyan fontos dolgokat, a milyenekről nem is álmodtál.

— Mondd rögtön, szólt Anselmo, ha nem, véged van.

— Most lehetetlen, viszonzá Leonela, anyyira meg vagyok zavarodva; várj reggelig, s akkor olyasmikről értesítelek, hogy szemed, szád eláll bele. A felől pedig légy meggyőződve hogy a ki itt az ablakon kiugrott, az csakugyan egy ide való fiatal ember, a ki kezet adott rá hogy elvesz.

Anselmo lecsendesült, s a kért határidő bevárásába beleegyezett, mert meg sem álmodta hogy talán Kamilla felől fog valami roszt hallani, annyira meg volt győződve nevének erényességéről. Eltávozott tehát a szobából, de ajtaját rázárta Leonelára, s keményen megmondta neki, hogy addig innen ki nem jön, a mig el nem mondja a mit el keli mondania.

Egyenesen Kamillához ment s szóról szóra elbeszélte neki a szobaleányával történeteket, valamint azt is, hogy a leány megígérte, hogy igen nevezetes és nagy fontosságú dolgokat fog véle közölni.

Megzavarodott-e Kamilla erre vagy sem, felesleges lesz mondanunk; megijedt, megrémült annyira, minthogy azt hitte — a mint hihette is — Leonela a mit csak tud mindent elbeszél hűtelenségéről Anselmonak, hogy nem volt elég lelke bevárni vajon alapos-e e gyanúja vagy sem. S még ez éjjel, a mig Anselmo aludt, összeszedte legbecsesebb ékszereit s valamicske pénzét, kiosont észrevétlenül a házból s egyenesen Lotariohoz sietett; elmondá neki a mi tör-

tént, s rimánkodva kérte, vagy rejtse el valahová, vagy szökjenek meg együtt olyan helyre, hol Anselmo elől biztosságban lesznek. Kamilla oly roppant zavarba hozta Lotariot, hogy egy szót se tudott szólni, sem azt nem tudta mire lenne legjobb magát elhatározni. Végre az jutott eszébe, hogy Kamillát egy zárdába viszi, melyben épen egyik leánytestvére volt a fejedelemasszony. Kamilla beleegyezett, s Lotario a körülmények által szükségessé tett gyorsasággal bevitte s ott is hagyta Kamillát a zárdában, maga pedig szökött a városból a nélkül hogy csak egy lelket is tudósított volna távozásáról.

Alig virradt, Anselmo felkelt s észre sem vevén hogy Kamilla nincs mellette, egyenest azon szobának tartott a hová Leonelát zárta, s szive égett a vágytól meghallani a megígért közölni valókat.

Benyitott s belépett a szobába, de Leonelát sehol sem látta, hanem igen is látott az ablak fájához kötött ágylepedőket, világos tanujeleit s bizonyságait annak, hogy a leány ezeken bocsátkozott alá s megszökött.

Egészen elkedvetlenedve tért vissza s el akarta mondani Kamillának; de a mikor nem találta sem az ágyban, sem az egész házban se, akkor alig tudott hová lenni aggodalmában. A cselédektől kérdezősködött felőle; senki sem tudta a kivánt felvilágosítást megadni. S a mint így Kamillát mindenütt keresné, véletlenül észre veszi, hogy szekrényei tárva-nyitva vannak s ékszerei nagyobb része hiányzik; most már

világossá lett előtte egész szerencsétlensége, s tudta hogy annak nem Leonela az oka. Így, a mint volt, el sem végezve öltözködését, szomoruan s gondolatokba mélyedve ment egyenesen barátjához, Lotariohoz, hogy boldogtalanságát elpanaszolja. De a mikor ezt sem találta oda haza, a cselédségtől pedig azt tudá meg, hogy a mult éjjel távozott s valamennyi pénze csak volt mind magával vitte : majd hogy meg nem háborodott elméjében. S hogy a keserőség pohara csordultig teljen, a mint ismét haza ment, az összes férfi és nőcselédség közül egyetlen lélek sem volt már a háznál, hanem állt az egész hajlék puszta és üresen.

Nem tudta hová legyen, mihez fogjon, s kevésbe mult hogy eszét nem vesztette. Elgondolta szomorú állapotát, s látta hogy egy pillanat alatt el lön hagyatva nejétől, barátjától, cselédeitől, el még magától az égtől is a mely fölötte összeborult; el minde- nek fölött becsületétől, mert Kamilla távoztával ezt is elveszettnek kellett gondolnia.

Végre nagysokára arra határozta el magát, hogy oda megy ki a falura azon barátjához, a kinél addig is tartózkodott, a mig ez az egész baj szövődött. Bezárta háza minden ajtaját, lóra ült s elszorult szívvel utnak eredt. Alig tette meg azonban felét, búbánata olyan teherrel nehezedett szívére, hogy kénytelen volt leszállani, s oda kötötte lovát egy fa derekához, maga pedig a fa tövéhez ledőlt fájo és keserves sóhajokat repítve a levegő égre.

Itt is maradt egész késő estig, mikor aztán egy lovas embert látott jönni a város felől. Köszöntöttek egymást s Anselmo tüstént azt a kérdést intézte az érkezőhöz : mi ujság Flórenczben ?

A városbeli pedig így felelt :

— A legkülönösebb, a milyennél furcsább régóta nem is volt; széltiben azt beszélik hogy Lotario, a gazdag Anselmo nagy barátja, ki a Szent-János negyedben lakott, a mult éjjel megszöktette Kamillát, Anselmo feleségét s most már magát a férjet se találják. Ezt pedig mind Kamilla egyik szobaleánya beszélte el, kit a kormányzó elé vezettek, mert épen tetten kapták, a mint Anselmo háza ablakából holmi ágylepedőkön ereszkedett alá az utczára. Pontról pontra biz én nem tudom elmondani mi hogy történt, csak annyit tudok, hogy az egész városnak nem fogy a csodája ezen dolog illetén kimenetelén, mert ezt csakugyan álmodni sem lehetett volna azon férfiak nagy és benső barátsága felől, kiket — a mint mondják — nem is hívták másképen mint : a két barát.

— S nem lehet tudni, kérdé Anselmo, hogy Lotario és Kamilla merre szöktek ?

— Még csak képzelni sem tudja senki, viszonzá a városbeli, bárha a kormányzó mindent elkövetett, hogy nyomukra akadjanak.

— Isten önnel, uram, mondá Anselmo.

— Önnel is, viszonzá a városbeli s tova ügetett. Ez a gyász hír odáig ragadta Anselmot, hogy

most már nem csak elméje forgott vég veszedelemben, de még élete is. Nagy nehezen fölemelkedett s valahogy még is csak eljutott barátjához, a ki még semmit sem tudott szerencsétlenségéről. Mikor azonban látta milyen halál-sápadtan jön, arcza mily beesett s mennyire megváltozott : mindjárt sejté, bizonyára valami igen nagy szomorúság érhetette. Anselmo arra kérte a házbelieket, bontsanak ágyat s adjanak neki írószereket. Minden úgy történt, lefektették s aztán magára hagyták mert ez volt a kívánsága; de még az is : zárják rá az ajtót. Mikor egyedül maradt, szerencsétlenségének elgondolása oly sulyos teher gyanánt nehezedett reá, hogy látta, s az öldöklő fájdalom csalhatatlanul éreztette vele, élete már nem tarthat sokáig; különös halálának okáról azonban valami tudósítást akart még is hátra hagyni. Íráshoz fogott tehát, azonban előbb, sem hogy mind azt leírta volna a mit akart, lélekzete elfogyott, s életét azon fájdalomnak kezei vették, melyet néki oktalan kíváncsisága okozott.

A házi gazda látván hogy az idő már nagyon későre jár, Anselmo pedig még mindig nem ad semmi jelt a cselédnek : fogta magát s maga készült bemenni hozzá, hogy megkérdezze, nem lett-e roszabbul. Ott találta az íróasztalnál, feje le volt hajolva, fél teste az ágyban, másik fele az asztalra dőlve, melyen a megírt, nyitott papírlap volt; a toll még most is ott volt ujjai közt. A házi ur közelebb lépett hozzá, előbb nevéről szolítá, azután megérinté kezét,

de úgy tapasztalván, hogy még most sem felelt, s érezvén mily hideg, látta hogy meg van halva.

Egészen odáig volt ijedtében és szálnalmában, mindjárt becsődíté egész háza népét hogy lássák milyen szerencsétlenség érte Anselmot; végre aztán a papirt is elolvasta, melyet csakugyan az ő keze irásának ismert föl, s melynek ez volt a tartalma :

»Balgatag s okatlan kivánság fosztott meg életemtől. Ha Kamilla hirét veszi halálomnak, tudja meg, hogy én megbocsátok neki, mert hiszen nem lehetett kötelessége hogy csodákat tegyen, sem énnekem semmi szükségem, hogy tőle csodákat követeljek. S minthogy ekkép magam vagyok becestelenségem szerzője, nincs rá semmi ok...«

Anselmo csak idáig irta sorait, miből azt lehetett következtetni, hogy az egész pontot be sem tudta már végezni, midőn életének is vége szakadt.

A házi ur más nap mindjárt tudósította Anselmo rokonait barátja haláláról, a kik a megtörtént szerencsétlenségnek vették már hirét, s tudták azt is melyik az a zárda a hol Kamilla rejtőzik, ki szinte odáig jutott már hogy férjével egyszerre keljen ama kényszerített utra, a mire ugyan nem férje halálának hire ösztönözte, hanem az a mit távol lévő kedvese felől hallott. Mondják, hogy ámbár özvegygyé lett, a zárdát nem akarta többé elhagyni, de apáczává sem akart lenni mindaddig a mig nem sokára ezután arról is értesült, hogy Lotario elveszett azon csatában, melyet monsieur de Lautrec

küzdött ez időtájt a nagy hadvezér Gonzalo Fernandez de Cordoba ellen a nápolyi királyság földén, hová a bűnét későn megbánt barát is távozott. A mint ezt tudtára adták, fölszenteltette magát, s rövid idő alatt a szomorúság és busongás szigorú karjai közt végzé be életét. A szerencsétlen kezdet ilyen végre vezetett mindnyájoknál.

— Nekem tetszik ez az elbeszélés, jegyzé meg most a lelkész, csak hogy nem tudom elhinni, hogy igaz történet legyen. Ha pedig költemény, akkor szerzője hibásan költötte, mert nem képzelhető hogy legyen férj olyan oktalan, a ki oly veszedelmes kísérletet akarjon tenni milyet Anselmo tett. Ha ez az eset két szerelmes között történnék, akkor még csak megjárna; de férj és nő között van benne valami lehetetlen. A mi egyébiránt ez előadást illeti, azzal teljesen meg vagyok elégedve.

XXXVI. FEJEZET.

Ujabb rendkívüli események a vendéglőben.

A fogadós, a ki az ajtóban állott, e pillanatban így kiálta fel :

— Ez ugyan tisztességes vendégsereg ! Ha eze k itt szállnak meg, lesz akkor ne mulass !

— Miféle nép ? kérdé Cardenio.

— A csoport élén négy fekete álarczos férfiú jön lóháton, lándsásán és paizsosán, mondá a fogadós, nyomban utánok egy fehérbe öltözött aszszony, női nyeregben, az is elfödött arczczal, utánok két siheder gyalog.

— Közel vannak már? kérdé a lelkész.

— Oly közel, viszonzá a fogadós, hogy már itt is vannak.

Alighogy ezt Dorottya meghallotta, arczát azonnal elfátyolozá, Cardenio pedig bement Don Quijote kamrájába, de csak erre is majd alig volt idejük mert a fogadóba már is betértek mind azok, kiket a vendéglős említett. Mihelyt a négy lovas leszállott, kiknek magoktartása egészen előkelő s urias volt, azonnal oda siettek a nyeregben ülő nő alakhoz hogy a leszállásnál segítségére legyenek; egyikök aztán karjába vette s oda ülteté arra a székre mely ama kamra ajtaja mellett állt a hová Cardenio elrejtözék. Ezen egész idő alatt sem a nő sem a férfiak nem vették le álarczukat, sem egy szót se szóltak, csupán a nő sóhajta fel mélyen mikor a székre leült, s karjait úgy elereszté mint az olyan ember szokta a ki beteg s egészen ki van merülve. A gyalog szerrel járó inasok az istállóba vezették a paripákat.

A lelkész mind ennek láttára nagyon szerette volna tudni, kik ezek a kik ily öltözetben utaznak s ily szótalanok; oda ment tehát az inasokhoz, s ezektől kérdezősködék az érkezettek felől, kérdésére pedig ezt a feleletet kapta:

— Igaz lelkemre mondom, uram, én nem tudom kicsodák; csak annyit sejtek hogy igen előkelő nép lehet, kivált az a ki ép az imént — a mint uraságod láthatta — ölbe vette azt az asszonyt a nyeregből; ezt annál fogva mondhatom, minthogy a többiek mind igen nagy tisztelettel viseltetnek iránta, s csak az történik a mit ő rendel és parancsol.

— S ki ez az asszony? kérdé a lelkész.

— Azt ép oly kevésbé tudom megmondani, viszonzá a legény, mert arcját az egész uton sem láthatám; sóhajtani, azt igen is hallottam akárhányszor és nyögni néha-néha oly keservesen mintha minden nyögésére szíve akarna megszakadni. De nem is csoda hogy nem tudunk többet mint a menyit elmondtam, mert czimborámmal együtt mindössze is csak harmad napja vagyunk kíséretökben, minthogy ut közben találkoztunk velök, s felszólítottak, de még kértek is kísérik el őket egész Andaluciáig, s megígérték hogy tisztességesen megadják fáradságunk bérét.

— S nem hallottátok véletlenül valamelyiknek nevét? kérdé tovább a lelkész.

— Nem mi, uram, egyikét sem, felelt a legény, olyan csendesen utaznak ezek hogy egész csoda, s egyéb hangot se hallani közöttök mint a szegény asszony sóhajait és zokogását, a kit szivünkben megsajnálunk, s azt hisszük róla, okvetetlenül csak kényszerítve megy oda a hová viszik. Öltözetéből azt vettük ki hogy apácza, vagy azzá fog lenni, a m

még bizonyosabb, s alkalmasint az teszi ilyen szomorúvá, hogy magának semmi szándéka sincs a zárdába lépni.

— Biz az meglehet, jegyzé meg a lelkész; s azzal ott hagyván az inasokat, visszament Dorottyához, a kinek elég volt az elfátyolozott nő sóhajait meghallani, hogy természetes rokonszenvétől ösztönözve oda menjen hozzá s így szólítsa meg:

— Mi baja kegyednek, asszonyom? Ha talán olyas, a min a nők tapasztalása vagy ügyessége segíthet, én részemről a legszivesebben felajánlom kész szolgálatomat.

A szenvedő hölgy azonban mindegyre hallgatott; s bárha Dorottya még élénkebben ismétlé elebbi ajánlatát, amaz csak nem felelt semmit, míg végre az az álarczos lovag járult oda hozzájuk, kiről a legény az imént azt mondá hogy a többiek mind ennek engedelmeskednek, s így szóla Dorottyához:

— Ne is fáraszsza magát, kisasszony, hogy e nőt valamivel megkinálja, mert ennek az a szokása, hogy nem köszön meg semmit a mit érte tesznek, de még azt se várja kegyed hogy feleljen, ha csak valami hazugságot nem akar hallani ajkairól.

— Ez soha sem volt szokásom! mondá e pillanatban a mindeddig mélyen hallgató nőalak, sőt ellenkezőleg épen igazságszeretetem s minden csalafaságtól való iszonyodáson miatt jutottam e szerencsétlen helyzetbe; s méltán követelhetem, hogy ezt

épen ön bizonyítsa, mert hiszen épen az én tiszta igazságszeretetem tette önt csalárddá és hazuggá.

Cardenio egészen világosan és tisztán hallá e szavakat, minthogy attól, a kinek ajkairól keltek, épen nem volt távol, s mindössze is csak a Don Quijote által elfoglalt kamara ajtaja választotta el; s alig hogy meghallá, nagy fenszóval így kiálta :

— Szentséges isten, mit kell hallanom ! milyen hang üté meg füleimet !

Ezen felkiáltásra a nő egészen megrettenve fordult hátra, de minthogy nem látta a kitől az eredt hirtelen fölállt s az ajtó felé sietett. Mozdulatát a lovag még ideje korán észrevette s azonnal feltartóztatá úgy hogy egy lépést sem tehetett elébbre. Ezen zavar és megakadályoztatás közben a nő arczát fedve tartott tafota leesett, minek folytán páratlan gyönyörű, csodaszép arcz tűnt elé, bárha most halavány és ijedt volt is, a mint hogy tekintetét oly hevesen villogtatta jobbra-balra, a merre csak láthatott, hogy az ember azt hitte volna talán nincs is elméjén. Dorottya és a többi jelenlevők nem tudván magaviseletének magyarázatát adni, szivökből megsajnálták. A lovag vállon fogva tartóztatta a nőt, a mi annyira igénybe vette, hogy meg sem igazíthatá esni készülő álarczát, a mely végre csakugyan egészen le is esett. A mint most Dorottya, ki a nőt átölelé, feltekintett, azt kelle látnia hogy a lovag, a ki hasonlóképen fogta, senki más, mint az ő férje — Don Fernando. Alig hogy felismerte, szive mélyéből hosszú, fájdal-

mas jaj fakadt fel, s azzal ajultan hátra hanyatlott; szerencséje hogy a borbély ott állt közelében s felfogta két karjával, mert különben földre zuhant volna. A lelkész tüstént odasietett; félre vonta fátyolát hogy vizet lehessen arczára fecskendezni, s a mint ekkép fölfedte, Don Fernando azonnal rá ismert, a mint hogy csakugyan ő volt ki a másikat ölelve tartá, s egészen halálnak vált Dorottya láttára. Mind a mellett nem bocsátotta el karjai közül Lucindát, a ki pedig ki akart fejteni öleléséből, minthogy hangjáról rá ismert Cardeniora, valamint ez is ő reá. Cardenio is meghallotta azt a jajkiáltást melyre Dorottya fakadt elájulásakor, s azt híven hogy ez az ő Lucindájától ered, megrémülve rohant elé a kamarából, s legelső pillantása is Don Fernandora esett, a mint Lucindát karjaival átfogva tartotta. Don Fernando is azonnal felismerte Cardeniot, s mind a hárman Lucinda úgy mint Cardenio valamint Dorottya is némán álltak bámulásukban, alig tudva felfogni hogy velök mi történik.

Mindnyájan hallgattak s egymásra néztek mindnyájan, Dorottya Don Fernandora, Don Fernando Cardeniora, Cardenio Lucindára, s Lucinda Cardeniora.

Lucinda volt az első a ki e mély csöndet megtörte s ily szavakkal fordult Don Fernandohoz :

— Bocsásson el, señor Don Fernando, ha egyébért nem is, legalább azon tiszteletből melylyel saját méltósága iránt tartozik; hadd menjek oda

azon falhoz, melynek repkénye vagyok, azon támaszlophoz, melytől önnek minden tolakodása, fenyegetése, ígérete, sőt ajándékai sem tudtak elszakasztani. Láthatja hogy az ég mily szokatlan s előttünk mily nagyon elrejtett utakon vezetett igazi férjem közelébe; s jól tudja ön, száz meg száz drága áron szerzett tapasztalásból, hogy csak az egy halál törölhetne volna el az ő képét emlékezetemből. Szolgáljon e sok világos tanuság arra (ha már egyébre nem szolgálhatnának) hogy változtassák a szerelmet gyűlöletté, a vonzalmat boszuállássá, s ezzel aztán vessen véget életemnek, s én boldog halálnak fogom tartani, ha drága férjem szemei előtt halhatok; halálom talán elegendő bizonyyságot fog néki szolgáltatni azon hűség felől, melylyel ő hozzá, életem vég lehelletéig ragaszkodtam.

E közben Dorottya is magához tért, s végig hallgatta mind azt a mit Lucinda mondott, miből aztán ennek kilétét is megtudta. De a mint látta, hogy Don Fernando még most sem bocsátja el karjai közül, sőt szavaira sem válaszol: a mennyire csak lehetett összeszedte minden erejét, fölemelkedett, oda ment hozzá s lábainál térdre borult, s gyöngyöző és szivre ható könyeinek egész özönét ontva, ekkép kezdte szólani:

— Ha ezen napnak sugarai, drága uram, melyet karjaidban elhomályosítva tartasz, a te szemed fényét el nem vették s meg nem vakították, meglehet talán észrevetted már, hogy a ki lábaidnál térdel,

az a boldogtalan, s valameddig csak te akarod, szerencsétlen Dorottya. Én vagyok az az egyszerű pór leány, a kit te jóságod vagy kedvtöltésed ösztönzésére oly magasra akartál felemelni, hogy magát a tiednek mondhasssa; én vagyok az, ki az erényesség határai közé zárkozva oly megelégedett életet folytattam, míg a te sürgetésed szavára s igazaknak és szerelemmel teljeseznek látszó érzelmeid előtt, visszavonultságom ajtaját megnyitottam s néked adtam át szabadságom kulcsait: olyan ajándék, melyet te igen kevésre becsültél, miről világos tanuságot szolgáltat hogy ott kellett újra megtalálnod a hol megtaláltál, s én is ugy látlak a hogyan látlak. Azonban korán se gondold, hogy talán a becstelenség léptei hoztak ide, egyedül az a fájdalom és szomorúság vezetett idáig, melyek onnan eredtek hogy te elfelejtettél. Azt akartad hogy a tied legyek, s ezt oly módon akartad, hogy ha most azt szeretnéd is hogy ne ugy legyen, lehetetlen hogy te megszünj az enyim lenni. Gondold meg, drága uram, hogy azon szépségért s nemességért, melyek miatt engem elhagytál, elegendő kárpótolást nyujthat az a páratlan szerelem, melyet irántad én érezek; te nem lehetsz a bájoló Lucindáé, mert az enyim vagy; ő sem lehet a tied, mert Cardenióé; s ha jól meggondolod, bizonyára könnyebb lesz a te vonzalmadat a felé hajtani a ki imád, semmint igaz szerelemre kényszeríteni azt a ki tőled oly annyira idegenkedik. Te zavartad fel gondtalanságomat, te kisértetted meg ártatlanságomat, állásom

nem volt ismeretlen előtted, s jól tudhatod mennyire megtettem minden kívánságodat; semmi szin alatt sem mentetetőzhetel csalódással; s ha ez így van, pedig csakugyan így van, s te ép oly jó keresztyén vagy mint a milyen lovag: miért huzod-halasztod oly sokáig hogy engem utóvégre is oly boldoggá tégy a milyenné eleinte tettél. S ha nem akarsz is annak elfogadni a ki vagyok, igazi és törvényes hitvesednek, engedd meg legalább hogy rabszolgáddá lehessenek, mert engem már az is boldoggá, szerencsésé tesz ha a te hatalmad alatt állhatok.

Nem szabad megengedned, hogy a világ nyelvére vegye gyalázatomat, a mi megtörténnék ha te magamra hagynál és megvonnád tőlem gyámolításodat; ne szerezz oly gyászos öregséget szüléimnek, mert nem azt érdemlik azon hű szolgálatok, miket ők mint jó alattvalók a te szüléidnek oly számos izben tettek. S ha neked úgy látszik talán, hogy véred elfajul ha az enyimmel vegyited, gondold meg hogy igen kevés vagy semmi nemesség sincs e világon a mely ne ilyen nyomon járt volna, s az előkelő nemzetségeknél különös sulyt nem a nők nemesi származására szoktak fektetni. Az igazi nemesség különben is az erényben áll, s ha benned ez nincsen, midőn megtagadod tőlem a mivel jog szerint tartozol, úgy én sokkal méltóbb vagyok a nemes nevezetre mint te magad. Egy szó mint száz, végre is, uram, akár akarod akár nem, én a te hitvesed vagyok; tanum saját szavaid, a melyek hazugok nem lehetnek, ha

csak nagyra becsülöd magadban azt a miért engem becsmérlesz; tanum lesz az ígélet, a melyet tettél, s tanum az ég, melyet ez ígélet megtartására bizonyságul hívtál; s ha mind ezek elmulasztának is a felszólalást, tulajdon lelkiismereted nem fogja elmulasztani hogy fel ne kiáltson örömeidnek közepette, hirdetve az általam említett igazságot, s meg ne zavarja legboldogabb vidámságodat és kedvtelésedet.

Oly megindulással s oly sűrű könyhullatás közt mondá mind ezt s még egyebet is a megkeserített Dorottya, hogy magok a Don Fernando kíséretéhez tartozók, s a többi jelenlévők is, meg nem állhatták hogy vele együtt ne könyezzenek. Don Fernando némán hallgatta végig, Dorottya pedig szavainak végezte után oly keserves sóhajtásban és zokogásban tört ki, hogy igazán érczből kelle azon szívnek lennie a mely ennyi fájdalom láttára el nem lágyul vala. Lucinda nem győzte eléggé nézni, s ép annyira megszánta szenvedéseért, a mennyire szépsége és elméségeért bámulta; kész is lett volna oda menni hozzá hogy legalább néhány vigasztaló szóval bátorítsa, azonban Don Fernando karjai nem bocsáták, ki még mindegyre átfogva tartotta. Ez maga alig tudott hová lenni zavarában és meglepetésében, mig végre nagy sokára, mi alatt tekintete folytonosan Dorottyán függött, karjait kitárta, elereszté Lucindát és így szóla:

— Győztél, bájoló Dorottya, győztél, s nincs

az a vakmerőség a mely ennyi igazságot el tudna tagadni.

Lucinda, kit elébbi ájulása egészen elgyengített, kevésbe mult hogy a földre nem rogyott mikor Don Fernando elbocsátotta; azonban Cardenio, ki az imént Don Fernando háta mögé vonult, hogy fel ne ismerje, közelében lévén, minden félelmet félre tett, s nem törődve semmivel akármi történjék, oda rohant Lucindához, felfogta karjaival s így szóla :

— Ha az irgalmas égnek úgy tetszik és azt akarja hogy te immár csak némi nyugalmat is találj, hű, állhatatos, szépséges kedvesem, azt hiszem sehol sem találhatsz biztosabb megnyugovást mint azon karokban melyek most ölelnek, valamint öleltek már máskor is, mikor még a jó szerencse megengedte hogy enyimnek mondjalak.

Lucinda e szavaknál Cardeniora emelé szemeit, a kit elébb már hangjáról is fel vélt ismerhetni, most szemtől szemben is meggyőződven felőle hogy csakugyan az : minden illendőségről megfélekedezett, s majd nem egészen magán kívül, átkulcsolta nyakát karjaival s arczát Cardenioéhoz hajtva így szóla :

— Igen, te, kedves uram, te vagy e te rabszolgádnak igazi tulajdonosa, akár mennyire akarja is az ellenséges sors gátolni, s akár mennyi veszedelem fenyegetse is ezt az életet mely egyedül a tiedtől nyeri létezését.

Ez a látvány különösen meglepő volt mind Don Fernandora mind a körülállókra nézve, s nem

fogyott csodájok a váratlan találkozáson. Dorottya olyasmit vón észre, mintha Don Fernando megváltozott volna színében, s fenyegető állásba helyezné magát, mintha Cardeniót meg akarná támadni, mert kardjához kapott; alighogy ezt Dorottya átgondolta, hihetetlen gyorsasággal átkarolta térdeit, megcsókolta, és oly szorosán átfogta, hogy meg sem mozdulhattott, és sirása félbeszakasztása nélkül így szóla hozzá:

— Mit akarsz cselekedni, én egyetlen menedékem, ez olyannyira váratlan válságos pillanatban? A te hitvesed itt térdel lábaidnál, az pedig a kit azzá akarnál tenni, ott van az ő férje kebelén: gondold meg, illenék-e hozzád, s képes lennél-e megsemmisíteni azt a mit az ég elintézett? helyesen tennél-e, ha azt akarnád magadhoz emelni s veled egyenlővé tenni, a ki igaz ügyében s állhatatosságára támaszkodva, mit sem törődik azzal mi illik s mi nem, tulajdon szemeid előtt áztatja szerelmes könyeivel igazi férje arcát és kebelét? Kérlek a mindenható istenre és saját méltóságodra, hogy ez a szemmel látható kiábrándulás ne csak ne nevelje haragodat, sőt ellenkezőleg csillapítsa le annyira, hogy engedd meg nyugodtan és békén, hadd legyen e két szerelmes minden téled származható akadály közbevetése nélkül egymásé valameddig az ég nekik megengedi; ezzel teszesz bizonyosságot fenkölt és nemes szived nagylelkűségéről, s ezzel győződ meg a világot a felől mennyivel hatalmasabb benned a józan megfontolás semmint a szenvedély.

Bárha Cardenio Dorottya ezen egész beszéde alatt folytonosan ölelve tartotta is Lucindát, mindazáltal szemeit le nem vette Don Fernandoról, s el volt határozva, ha észreveszi, hogy az valami veszedelmet okozható mozdulatot tesz, ő minden kitelhető módon védni és tartani fogja magát mind azok ellen a kik támadólag lépnének fel, kerüljön bár életébe.

E pillanatban azonban Don Fernando barátai is oda érkeztek, valamint a lelkész s a borbély is, kik a dolog eddigi lefolyásának szemtanúi voltak, nem különben a becsületes Sancho Panza is, a kik mind körül vették Don Fernandot, s kérve kérték, hajtson, a szép Dorottya könyeire, s minthogy kétségkívül mind igaz a mit mondott, ne engedje hogy jogosult reményeiben megcsalatkozzék; gondolja meg, nem lehet az, a mint látszik, a puszta véletlen munkája, hanem igenis az ég különös gondviselése, hogy mind valamennyien oly helyen találkoztak a hol senki meg sem gondolta volna; ne feledje, tevé hozzá a lelkész, hogy Lucindát Cardeniotól csak az egy halál fogja elválaszthatni, s ha valamely kard éle elszakasztaná is, ők ezt a legszerencsésebb halálnak tartanák; s hogy az ilyen megmásíthatatlan esetekben az a legnagyobb bölcsesség, ha az ember önmagát legyőzve nagylelkűséget tanusít, s megengedi hogy mások egészen saját tetszésök szerint élvezzék azon boldogságot, melylyel őket az ég megajándékozá. Fordítsa szemeit figyelemmel Dorottya szépségére, s úgy fogja tapasztalni, hogy párját csak alig vagy

épenséggel sem találhatja, annál kevésbbé olyat a ki talán még felül is mulná, s hogy ő e szépséggel az alázatosságot s a legrajongóbb szerelmet egyesíti; mindenek fölött pedig gondolja meg, ha magát lo-vagnak és keresztyénnek tartja, nem lehet szentebb kötelessége mint adott szavát beváltani, s ha ezt beváltja, mind istennek mind a jobbaknak tetsző dolgot cselekszik, a kik tudják és belátják, hogy a szépségnek, származzék bár alacsonyabb rangból csak hogy becsületesség párosuljon vele, kiváltsága az, hogy akármilyen magasságig felemelkedhessék s egy fokon álljon, a nélkül hogy legtávolabbról is meg-csorbulna azon méltóság mely őt fel, saját magához emelte; s ha valaki a szerelem hatalmas törvényé-nek meghajol, feltéve hogy semmi bűn sem járul hozzá, azt bizonyára senki rossz néven nem veheti.

Ezen okokat a többiek is mind oly nyomósan támogatták még egyebekkel, hogy Don Fernando fenkölt szive, melyben utóvégre is nemes vér buzgott, ellágyult, s meghajolt azon igazság előtt, melyet akarva sem lehetett volna tagadnia; s hogy a jóakarató rábeszélésnek csakugyan volt rá hatása, azzal bizonyította be, hogy lehajolt Dorottyához, átölelte, s így szóla hozzá:

— Kelj föl, kedves hölgyem, mert nem illő hogy előttem térden álljon az a kit szivemben hordozok; s ha mindedig nem úgy viseltem magamat mint a hogy most mondom, ezt is az ég rendelte így talán, hogy látva én mily híven szeretsz, annyira meg

tudjalak becsülni a mennyire csak ugyan megérdemled. Csak arra kérlek, ne vesd szememre hibás magamviseletét s nagy megfélekezésemet, mert lásd ugyanazon erő és hatalom mely most arra indít hogy enyimmé tegyelek, ugyanaz ösztönzött arra is, hogy ne a tied legyek. S hogy ez valóban így volt, tekints csak a most már boldoggá lett Lucindára, benne minden hibának mentségét fel fogod találni. S minthogy ő megtalálta és elnyerte a mit óhajtott, viszont én is megtaláltam benned azt a mi boldogságomat teljessé teszi: ám éljen Lucinda nyugodtan és háborítatlanú sok számos, boldog évekig Cardeniójával, valamint én is térden állva fogom kérni az eget, hogy az én Dorottyámmal szintúgy élhessek.

S e szavak után újra megölelte s megcsókolt oly gyengéden, hogy nagy megerőtetésébe került, hogy könnyei, szerelmének és bűnbánatának e csalhatatlan jelei, ki ne csorduljanak. Lucinda és Cardenio, valamint a többi jelenlévők nem tudtak magokon ennyire uralkodni, hanem szabad folyást engedtek könnyeiknek, ki a maga, ki meg a másik boldogságában, úgy hogy az ember majd azt hitte, mindnyáját valami közös nagy szerencsétlenség sújtotta; még Sancho Panza is ríva fakadt, bárha ő, a mint utóbb bevallotta, azt siratá, hogy Dorottyia nem az a bizonyos Micomicona királyné a kitől ő annyi gazdag ajándékot reménylett.

A közös sirás és csodálkozás jó darabig eltar-

tott; végre aztán Cardenio és Lucinda oda térdeltek Don Fernando elé s oly meleg szavakban fejezik ki hálájokat jóságáért, hogy Don Fernando alig tudott válaszolni, csak felemelte őket s a legnagyobb szeretettel és bensőséggel szorította magához. Ekkor aztán azon kérdést intézte Dorottyához, hogyan jutott ide oly messzire szülőfalujától. A leány röviden s értelmesen elmondá mind azt, a mit elébb már Cardenionak is elbeszélte, s Don Fernando és kísérete olyan élvezettel hallgatták, hogy nem bánták volna ha az elbeszélés még sokkal továbbra terjed is: Dorottyá olyan vonzón adta elő szerencsétlen vándorlását.

Mikor ő bevégezte szavait, akkor meg Don Fernando mondta el, a mi véle történt a városban, azon percztől fogva, midőn Lucinda keblében ama levelkét találta, melyben ez kijelentette, hogy Cardenional van eljegyezve s így Don Fernandoé nem lehet. Bevallá, hogy kész lett volna megölni, s meg is teszi ha szülei nem akadályoztatják; megszégyenülve, s a legnagyobb haraggal távozott a házból; de az volt feltett szándéka, hogy boszuját kedvezőbb alkalomra tartogatja. Más nap arról értesült, hogy Lucinda eltűnt szülei házából, és senki sem tudja megmondani hová lett: végre aztán több hónap múlva hírét vette, hogy egy zárdába vonult s egész életét ott akarja eltölteni ha már Cardenioval együtt nem töltheti. Mihelyt ő ezt meghallotta, azonnal maga mellé vette e most is itt lévő három lovagot, s oda

mentek a hol Lucinda tartózkodott. Szólni a leánynyal nem akart, attól való féltében, hogy ha a zár-dabeliek az ő itt létéről értesülnek, még nagyobb felvigyázatot fognak gyakorolni. Bevárta tehát, a míg egyszer a zárda kapuját nyitva találhatta; ekkor társai kettejét kívül hagyta őrizet gyanánt, a harmadikkal pedig bement, hogy Lucindát felkeresse. Ez épen az előcsarnokban beszélgetett egy apáczával, s mihelyt megpillantották, minden további szó nélkül magokkal hurezolák, még pedig oda, a hol aztán könnyü volt tovább szállításáról intézkedni. Ezt az egészet pedig minden nagyobb nehézség nélkül végre lehetett hajtani, minthogy a zárda kün áll a mezőn, jó távolast a falutól. Lucinda rögtön elájult mihelyt látta, hogy az ő hatalmába jutott; mikor aztán megint magához tért, egyebet sem tett csak sirt és sóhajtozott, de nem szólt egyetlen egy betüt sem; így értek mély hallgatás és meg-megujuló sirás között e vendégfogadóhoz, melyet ő kész mennyországnak tart, minthogy ennél ő reá nézve a föld minden boldogtalansága megszűnik és véget ér.

XXXVII. FEJEZET.

A nagyhirű Micomicona herceg-kisasszony történetének folytatása s egyéb mulatságos kalandok.

Sancho pedig mind ezt ugyancsak nem csekély lelki fájdalommal hallgatta végig, látván hogyan megy füstbe az ő uraságának minden reménye, hogy a szépséges Micomicona hercegaszony Dorottyává lett, az óriás meg Don Ferdandová, az ő ura pedig még egyre úgy alszik mint a tejs oda se néz az egész dolognak. Dorottyá alig akarta elhinni, hogy boldogsága nem pusztá álom; Cardenio épen oly bizonytalanságban élt, s ugyanez volt az eset Lucindánál is. Don Fernando hálát adott az égnek, hogy ez oly kegyelmesen kiszabadította azon tekervényes labirintból, a melyben már csak egy hajszálon függött, hogy szívét és becsületét elveszítse. Egy szóval valahányan csak ott voltak a vendéglőben, az mind örült, örvendezett hogy ez az egész bonyolódott és kétséges dolog ilyen szerencsésen végződött. A lelkész, mint afféle okos ember, mindent a rendes kerékvágásba térített, s mindegyiknek szerencsét kívánt a megnyert boldogsághoz. De senki sem ujjongott s örvendezett jobban mint a fogadósné, kinek Cardenio és a lelkész megígérték, hogy kamatostul megtérítik azt az egész kárt, melyet Don Quijote okozott. Egyedül az egy Sancho volt, a mint már említettük, a ki busult, kesergett és szomorkodott.

Nagy kedvetlenül ment be gazdájához, ki éppen most ébredezett, s így szóla hozzá :

— Alhatik már nagyságod, Bús képű lovag úr, a meddig csak akar, s nincs miért törődni többé sem az óriás legyőzésével, sem a hercegasszony visszavitelével birodalmába, mert mind ez nyélbe van már sütvé tökéletesen.

— Meghiszem azt, viszonzá Don Quijote, mert küzdöttem is azzal az óriással oly iszonyú rettenetes tusát, milyennél veszedelmesebbet aligha fogok valaha küzdeni életemben ; hanem aztán egyetlen vágással, puff neki, földre kanyarítottam a fejét, s annyi vér kiömlött utána hogy csak úgy patakzott a padlón mint a víz.

— Mondja inkább, mint a vörös bor, viszonzá Sancho, mert tudja meg nagyságod, ha ugyan még nem tudná, hogy az a legyőzött óriás egy kilyukasztott boros tömlő volt, a vére meg hat vödör veres bor a mi bele volt töltve, a levágott fej pedig az a szajha ki engem e világra hozott, hogy az ördög vinné el valamennyit!

— Mit hadarsz össze-vissza, te bolond! kiálta fel Don Quijote, eszeden vagy?

— Keljen fel csak nagyságod, mondá Sancho mindjárt meglátja, hogy milyen takaros dolgot cselekedett s hogy lesz mit fizetni ; megláthatja továbbá azt is, hogy az a királynő közönséges vászoncseléddé lett a kinek Dorottyia a neve, s lát majd sok más egyebet, a min tudom nem győz eléggé csodálkozni.

— Semmin se fogok csodálkozni, viszonzá Don Quijote, mert ha jut eszedbe, már a multkor megmondtam, mikor itt voltunk, hogy a mi itt történik, az mind csupa varázslat, s épenséggel sem találnám különösnek, ha most is ez lenne az eset.

— Mind elhinném, felele Sancho, ha az én levegőbe lóditásom is ilyesmi lett volna, csak hogy nem az volt ám, hanem igazi és valóságos, s jól láttam, hogy még most is az itt a koresmáros, a ki akkor a lepedő egyik sarkát tartotta s engemet nagy vigan folytonos hahota közben egész erővel föl-fölröpítgetett. Már pedig a hol az ember a személyekre ráismer, szegény bűnös létemre azt hiszem nem történik ott semmiféle varázslat, hanem igenis valóságos eldöngetés s valóságos szerencsétlenség.

— Ám úgy legyen hát, isten majd jobbra fordítja, mondá Don Quijote, addsa ruhámat, hadd mehessek ki, mert saját szememmel akarnám látni azokat az átváltozásokat a miket említettél.

Sancho darabonkint kezéhez szolgáltatá ruháját, s a míg Don Quijote öltözött, az alatt a lelkész elmondta Don Fernandonak s a többieknek, milyen vaksággal van Don Quijote megverve, s hogy ők milyen cselfogáshoz folyamodtak, hogy a Szegénység sziklájáról elcsalják, a hol azért időzött, mert azt képzelte, hogy szive választottja megvetette. Elmondta még majdnem mind azon kalandokat is, miket Sanchotól hallottak, s a mik fölött nem győztek eléggé csodálkozni s nevetni, mert mindnyájan úgy

találták, hogy ez a legkülönösebb bolondság, a mire csak valamely megháborodott elme vetemedhetik. Végre azonban azt jegyzé meg a lelkész, minthogy immár Dorottya kisasszony szerencséje nem engedi meg többé, hogy tervök kivitelében továbbra is segédkezet nyújtson, valami újat kell kitalálni, mivel a lovagot haza lehessen csalni.

Cardenio azt ajánlotta, folytassák a megkezdettét, s Lucinda elég szives és alkalmas lesz Dorottyát helyettesíteni.

— Nem, nem, jegyzé meg Don Fernando, ez szükségtelen; én szivesen beleegyezem, hogy Dorottya tovább játszsza szerepét, hisz a jó lovag lakhelye különben sincs valami nagyon messzire innen, s részemről csak örülnék, ha ki tudnók bajából gyógyítani.

— Legfőlebb két napi járó föld ide.

— S még ha messzebb volna is, szivesen megtenném az utat, ha ezzel valami üdvös dolgot végezhetünk.

E pillanatban lépett ki Don Quijote egész fegyverzetében, fején Mambrinnak behorpasztott sisakjával, karján a rá fűzött paizszsal s jobbójában a doronggal vagyis lándsájával.

Don Fernandót s a többieket mind nem kevésbé lepte meg Don Quijote különös megjelenése, a mint meglátták arcát, mely majdnem félmérföld hosszú, beesett és halavány volt, továbbá összeábdált fegyverzetét s mind ezek mellett komoly magatartását.

Mélyen hallgattak, arra lévén kíváncsiak, hogy ő mit fog mondani. A lovag pedig szeméit a bájoló Dorottyára függesztve, nagy méltósággal és nyugalommal így szóla :

— Úgy értesültem ezen én fegyvernökömtől, bájos kisasszony, hogy magasságod lealázta magát s lényében tökéletesen megváltozott, a mennyiben az eddigi királynő és nagy úrhölgy közönséges hajadonná lett. Ha ez édes atyjának, a búbájos királynak rendeletéből történt, a ki talán fél, hogy az illendő és szükséges segedelmet nem leszek képes szolgálatni : bátor vagyok megjegyezni, hogy ő akkor csak félig-meddig ért a dologhoz s a lovagregényekben igen kevés a jártassága. Mert ha ezeket oly figyelemmel és oly sokat olvasta és tanulmányozta volna, a hogy én olvastam és tanulmányoztam : minden lépten-nyomon azt találhatá, hogy az enyimnél jóval kisebb hirü lovagok még sokkal nehezebb feladatokat is megoldottak, mert elvégre is egy ilyen csipcsup óriást, ha még egyszer oly vakmerő volna is, láb alól eltenni csakugyan nem jár valami különös nehézséggel; alig egy-két órája farkasszemet néztünk egymással, és .... De hallgatok, hogy senki ne vádoljon hazugsággal; azonban az idő, mely mindent napfényre derít, fog erről még beszélni, mikor épen legkevésbbé gondolnók.

— Nézett bizony farkasszemet két boros tömlővel, de nem óriással, vágott közbe most a fogadós; Don Fernando azonban rá parancsolt, hogy hallgas-

son és semmi szín alatt se szakaszsa félbe Don Quijote beszédét.

Don Quijote tehát így folytatá :

— Csak annyit mondok, magas és örökségétől megfosztott kisasszony, hogy ha édes ura atyja azért vitte véghez ezen átalakulást fenséged személyén, a mit említettem, ne méltóztassék beleegyezni, mert nincs e földön az a veszedelem, a melyen utat ne tudna törni magának e kard, melylyel fenséged ellenének fejét kegyed lábai elé, a koronát pedig rövid idő alatt fenséged fejére teendem.

Itt elhallgatott, s várta, mit fog a herczegasszony válaszolni; ez pedig tudván, hogy Don Fernando úgy határozta el, hogy csak folytassa szerepét mindaddig, a mig Don Quijotét haza nem viszik, nagy illedelmesen s méltóságosan így felelt :

— Bárki volt légyen is, Búsképü, bátor lovag úr, a ki önnek azt mondá, hogy az én állásom megváltozott, nem mondott igazat, mert én ma is ugyan az vagyok, a ki tegnap voltam. Igaz ugyan, hogy történt valami változás jó szerencsém egynémely körülményében, mi a legdrágább kincset juttatá birtokomba a mit csak kívánhattam; ez által azonban nem szüntem meg az lenni a ki voltam, s ama régi óhajtasom se változott semmiben, hogy az ön bátor és győzhetetlen karjának erejére támaszkodjam. Ennél fogva kérem nagyságodat, ne vonja meg előbbi nagyrebecsülését nemző atyámtól, s tartsa okos és bölcs embernek, mint a ki tudománya által oly

könnyü és biztos útat fedezett föl, melyen szerencsétlenségem megorvosolható; szentül hiszem, uram, ha ön közbe nem jő, soha se jutok azon boldogsághoz, a melyhez jutottam, s ezt oly igazán mondom, hogy a jelenlévő urak legnagyobb része kész lesz állításom mellett tanuskodni. Nincs egyéb hátra mint hogy holnap utra keljünk, mert ma már úgy sem haladhatnánk messzire; a mi pedig a reménylett sikert illeti, ezt istenre és nagyságod hősiségére bízom.

Ezek voltak az elmés Dorottya szavai, melyeket Don Quijote végig hallgatván, a legnagyobb megütközés kifejezésével fordult Sanchohoz s így szóla:

— Bizony, bizony, kedves Sanchócskám, csakugyan nincs nálad nagyobb gazember egész Spanyolországban. Mondd csak, sehonnai bitangja, nem azt tereferélted-e az elébb, hogy ez a hercegnő egy Dorottya nevű közönséges vászonceléddé változott, s hogy az a fej, melyről én azt gondoltam hogy valami óriás nyakáról szeltem le, az a szajha volt, a ki téged világra hozott; s mit én tudom, mi mindenféle egyéb ostobaságokat, a mikkel olyan zavarba hoztál, a milyenbe soha senki még életemben! De fogadom — s e szavaknál az égre nézett és fogait csikorgatta — elbánok veled úgy, hogy a világ minden kóbor lovagjának hazug fegyvernőke megemleget!

— Csillapuljon, kedves jó uram, kérélelé Sancho; nagyon meglehet, hogy arra nézve csalódtam, a

mi a Micomiconna hercegkisasszony elváltozását illeti; de az óriás fejére nézve, vagy legalább is a mi a tömlők kilyukasztását illeti, s hogy a vér veres bor volt, már abban, isten úgy segéljen, nem csalódtam, mert a megszurkált tömlők még most is ott vannak nagyságod ágyánál fejtül, a bor pedig egész tócsát csinált a kamrában. Majd elhiszi, ha az asztalon lesz a fekete leves, akarom mondani, majd ha a fogadós úr ő kegyelme megkéri mind ennek az árát; különben, hogy a felséges királyné megint az a ki volt, annak tiszta szivemből örülök, mert így aztán majd csak nekem is kijár a kalács, mint a mesebeli árva gyerekeknek.

— Még egyszer is azt mondom, Sancho, jegyzé meg Don Quijote. engedj meg, de tökfilkó vagy, s ezzel vége.

— Legyen is, jegyzé meg Don Fernando, s ne szóljunk többet erről; s minthogy a hercegasszony úgy parancsolja, hogy csak holnap induljunk, mivel ma már az idő nem adja ki, legyen úgy; s így a ránk jövő éjet legjobb lesz, ha kedélyes beszélgetésben töltjük holnapig, a mikor mindnyájan el fogjuk kísérni Don Quijote urat, mert tanui akarunk lenni azon hallatlan hőstetteknek, melyeket ez elvállalt nagy feladat megoldásánál végre fog hajtani.

— Én fogom kísérni önöket s én állok szolgálatukra, viszonzá Don Quijote, s igen köszönöm e nagy kegyet melyben részesülök, s azon jó véleményt melyet felőlem táplálnak; az lesz legfőbb tö-

rekvésem, hogy a várakozásnak megfeleljek, kerüljön bár életembe, vagy — ha lehet — akár még többbe is.

Don Quijote és Don Fernando még több ily udvarias nyilatkozatokat is váltottak, s újra meg újra felajánlák egymásnak szolgálatkészségöket; mind ezt azonban egy utas ember szakasztotta félbe, a ki épen e pillanatban érkezett a fogadóba, s a kinek ruházata arra mutatott, hogy keresztyén létére csak kevéssel ezelőtt hagyhatá el a mórok földét, mert egészen rövid ujjú, gallértalan, kurta zubbonykát viselt kék posztóból; nadrágja is kék volt, de vászon, süvegének színe ugyanolyan. Datolyaszín bakancsot hordott, vállára akasztott kardszíjához pedig görbe mór kard volt csatolva. Nyomban utána mór ruhába öltözött nőalak léptetett be számárháton, kinek arca egészen el volt fátyolozva; himes aranyszövetű fövegecskét viselt, s vállaira olyan mór köpeny volt terítve mely tetőtől talpig beborítá. A férfiú több lehetett valamivel negyven évesnél és termete izmos és nyulánk; arca jó barna volt, bajusza tömött, szakála sűrű; egy szóval, meglátszott egész magatartásán, hogy ha csinosabban volna öltözve, tisztességes s előbbkelő származásu embernek lehetne tartani.

A mint bejött, mindjárt külön szobát kért; de mikor meghallotta, hogy nem kaphat, mert e vendéglőben nincsen, egyszerre nagyon le lett verve, oda ment a mór ruhába öltözött asszonyhoz s ölben vette le a nyeregből.

Lucinda, Dorottya, a fogadósné, leánya és Maritornes, a kik ilyen öltözetet még sohasem láttak, kíváncsian fogták körül a mór hölgyet; Dorottya pedig, a ki mindig nyájas, előzékeny s értelmes volt, mihelyt észrevette, hogy a szoba-hiány a nőnek is ép oly rosszúl esik mint vezetőjének, azonnal így szóla hozzá :

— Ne vegye zokon, asszonyom, hogy nem részesülhet elég kényelmes ellátásban; az ilyen vendéglőkben külön szoba nem igen szokott kerülni; mindazáltal ha kedve van az éjet mivelünk tölteni — s e szavaknál Lucindára mutatott — meglehet, hogy egész útja folytatában sehol sem részesült szivesebb fogadtatásban.

A fátyolos hölgy mind erre egy szóval sem válaszolt, csupán felkelt ülőhelyéből, két karját keresztbe tette mellén, fejét lehajtá s köszönete jeléül egész testével is mélyen meghajolt. Hallgatásából azt következteték, hogy kétségkívül mór nőnek kell lennie, a ki keresztyén nyelven nem ért.

E pillanatban a rabszolga is oda érkezett, ki eddig más egyébbel volt elfoglalva, s látván, hogy uti társát mind körülvették, s hogy ez szavaikra nem válaszol, így szóla :

— Ez a leányka, hölgyeim, csak igen kevésbé érti az én nyelvemet, s anyanyelvén kívül mást nem is beszél; ez az oka, miért nem felelt s nem is felelhetett kérdéseikre.

— Mi nem is kérdeztünk tőle semmit, viszonzá

Lucinda, csupán társaságunkat ajánltuk fel neki ez éjszakára, s egy részét azon helyiségnek, a hol mi nők meghálunk, s a hol annyi kényelmet fogunk nyújtani a mennyi épen telik, mit a legszivesebben megteszünk, a mint tartozó kötelességünk is a ránk szorult idegenek iránt, különösen ha épen nő az a ki igénybe veszi.

— Mind az ő, mind a magam nevében, fogadja kézsókomat, kedves kisasszony, mondá a rabszolga, s nem fejezhetem ki eléggé, mily nagy hálával tartozom e szives jóságért, mely az adott körülmények s azok személyiségénél fogva a kiktől származik, mint kegyetek külsejéről ítélhetem, valóban igen nagy jótétemény.

— Szives lenne megmondani uram, kérdé most Dorottya, keresztyén ez a kisasszony vagy mór nő? Mert öltözetéről és hallgatásából azt következtetjük, hogy csakugyan az, a minek nem óhajtanók hogy az legyen.

— Külsejére és származására nézve mór nő, de szívében igazi keresztyén, mert az legforróbb óhaj-tása, hogy azzá lehessen.

— Tehát nincs megkeresztelve? kérdé Lucinda.

— Még nem nyílt rá alkalom, viszonzá a rabszolga, mióta szülőföldéről, Algirből eltávozott; s mind ez óráig nem volt oly halálos veszedelemben, hogy meg kellett volna keresztelni elébb is, semmint azon ünnepélyes szertartásokat mind megismerné, miket az anyaszentegyház követel. Azonban isten kedvező kegyelméből nem sokára felveszi a kereszt-

séget, oly ünnepélyesen a mint csak rangjához és állásához illik, mely sokkal előkelőbb semmint akár az ő, akár az én ruhám után gondolni lehetne.

Ezen szavak a legnagyobb mértékben felkölték az összes hallgatóság kíváncsiságát, megtudni hogy a mórné s a rabszolga kicsodák; most azonban rögtönösen nem akartak mindjárt kérdezősködni, látván, hogy a jelen körülmények között sokkal inkább az van rendén, hogy kipihenésökről gondoskodjanak, nem pedig hogy életök történetével fárasztásák.

Dorottya megfogta a nő kezét, maga mellé ültette és kérte vonja el arczáról fátyolát. Az a rabszolgára tekintett, s azt látszék kérdeni, mit mondtak neki s hogy ő mit tegyen. A rabszolga arából azt felelte aztán: arra kéri, vesse föl fátyolát, s tegye is; így tehát fölvetette, a mire oly gyönyörű arcz tünt elé, melyet Dorottya szebbnek tartott Lucindánál, Lucinda is szebbnek Dorottyánál, a körülállók pedig bevallották önmagokban, ha e két utóbbihoz valaki hasonlítható, ugy az csak e mór nő lehet, de volt olyan is, a ki egyben másban ezt még gyönyörűbbnek találta. S minthogy megvan a szépségnek az a kiváltsága, hogy a kedélyeket összebékítse s a sziveket magához vonja, rögtön azon óhajtnak hajoltak meg itt is mindnyájan, hogy a szép mór nőnek szolgálhassanak s kedveskedhessenek.

Don Fernando megkérdezte a rabszolgától, mi neve a mór hölgynek, s azt nyerte válaszul: Lela

Zoraida; ez pedig maga, mihelyt ezen szavakat meghallotta, mindjárt sejté mit kérdeztek a keresztyéntől, s aggodalmas elevenséggel nagy gyorsan közbe szólt:

— Nem, nem Zoraida: Mária, Mária, a mivel azt akarta kifejezni, hogy nem Zoraidának, hanem Máriának hívják.

Ezen szavakra, s azon nagy megindulásra a melylyel a mór nő ezeket kiejtette, a hallgatók szeméből egyszerre kicsurrant a könny, kivált a nőké, a kik természetöknél fogva részvevők és érzékenyek.

Lucinda szeretetteljesen átölelte s így szóla hozzá:

— Igen, igen, Mária, Mária! mire viszont a mór hölgy azt mondá:

— Igen, igen, Mária; Zoraida macange, a mit azt teszi hogy nem.

E közben már egészen beesteledett, s a Don Fernando kíséretének parancsolatára a fogadós mindent elkövetett, hogy vendégei számára olyan vacsorát készítessen a milyen tőle csak kitelhetett. Mikor aztán az étkezés órája ütött, mindnyájan leültek egy olyan széles asztalhoz, a milyen a nagy uri házak cselédszobájában szokott lenni, minthogy a fogadóban sem kerek sem négyszögletes asztal nem volt található. Az asztal fejen, a fő helyet, minden tiltakozása daczára, Don Quijoténak engedték át, a ki aztán azt kívánta, hogy mellette meg a Micomicona herczegasszony üljön, minthogy annak ő a testőre; Lu-

cinda és Zoraida egymás mellett foglaltak helyet, velök szemben pedig Don Fernando és Cardenio, valamint a fogoly s a többi lovagok, a nők oldalán viszont a lelkész és a borbély.

Vigan folyt aztán az étkezés, s a jó kedv még jobban neki kerekedett a mikor látták hogy Don Quijote abba hagyja az evést, s ugyan olyan lélektől ösztönözötve, mint a milyen akkor ösztönzé, mikor a kecskepásztorok vacsorája alkalmával azt a hosszú beszédet tartotta, ilyen módon fogott a szóláshoz:

— Igaz lelkemre mondhatom, uraim, ha az ember jól meggondolja, csakugyan nagy és hallatlan dolgokat tapasztalhat az, a ki a kóbor lovagság foglatosságáiban fáradozik. Avagy nemde, ha akár melyik élő emberi teremtmény lépne is be mostanság e vár kapuján, s így együtt látna bennünket, vajon hinné s gondolná-e, hogy mi csakugyan azok vagyunk a kik vagyunk. Ki tudná megmondani, hogy ez a mellettem ülő kisasszony az a nagy királyné, a kinek mi mindnyájan ismerjük, én meg az a Bús képű lovag vagyok, a kit a hir ajka emleget! Semmi kétség, hogy ez a mesterség és foglalkozás minden más egyebet felül múl a mit az emberek felfedeztek, s annál nagyobbra becsülendő mennél több veszedelemnek van alávetve. Hordják el magokat azok, a kik azt állítják, hogy a tudományok fölebb valók a fegyverviselésnél; szemökbe merem mondani, akárki fiai legyenek, nem tudják mit mondanak. Azt szokták ezek felhozni, s azzal vannak különösen nagyra,

hogy a lélek munkája sokkal fontosabb a testénél, a fegyvert pedig csupán a test forgathatja: mintha bizony ennek forgatása csak olyas munka volna mint a rakodó napszamosé, a kinek egyébre sincs szüksége csak hogy jó erős legyen; vagy mintha abban a mit mi, a kik hordozzuk, fegyverviselésnek nevezünk, nem foglaltatnának ben a hősiség tettei is, a miknek végrehajtásához pedig ugyan csak elegendő értelem kívántatik; vagy mintha bizony lelkével nem is kellene fáradoznia azon harczosnak, a kire hadsereg vezetése vagy valamely ostromlott vár védelme van bízva; nincs-e ennek teste-lelke elfoglalva egyaránt? Ugyan lássuk csak, a pusztá testi tehetséggel ki lehetne-e kutatni, fürkészni az ellenség szándékát, terveit, cselfogását, törvéteit, megakadályoztatni a fenyegető veszedelmeket? Mind ez bizonyára az értelem dolga, a mihez a testnek semmi köze. Minthogy tehát a fegyverviselés ép úgy megkívánja a szellemet mint a tudomány, lássuk már most hogy ezen két lélek közül melyik fárad többet, a tudósé-e vagy a harczosé? Ez pedig legjobban azon czélból s végből fog kitünni, a mely felé mind a ketten törekeshnek, mert az a szándék érdemes a többre becsülésre, a mely nemesebb czélt tűzött ki maga elé. Czélja és vég pontja tehát a tudományoknak — de meg kell jegyezmem, nem az isteniekről szólok, melyek arra törekeshnek hogy a lelket a menny felé irányozzák és vezessék, már pedig egy ilyen vég nélküli vég czélhoz semmi más fog-

ható nincsen — hanem szólok az emberi tudományokról, melyeknek az a célja hogy az igazságot egyenlő mértékkel mérjék s kinek-kinek megadják a mi az övé, valamint az is, arra hatni és törekedni, hogy a jó törvények csorbát ne szenvedjenek: kétség kívül nemes és fenséges cél, s méltó igen nagy dicséretre azonban még sem oly nagyra mint a mekkora a fegyvereket megilleti, a melyek célja és vég törekvése a békeség, a mi viszont a legfőbb jó, mit az emberek e világon éltökben óhajthatnak. Nemde a legelső jó hirmondás is, melyet a világ és az emberek vettenek, az volt a mit az angyalok mondtak azon az éjszakán mely a mi nappalunkká lett, mikor a levegő égben ekkép zengének: »Dicsőség a magasságban istennek, a földön békeség és az emberekhez jóakarát.« S nemde a földnek, égnek legjobb mestere is arra a köszöntésre tanította meg követőit és tanítványait, hogy ha valami hajlékba belépnek azt mondják: »Békeség e háznak!« S ő maga is akárhány alkalommal így szólott: »Az én békeségemet adom tinéktek, az én békeségemet hagyom néktek, békeség legyen vétektek!« Ugy-e olyan kincs és olyan zálog, ilyen kézből nyerve és kapva, olyan drágaság, a mely nélkül sem a földön sem az égben boldogság nem lehet. E békeség, ez a háborúnak igazi vég célja, mert háború és fegyverek egyet jelentenek. Feltéve már most, a mint igaz is, hogy a háborúnak célja a béke, s

hogy ennek folytán elébb való mint a tudományok ezélja, térjünk most át a tudós meg a fegyverviselő testi sanyaruságaira, s lássuk melyiknek kell többet kiállania.

Igy s ilyen jól megválogatott szavakkal folytatta előadását Don Quijote, úgy hogy a ki most hallotta, semmi szin alatt sem tarthatta eszelősnek; sőt ellenkezőleg, a jelenlévő férfiak magok is katonaviselt emberek lévén, a kik a fegyverforgatáshoz értettek, nagy élvezettel hallgatták; ő pedig ekkép folytatá:

— Hogy tehát elmondjam, a tudós szenvedte sanyaruságok e következők. Legelőször is a szegénység: nem, mintha talán minden tudós szegény volna, hanem csupán azért hogy a dolgot a lehető legjobban élére állítsam, s ha már úgy nyilatkoztam hogy szegénységben kell sinlődnie, akkor alkalmasint fölösleges volna szerencsétlenségéről még többet is mondani, mert a ki szegény, annak semmi jóban sincs része. Ez a szegénység különféleképen kinozza: most mint éhség, majd mint fagy, majd mint ruhátlanóság, máskor megint valamennyi alakjában egyszerre; mindazáltal ez a nyomoruság még sem terjed odáig, hogy épenséggel ne legyen meg a betevő falatja se, s ha talán a szokottnál későbben is, de azért mégis csak eszik, s jut neki ha egyébből nem legalább a gazdagok morzsalékából; vagy az, a minél nagyobb nyomorusága a tudósnak nem lehet s a mit ők magok között a »leves-koldulás-

n a k«*) szoktak nevezni; mégis csak kerül valamely idegen tűzhely vagy kandalló, a mely ha épen föl nem melegít is, de legalább tűrhetőbbé teszi a didergést, végre aztán éjjel mégis csak födél alatt hálhatnak. Föl se akarom hozni a többi nélkülözést, t. i. hogy majd inge nincs, majd meg saru dolgában áll rosztúl, vagy a felöltője kopik el egészen; ugy szintén azt sem emlitem, milyen mohósággal rontják el gyomrukat akkor, mikor őket a kegyes sors valami dus lakomá hoz juttatja. Ezen a most lefestett göröngyös, kinos uton, itt megbotolva, ott elesve, távolabb megint fölegyenesedve, majd meg ismét az elbukáshoz közel, érik el a kívánt magasságot, s ha egyszer elérték, a mint akárhány példából láthattuk, meghányatván ezen zátonyok, e Scyllák és Charibdisek között, a kedvező szerencse egyszerre mintegy szárnyaira veszi őket, s a mint mondám, láttuk aztán 'akárhányszor, hogyan kormányozzák és igazgatják a világot tronusokból, s éhségök dúsgazdagsággá változott, fagyoskodásuk enyhületté, meztelenségök diszöltönyé, s a gyékény melyen előbb háltak, hollandi és damask-vásznon való pihenéssé, erényeik teljesen megérdemlett jutalmaképen. Állítsuk azonban szembe s hasonlítsuk össze az ő fáradalmaikat a fegyverviselő katonáéval, bizonyára mindenben na-

*) Andar a la sopa: tulajdonképen azt a koldulást jelentí, melylyel a szegénység, kivált a zárdákból kapja meg az asztali vagy konyhai maradékokat.

Ford.

gyon mögöttük maradnak ezeknek, a mint azonnal be fogom bizonyítani.

XXXVIII. FEJEZET.

Don Quijoté érdekes előadása a fegyverviselésről s a tudományokról.

Don Quijote ekkép folytatta szavait:

— Minthogy a tudósnál is a szegénységen s annak tulajdonságain kezdettük, nézzük most vajon gazdagabb-e a katona, s azt fogjuk látni, hogy nála maga a megtestesült szegénység sem szegényebb. Ő ugyanis egyedül az ő nyomoruságos zsoldjára szorítkozik, a mihez vagy későn vagy sohasem jut hozzá, vagy pedig szorítkozik arra, a mit saját keze ejt zsákmányul élete és lelkiismerete világos veszélyeztetésével. Ruha dolgában néha oly rozszúl áll, hogy csupán valami ringy-rongy felöltöt vehet magára diszöltöny és fehérenemű gyanánt; tél közepén pedig, a puszta mezőn más egyébbel sem enyhítheti az időszak zordonságát mint a tulajdon szája lehelletével, a mi pedig üres helyről jöven, minden bizonynyal, a természettől eltérőleg, fagyos lehet. Azt gondolják önök talán, hogy ő tehát várva várja az éjszakát a melyen át majd kipihen mind e fáradsalmakat abban az ágyban a melyet számára vetettek? Az ő hibája ha ezt az ágyat kurtának találja, mert lábait a puszta földön annyira kinyujthatja a

mennyire csak akarja, s jobbra balra fordulhat kényekedve szerint, s attól sincs mit tartania hogy a takaróba belekeveredik. Végre azonban elérkezik az a nap és az az óra mikor elveszi majd fáradalmai kiüntető jutalmát; jön a csata napja, s ekkor teszik fejébe a tudor-süveget, a mely tépésből készült, melylyel azt a lövést bekötik a mely talán halántékát érte vagy kezét, lábát tette bénává. Ha pedig ez nem történik is, s az irgalmas ég megtartja s megőrzi épen és sértetlenül, könnyen megeshetik hogy azontúl is csak olyan nyomoruságban marad a mi-lyenben előbb élt, s még más meg más viadalban, új meg új csatában kell részt vennie, s mindannyiban diadalmasan, hogy valamire vihesse. Csak hogy az ilyen csodák igen ritkán szoktak megeshni. Amondják meg csak uraim, ha valaha figyelmökre méltatták, nemde nem sokkal kevesebb-e azok száma a kik a háború által jutalmat nyertek, semmint azoké, a kik benne vesztöket találták? Bizonyosan azt fogják önök felelni, hogy az összehasonlítás lehetetlen, mert az elhullottaknak se szeri se száma, míg a megjutalmazott élöket az ember öt újján is könnyen elészámlálhatja. A tudósoknál egészen máskép áll az eset: ezeknél ha nem mondom is hogy bőven, de legalább szűken mégis csak megvan a mivel magokat mindnyájan fentarthatják; míg a katonának nagyobb a terhe, mégis sokkal kisebb a jutalma. Igaz hogy erre megint azt lehetne felhozni: könnyebb ám megjutalmazni kétezer tudóst mint harmincezer ka-

tonát: mert azok jutalma abból áll, hogy hivatalt kapnak, a mit természetesen csak az ilyen képzettségű férfiakkal lehet betölteni, míg a katonákat egyedül azon urnak birtokával lehetne megjutalmazni a kit szolgálnak; s ime, ez a lehetetlenség még jobban megerősít véleményemben. Egyébiránt hagyjuk ezt abba, mert olyan labirint ez, a melyből alig lehet kikeveredni, s térjünk megint arra, mennyiben elébb való a fegyverviselés a tudományoknál, a mi olyan kérdés, melyet még ezután kell eldöntenünk, még pedig azon okok alapján, melyeket a maga ügye védelmére mind a két fél fel szokott hozni.

A tudományok, a többi között, mint már említettem, azt szokták állítani, hogy nélkülök a fegyverviselés fen sem állhatna, mert magának a háborúnak is megvannak törvényei melyeknek alá van vetve, a mi pedig törvény, az a tudományok és a tudósok szakmájához tartozik. Erre a fegyverek viszont azzal válaszolnak, hogy a törvények meg ő nélkülök nem állhatnának fen, mert a fegyverek védik az államokat, tartják meg a királyságokat, őrzik a városokat, teszik biztosakká az utakat s tisztítják meg a tengereket a kalóztól; szóval, ha fegyverviselés nem volna, államok, országok, birodalmak, városok, szárazföldi és tengeri utak mind azon zürzavar veszedelmeinek lennének kitéve, mely a háborúval együtt szokott járni, mindaddig a meddig ez eltart s szabadságában áll kiváltságait és

erőszakoskodását gyakorolnia. Pedig szent igaz, hogy a minek nagyobb az ára, azt többre is szokták, de kell is, becsülni. Hogy valaki a tudományok terén kitűnjék, azt időfogyasztás, virasztások, éhség, meztlenség, fejfájások, emésztés-hiány s egyéb ezekből származó bajok árán tudja megszerezni, a mikről már egy-két szóval megemlékeztem; ha pedig valaki a maga emberségéből jó katona akar lenni, el kell néki is mind azt szenvednie a mit a tudósnek, de még annyival nagyobb mértékben, hogy a kettőt össze sem lehet hasonlítani, mert a katona minden lépten-nyomon még életét is kockáztatja. S vajon minő szükségtől és inségtől rettegő félelem gyötörheti és kizozhatja a tudóst annyira mint a katonát az, mikor ott van valamely körülzárt erősségben, s előörsön vagy ör gyanánt áll valamely elősánczon vagy várfalon, s bizonyosan tudja, hogy az ellenség már egész odáig ásta az aknát a hol ő van, de néki azért semmi szín alatt nem szabad onnan távoznia, s nem futhat el a veszedelem elől a mely már oly közelről fenyegeti. A mit tehet, mindössze is csak annyi, hogy kapitányának jelentést tesz arról mi történik, hogy valami ellen-akna által segítsenek a bajon; neki azonban állnia kell tovább is, remegve és várva mikor repül fel nagy hirtelenséggel szárnyak nélkül a levegőbe s mikor zuhan alá akarata ellenére a mélységbe. Ha pedig ez talán csekély veszedelemnek látszik, nézzük van-e akkora vagy talán még nagyobb is az, ha két hadi hajó orrával egymás-

nak ront a sík tengeren, egymást csáklázzák, összenyomulnak, s a katonának egyéb helye sincsen mint két láb széles deszka a hajó párkányán; s mindamellett, habár látja is, hogy a halálnak ugyanannyi szolgálja fenyegeti szem közt, a mennyi ágyú az ellenséges hajón ellenök szögezve van, melyek testétől alig állnak egy dárdányira, s habár látja is hogy lába egyetlen vigyázatlan mozdulatára Neptun mély kebelebe fogna temetkezni: mindamellett rendületlen szivvel, a dicsőség szomjától ösztönözve, czélpontjául teszi ki magát egész sereg puskacsőnek, s azt nézi hogy e keskeny bürün hogyan törhetne át az ellenséges hajóra. S a mi még csodálatra méltóbb, alig zuhant alá az egyik oda, honnan mind a világ végéig sem fog többé felmerülhetni, a másik már is elfoglalta helyét, s ha ez is a tengerbe vész, mely ellenség gyanánt les reá, más meg más váltja fel nyomban, időt sem hagyva az időnek öldöklésre: oly nagy bátorság és vakmerőség, melynél nagyobbat a háború semmi iszonyai között sem találhatni.

Üdv amaz áldott századoknak, melyek a tűzéség ama pokoli eszközeinek rettentő dühöngését nem ismerték, melyek feltalálója, a mint hiszem, a pokolban vette el ördögi találmányának jutalmát, kinek azt köszönhetjük, hogy a legsilányabb, gyáva kar is elolhatja a legbátrabb lovag életét, s a nélkül hogy az ember tudná hogyan s mikép, a hősi keblet lángra gyújtó s lelkesítő bátorság és diadalmaskodás közepett, egyszer csak jön egy eltévedt golyó

ellőve az által a ki talán épen megfutott s halálra ijedt a tűz lobbanásától mikor azt az átkozott szert elsütötte, s ez szakasztja, ez veti végét egyetlen pillanat alatt azon gondolatoknak s azon életnek, a melyek pedig érdemesek lettek volna, hogy évszázadok hosszúságának örvendhessenek. S így, ha mind ezt elgondolom, arra kell fakadnom: fáj lelkemnek a gondolat, hogy ily gyűlöletes korban, mint a miénk, kóbor lovaggá lettem, mert habár nincs olyan veszély, a mely engemet félelemre gerjeszthetne, az az egy mégis gyötrelmesen hat reám, ha elgondolom hogy a lópor és az ólom elragadhatják tőlem az alkalmát, hogy karom hősisége és kardom éle által hirt nevet vihassak ki magamnak az ismert föld egész kerekiségén. Azonban, ám legyen úgy a mint az ég akarja; s ha feltett szándékom sikerül, hírem annál nagyobb lesz mennél inkább kiteszem magamat még azoknál is nagyobb veszedelmeknek, a milyeneknek magokat a régibb századok kóbor lovagjai kitették.

Ezt a hosszú beszédet Don Quijote az alatt tartotta, míg a többiek vacsoráltak, s egészen megfeledkezett arról, hogy csak egyetlen egy falatot vigyen a szájához, bárha Sancho Panza újra meg újra figyelmeztette is, előbb egyék, vacsora után aztán addig beszélhet a meddig csak akar.

A hallgatókat újra elfogta a szájalom, a midőn tapasztalniok kellett, hogy e férfiú ki oly értelmesnek látszék s oly okosan tud beszélni mindenről

a mihez csak hozzá szól, egyszerre elveszti az eszét végképen, mihelyt a sor arra az átkozott és boldogtalan lovagságra kerül.

A lelkész mindenben igazat adott neki, a mit a fegyverviselés mellett felhozott, s hozzátette, hogy bárha ő maga is a tudományoknak élt s tudorrá is lett, de azért egészen egy nézeten van Don Quijoteval.

Mikor a vacsorának vége lett, s az asztalt leszedték, a fogadósné, leánya és Maritornes összetakarították Don Quijote de la Mancha kamaráját, mert abban történt megállapodás hogy a nők magok itt fogják az éjszakát tölteni; Don Fernando pedig ezalatt megkérte a foglyot, beszélje el élete történetét, melynek bizonyára rendkívülinek s érdekesnek kell lennie, a mit már csak abból is lehet következtetni hogy Zoraida társaságában érkezett. A rabszolga erre azt felelte, szives örömet teljesíti parancsolatát, csak attól tart hogy az elbeszélés nem lesz olyan mulattató a milyennek óhajtják; mindazáltal nem akarja kedvöket szegni s kész lesz elmondani. A lelkész s a többiek mind előre köszöneteket fejezték ki, majd meg újfent kérték; ő pedig látván hogy ennyien fordulnak hozzá kérő szóval, azt mondá: teljesen felesleges ott a kérelem, a hol elég az ereje a parancsolásnak is.

— Legyenek nagyságtok tehát figyelemmel, s olyan igaz történetet fognak hallani, a melyhez a költöttek teljességgel nem foghatók, bárha ezeket érde-

kesen és ügyesen szokták is kigondolni.

A rabszolga ezen szavaira a többiek mind elhelyezkedtek, s mély hallgatással figyelmeztek; amaz pedig látván hogy szem-fül lett valamennyi s várják a mit mondani készül, kellemes és nyugodt hangon ekkép fogott hozzá az elbeszéléshez.

XXXIX. FEJEZET.

A rabszolga elbeszéli élete folyását.

— Leon hegységének egyik falujában eredt család, mely iránt a természet kegyesebb és bőkezűbb volt mint a szerencse, habár ama falvak szűkecske viszonyaihoz képest atyám még is gazdag ember hírében állott; s csakugyan azzá is lehetett volna, ha annyi gondot fordít vagyona gyarapítására mint a mennyit elpazarlására fordított. Hogy pedig bőkezű, sőt pazarló volt, ez onnan származott minthogy ifjúságát katonáskodásban töltötte. Mert a katonaság olyan iskola, melyben a fukar bőkezűvé lesz, a bőkezű meg pazarlóvá; s ha akad is néha egy-egy fősvény katona, bizonyára olyan ritka mint a fehér holló. Atyám túl ment a bőkezűség határán s átcsapott a pazarlás tilosába, a mi egyáltalában nem válik javára a feleséges embernek, a kinek még gyermekei is vannak, a kik nevének és vagyonának örö-

kösei lennének. Atyámnak pedig három volt, mind a három fiú, s már olyan idősök, mikor az ember pályát választhat. Mikor atyám belátta, hogy ő, a mint mondá, nem tud magának parancsolni, meg akarta magát fosztani pazarlása és bőkezősége eszközétől és okától, vagyis más szavakkal vagyontól, a mi nélkül pedig maga Nagy Sándor is ágrul szakadt szegény embernek látszanék. Beszélített tehát egyszer mindhármunkat magához s körülbelül ilyen forma szavakat intéze hozzánk:

— Kedves fiaim, annak bebizonyítására hogy igazán szeretlek benneteket, elég lesz csak annyit mondanom, hogy fiaim vagytok; míg annak bebizonyítására meg, hogy rossz gondviselők vagyok, elég azt tudni, hogy nem tudok magamnak parancsolni s vagyonotokat nem tudom megtakarítani. Hogy azonban mától fogva meg legyetek győződve arról, hogy édes apai szívvél szeretlek s nem törekszem romlásokra mostohaképen, szándékom van tenni veletek valamit, a mit régtől fogva forgatok elmém-ben s a miben érett meggyőződéssel megállapodtam. Abba a korba jutottatok már, hogy magatoknak pályát választhattok, vagy legalább is olyan előkészületekhez foghattok, a melyek utóbb, ha nagyobbakká lesztek, becsületek s javatokra fognak vállhatni. Az én szándékom pedig az, hogy birtokomat felosztom négy részre: hármát oda adom tinéktek, mindegyiknek a maga illetőségét, se többet se kevesebbet egynek mint másnak; a negyediket pedig megtartom

magamnak, hogy legyen miből élnem, szükségemet fedeznem, a míg az ég kegyelme életem meghagyja. De az a kívánságom, hogy attól kezdve mikor mindegyitek átvette a néki eső birtokrészt, kiki azt a pályát folytassa a mit én ajánlok. A mi spanyol házánkban egy példabeszéd forog köz szájon, nézetem szerint ez is olyan igaz mint a többi valamennyi, rövid mondások, hosszú böles tapasztalásból merítve, s a melyet én gondolok ezt mondja: »Pályád legyen isten háza, tenger, vagy a király háza,« vagyis, mintha más szavakkal világosabban azt akarná mondani: a ki tekintélyt s vagyont óhajt szerezni, az válaszsza vagy az egyházi pályát, vagy szálljon kereskedő gyanánt a tengerre, vagy lépjen a királyi háznak szolgálatába, mert azt tartják: jobb egy morzsa királytól mint kegyelem uraktól. Azért mondom pedig ezt, mert óhajtanám, sőt akarom, hogy egyitek a tudományos pályára lépjen, a másik a kereskedelmire, a harmadik pedig szolgálja a királyt a háboruban, minthogy az ő házában való szolgálatba bejutni nagyon nehéz, s ha már a háború nem szerez is valami nagy gazdagságot, hir-nevet és dicsőséget mégis csak szokott szerezni rendesen. Mához egy hétre kiadom pénzül kinek-kinek a maga osztályrészét; eljárásom arról fog tanuskodni, hogy egyiteket se csaltalak meg, csak egyetlen egy fillérrel sem. Most azonban mondjátok meg, akarjátok-e követni nézetemet s tanácsomat a mint elétek terjesztettem?

Legelőször engemet, mint a legöregebbet, szólított fel a felelésre. Én mindenek előtt arra kértem, ne darabolja szét a birtokot, hanem költsön belőle tetszése szerint, mi még fiatalok vagyunk, s lesz még módunk vagyont szerezhetni; végre azonban hozzá tettem, rendelkezék a mint kedve tartja, s ekkor én a katonai pályát választom és szolgálni fogom istent és királyomat. Középső öcsém hasonlóképen nyilatkozott, s arra határozta magát hogy ő Indiákra megy s a neki eső birtok-részt magával viszi. A legkisebbik, s azt tartom a legokosabbik, azt mondá : ő vagy az egyházi pályára lép, vagy elmegy Salamancába megkezdett tanulmányait befejezni.

Miután ekkép mindnyájan kiegyeztünk s pályánkat megválasztottuk: atyánk egymás után megölelt bennünket s a mint ígérte oly hamarosan nyélbe is sütötte az egész osztozást. Kiadta mindegyikünknek a maga részét, mely a mint emlékezem, három ezer darab aranyot tett ki fejenkint pénzül minthogy közel rokonunk vette meg az egész birtokot kész pénzen, hogy a ház idegen kézre ne jusson. Mi aztán mind a hárman egy és ugyanaz nap váltunk el jó atyánktól; mivel azonban nekem úgy látszott mégis csak embertelenség lenne élemedett atyánkat ily kevés vagyonnal hagyni magára, még távozásom napján felajánlottam neki két ezer darab aranyat, gondolván hogy nekem mint katonának a megmaradt harmadik ezer bőven elég lesz minden szükségem

fedezésére. Két öcsémet szíven találta eljárásom, s ők is fejenkint ezer aranyat adtak át az öregnek, úgy hogy neki négy ezer darab aranya maradt kész pénzben; azonkívül három ezeret megérhetett a megtartott birtok-rész is, melyet nem akart eladni, hanem benne szándékozott maradni mint fekvőségben. Mi tehát, a mint mondám, elbucszunk tőle s bátyánktól a kit említettem, el voltunk érzékenyülve és sirunk mindnyájan; meghagyták hogy a mikor csak az alkalom kiadja, mindig tudósítsuk őket jó és bal sorsunkról egyaránt. Mi megígértük, még egyszer megöleltük egymást, atyánk reánk adta áldását, s azzal az egyik elindult Salamancának, a másik Sevillának, én pedig Alicanténak tartottam, mivel híret vettem hogy ott egy genuai hajó horgonyoz, a mely gyapjút akar vinni Genuába.

Innen-onnan huszonkét esztendeje, hogy az apai házból eltávoztam, s ezen egész idő alatt, habár én egyszer másszor irtam is neki, sem ő róla, sem testvéreimről semmi hirt sem hallottam. A mi ez idő közben vélem történt, röviden el fogom mondani.

Alicantéban hajóra szálltam s szerencsésen eljutottam Genuába; innét Milanoba mentem, a hol magamat fegyverrel s egyéb, katonának szükséges holmival láttam el, s tovább szándékoztam Piemont felé, a hol fel akartam csapni katonának. Már utban voltam Alexandria de la Palla felé, midőn híret vettem, hogy a nagy Alba herczeg Flandriába távozott. Megváltoztattam tervemet, a herczeg után

mentem, alatta szolgáltam az egész hadjárat idején, ott voltam Egmont és Hoorn grófok kivégzésén, hadnagygyá lettem egy híres guadalajarai kapitány alatt, a kit Diego de Urbinának neveztek, s miután Flandriában hosszabbacska időt töltöttem vala, arról értesültem hogy ő szentsége, a boldog emlékezetű V. Pius pápa szövetségre lépett a velenczésekkel és Spanyolországgal közös ellenségek, a török ellen, a ki ép e tájt ejtette hatalmába tengeri hadával a híres Cyprus szigetét, mely ezelőtt Velenczét uralta: szerencsétlen és sajnálatra méltó veszteség.

Egész bizonyossággal állították, hogy a szövetség fővezérévé Don Juan de Austria ő fensége lesz, jó királyunk, Fülöpnek természetes testvére. A nagy harczra készülődés híre szájról szájra járt, a mi engem is felbuzdított s vágyra keltette szívemet hogy részt vegyek a küszöbön álló háboruban. S ámbár kilátásba volt helyezve, sőt majdnem bizonyosan tudtam, hogy a legelső kínálkozó alkalommal kapitánynya fognak elémozdítani: kész voltam mind ettől megválni s Olaszországba menni, a mit meg is cselekedtem. Jó szerencsém úgy akarta, hogy Don Juan de Austria épen ekkor érkezék meg Genuába, honnan aztán Nápolyba ment hogy a velencei hajóhaddal egyesüljön, a mi utóbb Messina mellett meg is történt. Ebben a szerencsés hadjáratban tehát csakugyan részt vettem, s kapitányságot nyertem a gyalogságnál, a mely tisztas állásra nem annyira érdemeim mint inkább kedvező szerencsém juttatott;

s ama napon, mely a kereszténységnek oly nagy dicsőségére vált, minthogy ekkor esett le a hályog a világ és minden népek szeméről, melynek sötétsége alatt azt hitték, hogy a törökök győzhetetlenek a tengeren, e napon, ismétlem, midőn az ottoman dacz és kevélység megtörték, annyi meg annyi ott lévő szerencsefi között (mert azok a keresztények a kik ott meghaltak szerencsésebbek valának mint az életben maradtak és győztesek) egyedül engem sujtotott a szerencsétlenség, mert a helyett, a mit méltán remélheték ha ez a romaiak korában történik vala hogy valami hajós koronát nyerhessek: az e dicső napra következő éjjel kezemre-lábamra békók és lánczok nehezültek. Ez pedig így történt: Uchali, Algir királya, egy vakmerő és szerencsés kalóz, a maltai vezérhajónak rontott és elfoglalá, úgy hogy ezen mindössze három lovag maradt életben, s ezek is sulyosan megsebesítve; segítségére Juan Andrea vezérhajója ment, a melyen én is voltam századommal. Azt tettem, a mi ily esetben kötelességem vala: átugortam az ellenséges hajóra, mely azonban e pillanatban eltaszította magát a hozzá vont hajótól, s megakadályoztatta hogy katonáim követhessenek, úgy hogy én egy magamra maradtam ellenségeim között, a kik fölös számával meg nem birhattam; végre seb hátán sebbel, lefegyvereztek, s a mint önök már tudják, uraim, Uchali megmenekült egész hadastul, s így én rabszolgája maradtam: egy magam a szomorú annyi örvendező között, egy magam a rab annyi meg-

szabadult között, mert e napon tizenötezer keresztyén nyerte vissza várva várt szabadságát, a kik a török hajóhadon evezők gyanánt voltak alkalmazva.

Konstantinápolyba vitték, a hol Szelim szultán az én gazdámát tengernagygyá tette, mint-hogy az ütközetben különösen kitüntette magát, s hősisége jeléül elhozta magával a máltai rend lobogóját. A rá következő esztendőben, tehát hetvenkettőben, ott voltam Navarinnál, a három lámpás vezérhajón, mint evező. Tanuja voltam, hogyan elszalasztották itt a kedvező alkalom megragadását, hogy az egész török hajóhadat elfogják az öbölben, mert az egész levantei had s a janicsárok bizonyosnak gondolták, hogy bent a kikötőben fognak rajtok ütni, s már-már arra gondoltak, hogy ruhájokat és pacsomagjokat, vagyis más szavakkal sarujokat eldobálják, hogy az ütközetet be sem várva, a száraz felé megszabadjanak, annyira féltek a mi hajódunktól. Az ég azonban másképp akarta, nem a mieink vezérének hibája vagy mulasztása folytán, hanem a keresztyénség bűnös volta miatt, s azért, mert az isten úgy rendeli s intézi, hogy mindig ott legyen a vessző, mely az embereket megfenyíti. Uchali összeszedte haderejét a Navarin szomszédságában fekvő Modon szigeténél, embereit a száraz földre szállítá, az öböl nyílását megerősíté, s mozdulatlan maradt mindaddig, a mig Don Juan visszafordult.

Ezen ütközet alkalmával került a keresztyé-

nek hatalmába a »La Presa« nevű gálya, melynek kapitánya a nagyhirű Barbaroja kalóznak egyik fia volt.

A »La Loba« nevű nápolyi vezérhajó fogta el, melynek parancsnoka a harczok ama villáma, a katonák atyja, a dicső és soha le nem győzött kapitány Don Alvaro de Bazan, Santa-Cruz marquese volt. Nem mulaszthatom el, hogy el ne mondjam, mi történt azon alkalommal, mikor a »La Presa«-t elfogták. Barbaroja fia oly kegyetlen ember volt s rabszolgáival oly rosztul bánt, hogy a mint ezek az evező mellett ülve észrevették, hogy a Loba gálya rájok tör s már-már eléri őket : egy akarattal egyszerre mind felhagytak az evezéssel, megragadták kapitányukat, ki a kormányrudnál állt, s padról padra lökdösve, a hajó farától orráig úgy összeharapdálták, hogy még az árboczon sem volt sokkal túl, mikor lelke már pokolra szállt : ily nagy vala, mint említém, kegyetlensége s az ellene táplált gyűlölet.

Visszatértünk Konstantinápolyba, s a rá következő esztendőben, t. i. hetvenháromban, hire futamodott, hogy Don Juan elfoglalta Tunist, s kiragadta ezen országot a törökök kezéből, s az uralkodást Muley Hametre bizta, mi által a főhatalom visszanyerésének minden reményétől megfosztotta Muley Hamidát, azt a mórt, a kinél kegyetlenebb, de egyszersmind bátrabb nem volt még a világon. A szultán nagyon fájlalta ezt a veszteséget, s azzal az ügyességgel, mely háza minden tagjának sajátja,

békét kötött a velenczésekkel, a kik ezt még nála magánál is jobban óhajtották. A következő hetvennegyedik esztendőben ostrommal támadta meg Goletát, s azt az erősséget, melyet Tunis mellett Don Juan kezdett építtetni, de félbenhagyott. Ezen csatákban én mindenikben ott voltam, még pedig a szabadulás legkisebb reménye nélkül; legalább váltásdíj árán nem reménytettem szabadulhatni, mert határozottan feltettem magamban, hogy atyámat bal sorsom felől nem tudósítom.

Goleta végre elesett, elesett az erősség is, mely körül hetvenötezer török zsoldos, s egész Afrikából négyszázezernél több mór és arab táborozott a kik annyi lőszer, annyi hadi készlet, annyi sánczólo fölött rendelkeztek, hogy pusztá kézzel és marékka szórt földdel is elboríthatták volna Goletát és az erősséget. Először Goleta esett el, melyet eddigelé bevehetetlennek tartottak, pedig nem is a védelmezők hibájából veszett, a kik hiven megtettek mindent a mit csak kellett és lehetett, hanem mivel a tapasztalás megmutatta mily könnyű szerrel lehet e homok sivatagon futóárkokat ásni, mert a mig egyebütt két arasznyira már viz szokott felbugygyanni, a törökök itt hat lábnyi mélységben sem értek vizet. Igy tehát homokkal megtöltött ezer meg ezer zsákkal oly magasra felhányták a futóárkokat, hogy magasabbakká lettek az erősségnél, s ekkép felülről lőhették, ugy hogy az ellenállásra vagy a vár megvédésére még csak gondolni sem lehetett.

Sokan vannak a kik azt állítják, jobb lett volna ha a mieink nem zárkoznak Goletába, hanem az ellenséget ott várják be sik mezőn a tengerparton; az ekkép szólók azonban nem veszik a dolgot jól szemügyre s csekély tapasztalással hoznak ítéletet az ilyes ügyekről: mert ha Goletában s a szomszéd erősségben csak hétezer ember feküdt, ez a csekély szám, még a legnagyobb bátorság daczára is, hogyan állhatott volna meg a nyílt mezőn annyi tenger ellenséggel szemben? S vajon nem természetes-e az olyan várnak eleste, melynek senki sem jön segítségére s a melyet oly erős ellenség ostromol macacsúl, s mi több a tulajdon maga szülőföldén! Voltak azonban mások, a kiknek az vala nézete, mit én magam is vallottam: az ég különös jóvolta és kegyelme cselekedte Spanyolország javára, hogy a bűnök e barlangja és fészke elpusztuljon, ez a feneketlen zsák, e szivacs, e moly, a mely felemésztett annyi de annyi sárba dobott pénzt, a minek egyedül az lett volna a célja, hogy e vár megvevőjének, a győzhetetlen V Károlynak emlékezetét megőrizze, mintha bizony annak mgörökítésére, mely különben is örökre szóló, épen ezekhez a kövekhez kellett volna folyamodni. Az erősség tehát elesett; azonban a törökök csak araszról araszra tudták elfoglalni, mert a vár-védők oly hatalmasan és hősileg küzdöttek, hogy huszonötezernél többre rugott azon ellenség száma, a kiket meg-meg ujitott huszonkét fő ostrom alkalmával lekaszaboltak. A megmaradt háromszáz

fogoly közül egyetlen egy se volt a ki sebet ne kapott volna, a mi eléggé tanuskodik a mellett, mily bátrak és hősök valának s mily hiven és derekasan állották meg helyöket. Még egy másik kis erőd, vagy is jobban mondva tornyoecska is megadta magát, mely a tó közepére volt építve, s a hires katona és valenciai lovag Don Juan Zanoguera parancsnoksága alatt álla. Elfogták Don Pedro Puertocarrerot is, Goleta főparancsnokát, a ki annyira szívére vette a vár vesztét, hogy a mint foglyul vitték Konstantinápolyba, ut közben meghalt bújában. Ugy szintén a kisebb erősség parancsnokát is elfogták, a kit Gabrio Cervellonnak neveztek, s milanoi lovag volt, kitünő mérnök és hőslelkü katona. Sok előkelő ember érte vesztét ebben a két erősségben: a többi között Pagan de Oria, a Szent János rend lovagja, a ki igen nemes lelkü férfiu volt, miről ama nagy bőkezűsége s tanuskodik, melylyel testvére, a hirneves Juan Andrea de Oria iránt viseltetett; halálát különösen az teszi siralmassá, hogy néhány aráb kezétől kellett vesznie, a kikre magát rábízta, midőn látta hogy az erősség már tarthatatlan, s a kik megigérték neki hogy mór ruhában elviszik Tabarcába, e partvidéken lévő kisebbszerű öbölbe vagy házikóba, mely a genuaiak tulajdona, kik itt a korál-halászatot üzik. Ezek az arabok aztán levágták a fejét s a török hajóhad főparancsnokának vitték, a ki úgy bánt el velök, a mint a mi spanyol közmondásunk tartja: »Az árulás kellemetes, az áruló gyűlöletes« s így, a mint mond-

ják, az ajándék-hozókat felakasztatta, miért hogy nem élve hozták hozzája. A várban elesett keresztvének között volt még egy bizonyos Don Pedro de Aguilar, a ki Andaluciának nem tudom már melyik helységében született, s az őrség egyik hadnagya volt, igen derék és ritka szép tehetségű katona; különösen jeles abban, a mit költészetnek szokás nevezni. Ezt azért jegyzem meg, mert a sors úgy akarta, hogy épen az én gályámra s az én padomra jusson s az én gazdámnak legyen rabszolgájává. S mielőtt amaz öbölből elhajóztunk volna, ez a lovag két szonettet készített, sírfelirat formában, egyiket Goletára, a másikat az erősségre. S el is mondanám szívesen, mert mind a kettőt tudom könyv nélkül, s azt hiszem, inkább élvezetet semmint unalmat fog-nak nyújtani.

Abban a pillanatban, mikor a rabszolga Don Pedro de Aguilar nevét kiejtette, Don Fernando rá pillantott társaira, s mind a hárman elmosolyodtak; mikor pedig épen a szonettekbe akarna kezdeni, az egyik így szóla:

— Előbb hogyszem folytatná, igen kérem, legyen kegyed szíves megmondani, mi lett abból a Don Pedro de Aguilarból, a kit az imént említett?

— Csak annyit tudok felőle, viszonzá a rabszolga, hogy két esztendőt töltött Konstantinápolyban, ekkor aztán arnautának öltözve, megszökött egy görög kém társaságában. Megmenekült-e vagy sem, nem tudom megmondani, habár az elsőt kell

hinnem, mivel esztendő fordultával megint találkoztam Konstantinápolyban a göröggel, csak hogy nem nyílt kedvező alkalmam utazásuk kimenetele felől tudakozódhatni.

— Csakugyan úgy volt, viszonzá a lovag, mert az a Don Pedro nekem testvérem, s most igen jó módban él szülőföldén, megházasodott s van három gyermeke.

— Hála érte az irgalmas és kegyelmes istennek, jegyzé meg a rabszolga, mert az én véleményem szerint boldogság e földön nagyobb nem lehet mint ha az ember visszanyerheti elvesztett szabadságát.

— S mi több, viszonzá a lovag, én is tudom könyv nélkül bátyám szonetteit.

— Nagyságod mondja tehát, kérte a rabszolga, bizonyára szebben fogja elmondani mint én.

— Igen szívesen, felelt a lovag; a Goletáról szóló így hangzék :

XL. FEJEZET.

A rabszolga történetének folytatása.

Szonett.

Ti boldogultak, kiknek hősisége
Nem tarthat a halálnak fátyolától,
Kik válva a föld alacsony porától
Dicsőbb hazába szálltatok fel, égbe;

A kiknek szent haragja dulva ron tott
 Merész tusában ellenségetekkel,
 S festétek az ő s a ti véretekkel
 A közel tengert s a fővény-porondot ;

Kik győztetek, midőn legyőzetétek,
 S a kik kifáradt karjából az élet
 Előbb fogyott el mint a hősiség :

Azon halálért, melylyel elveszétek,
 A fal s a vas közt, adni fog tinéktek
 A föld örök hirt, koronát az ég.

— Épen így tudom én is, mondá a rabszolga.
 — A mi pedig az erősségről szólót illeti, jegyzé
 meg a lovag, az, ha jól emlékszem, így hangzik :

Szonett.

E tájrul, a hol minden tönkre téve,
 Hol a falak le földig rontatának,
 Szent lelke három ezer katonának
 Fel a dicsőbb hazába szálla élve.

Vasát a hős kar hasztalan ragadta,
 S hijába álltak a legvakmerőbben,
 Míg végre fogyva számban és erőben,
 Halálukat a kardnak éle adta.

E föld az, melynek nagyhirű vidéke
 Ezernyi gyászemlékkel van tele,
 Fel bár a multat vagy jelent hozod

De kemény kebliből a tiszta égbe
 Ezeknél hívebb lélek nem kele,
 Sem bajnokabbakat nem hordozott.

A szonettek általános tetszésben részesültek a fogoly is nagyon megörült a bajtársa felől hallott híreknek, majdan így folytatta tovább elbeszélését :

— A mint tehát Goletát és az erősséget már bevették, a törökök parancsot adtak, hogy Goleta romboltassék le egészen, mert a mi az erődöt illeté, ez már is olyan állapotban volt, hogy ott többé semmit sem lehetett a földdel egyenlővé tenni. Hogy a dolog annál hamarább végbe menjen s annál kevesebb fáradságba kerüljön : aláásták három oldalról. Azonban, a mi legkevesébbé látszott erősnek, a régi falakat sehogy se tudták levegőbe röpiteni, míg ellenben az, a mi az új erődítésből még fenállt s a mit Fratin épített, könnyü szerrel földre omlott. A hajóhad végre diadalmasan és győztesen visszatért Konstantinápolyba, s nem sokára ezután gazdám Uchali meg is halt, a kit Uchali Fartaxnak hívtak, a mi törökül van s azt jelenti : a rühes renegát ; s valóban az is volt : mert a törököknél az a szokás, hogy nevöket vagy a bennök lévő valamely hibától vagy valamely jeles tulajdonságuktól kapják.

Ez pedig onnan származik, minthogy nálök mindössze csak négy családi név van, az ottoman törzs négy ágáé, a többiek pedig a vezeték és tulajdon nevet, a mint említettem, vagy a testi hibától vagy valamely lelki jeles tulajdonságtól kapják. Ez a rühes is az evezőt huzta, minthogy a nagy ur rabszolgája volt tizenégy esztendeig, s már több volt harmincznégy esztendősnél, mikor hitét megtagadta a

fölötti boszujában hogy egy török az evező mellett arczul ütötte, a kin aztán e sérelmet vissza akarta torolni. S bátorsága oly nagy volt, hogy mellözve mind azon alacsony eszközöket és utakat melyeket a szultán egyéb kegyenczei emelkedésökre választani szoktak, Algir királyává lett, s utóbb végre tenger-nagygyá, a mi sorra nézve a harmadik fő méltóság azon birodalomban. Születésére calabriai volt, s jó erkölcsü ember, a ki rabszolgáival elég tisztességesen bánt. Ezek száma három ezerre rugott, s halála után, a mint vég rendeletében meghagyta, felosztattak a szultan között (a ki minden elhalt után örököl s az örökhagyó többi fiaival osztozik) s az ő renegatjai között. Én egy velencei renegát birtokába jutottam, a ki hajóinas volt mikor Uchali elfogta; s utóbb anynyira megszerette, hogy legbizalmasabb emberei egyikévé lett, a kinél azonban kegyetlenebb renegát még csak nem is gondolható. Azán Agának hívták, s nagyon meggazdagodott, sőt Algir királyává is lett, a hová én is vele mentem Konstantinápolyból, némi örömmel hogy közelebb valék Spanyolországhoz: nem mintha talán azzal kecsegtethettem volna magamat, hogy valakinek hirt adhatok majd gyászos sorsomról, hanem azzal hogy Algirban a sors talán kedvezőbb lesz mint Konstantinápolyban volt, a hol ezerféle módon meg akartam kísérleni a szökést, de egyiket sem találtam alkalmasnak vagy tanácsosnak. Abban reménykedtem tehát hogy Algirban más utakat fogok keresni, a melyeken elérhetem a mire oly

nagyon vágyakoztam, mert a szabadulás reménye sohasem hagyott el végképen. És ha abban a mit terveztem, kigondoltam és végrehajtani szándékoztam, a süker nem felelt is meg az óhajtásnak: a nélkül hogy elcsüggedtem volna, nyomban megint más reménységet keltettem és kerestem, mely minden törekeny és hiu volta daczára még sem hagyott kétségbe esnem. Ebből álla időtöltésem, midőn ott tengődtem, bezárva egy börtönbe vagy házba, melyet a törökök baño-nak neveznek, a hová a keresztyén rabszolgákat zárják, még pedig mind a királyéit, mind a magános tulajdonosokéit, valamint az ugy nevezett raktári rabszolgákat is, a mely név a város tanácsának rabszolgáit jelenti, a kik a nyilvános köz munkákat végzik, ugy szintén más egyéb foglalatosságokat. Az ilyen rabszolgák igen nehezen nyerhetik vissza szabadságukat, minthogy ők a város birtoka, s egyes gazdájok ninesen, a kivel a váltságdíjban megalkudhatnának, még ha le tudnák is fizetni. Az ilyen baño-kba — mint már említettem — magános emberek is beküldik néha rabszolgáikat, főkép akkor, ha ezek ki akarják magokat váltani, mert ott biztos őrizet alatt vannak mindaddig a mig a váltságdíj megérkezik. Munkára a többi csoporttal a király rabszolgái közül sem mennek azok, a kik a váltságdíjat várják, ha csak ez nagyon soká nem késik. Ilyenkor azonban hogy a pénzt annál inkább sürgessék, dologra fogják őket s fáért küldik a többiekkel együtt, a mi pedig valóban nem csekélység.

Én azok közé tartoztam, a kitől váltságdíjat vártak: mert a mikor egyszer megtudták hogy kapitány voltam, hijába említettem reménytelen kilátásomat s vagyontalanságomat, mind nem ért semmit, s oda soroztak engem is a lovagok és váltságdíjasok közé. Lánczot tettek rám, nem annyira őrizésemre mint inkább a váltságdíjasok közé tartozásom jeléül, s így ama bañoban töltöttem napjaimat sok lovag és előkelő ember társaságában, kiket szintén váltságra képeseknek jeleztek és tartottak. S bárha bennünket éhség s mezitlenség gyakran gyötört is, sőt majdnem mindig: semmi sem kinzott annyira mint azon halhatlan és híhetetlen kegyetlenkedések, melyeket gazdám a keresztyének ellen minden lépten nyomon elkövetett. Nem mult nap hogy valakit föl ne akasztatott volna, vagy karóba huzatta ezt, füleit vágatta le amannak, s mind ezt oly kicsiny okból vagy épen ok nélkül, úgy hogy a törökök magok is bevallották, csupán azért teszi hogy épen megtegye, s minthogy természete hozza magával hogy az egész emberiség hóhéra legyen. Csupán egyetlen spanyol katona, egy bizonyos Saavedra volt az, a kinek haja szálát sem merte meggörbiteni, a ki pedig olyas dolgokat vitt véghez, mind a megszabadulás érdekében, melyeket az ottani lakosok tudom el nem felejtének egyhamar; s még is soha meg nem ütötte, sem meg nem botoztatta, de még csak rossz szóval sem illette, pedig már csak a legkisebb cselekedetéért is attól rettegünk, hogy okvetetlenül karóba huzzák. Ő

maga is nem egyszer tartott ettől, s ha az idő kiadná, beszélnék e katonáról olyas dolgokat, a mik önöket sokkal jobban mulattatnák s nagyobb bámulatra gerjesztenék mint a magam sorsának elbeszélése.

Hogy azonban folytassam, emlitenem kell, hogy a mi börtönünk udvarára egy gazdag s előkelő mór házának ablakai nyiltak, melyek azonban, mint a mór lakásoknál rendes szokás, inkább lyukak voltak semmint ablakok, s még ezeket is sűrű és hatalmas rács borította. Történt egyszer, hogy társaim közül negyed magammal épen a börtön-udvaron voltam, s azzal töltöttük időnket, hogy ugrálni próbáltunk lánczaikban. Magunk lévén (minthogy a többi keresztyént épen dologra hajtották volt), én föltekinttem, s azt vettem észre, hogy amaz említett ablakocskák egyikéből egy bot tűnik elé, melynek végére valami vászon csomag van kötve. A botot ide s tova lengették, mintha valaki jelt akarna adni hogy menjünk közelebb s vegyük el. A mint ezt láttuk, társaim egyike azonnal arra felé ment, hogy oda álljon a bot alá, vajon lebocsátják-e vagy sem, vagy hogy általában mi fog történni; alig érkezett azonban oda, a botot felhúzták s jobbra-balra hajtogatták, mint mikor az ember feje rázásával nem et akar kifejezni. A keresztyén tehát visszalépett, s erre a bot megint lebocsátkozott s ugyanazon mozdulatokat tette a miket elébb. Most a második társam ment közelebb, de ez is épen ugy járt mint az első. Végre a harmadik is oda lépett, de csak az történt ezzel is a

mi a másik kettővel. Ennek láttára magam sem akartam elmulasztani hogy szerencsét ne próbáljak s alig értem a bot alá, az ablakból leejtették s oda esett lábam elé a börtön udvarára. A kendőcskét sebtiben felbontottam, a mely csomóra volt kötve, s ime a csomóból tiz ciani bomlott ki, vagyis oly kisebb értékű arany pénz a mely a móroknál jár s mely darabonkint tiz reált ér a mi pénzünk szerint.

Hogy a talált dolognak nagyon megörültem, mondanom is felesleges; de örömemnél csodálkozásom se volt kisebb, ha elgondoltam, honnan jött ez a kincs, s főleg épen az én kezembe: mert abból, hogy a botot csupán csak nekem bocsátották alá, világosan következtethettem, hogy a jótétemény egyenesen engem illet. Fogtam a pénzt, a botot darabokká törtem, visszamentem a dombocskára, felnéztem az ablakra, s egy szép fehér kezet pillantottam meg, mely az ablakot kinyitotta, de ép oly gyorsan megint be is csukta. Ebből azt következtettük, vagy legalább képzeltük, hogy a szomszéd házban valami nőnek kell laknia, a kinek e jótéteményt köszönhetjük; hálánk jeléül már szokás szerint zalemát csaptunk, t. i. fejünket lehorgasztottuk, s karjainkat mellünkön keresztbe téve, egész testünkkel mélyen meghajoltunk. Kevéssel ez után ugyanabból az ablakból egy nádvesszöböl készült kis keresztet mutattak elé, de csakhamar megint vissza is vonták. Ez a jel azon hiedelemben erősített meg bennünket, hogy ama házban okvetetlenül kereszttyén nőnek kell fogva lennie,

s ő az a ki minket jótéteményben részesít. Azonban a kéz fehérsége, s azon karpereczek melyeket rajta észrevettünk, egyszeriben más gondolatra térítettek, s most már azt képzeltük, valami hitehagyott keresztyén nő lehet, a kiket saját gazdáik rendesen törvényes feleségökké szoktak tenni, s ezek még szerencsések is, mert jó kelvén többre becsülik őket mint a saját nemzetökbeli asszonyokat. Mind ezen találgatásunk azonban messze járt a valóságtól. Időtöltésünk ettől kezdve egyedül abból áll, hogy szünet nélkül amaz ablakra függesztettük szemeinket, a honnan a bot csillaga feltündökölt. De mult legalább is két egész hét, a nélkül hogy akár ezt, akár a fehér kezét láttuk vagy bármi más egyéb jeladást észrevehettünk volna. S bárha ezen egész idő alatt minden kitelhető módon egyre azt fürkésztük, lakik-e abban a házban valami hitehagyott keresztyén nő: senkitől sem hallhattunk egyebet annál, hogy ott egy Agi Morato (Hadsi Murat) nevű előkelő s gazdag mór lakik, a ki de la Pata alcaide-je (parancsnoka) volt, a mi ő nálok igen magas hivatal. Azonban, a mikor meg sem álmodtuk volna hogy onnan megint újabb ciani-eső essék: egyszer csak egészen váratlanul újra elétünik a bot, végén másik kendő, még nagyobb csomóra kötve a multkorinál. Ez pedig épen akkor, a mikor a bañoban megint csak magunk voltunk hon mint a minap.

Most is az akkori próbához folyamodtunk, s három másik társam ment oda elébb, de a botot

egyedül nekem bocsátották alá, mert az csak akkor pottyant le mikor én léptem az ablak alá. A csomót felbontottam, s ime negyven darab spanyol aranyat találtam benne s egy arab nyelven irt levelkét melynek aljára egy nagy kereszt volt oda jegyezve. Megcsókoltam a keresztet, fogtam az aranyakat, visszatértem a dombocskára, mindnyájan zalemára hajoltunk, s a kéz is újra megjelent, jelt adott hogy a levelet olvassuk el s az ablak bezáródott. Az eset mindnyájunkat meglepett s megörvendeztetett; mint-hogy azonban egyikünk sem értett arabul, nagy vala kíváncsiságunk megismerni a levél tartalmát, de még nagyobb az a nehézség, hol találunk embert, a ki elolvassa. Végre én arra szántam magamat, hogy titkunkat közlöm egy Murciából származott renegáttal, a ki hozzám nagy barátsággal látszott viseltetni, s a ki négy szem között olyan vallomásokat tett előttem, melyek arra kötelezték, hogy az én titkomat ő is megőrizze. Némelyik renegát meg szokta tenni, hogy mikor vissza akar térni a keresztyén földre, bizonyítványokat visz magával az előkelőbb rabszolgáktól, kik a mint lehet, arról tesznek tanuságot, hogy az iromány felmutatója becsületes ember a ki mindig jól bánt a keresztyénekkal s hogy a kínálkozó első alkalommal szökni szándékozik. Vannak a kik az ilyen bizonyítványokat becsületes szándékból kérik, vannak azonban olyanok is, a kik csalásra és ámtásra használják; ezek ugyanis rabolni mennek a keresztyén földre, s ha véletlenül eltévednek vagy

foglyul esnek, elémutatják bizonyítványaikat s azt mondják: ezen irományokból ki fog tűnni, mi hozta őket ide, s az az óhajvásuk hogy keresztyén földön maradjanak s csak is ezért csatlakoztak a többi rabolni jött törökhez. Így aztán elkerülik a veszedelmet s kibékülnek az egyházzal mely csak hajok szálát sem görbitette meg; de mihelyt szerit tehetik, visszatérnek ismét Berberiába s megint azok lesznek a kik voltak. Vannak azonban olyanok is, a kik csakugyan becsületes szándékkal kérik s használják ezen irományokat s ott települnek meg a keresztyének között. Ezen most említett renegatok közé tartozott az az én barátom is, a ki minden fogolytársunktól kapott már bizonyítványt, minek folytán a lehető legnagyobb bizalmat helyeztük beléje: mert ha a mórok ezen irományokat megtalálják nála, bizonyos hogy elevenen megégetik.

Ismeretes volt előttem, hogy ő igen jól tud arabúl, még pedig nem csak beszélni, hanem egyszersmind írni is. Azonban elébb, semhogy az egész titkot elárultam volna, arra kértem, olvassa el ezt a papiroost, melyet csak úgy véletlenül találtam szobám egyik szögletében. Kinyitotta s jó darabig nézegette, találgatta, mi közben egyre mormogott fogai között. Megkérdeztem, érti-e? azt felelte: igen jól, s ha kívánom hogy szóról szóra lefordítsa, szerezzek neki tintát, tollat, s akkor annál jobban fog menni. Azonai kezéhez szolgáltatottuk a mit kért s ő lassankint lefordítja, minek végeztével így szóla:

-- Betüröl betüre itt van spanyolul, a mit a papir aráb nyelven tartalmaz ; csak azt akarom még megjegyezni, hogy az aráb Lela Márien annyit tesz : Asszonyunk, szüz Mária.

Mi fogtuk a papirt s ezt olvastuk :

»Még kis leány koromban volt atyámnak egy nő rabszolgája, a ki az én nyelvemen keresztyén imádságokra tanított és sok mindent beszélt Lela Máriéről. A keresztyén asszony meghalt, s én tudom hogy nem az örök tűzbe jutott, hanem Allah-hoz, mert még azután is két izben láttam, s azt a tanácsot adta, menjek keresztyén földre hogy Lela Márient meglássam a ki engem nagyon szeret. Nem tudom hogyan lehessen megtennem ; sok keresztyént láttam már ez ablakból, de rajtad kívül egyiket sem ismerem fel lovagnak. Én igen szép és fiatal vagyok, s nagyon sok pénzt vihetek magammal. Ám te lásd, hogyan menekülhetünk, s légy aztán férjemmé ha akarod, ha pedig nem akarod, azzal sem törődöm, Lela Márien majd megmutatja azt, a kihez nőül mehetek. Ezt én irtam, ám te lásd kinek adod oda olvasni ; mórra ne bíz rá magadat, mert azok mind csalárdok. A dolog nagyon aggaszt, s szeretném is hogy senkinek el ne áruld, mert ha atyám megtudná, azonnal valami kutba vettetne s kövekkel borítatna el. A botra fonalat fogok erősíteni, kösd arra feleled, s ha nincs senkid a ki arábul tudna irni, add tudtomra jelekkel : Lela Márien majd megcselekszi hogy megértsenek. Ő és Allah őrizzenek meg, s velök

együtt ez a kereszt, melyet számtalanszor megcsókolok, a mint a rabnő parancsolta.«

Önök magok mondják meg, uraim, volt-e okunk hogy e levelke szavain csodálkozzunk és örüljünk? S valóban annyira át is adtuk magunkat mind a kettőnek, hogy a renegát azonnal sejtette, ezt a papirt nem véletlenül találtuk, hanem az kétségkívül egyenesen valamelyikünkhöz volt intézve. S így arra kért bennünket, ha csakugyan úgy van a mint ő gondolja, bizzunk meg benne s valljuk be, ő pedig akár életét is szívesen kockára teszi szabadságunkért. S ezen szavaknál egy kis érz feszületet vont elé kebeléből, és nagy sírás között fogadta istenre a kinek képét ama jel viselte melyben ő, gonosz és bűnös volta daczára, igazán és rendületlenül hisz, híven még fog őrizni minden titkot akármit közöljünk is vele. Mert, a mint mondá, neki úgy látszik, sőt bizonyosan tudja, hogy ama levél írójának segedelme által mind ő mind mi mindnyájan meg fogunk szabadulni, s ő is el fogja érni legforróbb óhajtását, hogy visszatérhet lelki anyjának, a szent egyháznak kebelébe, a melytől saját bűne és tudatlansága folytán megromlott tag gyanánt elvált és elszakadt. A renegát mind ezt oly nagy sírás s a megtérés oly világos jelei közt mondta el, hogy mi mindnyájan egy akarattal tudattuk vele az igazságot, s elmondtuk néki az egész esetet, még a legkisebbet sem hallgatva el belőle. Megmutattuk neki az ablakocskát, melyből a bot elé szokott tűnni; ő pedig jól

megjegyezte magának a házat, s megígérte hogy a lehető legpontosabban ki fog tudakolni mindent a ház lakói felől. Abban is mindnyájan megegyeztünk, hogy jó lenne a mór leányka levelére válaszolni, s mivel épen kezünknel van a ki ezt megteheti, a renegát rögtön leírta azon szavakat, melyeket én tollába mondtam, s melyeket azonnal betüröl betüre ismételni fogok, mert ezen velem történt esemény minden lényegesebb pontjára a leghívebben emlékszem s fogok is emlékezni a míg csak életemben tart. A mit tehát a mór nőnek válaszoltam, így hangzott :

»Az igazi Allah óvjon meg, drága urnóm, s az a malaszttal teljes Márien, istennek valóságos anyja, mert ő serkentette szívedet arra hogy keresztyén földre távozzál, minthogy kedvességet nyertél előtte. Kérd hogy adja tudtadra hogyan hajthatod végre a mit parancsol, s a mily jó, ő meg fogja cselekedni. Az én részemről s a velem együtt lévő minden keresztyén részéről ígérem, hogy érted mindenre készek vagyunk s ha kell halálba is megyünk. El ne mulaszd hogy nekem irj s tudósíts arról a mit tenni szándékozol; én viszont mindig felelni fogok: mert a nagy Allah adott mellénk egy keresztyén rabszolgát, a ki a te nyelveden beszélni s irni tud, a mint e levélből magad is nyilván tapasztalhatod. Így tehát, minden aggodalom nélkül mindenről bátran tudósíthatsz bennünket, a mit csak akarsz. A mi pedig azt illeti, hogy keresztyén földre jutván, nőmmé

akarsz lenni : keresztyén hitemre ígérem hogy e kívánságod teljesül ; te pedig tudhatod hogy a keresztyének hívebben beváltják szavokat mint a mórok. Allah és az ő anyja Marien őrizzenek meg, drága asszonyom.«

A levél meg volt írva s be is pecsételve, de harmad napig kellett várnom, míg a baño szokás szerint ismét néptelenné lett ; ekkor aztán rögtön amaz ismeretes dombocskára mentem, látni megjelenik-e a bot. Nem is kellett soká várnom hogy megpillantsam. Mihelyt észre vettem, bár nem tudhatám bizonyosan kinek a keze tartja, felmutattam a levelet, mintegy annak jeléül, bocsássák alá a fonalat ; az le is gombolyodott a bot végére kötve, én meg rá erősítém a levelet. Kis vártatva a mi csillagunk ujra megjelent a csomag fehér béke-zászlajával. Leejtette, én fölemeltem s a kendőcskében mindenféle arany és ezüst pénzt találtam, minek összege többre rugott ötven escudonál, a mi megint ötvenszer boldogabbakká tett bennünket, s bizonyosabbakká arról, hogy csakugyan megszabadulunk. Ugyancsak ez éjjel renegátunk is visszajött azzal a hírrel, hogy ama házban csakugyan az a mór lakik a kit említettek, s hogy Agi Moratonak hívják, rendkívül gazdag, s összes vagyonának egyedüli örököse egyetlen egy leánya, a kiről városszerte azt tartotta a köz vélemény, hogy nincs nála szebb leány az egész berber földön ; sok alkirály is fordult már meg házoknál, a kik nőül kérték, ő azonban egyáltalában nem akart

férjhez mienni; kitudta a renegát azt is, hogy a háznál csakugyan volt egykor egy keresztyén rabnő, a ki már meghalálozott. Mind ez tökéletesen megegyezett a levélben foglalt tudósítással. Ekkor tehát azonnal tanácsot tartottunk a renegáttal, hogy és mikép szöktethetnök el a mór leányt s vele együtt hogyan juthatnánk mi is keresztyén földre. Végre abban egyeztünk meg: várjunk be még egy tudósítást Zoraida részéről, mert így hívták a leányt, a ki most Máriának akarja magát hivatni; ugyanis mind beláttuk, hogy senki más sem, csupán egyedül ő háríthatja el mind ezen akadályokat. A mikor ebben megállapodtunk, a renegát azzal biztatott, ne aggódjunk semmit, ő élete kockáztatásával is megszabadít bennünket. A rabok lakása négy napig egymás után mindig tele volt emberekkel, s ezen oknál fogva négy napig késett a bot megjelenése. Ezen idő múltával azonban, mihelyt a baño szokott csendességében állt, a bot is megjelent, még pedig oly terhes csomaggal, mely a legszerencsésebb szüléssel kecsgettetett. A bot lebecsátkozott hozzám a kendővel együtt, melyben egy második levelet találtam száz arany escudoval egyben, minden más fajta pénz nélkül. A renegát is épen ott volt nálunk, megkértük olvassa el a levelet oda bent a hajlékban; az úgy mondá hogy a levél tartalma így hangzik:

»Én nem tudom, uram, hogyan intézzük el hogy Spanyolországba jussunk; s Lela Márien sem mondta meg, bárha kérdeztem. A mit tehetek, mind-

össze is annyi, hogy ezen ablakon át igen sok pénzt fogok lebecsáthatni. Váltsd ki magadat ezzel te és társaid, menjen aztán valaki a keresztyének földére, vegyen ott egy hajót és jöjjön vissza a többiekért. Engemet ott fog találni atyám kertjében, mely a Babacon kapu mellett fekszik a tengerparton, a hol atyámmal és cselédségünkkel együtt ez egész nyarat töltendjük. Onnan, éjnek idején minden aggodalom nélkül megszöktethetsz s magaddal vihetsz a hajóra. De ne feledd, hogy férjemmé kell lenned: mert ha nem, arra kérem Márient hogy büntessen meg. Ha nem bizol senkiben hogy a hajóért menjen: váltsd ki magadat te és menj magad; én tudom hogy te bárki másnál bizonyosabban visszatérsz, mert lovag vagy és keresztyén. Tudd ki hogy a kert hol fekszik; ha pedig megint erre sétálsz, arról fogom megtudni hogy a baño üres, s akkor igen sok pénzt adok. Allah őrizzen, drága uram.«

A második levél így hangzott, ezt tartalmazta. A mint a rabtársak e szavakat meghallották, mind-egyik ajánlkozott hogy a kiváltott ő legyen, s mind-egyik megígérte hogy az utat oda meg vissza a legnagyobb pontossággal hajlandó megtenni; én magam is ajánlkoztam. A renegát azonban ennek határozot-
tan ellene szegült, s azt mondá, soha sem fog bele-
egyezni abba, hogy egy legyen szabaddá míg a töb-
biek mind fogva vannak: mert a tapasztalás számos
izben megmutatta, mily rosszul válták be a megsza-
badultak a fogságban adott szavokat. Nem egy eset

volt már arra, hogy előkelő rabszolgák azon eszköz-
hez folyamodtak, hogy kiváltották egyik társukat s
Valenciába vagy Mallorcába küldék nagy összeg
pénzzel hogy vegyen hajót s aztán térjen vissza azo-
kért a kik kiváltották; ők azonban örökre oda ma-
radtak, mert a visszanyert szabadság s ennek újabb
elvesztésétől való félelem teljesen letörölték emléke-
zetök táblájáról a világ minden kötelezettségét.
Nagyobb igazság okáért röviden mindjárt egy esetet
is elmondott, mely majdnem épen a tájt történt
néhány keresztyén lovaggal, s a minél különösebb még
soha sem esett ez országban, a hol pedig minden
lépten-nyomon csodálatos és bámulatra méltó dolgok
történnek. Végre oda nyilatkozott, az egyetlen mód a
mit tenni lehet és kell, az, hogy a keresztyének kivál-
tására szánt pénzt adják át ő neki, s ő itt Algirban
vesz egy hajót azzal a neszszel, hogy kereskedést
akar kezdeni Tetuannal és az ottani partvidékkel. S
ha a hajó egyszer már az övé, könnyű lesz őket a
bañoból kiszabadítani s hajóra szállítani. Kivált ha
a mór nő, a mint igérte, csakugyan ad annyi pénzt,
hogy valamennyiöket megváltsák: mert ha már egy-
szer szabadokká lettek, valóságos gyermekjáték lesz
akár fényes délben is hajóra kelniök. A mi azonban
a dolgot még is megnehezíti, az, hogy a mórok nem
engedik meg, hogy a renegátok kisebb fajta hajókat
vegyenek, hanem legfőlebb csak nagyobb szerű gályát
a rablásra, mert attól tartanak, hogy a ki dereglyét
vesz, kivált ha spanyol, csak is azért teszi hogy

keresztyén földre menekülhessen. Ő azonban majd úgy segít ezen a bajon, hogy egy tangeri mórral áll társaságba, s ezzel osztja meg mind a hajót, mind az árucikkeken forduló nyereséget. Ezen szín alatt ő lesz ura a bárkának, a többit aztán bízzák ő reá. S még abban az esetben is, ha én és társaim czélszerűbbnek látjuk vala Mallorcába küldeni valakit hajóért, mint a hogy a mór hölgy említette: még akkor sem mertünk volna ellene mondani, félők, ha nem úgy teszünk a mint ő tanácslá, felád bennünket, s életünkkel játszunk, ha elárulja Zoraida szándékát is, a kinek életéért mi valamennyien oda adtuk volna a miénket. Elhatároztuk tehát hogy isten és a renegát kezére bizzuk magunkat. Egyszersmind Zoraidának is feleltünk, s azt üzentük neki, mindent úgy hajtunk végre a mint ő tanácsolja, mert oly jó tervet közlött velünk, mintha magától Lela Marientől vette volna, s egyedül rajta áll vajon a dolog még tovább huzódjék-e vagy pedig mentül előbb létesüljön. Ujra is megígértem neki hogy nőül veszem, s így aztán, midőn más nap a baño esetleg megint üres volt, a bottal és a kendővel több izromban két ezer darab arany escudot juttatott kezeinkhez, s egy levelkét, melyben arról tudósított hogy a legközelebbi jumán, t. i. pénteken, a kertbe távozik atyjával, előbb azonban még több pénzzel is fog szolgálni. S ha még ez sem lenne elég, csak adjuk neki tudtára, s ad ő annyit a mennyi csak kell, mert van az ő atyjának olyan sok, hogy a fogyatkozást meg sem érzi, annál

kevésbbé, mert a leány kezében van a kulcs mindenhez.

Azonnal átadtunk a renegátnak ötszáz escudot a hajó ára fejében; nyolcz százzal pedig én váltottam ki magamat, a pénzt egy valenciai kereskedőnek adva át, a ki ekkor épen Algirban időzött, s a ki a királytól kiváltott. Becsületszavát adta hogy a Valenciából érkező első hajó jöttével lefizeti váltáságom díját, mert ha a pénzt rögtön átadta volna, ezzel a király gyanuját vonhatá vala magára, hogy a váltáságdíj már régen Algirban van, csak hogy a kereskedő maga használta és a pénzről nyerekedése végett hallgatott. Gazdám különben is oly ármányos ember volt, hogy semmi szin alatt sem mertem volna a pénzt neki azonnal átadatni. A pénteket megelőző csütörtökön, mikor a szép Zoraidának más nap a kertbe kelle távoznia atyjával, ujfent ezer darab aranyat juttatott kezeinkhez, tudósított bennünket távozásáról, s kért ha magamat már kiváltottam, azonnal tudakozzam ki atyja kertjét, s minden áron keressek utat és módot, hogy oda juthassak és egymással találkozassunk. Röviden csak annyit feleltem neki, hogy kivánsága szerint fogok cselekedni, neki pedig arra legyen gondja, hogy ajánljon bennünket Lela Márien kegyelmébe mind azon imádságokkal, melyeket a rabnótól tanult. A mikor ez megtörtént, arra nézve tettünk lépéseket, hogy három bajtársunk is kiváltassék, hogy a bañoból annál könnyebben szabaduljunk. Nehogy látván hogy én kiszá-

badultam, ők pedig nem, bár pénzem volt, ez nekik zokon ne essék s az ördög rá ne vegye őket hogy Zoraidának valamiben ártalmára legyenek. Mert bárha tudtam hogy kikkel van dolgom, a mi mentté tett minden ilyes aggodalomtól : mind a mellett még sem akartam az ügyet vakmerően kockáztatni, s ekkép őket is azon módon kiváltatám mint magamat, átadva a kereskedőnek az egész összeget, hogy ő a kezességet annál nyugodtabban s biztosabban elvállalhassa érettünk. Tervünket és titkunkat azonban semmiyel sem árultuk el előtte, minthogy az igen veszedelmes lehetett volna.

XLI. FEJEZET.

A rabszolga történetének folytatása.

Nem mult még két hete sem, s a mi rene-gátunk már egy igen jó hajót vásárolt meg, a melybe harminczon fölül is férhettek. S hogy a dolgot biz-tosabbá tegye s az egésznek tetszetősb színt adjon, egy utat akart tenni, s utóbb meg is tette, Sargelbe, a mi Oran felé husz mértföldnyire fekszik Algirtól s igen nagy kereskedést üz aszalt fűgével. Kétszer, háromszor is megtette ezt az utat a tagarino társa-ságában, a kit már említettem. Az aragoni mórokat ugyanis Berberiában tagarinoknak nevezik, a granadaiakat pedig mudéjaroknak; a Fez ki-

ráltságban pedig a mudéjarokat elchekek, s az ottani király háboru alkalmával leginkább ezen népet használja. Azt is meg kell még jegyezni, hogy a renegát, valahányszor azon hajózott el, rendszeren mindig horgonyt vetett egy kis öblöcskében, mely alig volt távolabb két nyillövésnyinél azon kerttől a hol Zoraide várakozott. Ott azután az evezőkkel együtt rendszeren kiszállott, egyszer hogy imádságát végezze, másszor hogy tréfából kisértse meg azt, a mit utóbb komolyan is végre akart hajtani. Így bement Zoraide kertjébe is, gyümölcsöt kért, s az apa adott is neki, a nélkül hogy ismerte volna. S bárha — mint utóbb közlé velem — nagyon szeretett volna magával Zoraidával néhány szót váltani, s megmondani neki hogy ő az, a ki a lánykát az én parancsolatomra keresztyén földre fogja szállítani, s csak maradjon teljesen nyugodt: a találkozás sohasem sikerült, mert a mór nőket sem mórok, sem törökök sohasem láthatják, ha csak atyjok vagy férjök kívánatára nem; ellenben a keresztyén rabszolgákkal sokszor kelletnél többet és gyakrabban is társalognak. S a mi engem illet, én csakugyan nem szerettem volna ha Zoraidával beszélhet vala, mert meglehet hogy nagyon nyugtalanná lesz, ha azt látja hogy az ő ügye renegát-kézre van bízva. Azonban isten másképp rendelte, s így a mi renegátunk jó szándéka nem teljesülhetett. Ez pedig a mikor látta hogy az oda meg visszahajózás Sargel között milyen akadálytalanul sikerül, s hogy ott és akkor vethet horgonyt a

hol és a mikor akarja, hogy a tagarino mindenben alárendeli akaratát az övének, s hogy még csak néhány keresztyénre kellene szert tenni a kiket az evezőhöz alkalmazni lehessen, azt mondá hogy a váltásdíjat lefizettek kivül én válaszszaak tetszésem szerint, s beszéljek össze velök és adjam tudtokra hogy a jövő pénteken fog történni indulásunk. Erre aztán én tizenkét spanyollal beszéltem, a kik mind derekas evezők voltak, s olyanok, kiknek a városból való távozása szemet nem igen szúrhatott. Ezt pedig ez időtájt nagy szerencsének kellett tartanom hogy ennyi embert találhattam: mert épen akkor husz nagy hajó szállt tengerre rabolni, s magokkal vitték az egész evező legénységet. Bizonyos hogy ezek sem lettek volna kaphatók, ha gazdájok e nyarat otthon nem tölti, egy gályája elkészülését várva, mely még a hajógyárban állt. Ezeknek csak annyit mondtam, hogy a jövő péntek este lopózzanak ki egyenkint a városból, menjenek Agi Morato kertjének irányában s várjanak be engem ott a mig megérkezem. Ezt az utasítást fejenkint külön adtam át mindeniknek, s még azt is hozzá tettem: ha ott egyéb keresztyéneket is találának, csak annyit mondjanak nekik, én parancsoltam hogy rám ott váraokozzanak.

A mint ez az intézkedés megtörtént, egy másik volt még hátra, előttem a legkedvesebb, tudniillik Zoraidát tudósítani az ügyek állásáról, hogy legyen készen és ébren, s meg ne ijedjen, ha majd hirtelen megrohanjuk, sokkal hamarább semmint a

keresztyén hajó — a mint ő majd képzelni fogja — még visszatérhetett volna. Én tehát arra határoztam el magamat, hogy bemegyek kertjökbe s próbát teszsek, lehetne-e vele találkoznom. Elutazásom előtt egy nappal csakugyan oda is mentem, azzal a neszszel, hogy holmi füveket akarok szedegetni. A legelső ember, a kivel találkoztam, a leány atyja volt. A mór kérdést intézett hozzám, azon a nyelven, mely a mórok és rabszolgák között az egész Berber-ségben, sőt még Konstantinápolyban is divatos, a mely sem mór, sem spanyol, sem egyáltalában semmiféle nemzetnek se nyelve, hanem minden nyelvek zagyvaléka, a melyen azonban egymást valamennyien megértjük. Mondom tehát, hogy ő ezen a nyelven azt kérdezte tőlem, ki vagyok s mit keresek az ő kertjében. Azt feleltem, hogy az arnauta Mami rabszolgája vagyok (ezt pedig azért, mert bizonyosan tudtam, hogy neki ez nagy barátja) s hogy mindenféle füveket szedek salátának.

Azt kérdezte továbbá, van-e kilátásom váltásdíjra vagy nincs, s mennyit kérne uram érettem? A míg közöttünk ez a kérdezgetés s felelés járta, a házból a szép Zoraida jött le a kertbe, a ki engem már jó ideje észrevett, s minthogy a mór nők, a mint már említettem, épenséggel nem tartózkodnak attól, hogy magokat a keresztyének előtt mutassák, s előlük el sem rejtőznek, úgy most a leányka is egészen fesztelenül oda sietett, a hol atyjával épen beszélgettünk; sőt a mint atyja messziről észrevette közé-

ledtét, még ő hívta s ő parancsolta hogy oda jöjön. Sok volna azt most elmondani, mily szép, mily kellemes tünemény volt az én kedves Zoraidám, a mint csillogó, gazdag öltözetében legelőször megpillantottam; csak annyit akarok megjegyezni, hogy elbűvölő szép nyakán, füleiben és haján több igaz gyöngy csillogott mint a hány a hajaszála. Bokáján, mely mór szokás szerint födetlen volt, két carcaját viselt (a mint a láb-pereczet mór nyelven hívni szokták), még pedig színaranyból, annyi gyémánttal kirakva, hogy, a mint utóbb mondá, atyja tizezer doblára becsülte, a miket pedig keze csuklyóján viselt, megérték a másik tizezeret. Gyöngye igen sok volt s igen szépek, mert a mór nők legfőbb ékessége és pompája épen abból áll, hogy kisebb-nagyobb igaz gyöngy-sorokkal diszítsék fel magokat; és csakugyan az igaz gyöngy viselése jobban is dívik a móroknál mint akármely más egyéb nemzetnél; Zoraida atyja pedig arról volt híres, hogy egész Algirban senkinek sincs több és szebb igaz gyöngye mint ő neki; azonkívül állt még legalább kétszázezer spanyol escudoig, a mi mind azon leánykáé volt, a kié most én. Hogy ezen díszében szép lehetett-e akkor vagy sem, a sok szenvedés után fenmaradt romokból is látható lesz még, milyennek kellett lennie szerencsés korában. Hiszen köztudomású dolog, hogy némely nőnek szépsége időn- és szakonkint változik, s bizonyos körülmények szerint fogy avagy nevelkedik, s az is természetes, hogy a lélek szenvedélyei majd gyarapítják,

majd fogyasztják, néha pedig egészen össze is rombolják. Ő tehát, a mint említettem, a legékesebben feldiszítve közelített, s oly szépség volt az én szememben, melynél nagyobbat eddigelé sohase láttam. S ha elgondolám, mennyi hála kötelezett jósága által: úgy látszott mennyei lény áll előttem, a ki örömemre s vigasztalásomra szállt alá hozzám az egekből.

A mint oda ért hozzánk, atyja az ő nyelvökön azt mondá neki, hogy én barátjának, az arnauta Maminak rabszolgája vagyok s hogy salátát akarok szedni. Ő megfogta kezemet s ama már említett zagyva nyelven kérdé tőlem, vajon lovag vagyok-e, s mi az oka, hogy magamat ki nem váltom. Azt feleltem, már ki is váltottam magamat, s hogy gazdám mennyire becsült, abból az árból is látszik, a mit értem követelt, mivel nem kevesebb mint ezeröttszáz zoltanit kellett váltságom fejében lefizetnem. Mire a lányka így felelt:

— Ha az én atyám rabszolgája volnál, én bizony azt tanácsolnám neki, két annyiért se bocsásson szabadon, mert ti keresztyének, minden szavatokban hazudtok, s szegénynek mondjátok magatokat csak hogy rászedjétek a mórokat.

— Az meglehet, kisasszony, válaszoltam, de igaz lelkemre mondhatom, én becsületesen viseltem magamat gazdám iránt, s viselem és fogom is magam viselni mindenki iránt a világon.

— S mikor távozol? kérdé Zoraida.

— Alkalmasint holnap, viszonzám, mert van itt egy francia hajó, a mely holnap akar tengerre szállni, s én azzal szándékozom elmenni.

— Nem lenne-e jobb valami spanyol hajót bevárni s azzal menni? kérdé Zoraida, mert a francziákkal úgy tudom nem álltok jó lábon.

— Nem lehet, feleltem én, mert még ha igaz is, a mint hire van, hogy egy spanyol hajó is közelít, én még sem fognám bevárni és sokkal jobb lesz ha már holnap utazom. Annyira óhajtom már látni hazámat és kedveseimet, hogy alkalomra, lenne bár a legkedvezőbb, nincs már türelmem várakozni.

— Bizonyosan nőd van ugy-e hazádban, mondá Zoraida, s azt akarod látni minden áron?

— Nincs, viszonzám én, de szavamat igen is adtam, hogy mihelyt haza érek, azonnal megházasodom.

— S szép az a hölgy a kinek azt megfogadtad? kérdé Zoraida.

— Oly szép, válaszoltam én, hogy az ő méltó magasztalására s az igazat megvallva csak azt kell mondanom, hogy egészen te hozzád hasonlít.

Atyja ennek jó izüt nevetett s így szóla:

— Teringettét, keresztyén, akkor ugyan csak szép lehet ha az én leányomhoz hasonlít, mert ennek szépségre nincs párja az egész országban. Ha nem hiszed, nézz csak a szemébe s majd meglátod hogy igazat mondtam.

— Ezen beszélgetés legnagyobb részinél Zora-

ida atyja szolgált közöttünk tolmácsul, mint a ki folyékonyabban beszélt; igaz hogy Zoraida is értette azt az ott divatozó előbb említett korcsnyelvet, mindazáltal gondolatait jobbára csak jelekkel fejezte ki s nem szavakkal.

A mint így beszélgetünk, egyszer csak szaladvást rohan egy mór felénk, s nagy lelkendezve azt kiáltozza, hogy a kérésen vagy a kertfalon át négy török ugrott a kertbe s szedik javába az éretlen gyümölcsöt. Az öreg megijedt, Zoraida még jobban, a mint hogy a móroknál általános s majdnem természetes is a törököktől való félelem, főleg pedig a katonáktól, a kik oly szemtelenek s oly hatalmaskodók a nekik alávetett mórokkal szemben, hogy rosszabbul bánnak velök mint a tulajdon rabszolgáikkal.

Zoraida atyja tehát, hogy folytassam, e szavakkal fordult most leányához :

— Vonulj vissza a házba, gyermekem, s zárkozzál be mindaddig a míg ezekkel az ebekkel nem beszélek ; te pedig, keresztyén, láss a fűszedéshez, aztán menj el békével, s Allah vezessen hazádba szerencsésen.

Meghajtottam magamat, ő pedig a törökök felé sietett s magunkra hagyott bennünket Zoraidával, a ki már szinleg el is indult arra felé a hová atyja parancsolta. Azonban alig fődék el atyját az erdő fái előlünk, a lányka csakhamar visszasietett hozzám, s könybe lábbadt szemekkel így szólta meg :

— T a m e j i, keresztyén, t a m e j i? a mi azt jelenti: távozol, keresztyén, távozol?

— Távozom, kisasszony, viszonzám én, de semmi szín alatt sem nélkülöd. Várj rám a jövő jómán, s meg ne ijedj ha bennünket meglátsz; légy meggyőződve róla, bizonyosan keresztyén földre viszünk.

Mind ezt úgy mondtam el, hogy minden szavamat megértette, s egyik karját nyakam köré fonva roskatag léptekkel indult a ház felé. A dolog azonban most igen rossz véget érhetett volna, ha az ég másként nem rendel. A mint ugyanis mi az előbb említett helyzetben haladtunk a ház felé, a lányka egyik karja még mindig vállamon, atyja, ki a törökkel csakhamar végezvén már visszatérőben volt, megpillantá hogyan megyünk egymás mellett, viszont mi is észrevettük hogy meglátott. Azonban Zoraida oly eszes és furfangos volt, hogy nem eresztette el nyakamat, sőt még jobban hozzám simult, fejét egészen keblemre bocsátá s térdeit valami kevéssé meghajtva szakasztott olyan volt mintha elájult volna; én pedig azzal mentettem magamat, hogy akaratom ellenére valék kénytelen karjaim közt tartani.

Atyja futvást sietett hozzánk, s látva leánya állapotát, azt kérdezé hirtelen mi baja? Mint-hogy azonban a leány nem felelt, az atyja maga mondá:

— Bizonyára az az ijedtség okozta ájulását, hogy ezek a kutyák ide beszemtelenkedtek; s azzal kivonván őt az én karjaim közül, maga ölelte át, a lányka pedig mélyen felsóhajtott s könnyes szemekkel így szóla:

— A m e j i, keresztyén, a m e j i; eredj, keresztyén, eredj.

— Nem kell a keresztyént elüznöd, viszonzá erre atyja, ő nem tett neked semmi rosszat, a törökök pedig már szintén eltávoztak. Ne félj semmitől, semmi bajod sem lesz, s a mint mondtam, az én kértemre a törökök is kimentek arra, a merről bejöttek.

— Csakugyan azoktól ijedt meg, uram, mondtam én atyjának; minthogy azonban azt akarja hogy távozzam, nem leszek tovább is terhére. Élj boldogúl, s ha megengeded, szükség esetén máskor is belátogatok füvekért kertedbe, mert a mint gazdám mondja, jobb salátának valót az itteninél sehol sem lehet találni.

— Jöhetsz, a hányszor csak akarsz, viszonzá Agi Morato, leányom sem azért monda ezt, mintha akár te, akár más valamely keresztyén megsértette volna, hanem a törököknek akarta mondani hogy távozzanak s azok helyett téged sürgetett, vagy mivel, hogy ideje is volna már hogy dolgozod után láss. Ezzel aztán nyomban bucsút vettem mindkettejüktől; a lányka, a mint látszék, nehéz szívvvel indult el atyjával, én pedig a saláta-szedés örve alatt, kényem-kedvem szerint bejártam az egész kertet, jól megnéztem minden be- és kijárást, a ház erősségét, s mindent a mi szándékunk végrehajtását megkönnyebbítheté. A mikor ez megtörtént, eltávoztam s hiven elbeszéltem mindent a renegátnak és társaimnak. Alig tudtam bevárni az órát, midőn zavartalanul átengedhetém

már magamat azon gyönyörnek, melyben a sors a szép és kedves Zoraida által részesíte. Végre azonban mult az idő, s a mindnyájunk által oly epedve várt nap és óra elérkezett. Mind a legpontosabban teljesítettük azon rendelkezéseket, a melyekben józan megfontolás és sok meghányás-vetés után megállapodtunk; s el is jutottunk a kivánt eredményhez, mert a rá következő pénteken, melyet megelőzőleg Zoraidával a kertben találkoztam, a renegát az est beálltával épen ott vetette meg a horgonyt majdnem tőszomszédságában a szép Zoraida lakhelyének.

Azok a keresztyének, a kik az evezésre vállalkoztak, már némileg mind be voltak avatva a dologba s elrejtve szerteszét a környéken. Mind nyugtalanúl és izgatottan váraakoztak reám, s égtek a vágytól hogy a szemben álló hajóra törhessenek. Ők ugyanis nem tudták hogy a renegát a mi emberünk, hanem azt hitték hogy szabadságukat karhatalommal kell visszaszerezniök, a hajóban lévő mórok életének árán. Mihelyt én társaimmal együtt megjelentem, a többi elrejtözöttek észrevettek bennünket s azonnal hozzánk csatlakoztak. Már ekkor az idő későre járt, a város már zárva volt s az egész környéken egyetlen élő lélek sem látható. A mint ekkép mindnyájan együtt voltunk, az a kérdés merült fel közöttünk: mi lesz tanácsosabb, vajon Zoraidáért menjünk-e, vagy inkább a hajóban lévő, evező tagarini mórokat fegyverezzük le előbb? A míg e fölött tanácskoztunk, a renegát oda lépett hozzánk

s kérdé mit késlelkedünk, itt a legalkalmasabb pillanat, az ő mórjai nem gyanítanak semmit, sőt a legnagyobb rész javában alszik. Elmondtuk neki miről tanakodunk, ő pedig azt felelte, az első az hogy a hajót kerítsük hatalmunkba, a mi nagyon könnyen s minden veszedelem nélkül megtörténhetik, Zoraidáért akkor menjünk azután rögtön. Tetszett a tanács mindnyájunknak, s a renegát vezetése alatt haladéktalanul a hajóra siettünk, melybe ő maga ugrott be először s kardot rántva mór nyelven így kiáltott:

— Senki meg se moccanjon, ha nem akar halál fia lenni! Már ekkor majdnem valamennyi keresztyén a hajón volt. A nem valami nagyon bátor mórok egészen oda lettek parancsnokuk e szavára, s a nélkül hogy bármelyik is fegyvert ragadt volna, a mi különben is legfőlebb egy-kettőnél ha volt, minden ellenvetés nélkül meghagyták magokat kötözni a keresztyének által, a kik ezt nagy gyorsan hajtották végre, azzal fenyegetve a mórokat, ha akármely uton és módon zajt ütnének, abban a pillanatban mind valamennyinek nyakát szegik. Mikor ez megtörtént, a mieink fele a hajón maradt őrizet gyanánt, mi többiek pedig, élünkön megint a renegáttal, Agi Morato kertje felé siettünk. A jó szerencse úgy akarta, hogy az ajtóhoz érkeztén, ez oly könnyen nyílt mintha zárva sem lett volna, s így oly csendesen s olyan zajtalanul lopózhattunk egész a ház elé, hogy egy lélek sem vett észre bennünket. A bájos Zoraida egy ablaknál várakozott, s mihelyt az

érkezők neszét meghallotta, susogva kérdezé, mi vagyunk-e a nizaranik, vagyis más szóval a keresztények? Én feleltem neki hogy mi vagyunk, s hogy jöjjön le. Mihelyt felismert, pillanatig se késett, hanem abban a nyomban minden válasz nélkül rögtön lejött, kinyitotta az ajtót, s ott álla előttünk oly szépen, oly gazdagon öltözve, hogy lehetetlen elég hiven lefestenem. A mint megláttam, megragadtam egyik kezét s elkezdém csókolni, úgy szintén a renegát és másik két társam is ; a többiek pedig, a kik a dologról még mit sem tudtak, önkéntelenül utánoztak bennünket, mert ugy látszott hálánkat fejezzük ki iránta s neki köszönhetjük szabadságunkat.

A renegát azt kérdezte tőle, atyja is itt van-e a kertben? A leány igennel felelt, s azt mondá: alszik.

— Akkor tehát fel kell ébreszteniünk, viszonzá a renegát, s őt is elviszszük magunkkal, s el mindent a mi értékes e kertben található.

— Nem, felelt a leány, atyámra semmi áron sem szabad senkinek kezét vetnie, e házban pedig nincs semmi azon kívül a mit én magammal hozok, s a mi elegendő arra, hogy ti mindnyájan gazdagok és szerencsések legyetek. Várjatok csak kissé s azonnal meglátjátok.

S ezt mondva ismét bement azzal az igérettel hogy mindjárt visszajön ; mi csak várjunk nyugodtan, zajtalanul.

Megkérdeztem a renegátot miről beszéltek egymással? Ez elmondta, s én viszont azt felelém, itt semmi egyébnek sem szabad történni mint a mit Zoraida kíván. Ez pedig már is kifelé jött, egy ládácskát czipelve, a melyben annyi volt az arany escudo, hogy a lányka alig birta. A bal sors azonban úgy akarta hogy atyja e közben felébredjen s észre vegye a kertben támadt neszezést. Az ablakhoz lépett s azonnal meglátta hogy a kik alatt állnak, azok mind keresztyének. Erre aztán a legnagyobb dühvel és elkeseredettséggel hangosan elkiáltá magát arábúl :

— Keresztyének, keresztyének, zsványok, zsványok! Ez a nagy kiáltozás a legnagyobb és legrettenesebb zavarba hozott bennünket. A renegát csakhamar átlátta mily komoly veszedelembe jutottunk, s mennyire szükséges hogy belőle kimeneküljünk mielőtt még észrevennének; a miért is a legnagyobb gyorsasággal felrohant Agi Moratohoz, néhány társunkkal együtt, míg én Zoraidától nem mertem megválni, a ki felájultan rogyott karjaim közé. A kik a házba törtek, dolgukat oly gyorsan végezték hogy Agi Moratot egy pillanat alatt lehozták, összekötött kezekkel s bétömött szájjal, úgy hogy egyetlen hangot sem adhatott; azonfölül azzal is fenyegették hogy halál fia mihelyt szólni merészel. A mint leánya meglátta, elfödte szemeit, atyja pedig szemlátomást megrémült, mert meg sem álmodta hogy Zoraida mennyire önként szolgáltatta magát kezünkbe.

Most azonban kiváltkép n lábunkra lévén szükség, a mily gyorsan csak lehetett, a hajóra siettünk. Alig tölt el még két óra az éj beállta óta, s mi már mindnyájan a hajón voltunk, a hol Zoraida atyjának kezét feloldották s száját is megszabadíták a kendőtől, de a renegát újra szívére kötötte hogy hallgasson, mert máskülönbén életét veszi. A mint leányára tekintett, a legfájdalmasabban kezdett sóhajtozni, különösen a mint azt tapasztalta, mily szorosan tartom én átölelve, ő pedig szótlanul, minden tiltakozás és vonakodás nélkül türi hogy öleljem; mindamellett némán hallgatott, nehogy a renegát számos fenyegetése megvalósuljon. Mikor Zoraida már a hajón volt, s látta hogy evezni készülünk, atyja s a többi mórok pedig megkötözve szintén ott velünk: azzal a kéréssel fordult a renegáthoz, mondja meg nekem, hogy legyek oly kegyelmes, s oldassam fel a mórokat s adjam vissza atyja szabadságát, mert ő inkább a tengerbe ugrik sem hogy tulajdon szemei előtt s épen ő miatta rabul lássa azt az atyát a ki őt oly nagyon szerette. A renegát közölte ezt vélem, mibe én szívesen bele is egyezém; ő azonban teljesíthetetlennek állította, mert ha ezeket itt hagyjuk, csakhamar talpra keltik az egész környéket, fellármázzák a várost, utánunk jönnek aztán egy-két könnyü gályával, elvágják előlünk mind a vizet mind a száraz földet, úgy hogy lehetetlen lesz megmenekülnünk; legfőlebb csak annyit tehetünk meg, hogy mihelyt keresztyén földre léptünk, azonnal szabadon bocsátjuk valameny-

nyit. Ezt mindnyájan elfogadtuk, sőt maga Zoraida is belenyugodott, a kinek meg lett világosan magyarázva miért nem teljesítjük kívánságát azonnal. Erre aztán visszanyert nyugalommal s örömteljes serénységgel bátor hajósaink mind megragadták az evezőt, s magunkat szívünk teljességéből istennek ajánlva elindultunk Mallorca szigete irányába, mely a legközelebb fekvő keresztyén tartomány. Minthogy azonban a szél éjszak felől fújt s a tenger valamennyire háborgott: nem lehetett az utat Mallorca felé folytatni, hanem kénytelenek voltunk part mentében Orannak tartani, a mi nem kevés aggodalmat okozott, mert attól féltünk hogy Sargelből észre vesznek, a mi ezen a parti tájon legfőlebb hatvan mérföldre fekszik Algirtól. Attól is tartottunk, hogy ezen a darabon valamely gályával találkozunk, melyek rendszeren árúczikkeket hoznak Tetuanból, bárha erre nézve mindnyájunknak az volt a véleménye, ha nem kalóz, hanem kereskedő hajó lesz a melylyel összeakadunk, nem csak hogy vesztesek nem leszünk, sőt hajót is foglalhatunk el, melyen aztán még nagyobb bátorsággal folytathatjuk utunkat. Utazás közben Zoraida az én tenyerembe hajtá fejét, hogy atyja tekintetét elkerülje, s jól hallottam: sokszor susogja Lela Márien nevét, hogy jöjjön segítségre.

Hajnal hasadtáig mint egy harmincz mérföldnyi utat tehattünk, s földet csak három puska-lövésnyi távolban láttunk, rajt azonban senkit a kintől tarthattunk volna. Mindazáltal teljes erővel eve-

zéshez fogtunk s kiértünk a sik tengerre mely az-
 alatt kissé lecsendesült, s mikor itt valami két mér-
 földet hagytunk már magunk mögött, az lett a pa-
 rancsolat, hogy az evezés négy szakaszban történjék,
 a mig valamit falatozunk; a hajó ugyanis gazdagon
 meg volt rakva eleséggel. Hanem az evezők azt fe-
 lelték, nem lehet itt még szó se a nyugalomról, s
 csak azoknak adjanak enni a kik nem eveznek, mert
 az evezőt semmi szín alatt sem adják ki kezökből.
 Így is történt, nem sokára azonban rézsutos szelünk
 támadt, mely arra kényszerített hogy a vitorlákat
 megereszszük s az evezőt bevonjuk és tartsunk egye-
 nesen Orannak, minthogy más irányban lehetetlen a
 haladás. Mind ez a legnagyobb sietséggel lön végre-
 hajtva, s így aztán a vitorlák segélyével óránkint
 nyolcz mérföldet tettünk, s nem is busultunk semmi
 máson, csak hogy valami kalóz hajóval ne találkozzunk.
 Adtunk enni a tagarini móroknak is, s a rene-
 gát azzal vigasztalta őket, ne tekintsék magokat
 rabszolgáknak, mert mihelyt lehetséges, azonnal
 visszakapják szabadságukat. Ugyanezt mondá Zora-
 ida atyjának is, ki azonban így felelt:

— Akármilyen egyebet is tudnék várni és hinni
 jóakaratóktól és engedelkenységektől, oh keresz-
 tyének, de ne tartsatok oly együgyűnek, a ki még
 csak képzelni is merném, hogy szabadságomat vissza-
 adjátok. Mert bizonyára nem tettétek volna ki ma-
 gatokat azon veszedelemnek mikor szabadságomtól
 megfosztottatok, ha az volna szándékom hogy ily

nagylelkűen elbocsássatok, főleg midőn tudjátok, ki vagyok én s mily drága árt követelhetek értem. Hanem, mondjátok ki szóval, s én már itt megigérem, hogy megadok mindent a mit csak kívántok értem s szerencsétlen leányoméért, vagy ha kettőnkért nem, ugy hát érte egymagáért, hiszen ő az én lelkem legdrágábbja, szemem fénye.

E szavak után oly keserves sirásra fakadt hogy minket is mindnyájunkat részvétre gerjesztett, s Zoraida sem tudta megállni hogy rá ne tekintsen. S a mint meglátta hogy sir, annyira elérzékenyült, hogy felszökött lábaimtól, oda szaladt atyjához, átölelte, arcát arcához szoritá, s mind a ketten oly szivreható zokogásra fakadtak, hogy a hajón levők közül többen szinte nem tudtuk megállni hogy velők együtt ne sirjunk. A mint azonban atyja észrevette hogy ünneplő ruhájába öltözött és annyi ékszerrel rakott fel magára, így szóla hozzá az ő nyelvökön :

— Mit jelentsen ez, leányom? Hiszen tegnap este, még mielőtt ez a rettenetes szerencsétlenség ért volna bennünket a melybe jutottunk, tégedet szokott házi ruhádban láttalak: s ime most, a nélkül hogy időd lett volna az átöltözésre, avagy bármi örvendetes hirt vettél volna mely érdemes vala arra hogy ünnepélyes diszt öltö magadra: te legdrágább ruháidba öltözél, melyekkel akkor tudtalak és akartalak megajándékozni, a mikor szerencsénk még sokkal kedvezőbb vala. Felelj, leányom, mert ezen még job-

ban bámulok és csodálkozom mint magán a szerencsétlenségen a mely sujtott.

A mit a mór leányának mondott, azt a renegát nekünk mind megmagyarázta. Zoraida mit sem válaszolt. Mikor azonban a hajó egyik szögletében megpillantotta azt a ládikát melyben kincseit szokta tartani s melyről jól tudta hogy ezt Algirban hagyta s nem hozta el magával nyaralójába, még jobban megzavarodott, s azt kérde a leánytól hogyan jutott ez a mi kezeink közé s mi van benne? A renegát be sem várva Zoraida válaszát, így felelt:

— Ne is fáraszd magad, uram, hogy leányodtól Zoraidától annyi mindent kérdezz; én egyetleneg szavammal kellőleg felvilágosítlak mindenekről. Tudd meg tehát hogy leányod keresztyén, s ő volt az a ki lánczainkat széttörte, s ő a ki megszabadított bennünket rabságunkból. Ő szabad akaratából jön velünk, s a mint hiszem oly örömmel mint a ki a sötétségből világosságba, halálból életre, gyötrelomból üdvösségre jut.

— Igaz az, a mit ez az ember mond, leányom? kérde a mór.

— Igaz! viszonzá Zoraida.

— Hogyan?! kiálta fel az öreg, tehát te csakugyan keresztyénné lettél, s te adtad atyádat ellenségei kezébe?

— A mi keresztyén voltomat illeti, az igaz, viszonzá erre Zoraida, de a mi azt illeti, hogy én juttattalak volna e sorsra, az nem igaz, mert akara-

tom egyáltalában nem az volt, hogy ártalmadra legyek néked, egyedül az, hogy javamra önmagamnak.

— S ugyan mi által mozdítottad elé a magad javát, leány?

— Kérdezzed ezt, viszonzá Zoraida, Lela Márientől, az nálam jobban meg tudja majd mondani.

Alig hogy a mór e szavakat meghallotta, hihetetlen gyorsasággal beleveté magát fejjel a tengerbe, a melybe kétségkívül bele fuladt volna, ha bő, redős ruhája egy ideig fön nem tartja a víz fölött. Zoraida segítségért sikoltott, s mi rögtön mindnyájan oda rohantunk felöltőjénél fogva megragadtuk s félholtan, eszméletlenül kihuzztuk a vízből. Zoraidát ez annyira megszorítá, hogy oly búsan, oly keservesen siratta, mintha már egészen meghalt volna. Fejjel lefelé fordítottuk, sok víz kiömlött száján s mintegy két óra mulva magához tért. Ezen idő alatt a szél megfordult s bennünket arra kényszerített hogy a part felé tartsunk, de ugyancsak erősen kellett eveznünk, hogy a szirtekbe ne ütközzünk. Jó szerencsénk azonban úgy akarta hogy kisebbszerű öblöcskébe jussunk egy földcsúcs vagy előfok mögött, a melyet a mórok Cava rumiának neveznek, a mi a mi nyelvünkön azt teszi: a rosz keresztyén asszony; a mórok ajkán ugyan is az a monda él, hogy a Cava, a ki miatt Spanyolországot elvesztették, itt fekszik eltemetve; cava pedig az ő nyelvökön rosz asszonyt, rumia meg keresztyént jelent. S rosz előjelnek is tartják, ha a szükség arra kényszeríti őket hogy itt horgonyozzanak; ha pedig

nem kényszeríti, meg sem állapotodnak e helyen soha. Nekünk azonban nem olyan menedéket nyújtott mint valami rossz asszony, sőt ellenkezőleg igen is biztos öböl volt menekvésünkre, mert a tenger már megint háborgott. Őrállókat helyeztünk el a parton, az evező nyelét pedig egy pillanatra se bocsátottuk el markunktól. Abból ettünk, a mivel a renegát látta el a hajót előre, s aztán szívünk teljességéből kértük istent és a boldogságos szüzet, hogy segítsenek meg és engedjék hogy a mit ily szerencsésen kezdtünk, ép úgy végezhessük is.

Zoraida esdeklésére megígértük, hogy mind atyját mind a velünk lévő megkötözött mórokat kiteszszük a szárazra, mert a lányka gyengéd szive nem tudta elviselni, hogy atyja és földie ott legyenek szemei előtt kötözve. Szavunkat adtuk hogy elutazásunk pillanatában megteszszük; s nem is járt semmi veszedelemmel hogy őket itt hagyjuk, mert a hely egészen pusztá volt. Esdekléseink nem is voltak hiába, az ég meghallgatott bennünket, mert a szél egyszerre kedvezővé vált, a tenger lecsendesült, mintegy maga hívogatva hogy folytassuk tovább vidáman a már megkezdett utazást. Ennek láttára tehát a mórokat feloldottuk, s egyenkint a szárazra szállítottuk, a mi őket nem kevésbé meglepte. Mikor aztán a sor Zoraida atyjára került, a ki már egészen összeszedte magát, ez így szóla :

— Mit gondoltok, keresztyének, mért örül ez a rossz rima annak, hogy engem szabadon bocsáttok?

Azt hiszitek, talán irántam viseltetett gyermeki szeretetből? Nem a bizony; hanem annak örül, hogy az én távozással megszabadul attól, a mi eddig gonosz kívánságai betölthetésében akadályoztatta. Ne higyétek azt se hogy ő talán azért változtatta vallását, mert a titeket jobbnak tartja; azért tette mert tudja hogy a ti országaitokban szabadabban lehet üzni a fajtalanságot mint minálunk.

Ekkor Zoraidához fordult, mi közben azonban én s egy másik keresztyén mind a két karjánál fogva tartottuk, nehogy magáról megfélekedzzék, s így szóla :

— Oh te aljas teremtés, beestelen leány te, hová jutsz meggondolatlan vakságodban, ha ezeket a kutyákat követed, a kik nekünk esküdt ellenségeink!? Legyen átkozott az óra, melyben nemzettelek, s átkozottak azok az örömek és kedvezések a melyek közt neveltelek!

Láttam hogy egyhamar nem akarja végezni átkozódását, s azért is siettem partra szállításával, a honnan még egyre szórta az átkot s szitkot, és Mohammedhez könyörgött, kérje Allaht hogy pusztítson el, rontson és semmisítsen meg bennünket. S mikor már a vitorla oly messze vitt, hogy szavai többé nem hatottak el hozzánk, azt még láttuk a mit cselekszik: szakalát tépte, haját szakgatta és a földön hencsergett; egyszer azonban még annyira megerőtette hangját, hogy egészen jól megértettük a mint így kiálta :

— Jöjj vissza, kedves édes gyermekem! Jöjj

vissza e partra, én mindent megbocsátok! Hadd ott azoknál az embereknél a pénzt, mely már ugy is az övék, csak te térj vissza boldogtalan apád vigasztalására, a kinek e puszta földön szakad meg élete, ha tőle te elszakadsz!

Zoraida mind ezt jól hallotta, szive elfacsarodott, sirt, de semmi egyebet nem tudott válaszolni e szavaknál :

— Allah engedje, kedves atyám, hogy szomorúságodban Lela Márien legyen a vigasztalód, a kinek én is köszönhetem hogy keresztyénné lettem. Allah a tanum, én nem tehettem másként mint a hogyan cselekedtem, s hogy ezek a keresztyének nekem semmi hálával sem tartoznak: mert ha nem akartam volna is velök jönni, hanem otthon maradni, teljes lehetetlen lett volna, lelkem annyira ösztönzött hogy végrehajtsam azt, mit én ép oly üdvösnek tartok, szeretett atyám, mint te a mily károsnak.

E szavakat akkor mondá, midőn sem atyja többé nem hallhata sem mi azt már nem láthattuk.

Igy tehát én magam vigasztaltam meg Zoraidát, s azzal mindnyájunk fő gondja tovább utazásunk vala, melyet a kedvező szél annyira elésegített, hogy bizonyosnak hittük hogy más nap reggel meglátjuk már a spanyol partokat. Minthogy azonban a boldogság ritkán vagy sohasem szokott tiszta és zavartalan ienni, s rendesen valami baj is jön vele vagy utána a mely megháborítja s megrettentí: itt is ugy akarta a sors, vagy talán a mórnak, leánya ellen

szórt átkai, a melyek hatásától mindig lehet tartani, bárki legyen is az apa a ki szórja; ugy akarta — ismétlem — hogy a mikor már egészen a sik tengeren voltunk, s az éjszakából mintegy három óra mult, vitorlánk duzzadt s evezőinket bevonhattuk, mert a kedvező szél fölöslegessé tette az evezést: a teljes fényében tündöklő hold világánál egyszer csak egy kerek öblü hajót pillantánk meg magunk előtt mely minden vitorláját kifeszítve s kormányát kissé balra igazítva, rézsut haladt el előttünk, még pedig oly közel, hogy be kellett vonni vitorlánkat ha bele nem akartunk ütközni; viszont ők is teljes erővel fogták a kormányt hogy előttük elsurranhassunk.

A hajó szélén többen álltak s átkiáltottak hozzánk, kérdezve kik vagyunk, hová megyünk s honnan jövünk; minthogy azonban ezt a kérdést francia nyelven intézték, a mi renegatunk azt mondá :

— Senki se feleljen! Bizonyosan francia kaló-zok a kik mindenkit megrabolnak.

Ezen figyelmeztetés folytán tehát egyikünk se válaszolt egyetlen hanggal se; mikor azonban már egy darabig előre haladtunk s megint szél alá jutot-tunk : ők hirtelen két ágyut sütöttek el, még pedig hihetőleg lánczos golyókra töltve, mert az egyik vitor-lánkat rántotta magával a tengerbe, a másik pedig, melylyel ugyan abban a pillanatban löttek, kilyukasztotta hajónkat közepen, bárha egyéb kárt nem okozott is annál hogy a hajó egészen tág rézst kapott. Mikor mi észrevettük hogy alább merülünk, mind nagy fen-

szóval segítségért kiáltottunk s kértük a hajón levőket vegyenek föl bennünket, különben elsülyedünk. Azonnal bevonták vitorláikat, a dereglyét vagy a mentő csónakot a tengerre bocsáták, melybe körülbelől tizenkét jól felfegyverzett francia szállt, puskával s égő kanócczal, s így közelitének felénk. S a mint látták mily kevés számmal vagyunk s hogy a hajó merül: fölvettek bennünket, s azt mondák szerencsétlenségünknek egyedül udvariatlanságunk volt az oka hogy kérdésökre nem válaszoltunk. A renegát fogta ekkor Zoraida kincses ládáját, s a nélkül hogy valaki észrevegye, a tengerbe vetette. Mi tehát a francziák kezei közé jutottunk, a kik alig hogy megtudták tőlünk mind azt a mit akartak, úgy kifosztottak mindenünkből, mintha csakugyan halálos ellenségeink volnának, Zoraidának is elvették minden ékszerét, még a lábán viselt arany perezeket is. Az, a mit Zoraidától elraboltak nem busított engem annyira, mint az az aggodalom, hogy ha már megfosztották a nagy becsü és értékü ékszerektől, még attól is megfosztják a mi a legdrágább volt s a mit ő maga is leginkább féltett. Azonban az e fajta nép csak a pénz után szokott sovárogni, a mely azonban kincsszomjának sohasem elég, úgy hogy ez most is oly kielégíthetetlen vala, hogy még rabszolga ruhánkból is lehuzkodták rólunk azt, a mi még némileg jobacska volt. Abban egyeztek meg, hogy mindnyájunkat egy vitorlába göngyölve a tengerbe vetnek, mert az volt a szándékuk, hogy magokat bretonoknak adva

ki, egy némely spanyol kikötőben megállapodnak; s ha minket oda élve visznek magokkal, rablásuk kitudódik s elveszik érte büntetésöket. Azonban a kapitány, ki maga fosztotta ki Zoraidát, azt mondá: ő megelégszik az ejtett zsákmánnyal s nem akar egyetlen spanyol kikötőt sem érinteni, hanem egyenesen áthajózik a Gibraltar-szoroson éjnek idején, vagy a mikor lehetséges lesz, s visszatér La-Rochelle-be a honnan elindult. Megigérték tehát, hogy csónakjokat s a már hátralévő rövid hajózáshoz szükséges utavalókat átadják, s ezt más nap meg is tették mikor már a spanyol partokkal szem közt voltunk. Ezek megláttára örömmünkben minden szenvedésünket, sanyaruságunkat teljes tökéletesen elfeledtük, úgy mintha nem is velünk történtek volna: ilyen nagy a visszanyert szabadság fölötti örvendezés.

Dél tájban lehetett az idő, mikor a dereglyébe áthelyeztek, s két hordó ivóvizzel s valami kevés kétszersülttel láttak el bennünket. A kapitány, magam sem tudom milyen részvét által indítva, a csónakba szállás alkalmával a bájos Zoraidának mintegy negyven darab arany escudot ajándékozott, s megtiltotta embereinek, hogy azt a ruhát leszedjék róla, a mit még most is visel. A csónakba szálltunk s még megköszöntük a velünk tett jóságot, s inkább hálát adtunk semmint panaszkodtunk volna.

A francziák a tengerszoros felé folytatták utjokat, mi pedig semmi egyéb czélpontot sem keresve a szemeink előtt álló száraz földnél, oly serénységgel

evezünk e felé, hogy mire a nap leáldozott, már oly közel voltunk, hogy azt hittük még éjszakának előtte partra szállhatunk. Minthogy azonban ekkor este nem volt holdvilág, s az ég elborult, mi pedig nem tudtuk bizonyosan hol járunk: nem tartottuk jónak hogy azonnal kikössünk; ellenben voltak köztünk olyanok is, a kik meg partra akartak volna szállni minden áron, legyen bár lakott helytől távol eső puszta kősziklán is, mert csak így lehetünk mentek a félelemtől, a mitől az igaz hogy tarthattunk, mivel a tetuani kalózok hajói erre felé szoktak csapongani, a kik még berber földön vannak este, reggelre már a spanyol partok táján, a hol rendesen zsákmányt ejtenek s éjszakára megint visszatérnek hazájokba. A két ellenkező nézet közül azt fogadtuk el, hogy közelítsünk lassankint, s ha a tenger csendessége megengedi, kössünk ki ott a hol kiköthetünk. Így is tettük, s kevéssel éjfél előtt egy idomtalan magas hegy lábához érkeztünk, mely azonban még sem állt a tengerhez oly közel hogy valami kis benyulója ne lett volna, a melyen egészen kényelmesen kiköthettünk. Hajónk a fvénybe ütközött, mi partra szálltunk, megcsókoltuk a földet, s a legédesebb boldogság örömeivel adtunk hálát istenünknek, urunknak, azon kibeszélhetetlen jóságáért, melyben ez utazásunk folytán részesített. Kiszedtük az eleséget a dereglyéből, ezt magát is a szárazra huzzuk, azután jó magasan felmentünk a hegyre, s bárha már itt voltunk is, még sem tudtuk magunkat megnyugtatni,

még sem hittük el egészen, hogy csakugyan keresztvény föld az a melyen állunk.

Ugy látszott, sokkal későbbén hajnalodik semmint mi szeretnénk volna; felmentünk a hegynek egész a tetejére, nem láthatnánk-e valami falut vagy legalább pásztor-kunyhót; azonban akár mennyire megerőtettük is szemünket, sem falut, sem embert, sem utat, sem ösvényt nem tudtunk felfedezni. Mindazáltal azt határoztuk hogy belebb is hatolunk, mert lehetetlennek tartók, hogy nem sokára ne találkozzunk valakivel, a ki majd bővebb felvilágosítást adhat a környékről. Nekem az esett legfájdalmasabban hogy Zoraida e rideg vadonban gyalogolni kénytelen; fel is vettem néha vállamra; de őt sokkal jobban fárasztá az én fáradásom semhogy az ilyen nyugovás enyhülést nyújtott volna néki, s utóbb aztán nem is egyezett bele hogy ezt a nehéz módot folytassam. Így tehát nagy türelemmel s valóságos jó kedvvel haladtunk tovább, mi ketten mindig egymás kezét fogva, s alig tehattünk még többet egy negyed mérföldnyinél, midőn kolomp-hang csapott fülünkbe, a a mi világos jele volt annak, hogy nyáj legel valahol közelünkben. Mindnyájan legnagyobb óvatossággal néztünk széjjel, veszünk-e észre valakit, s ime nagy paratölgy tövében fiatal pásztor legényt pillantottunk meg, a ki csöndes nyugodtan s gondtalanul épen egy botot faragcsált. Oda kiáltottunk, ő azonban alighogy fejét felkapta egyszersmind abban a nyomban futásnak is eredt; később aztán megtudtuk,

hogy legelőször is Zoraidát és a renegátot látta meg, mivel pedig ezek mór ruhát viseltek, azt gondolta hogy már az egész Berberia a sarkában van, s a legnagyobb gyorsasággal berohanva az erdő sűrűjébe éktelen kiáltozást vitt véghez, egyre ezt lármázva :

— Mórok, mórok ütöttek ránk, mórok, mórok!
Fegyverre, fegyverre!

Ez a kiáltozás meglehetősen megzavart mindnyájunkat, s nem tudtuk mitevők legyünk. Azonban sejtve, hogy a pásztor kiáltozása fellármázza az egész vidéket s a parti lovas őrség nyomban itt terem hogy az eseményről tudomást vegyen: arra kértük a renegátot vesse le a török ruhát, s öltse föl az egyik rabszolga köntösét, a ki szívesen mindjárt át is adta neki, bárha maga ennek folytán egy ingben maradt. Ekkép istenre bízva magunkat ugyanazon utra tértünk a merre a pásztorfiu elszaladt s alig vártuk mikor találkozhatunk már a parti lovas-sággal. Sejtelmünkben nem is csalatkoztunk, mert alig telt bele egy-két óra a midőn a sűrűségből egy sik térre kijutva, körülbelül ötven lovast pillantottunk meg, a kik nagy gyorsasággal, félvágatva épen velünk szem közt jöttek. Mihelyt megláttuk őket, tüstént megálltunk s várakoztunk rájuk. Mikor aztán közelünkbe jutottak, s a keresett mórok helyett ennyi szegény keresztyént találtak, a legnagyobb zavarba jöttek, s egyikök azt kérdezte tőlünk, mi vagyunk-e azok, a kiknek láttára az a pásztor őket fegyverre szólította.

— Mi vagyunk, viszonzám én, s mondani akartam már történetemet s hogy honnét jövünk és kik vagyunk, a mikor a velünk jött egyik keresztyén, a kérdéstevő lovasra rá ismert s engemet szóhoz sem hagyva jutni így kiálta fel :

— Legyen hála az istennek, uraim, hogy ily szerencsés helyre vezérlett bennünket : mert ha nem csalódom, ez a föld a melyre léptünk, nemde Velez Málaga ? És, ha rabságom esztendei nem fosztottak meg emlékező tehetségemtől, akkor, ha jól sejtem, ön, jó uram, ki bennünket kilétünkről kérdez, senki más mint az én kedves nagybátyám Pedro de Bustamente.

Alig végezte el e szavakat a keresztyén rabszolga, a lovas leugrott a nyeregből, oda sietett a fiához, megölelte s így szóla :

— Kedves, lelkem édes öcsém te ! Hogy még csak most ismerek rád, a ki már meg is sirattalak hugommal, úgy mint anyáddal valamint minden atyádfiával együtt a kik még életben vannak. S legyen hála a jó istennek, hogy éltöket mind ez óráig megtartotta, hogy viszontlátásodnak örülhessenek. Azt tudtuk már, hogy Algirban vagy, de öltözetedről, valamint ez egész társaság külsejéről ítélve azt kell gondolnom hogy ugyan csak csodálatra méltó módon szabadulhattatok.

— Biz úgy, viszonzá az ifju, s ha időnk lesz, majd elbeszéljük az egészet.

Mihelyt a lovasok megtudták hogy mi keresz-

tyén rabszolgák vagyunk, azonnal leszálltak lovukról, s mindegyik felajánlotta paripáját, hogy lóháton mehessünk Velez Málaga városába, mely még mintegy másfél mérföldnyi távolra feküdt. Egy páron elmentek a dereglyéért hogy a városba szállítsák, s mi magunk utasítottuk őket hol keressék; mások hátunk mögé ültek a nyeregbe, Zoraida pedig a keresztyén rabszolga nagybátyjának lovára ült. Az egész lakosság kijött elénk, minthogy jöttünkről egy-két előre siető által már értesültek. Megszabadult rabszolgák vagy rabbá lett mórok látása nem keltette őket csodálkozásra, mert ezen partvidéki népség előtt egyik is, másik is mindennapi dolog; de igen is csodálkozásra gerjesztette Zoraida szépsége, mely épen ekkor s épen ezen körülmények között érte el tetőpontját. Ugyan is mind az utnak fáradalmai, mind pedig az az öröm hogy keresztyén földön van a hol semmi veszély nem fenyegeti, olyan színeket festének arczára, hogy ha csak szerelmem elfogultsága nem tévedt, azt merém állítani, nincs a kerek földön gyönyörűbb teremtés nála, legalább én még soha se láttam. Egyenesen a templomba mentünk hogy hálát adjunk istennek a velünk tett jóságért; s Zoraida alig hogy belépett, mindjárt azt mondá: olyan arcokat lát melyek szakasztott másai Lela Máriennek. Felvilágosítottuk hogy ezek képei, s a mennyire lehetett a renegát megmagyarázta neki mit jelentenek, s hogy úgy imádja őket mintha mindegyik az a valóságos Lela Márien volna, a ki véle beszélt volt. Zo-

raida, a kinek igen jó elméje s így könnyű és világos felfogása van, azonnal megértett mindent, a mit neki a képek felől mondtak. Innen aztán eltávozván, külön-külön családoknál szállásoltak el bennünket; azonban a renegátot, Zoraidát és engemet a velünk jött keresztyén vezetett szüléi házába, a kik jómódu emberek valának a középosztályból s irántunk annyi szeretetet tanúsítottak mint tulajdon fiok iránt. Velezben hat napot töltöttünk, melyek multával a renegát, ki ez alatt szükséges teendői felől tudomást szerzett, Granada városába távozott, hogy a szent inquisitió által felvétesse magát újra az anyaszentegyház közösségébe; a többi megszabadult keresztyén ki-ki arra vette utját, a merre legjobbnak tartotta. Zoraida és én magunkra maradtunk, s összes vagyunk abból a néhány aranyból állt, melylyel a franczia udvariassága ajándékozta meg Zoraidát. Ebből a pénzből vettem neki azt a barmot a melyen jött, s voltam eddig atyja, lovásza, de férje nem. Így folytatjuk utunkat azon szándékkal, hogy megtudjuk vajon életben van-e még atyám vagy sem, avagy volt-e testvéreim valamelyikének kedvezőbb szerencséje semmint énnekem, bárha annyiban, a mennyiben az ég Zoraidát adta társamul, azt merem mondani, nem lehet a világon szerencse, melyet az enyimnél többre becsülnék. Az a türelem melylyel Zoraida a szegénységgel együtt járó kellemetlenségeket elviseli, az a forró vágy, mentől előbb keresztyénné lehetni, oly bámulatra méltók, hogy én a legkészebb

vagyok egész életemet az ő szolgálatának szentelni. Igaz ugyan hogy azt a boldogságot hogy én az övé vagyok s ő az enyim, megzavarja s megsemmisíti az az aggodalom, találok-e majd hazámban csak egy talpalatnyi földet, a hol véle letelepülhessek, s vajon az idő és a halál nem idéztek-e elő atyám és testvéreim életében és vagyonában olyan változást, hogy, ha ők már nincsenek, még az se legyen a ki rám ismerne.

Az én történetem, uraim, eddig tart; önök magok ítéljék meg, csakugyan érdekes és vonzó volt e valóban. Az igaz, rövidebben szerettem volna elmondani, bárha még így is több egyes részletet elhallgattam, félve hogy önöket talán untatom.«

XLII. FEJEZET.

Arrul szól, hogy mi történt tovább még a fogadóban, ugy szintén sok egyéb tudomásra méltó eseményről.

A rabszolga e szavaknál elhallgatott, Don Fernando pedig így szóla hozzá :

— Igaz lelkemre mondom, kapitány ur, az eladás módja olyan volt, a mely egészen hozzá illik magának a történetnek új voltához és különösségéhez; az egész oly érdekes, oly rendkívüli, s annyi benne a közbeszótt esemény, hogy az ember csodálkozás és bámulás nélkül nem hallgathatja. Nekünk

is annyi élvezetet szerzett, hogy ha akár egész reggelig eltartott volna is, örömet meghallgattuk volna még egyszer eleiről.

Don Fernando ezen nyilatkozata gyámolítására Cardenio és a többiek oly szives és őszinte hangon és szavakkal ajánlának fel minden tőlök kitelhető szolgálatot, hogy a kapitány csakugyan meg lehetett elégedve jóakarattukkal. Don Fernando még azt is megajánlotta, hogy ha vele akar menni, ő kieszközli bátyjánál a marquisnál, hogy ez vállalja el a keresztapaságot Zoraida kikeresztelkedésénél, ő maga pedig a kapitányt úgy ellátja mindennel a mi szükséges, hogy egész kényelemmel és rangjához illő tisztességgel utazhatik szülőföldre. A rabszolga mind ezt a legudvariasabban megköszönte, mind a mellett a bőkezű ajánlatok egyikét sem akarta elfogadni.

E közben az idő már egészen éjfélre járt, s a mint ezt elütötte, a fogadó elé egy kocsi érkezett néhány lovas ember kíséretében. Szállást kértek, mire a fogadósné azt adta válaszul, hogy az egész vendéglőben nincs többé egy arasznyi tér sem, a melynek ne volna már gazdája.

— Már pedig akár van akár nincs, viszonzá a belépett egyik lovas, a főtörvényszéki tanácsos ur számára, a ki itt akar megszállani, okvetetlenül kell helyet teremteni.

Nagy zavarba jött erre a fogadósné s így vágta ki magát :

— A baj mindössze is csak annyi, uram, hogy

ágynemüvel nem szolgálhatunk; ha azonban a tanácsos ur ő nagysága hozott magával ágynemüt, a mint hogy bizonyosan hozott is, akkor legyen szerencsénk, s uram meg én átengedjük a mi szobánkat ő nagysága kényelmére.

— Ugy jó, felelt a lovász; de már ekkorra egy férfiú szállt le a kocsiról, a kinek hivatalát s méltóságát maga az öltözet is kitüntette, mert a hosszú kabát hasított ujjai mindjárt a tanácsosra mutattak, a kinek a lovász csakugyan mondta is. Egy urhölgyet vezetett karon fogva, a ki körülbelül tizenhat esztendősen lehetett, s még uti köntösében is oly szép, oly nemes magatartású s oly vonzó volt, hogy tekintete mindenkit bámulatra gerjesztett, úgy hogy ha a vendégloben lévő Dorottyát, Lucindát és Zoraidát nem látták volna, azt hihették hogy ennél a leánykánál nagyobb szépség bajosan lenne található.

Don Quijote is a szobában volt mikor a tanácsos és a leánya beléptek; s mihelyt meglátta őket azonnal így szólt:

— Bizvást beléphetnek s elhelyezkedhetnek nagyságtok e várkastélyban, mely elég szűk és kényelmetlen ugyan, mind az által nincs a világon hely olyan szűk és kényelmetlen, hogy tért ne szoríthatna a fegyverek s a tudományok számára, főleg ha a fegyverek és a tudományok oldalán vezető és utmutató gyanánt a szépség jár, mint a hogy nagyságod tudományát e bájos kisasszony vezeti karon fogva, a ki előtt nem csak a kastélyoknak kell hódolatteljesen

feltárulniok, hanem meg kell nyilniok a sziklaszirteknek s szétválniok és lealacsonyulniok a hegyeknek is, hogy öt bebocsássák. Lépjen be nagyságod, ismétlem, e paradicsomba, s fog itt olyan csillagokat és napokat találni, melyek méltók azon égboltozat társaságára a melyet nagyságod magával hozott; itt mind a fegyvert, mind a szépséget a tökély legmagasabb fokán fogja feltalálhatni.

A tanácsosnak szeme-szája elállt Don Quijote e szavai hallatára, a miért is azonnal még jobban szemügyre vette, s csodája most még kevésbé fogyott alakján mint az imént beszédén. Hamarjában egy hangot sem tudott válaszolni, s most újra csodálkozás fogta el a midőn egyszerre Lucindát, Dorottyát és Zoraidát látta maga előtt, a kik az ujon érkezett vendégek jöttének hírére, valamint a fogadósné azon tudósítására melyet ez a leányka szépsége felől nyujtott, kijöttek látására és elfogadására.

Don Fernando, Cardenio és a lelkész sokkal egyszerűbb, de udvarias köszöntéssel fogadták. A tanácsos ur a látottak és hallottak után kissé zavarba jött a mint belépett, a fogadóbéli szépek azonban az érkezett szép kisasszonykát szíves nyájassággal köszönték. Végre is annyit be kellett látnia a tanácsos urnak, hogy mind a kikkel itt találkozott, előkelő emberek, csak az egyetlen Don Quijotének arczával, alakjával s magatartásával nem tudta hogy hányadán van.

A kölcsönös udvarias köszöntések váltása s a

vendéglőben történő elhelyezkedetés megbeszélése után az jött megint szóba a mi elébb már el volt rendezve, hogy a nők mindnyájan vonuljanak be a már említett kamrába, a férfiak pedig mintegy őrizet gyanánt kívül maradjanak.

A tanácsos urnak sem lehetett semmi kifogása az ellen hogy leánya — mert a kisasszony az volt — a többi urhölgyek közé menjen, mit ez szives örömet meg is cselekedett; s így részint a fogadás szűkre szabott ágyának, részint pedig annak segítségével a mit a tanácsos hozott magával, sokkal jobban töltötték el az éjet semmint magok is gondolták volna.

A rabszolga szive hevesebben dobogott a legelső percztől kezdve mikor a tanácsos urat megpillantotta, mert sejtelve azt sugta, hogy ez az ő egyik testvére. Meg is kérdezte a vele jött egyik cselédtől, mi a neve urának, s nem tudná-e megmondani hová való születés. A szolga azt felelte: Juan Perez de Viedma licentiatus urnak hívják s úgy hallotta hogy Leon hegyeinek egyik falucskájából való.

Ez a tudósítás a maga látta dolgokkal egyetemben bizonyossá tették, hogy az a testvére áll előtte a ki atyja tanácsára a tudományos pályát választotta. Alig tudott hova lenni örömeben; Don Fernandot, Cardeniot és a lelkészt félre szólította, közölte velök a mit hallott, s határozottan állította hogy ez a tanácsos az ő testvére. A cseléd azt is elmondta hogy most Indiákra megy s a mejicoi tör-

vényszéknél nyert alkalmazást; megtudta továbbá még azt is, hogy a kisasszony leánya neki, kinek születése alkalmával anyja meghalt gyermekágyban, a tanácsosra azonban igen szép vagyon szállt neje hozományában, a mely leányára maradt. Tanácsot kért azután tőlök, hogyan ismeresse meg magát vele, vagy mi módon tudhatná ki még előbb, vajon testvére jó szívvvel fogadja-e majd, vagy pedig nagy szegénységét látva, talán még szégyenlené is rokonságát.

— Bizza ezt én rám, jegyzé meg a lelkész; a próbát annyival szivesebben magamra vállalom, a mennyiben szentül hiszem hogy kapitány ur a legmelegebb fogadtatásra számíthat. Testvérének módora oly kellemes és megnyerő, hogy fel se tudnám tenni róla hogy kevély vagy háladatlan legyen, s ne tudná a szerencse forgandóságát helyesen megítélni.

— Én mindazáltal nem akarnám magamat csak úgy szeme szöktiben megismertetni, viszonzá a kapitány, s jobb szeretném ha ez egy kis kerülő után történnék.

— Legyen nyugodt, felelt a lelkész, úgy fogom én az egészszet intézni, hogy senkinek sém lesz ellene kifogása.

Ezalatt a vacsora elkészült s mindnyájan az asztalhoz ültek, az egy rabszolga s a hölgyek kivételével a kik külön vacsoráltak a kamrában. Estelizés közben a lelkész egyszer csak így szóla :

— Nekem is volt Konstantinápolyban, a hol egy-két esztendeig raboskodtam, egy épen olyan nevű pajtásom mint nagyságodat hívják; az én pajtásom az egész spanyol gyalogság vitézei és kapitányai között ritkította párját, csak hogy épen olyan szerencsétlen is volt a milyen bátor és rettenthetetlen.

— S mi volt a neve e kapitánynak, uram? kérde a tanácsos.

— Ruy Perez de Viedma, viszonzá a lelkész, s oda való volt a leoni hegység egyik falujába. Egy esetet beszélt atyjáról és testvéreiről, a mit ha más-tól hallok s nem olyan becsületes embertől a milyen ő volt, szent igaz hogy olyan mesebeszédnek tartot-tam volna, a melyet a vén asszonyok szoktak téli időben a kemence mellett elmondani. Ő ugyanis ugy adta elé, hogy atyjok felosztotta három fia között vagyonát, s olyan jó tanácsokkal látta el őket, hogy maga Cato se adhatott volna jobbakat. Legalább az a tanács, melyet az én barátom követett, hogy tudni-illik a háboruba ment, olyan jól beütött, hogy alig egy-két esztendő alatt, saját emberségéből s minden egyéb idegen gyámolítás nélkül, felvitte egész a kapitányságig a gyalogságnál s már majdnem a mar-kában tartotta hogy őrnagygyá legyen. De fájdalom, a szerencse elfordult tőle; s a hol ettől épen a leg-jobbát várta és reménylette, az épen ott hagyta leg-inkább cserbe, s a lepantoi dicső napon, melyen az ütközet alkalmával oly sokan nyerték vissza a sza-badságot, ő az övét ott vesztette el; én meg Goletá-

nál lettem rabbá, s így kerültünk össze sok különféle hányatás után Konstantinápolyban. Onnét aztán ő Algirba jutott, a hol olyasmi történt vele, a mi nem egyhamar esik megint a világon.

Itt azután a lelkész körmönfont rövidséggel elmondá a mi a tanácsos bátyja és Zoraida közt történt. A tanácsos úgy figyelt minden szóra, hogy a figyelmeztést talán soha életében sem tartotta tanácsosabbnak mint ez alkalommal.

A lelkész csak odáig mondá el a történetet, a mikor a francziák a naszádon jövő keresztyéneket kirabolták; s azzal végzé hogy pajtása és a szép Zoraida a legnagyobb nyomoruságban, minden nélkül maradtak, de hogy aztán mi lett belőlök, Spanyolországba érkeztek-e vagy a francziák magokkal vitték Franciaországba, erről többé mit se hallott.

A kapitány, a ki egy kevésse távolast állt vala oldalt, a lelkész minden szavát jól megértette s folytonos figyelemmel kísérte öcsese minden mozdulatát. Ez pedig, a mint észrevette hogy a lelkész elbeszélése már véget ért, mélyen felsohajtott, s könybe lábadt szemekkel így szóla :

— Oh, ha tudná uram, milyen hirt mondott nekem, s mily közelről érdekel engemet közleménye! Könyeim tesznek róla bizonyosságot, melyeket akár illik, akár nem, de nincs erőm hogy visszatartóztassak. Ez a bátor kapitány a kit ön említett, az én bátyám, a ki férfiasabb és fenköltebb érzelmektől ösztönözve mint akár én magam, akár legkisebb

koru öcsénk, a nemes és dicséretre méltó hadi pályát választotta, egyikét az atyánk ajánlotta utaknak, a mint önnek bajtársa beszélte el, kinek szavait majdnem mesének tartotta. Én a tudományos pályára léptem, s isten és szorgalmam azon állásra segítettek, a melyet most is betöltök. Öcsém Peruban lakik, s ugy meggazdagodott, hogy azzal a mit atyámnak és nekem küldött, fölösen visszafizette neki jutott örökségét s egyszersmind módot nyújtott atyámnak hogy olyan bő költő legyen a mint már természete, viszont én is egészen tisztességesen és annak rendje szerint végezhettem tanulmányaimat s nyerhettem el most is elfoglalva tartott állásomat. Atyánk még él, de majd meghal bele ugy szeretne legidősb fiáról valami hírt hallani, s folytonosan arra kéri az istent, ne engedje meg hogy szemei addig bezáródjanak, a mig fiát életben ujra meg nem láthatja. S igazán csodálom is, hogy ez a különben oly értelmes fiu sem jó sem bal sorsában nem adott hírt maga felől atyjának, a mit ha el nem mulaszt megtenni, ugy hogy ha vagy atyánk vagy mi ketten hírt veszünk róla, bizonyára nem kellett volna a bottal történt csodára várnia, hogy magát kiválthassa. A mi azonban most kiváltképen aggaszt, az, vajon visszaadták-e szabadságát ama francziák, vagy pedig életét vették, hogy rablásuk nyomára ne lehessen akadni. Minden esetre elégendő ok énnekem, hogy utamat ne folytassam azzal a boldog meglelédéssel melylyel elindultam, hanem igen is a legnagyobb búval és szomorúsággal.

Oh kedves jó bátyám, ki tudná megmondani hol lehetsz te e mostani órában! mily szívesen elmennék keresésedre s megszabadítanálak gyötrelmeidtől, ha a tulajdon gyötrelmem árán lehetne is megvásárolnom! Oh, ha valaki hírt vinne megélemedett atyánknak arról, hogy te még életben vagy! S rejtene bár a berber föld legmélyebb börtöne, onnan is kiszabadítana atyám gazdagsága, öcsémé s az enyim. Oh bájos és áldozatra kész Zoraida, ki tudná eléggé meghálálni jótéteményedet, a mit bátyánkkal cselekedél! Mily szerencse volna, ott lehetni lelked ujjá születése s menyegződ ünnepén, a mik annyi örömet szereznének mindnyájunknak!

Ilyen és ezekhez hasonló szavakat ejtett ki a tanácsos a bátyjáról vett hírek hallatára, s annyira meg volt hatva, hogy a ki csak hallotta, mind a legnagyobb részvétet nyilvánította fájdalma iránt.

A mint a lelkész látta hogy terve ily jól sikerült, s minden úgy ment a hogy a kapitány ohajtotta, nem akarta őket tovább is keseríteni, minek okáért felkelt az asztaltól, s belépven Zoraidához kézen fogva kivezette; Lucinda, Dorottya és a tanácsos leánya nyomban követték. A kapitány csak állt és várta mit akar a lelkész cselekedni. Ez pedig másik kezével az ő kezét ragadva meg, mindkettejőket oda vezette a tanácsos ur és a körülötte lévő egyéb urak elé s így szóla:

— Szüntesse meg könyeit, tanácsos ur, mert szíve minden óhajtása beteljesült, minthogy ime itt

áll szemei előtt az ön jó bátyja s kedves sógoraszonya. Ez itt Viedma kapitány, ez pedig ama bájos mór leány, a ki annyi jót tett vele. Amaz említett francziák juttatták e sanyaru helyzetbe a melyben ön látja őket, hogy szívének segítségökre kész jóindulatát bebizonyíthassa.

A kapitány öcscse ölelésére sietett, ez azonban két kezét mellére támasztá, hogy kissé messzebről vizsgálhassa. Mikor azonban teljesen fölismerte, oly szorosán keblére ölelte, s az örömkönyek oly meleg árja borítá el arczát, hogy a körülötte lévők legnagyobb része meg nem állhatá hogy véle együtt ne sirjanak. Azon szavakat, melyeket a két testvér egymás között váltott, azon érzelmeket, melyeket egymás iránt tanusítottak, alig hiszem hogy csak képzelni, annál kevésbbé hogy leírni is lehessen. Majd meg-megszakgatott szavakban életök folyását beszéltek el, majd a testvéri szeretet legnagyobb melegéről adtak egymásnak bizonytságot, majd a tanácsos ölelte meg Zoraidát, majd felajánlotta neki vagyonát, majd arra kérte ölelje meg leányát, majd a szép keresztyén nő s a legbájosabb mór leány csaltak újra mindenek szemébe könyeket.

Don Quijote egészen szóotalan szemlélője volt mind ennek, s a rendkívüli eseményeket mind a kóbor lovagság varázsának tulajdonította. A többiek pedig abban egyeztek meg, hogy a kapitány és Zoraida a tanácsossal együtt térjenek vissza Sevillába, atyjoknak pedig üzenet által adják tudtára hogy fia

él és szabad, s hogy ha csak lehetséges, jöjjön el Zoraida keresztelésére és lakodalmára, mivel a tanácsos nem szakaszthatja félbe utazását, mert hírét vette hogy egy hónap mulva hajóhad indul Sevillából Uj-Spanyolországba, ezt a jó alkalmat tehát egyáltalában nem szeretné elszalasztani. Szóval, mindenki tiszta szívből örült, hogy a rabszolga szerencsétlensége ily jó véget ért; mivel pedig jóval több elmúlt már az éjszakának felénél, szükségesnek látták, hogy elpihenjenek s a mi még hátra van az éjszakából, nyugvásra fordítsák.

Don Quijote felajánlotta hogy a vár előtt ő fog őrt állani, nehogy valami óriás vagy egyéb gaz ficzko üssön rajtok, a ki a szépség ama gazdag kincsei után áhítozik, melyeket jelenleg ez a kastély zár magába. A kik ismerték, nagy köszönettel fogadják ajánlatát, s egyszersmind elmondták a tanácsosnak Don Quijote különös bogarát, a mi amazt nem kevésbé mulattatta. Csak az egy Sancho Panzát bosszantotta hogy oly soká tudnak lefekvéshez kászólni; utójára nem is törődött a többiekkel semmit se, ágyalt magának számara nyereg-szerszámából s erre dőlt le, a minnek azonban busásan megadta az árát, mint nem sokára látni fogjuk.

A midőn a nők a kamarába már bevonultak, a többiek pedig úgy a hogy elpihentek, Don Quijote kiment e vendégfogadó elé, hogy — a mint ígérte — a vár körül őrt álljon. Történt azonban, hogy kevéssel a hajnal hasadása előtt a nők fülébe oly kelle-

mes, oly csengő énekhang csapódott, hogy akarva, nem akarva mind jobban rá kellett figyelniök; különösen Dorottya hallgatózott, a ki felebredt, s ki mellett Doña Clara de Viedma hált, a mint a tanácsos leányát nevezték.

Senki se tudta még csak elképzelni sem, ki lehet ez a kitünő énekes; a magán énekét semmi hangszer sem kísérte. Néha úgy tetszett mintha az udvaron énekelnének, másszor megint mintha az istállóban; s még egyre figyeltek e bizonytalanságban, midőn Cardenio jött oda a kamara ajtajára s beszöla:

— A ki nem alszik, figyeljen; egy öszvér hajcsár énekel, de oly szépen hogy az embert egészen elragadja.

— Már hallgatjuk is, uram, viszonzá Dorottya, mire Cardenio visszament az ajtótól; Dorottya pedig minden kitelhető figyelmét az énekre fordítva, e következő dalt tudta kivenni:

XLIII. FEJEZET.

Az öszvérhajcsár mulattató története, egyéb különös eseményekkel egyben, mik a fogadóban előfordultak.

Én a szerelem hajósa,
Mérhetetlen tenger-áron
Csak hajózom, csak hajózom
S nincs remény hogy öblöt érjek.

Járok egy csillag nyomában,
Messziről ragyog fölöttem;
Ámde szebbet, fényesebbet
Még Palinurus se látott.

Nem tudom hová vezérel,
Utam a bizonytalanság,
Lelkem egyre rajta függ csak
Telve gonddal s gondtalan.

Túlozott szemérmetség
És szokatlan óvatosság,
Im e fellegek borítják
Ha közelbrül látni vágnám.

Óh te fényes, tiszta csillag
Melytül éltem egyre tisztább:
Abba' nyomba' melyben eltűnsz'
Véled eltün éltém is!

Mikor az énekes idáig jutott, Dorottya úgy vélte kár lenne ha Clara elmulasztaná e szép hangot meghallgatni, s azért kissé megrázva felébresztette s így szóla hozzá :

— Bocsáss meg, gyermekem, hogy felébresztlek, de csak azért teszem hogy olyan hangban gyönyörködhessél, a milyennél szebbet talán soha életben sem hallottál.

Clara csak félig ébredt fel s eleinte nem is értette Dorottya szavait, úgy hogy kérdésére még egyszer ismételte a mit elébb mondott, mire aztán Clara is felfigyelt. Azonban alig hallgatott végig két verset az énekes által folytatott dalból, midőn egyszerre

oly remegés fogta el, mintha a legsúlyosabb negyednapos hideg rázná, s egészen közel simulva Dorottyához, így szóla :

— Oh lelkem édes drága asszonya, miért ébresztett föl engemet? Az lett volna mostanság legeslegnagyobb szerencsém, ha szemem, fülem zárva marad, hogy se ne lássam se ne halljam e szerencsétlen énekest!

— Hogy értsem ezt, gyermek? Hiszen, a mit mondják, ez az énekes egy öszvérhajcsár.

-- Nem az, viszonzá Clara, hanem több helység ura, s azon helynek, a melyet szivemben bir, oly kimozdíthatatlan tulajdonosa, hogy ha csak ő maga nem akarná elhagyni, soha onnan távozásra nem kényszerítenék.

Dorottya nagy csodálkozással hallgatá a gyermek-lányka érzelmes szavait, a melyek sokkal mélyebb érzést árulának el semmint zsenge koráról fel lehetett volna tétélezni.

— Clara kisasszony úgy beszél, hogy nem vagyok képes megérteni, szóla tehát hozzá; szóljon azért világosabban, s mondja meg, mit ért kegyed az alatt a mit a szivről, a helységekről s ezen énekesről mond, a kinek hangja oly annyira nyugtalanítja. Most azonban még is ne szóljon, mert nem akarom magamat megfosztani a kegyed ijedelme okának meghallgatása végett azon élvezettől melyet e dal szerez. Ugy látszik hogy más hangból megint uj énekbe kezd.

— Ám legyen! viszonzá Clara, s hogy ne hallja mind a két fülét befogta tenyerével, a min Dorrottya megint fölöttébb csodálkozott, de a mellett az énekre is figyelt, melynek folytatása így hangzott:

Édes remény, ki készen
Legyőzni azt mi gát, avagy lehetlen,
Haladsz szilárd merészen
Magad kitűzte úton csüggedetlen:
Ne rettenj meg ha látod
Hogy mindenütt nyomodba' van halálad.

A gyávák nem vehetnek
Részt semmi diadalba', győzelembe;
S boldogok sem lehetnek
Kik a szerencsével nem szállva szembe
Silányokúl henyélnek
És gyáva, tétlen kényelemben élnek.

Igaz, nagy árra szabja
A győzedelmet Amor; ámde joggal:
Mert a szív tőle kapja
Mi más egyébnél drágább annyi sokkal;
Pedig közös szokásunk
Hogy az olcsóba nagy becset ne lássunk.

A szív a szerelemben
Gyakorta a lehetlent is leküzdte;
S bár czéломul szememben
A legmagasabb pont van is kitűzve,
Föltételem nem enged
Hogy el ne érjem a földről a mennyet.

Itt az éneknek vége szakadt, míg Klára meg újra kezdte sohajtozását. Dorottya alig birt már kíváncsiságával, a mely tudni szeretne volna mi lehet az oka hogy az egyik oly epedve énekel, a másik meg oly keservesen zokog. Ujra felkérte tehát, mondja el most, a mit az imént mondani akart.

Ekkor Clara, attól tartván hogy Lucinda is meghallja, egészen oda voná magához Dorottyát, s száját oly közel hajtá füléhez hogy bizonyos lehetett, senki más sem fogja meghallani; erre aztán így szólott:

— E dalnok, kedves kisasszony, egy lovag fia az aragoni királyságból, két helység tulajdonosa, ki a fővárosban épen szem közt lakott atyám házával. S ámbár ablakainkat télen függönyök, nyáron redőnyök fedték, ez az ifju, ki a fővárosban tanulmányait folytatá, mit én tudom hogyan s hogyan nem, a templomban-e vagy egyebütt, elég az hozzá, engemet meglátott, s végre belém szeretett. Ablakából adta ezt tudtomra annyi jellel s könyhullatással, hogy nekem is hinnem s szeretnem kellett, bár ha nem tudtam is mi a szándéka. Azon jelek között, a melyeket mutatott, az volt az egyik, hogy két kezét szorosán egybe kapcsolta, a mivel azt akarta tudtomra adni, hogy nőül szeretne venni. Ennek nagyon megörültem, azonban anyátlan árva levén, örömemet senkivel nem közölhettem; az ifjunak sem mutattam semmi kedvezést, legfőlebb azt, hogy a mikor sem az én atyám sem az övé nem voltak hon, kissé felhuztam a függönyt vagy a redőnyöket s megmutattam neki

magamat egészen, a minek ő anyyira, de anyyira megörült, hogy mozdulatai után attól kelle félnem eszét veszi. Ekkor jött azután közbe hogy atyámnak távoznia kelle a fővárosból, a mit az ifju is megtudott, bár nem én tölem, minthogy nekem alkalmam se nyílt soha hogy megmondhattam volna. Bele betegedett, s a mikor távoztunk, meg se láthattam hogy legalább pusztá tekintettel vehessek bucsut tőle. Azonban a mint utra keltünk után harmad nap egy falusi vendéglőben megszálltunk, a mely ide egy napi járó földre fekszik : ott látom a ház pítvarában öszvérhajcsárnak öltözve, s a ruha ugy elváltoztatta, hogy ha képét szívem mélyébe vésve nem hordám vala, lehetetlen lett volna rá ismernem. De így rá ismertem, bámultam és örültem. Lopva nézett rám atyám háta mögött, ki elől mindig elrejtőzik ha ut közben vagy valamely fogadóban egymással szembe találkozunk. S minthogy tudom kicsoda, s hogy szerelmem kényszeríti gyalogolásra s annyi fáradalomra : majd meghalok érte bánatomban, s a hová ő lábát teszi, oda én a szememet. Nem tudom mi a szándéka jöttének s azt sem hogyan tudott atyjától megszökni, a ki végtelenül szereti mint egyetlen örökösét, meg hogy érdemes is rá, a mint kegyed maga is meg fog győződni róla mihelyt meglátja. S még azt is mondhatom, hogy a mit énekel, az mind az ő fejből kerül ki, mert ugy hallottam igen jeles tudós és költő is egyszersmind. De valahányszor látom vagy dalolni hallom, egészen összerázkódom ijedtemben,

mert attól félek hogy atyám rá ismer s nyomára jön viszonyunknak. Életemben soha egy szót sem váltottam vele, hanem azért ugy szeretem, hogy nem tudnék élni nélküle. Ennyi az, kisasszony, a mit kegyednek e dalokról mondhatok, kinek hangja annyira elragadta, s már ebből magából is kitünik, hogy nem öszvérhajesár ő, a mint kegyed állítja, hanem szivek és urodalmak tulajdonosa, a mint én mondtam.

— Ne aggódjék semmit, Doña Clara, viszonzá ekkor Dorottya, és száz meg száz csókot ejte a lánykára, ne aggódjék semmit, ismétlem, várja be türelmesen a holnapot, s hiszem az istent fogom ugy intézni tudni kegyed ügyeit, hogy olyan jó véget érnek a milyet az ily tisztas kezdet megérdemel.

— Oh, kisasszony! mondá Doña Clara, hogyan lehetne itt jó végét reményleni a dolognak, holott atyja oly előkelő és dús gazdag, hogy engemet nem csak arra nem tarthat méltónak hogy fiának neje, de még arra sem hogy szolgálója legyek. Titkon hozzá menni atyám beleegyezése nélkül, azt meg nem tenném az egész világért sem; legjobb szeretném ha ez az ifju távoznék s magamra hagyna; talán ha nem látom, s az a roppant távolság lesz közöttünk melyre mostani utunkban indulunk, az megenyhíti most gyötrő bánatomat, bárha, az igazat megvallva, ettől a képzelt orvosságtól is nagyon kevésbé reménylek gyógyulást. Nem tudom mi az ördög okozta bajomat, s hogyan tört szívembe iránta érzett szerelmem, mikor én is ő is oly fiatalok vagyunk még, hogy azt

gondolom egészen egykoruak mind a ketten, pedig én be sem töltöttem még tizenhatodik esztendőmet, s csak a jövő Szent Mihály napján fogom, a mint atyám állítja, betölteni.

Dorottya meg nem állhatta hogy el ne mosolyodják Clara kisasszony gyermekét szavain, s így szóla hozzá :

— Pihenjük át a mi kevés még az éjszakából hátra van, kisasszony, s ha isten új napot enged ér-nünk, majd tegyük róla, ha isten is úgy akarja mint magunk.

Ezzel aztán lenyugodtak s az egész vendégfogadóban újra a legnagyobb csendesség uralkodott. Csak a fogadósné leánya és Maritornes nem aludtak. Minthogy ismerték már Don Quijote bogarát, a ki a fogadón kívül most is fegyveresen és lóháton őrt állott, meg akarták tréfálni, vagy legalább mulatni bohóságain.

A fogadónak azonban egyetlen egy ablaka se nyílt az utra, csupán egy széna-hányó, a hol a szénát szokták kihányogatni. A fél szüzek ezen padláslyukhoz mentek tehát, s látták hogy Don Quijote lovon ül s dárdájára támaszkodik, közbe-közbe azonban oly mély és keserves sóhajokat röpit a levegőbe, hogy mindegyiknél attól lehetett tartani, a szive szakad bele a boldogtalannak. Egyszersmind azt is hallották, hogy epedő, olvadékony, szerelmes hangon így szóla :

— Oh én drága hölgyem, Dulcinea del Toboso,

minden szépség tetőfoka, az elmésségnek éle és virága, a legbájosabb kellem kincstára, az erényességnek foglalatja, egy szóval eszménye te mind annak a mi üdvös, kedves és élvezetes ezen a világon, vajon mivel foglalkozol e pillanatban? Oh ha talán épen a te fogoly lovagodra fordítád gondolataidat, a ki kész örömmel rohant annyi de annyi veszedelmbe s egyedül azért hogy néked szolgáljon. Adj hirt nekem felőle, te három arczu világtest, ki talán épen az ő arczát nézed most irigyen, a mint fényes palotái egyikének csarnokában andalog, vagy valamely erkélyen kikönyököl, s azon mereng, hogy méltósága s erényessége megőrzése mellett hogyan szelidíthetné azt a kint melyet ezen én bú gyötörte szívem szenved érette, milyen dicsőséget nyujtson kinaimért, milyen enyhülést fájdalomnak, milyen életet halálomnak, milyen jutalmat szolgálatimnak. S te nap, ki már sietsz méneidet kantározni, hogy mentül előbb megláthasd hölgyemet: esengve kérlek, köszöntsed üdvözölve az én nevemben mihelyt megpillantod. De vigyázz hogy láttad és köszöntésed alkalmával csókod arczát ne érintse, mert féltékenyebbé tennél engem te, mint téged tett ama könnyed hálátlan, ki miatt annyit izzadtál és fáradtál Tessalia mezein vagy a Peneus partjain, mert csakugyan nem emlékszem világosan, hogy szerelmed és féltékenységed hol is kényszerítettek akkor annyi lőtás-futásra.

Don Quijote épen idáig jutott panaszos keser-

gésében, mikor a fogadós leánya halk-susogva e szavakat intézé hozzá :

— Esengve kérem, lovag ur, legyen oly kegyes és jöjön közelebb nagyságod.

E jelekre és hangra Don Quijote arra fordítá fejét, s látta a hold világánál, mely éppen teljes fényében ragyogott, hogy a szénahányóból hivják, melyet ő azonnal ablaknak képzelt, még pedig azt is arany rácsosnak, a minő az olyan gazdag kastélyokhoz illik is, milyennek ő e fogadót gondolta. S balgátag képzelődése megint rögtön azzal ámitotta, hogy ismét a vár asszonyának szépséges leánya az, a ki, mint a mult alkalommal, szerelme által legyőzve, újra csábítgatni akarja. Ezen gondolatban, s nehogy udvariatlannak vagy háládatlannak tartsák, arra felé fordította Rocinantet, s oda léptetett a szénahányó elé, hol is a két leányt megpillantván így szóla hozzájuk :

— Végtelenül sajnálom kegyedet, bájoló kisasszony, hogy szerelmes vágyait a felé irányzá, a ki nem viszonzhatja ezeket úgy, a hogy kegyed magas méltósága és kelleme igazán megérdemelnék. Ezt azonban ne rója fel a nyomorult kóbor lovag hibájául, a kiben lehetlenné tette a szerelem, hogy akaratát másnak tegye rabjává, mint annak, a ki teljhatalmu birtokosa lett szívének abban a pillanatban mikor legelőször meglátta. Bocsásson meg, drága kisasszony, térjen vissza hálótermébe, s ne mutasson irántam több uj kegyet, hogy én se legyen kénytelen

még hálátlanabbnak mutatkozni. Ha azonban kegyed szerelme a szerelmen kívül más egyébbel is beéri részemről, parancsoljon velem, s én esküszöm ama távol lévő édes ellenségemre, hogy abban a nyomban beteljesítem, kívánna bár egy fürtöt Medusa hajából melynek minden szála kigyó volt, avagy kívánja bár magának a napnak egy palaczkba felfogott sugárait.

— Az én urnőmnek nincsen semmi ilyesekre szüksége, lovag ur, viszonzá Maritornes.

— Mire van tehát, értelmes dueña? kérdé Don Quijote.

— Csupán nagyságod szép kezei egyikére, felelt Maritornes, hogy azzal csillapithassa azon forró vágyát mely ez ablaknyíláshoz kényszerítette, becsületének oly nagy kockáztatásával, hogy ha ura atyja valamikép észre találja venni, legalább is levágja érte a fél fülét.

— Azt szeretném csak látni! pattant fel Don Quijote, de tudom istenemre nem meri megtenni, ha csak oly rettenetes véget nem akar érni, milyennél szörnyűbbet soha még atya e világon, mint a ki vakmerő volt kezét szerelemre gerjedt leánya gyengéd tagjaira vetni.

Maritornes sejté, hogy Don Quijote bizonyosan felnyujtja kezét az ő kértire s hamarjában átgondolván hogy ez esetben mi lesz a teendő, a szénahányó mellől lesietett az istállóba, s nagy gyorsan ieihozta magával Sancho Panza szamarának kötőfékjét s épen

akkor tért vissza a szénahányóba, mikor Don Quijote éppen fölállt Rocinante nyerge tetejébe, hogy a rácsos ablakot elérhesse, mely mögött képzelődése szerint a megsebzett szívé kisasszonynak állnia kelle; kezét pedig ezen szavakkal nyujtá fel :

— Fogja meg, señora, e kezét vagyis helyesebben mondva, a világ gonosztévőinek ez ostorát; fogja, ismétlem, e kezét, melyet soha nő más meg nem érintett, még az sem a ki egész testémnek birtokosa. Nem azért nyujtom fel hogy megcsókolja, hanem azért hogy lássa idegei szövetét, izmai feszülését, erei tágas, duzzadt voltát, a miből nyilván következtetheti, milyen erős lehet az a kar, a melynek ilyen a keze feje.

— Mindjárt meglássuk! mondá Maritornes, s azzal hurkot kötvén a kötőfékből, rávetette Don Quijote csuklójára, s a szénahányó nyilástól leszállva, a maradék kötél darabot jó erősen oda csomózta a szénapadlás ajtajának reteszére.

Don Quijote durva fogásunak érzé a kötelet keze csuklóján, s fel is szólalt :

— Ez inkább reszelés mint simogatás, a mit nagyságod véghez visz; ne bánjék vele oly kegyetlenül, nem ő az oka azon hibának melyet kegyed ellen akaratom elkövet, s nincsen is a maga rendjén, hogy kegyed egész boszuját egy ilyen kis részecskén töltsé; ne feledje, hogy a ki igazán szeret, az nem áll boszút ily kiméletlenül.

Csak hogy nem volt már ott senki, a ki e szá-

vakat meghallhatta volna, mert alighogy Maritor-
nes oda kötötte a lovagot, a másik leánynyal együtt
menten elosontak, s majd megpukkadtak neveltök-
ben, hogy ugy oda pányválták, hogy teljes lehetetlen
lesz kibontakoznia. Ehhez még az is hozzá járult, hogy
a mint már említettük, a lovag egészen fen állt Roci-
nante tetejében, s karját a milyen hosszú csak volt
annyira kinyújtotta a padlás-ablak felé; s a mint
keze fején oda volt kötözve a reteszhez, alig tudott
hová lenni féltében és kinjában, attól tartva ha
Rocinante tőled vagy hozzád mozdul, ő függve marad
karján fogva. Nem is merészelt tehát még csak meg
is mocczanni, ámbár Rocinante türelmes és nyugal-
mas voltáról bizvást feltehetette, hogy az ugyan el nem
indul onnan ha száz esztendeig kell is ott állnia.

Végre, a midőn Don Quijote látta hogy megkö-
tözték, s hogy a hölgyek eltávoztak, megint az ötlött
fel elméjében, hogy az egész dolog ismét csak varázs-
lat szüleménye, mint a mult alkalommal is az volt,
mikor ugyancsak e várban az az öszvérhajcsárrá
vált mór varázsló olyan rutul megagyalta. Átkozta
is magában oktalanságát és vigyázatlanságát, hogy
ugyane várban már az előbbi alkalommal is olyan
póru jár, pedig bevett szokás a lovagoknál, hogy
ha valami kalandba bocsátkoznak, de nem vihetik
jól ki a dülőre, ez annak a jele, hogy e kaland nem
rájuk hanem másokra van bizva, s így nem szükség
hogy másodszor is megpróbálkozzanak vele. Rántott
egy karján, ha netalán ki tudná szabadítani; de

bizony olyan erősen oda volt hurkolva, hogy minden igyekezete füstbe ment. Igaz ugyan hogy nagyon óvatosan rántotta meg karját nehogy Rocinante megmozduljon; szeretett volna, pedig nagyon, beleülni s elhelyezkedni a nyeregbe, csak hogy bizony talpon kellett azon állva maradnia, ha a karját ki nem akará vala szakasztani. Hej, be jó lett volna most az Amadis kardja, a melyen semminémü varázslás sem fogott; hogyan átkozta most bal sorsát; hogyan sajnálta a világot, mely az ő távollétét oly nagyon meg fogja sinleni, a míg ő itt függ lebűvölve, mert szentül hitte hogy igazán ez esett rajta; ujfent, imádozott hölgyére Dulcinea del Tobosora gondolt; majd meg jó fegyvernökét Sancho Panzát hívta, ki azonban mély álomba temetkezve, egész hosszában ott nyúlt el szamara nyergén, s ebben a pillanatban még a tulajdon édes anyjára se emlékezett ki a világra hozta. Hívta aztán a bölcs Lirgandeot és Alquifet, hogy segítsenek; kérve kérte jó barátját, Urganda asszonyt, hogy gyámolítsa; így érte aztán a hajnal, mikorra már annyira felbőszült s kétségbe esett, hogy ugy bögött mint a bika, mert azt hitte hogy a nappal sem fordít bajos sorsán, mivel ez örökre tart, mint-hogy ő le van bűvölve. Ezen hitében még jobban megerősítette az, hogy Rocinante csak a fülét se bil-lenti, s már most szent hogy így vesznek lovastul étlen, szomjan, álmatlanul, míg csak a csillagok ártalmas befolyása el nem mulik vagy a míg egy még bölcsebb bűbájos fel nem oldja őket a varázs alól.

Ebben azonban nagyon csalatkozott, mert alig hogy a hajnal szürkült, négy lovas ember robogott a fogadó elé, mind igen jól öltözve s fegyverezve, nyeregkápájokon lőfegyverekkel. Megzörgették nagy garral a fogadónak még zárt ajtaját, a mit Don Quijote látva, még mindegyre tartó órállomásáról büszke és hatalmas hangon rájuk kiálta :

— Lovagok vagy fegyvernökök, vagy akármik legyetek is, semmi jogotok hogy e vár kapuját megdöngessétek: mert a napnál világosabb, hogy ilyen idő tájban a belévők vagy szunnyadnak még vagy nem szokták az erősséget mindaddig kinyitítani a míg a nap fénye a kerek egész földön szét nem árad. Távozzatok tehát s várjátok be a míg egészen megviradt, akkor aztán majd meglássuk illő lesz-e vagy sem ajtót nyitni.

— Az ördög tartsa ám ezt várnak vagy erősségnek, jegyzé meg az egyik, hogy ilyes czerimoniákat kelljen megtartanunk ha be akarunk jutni. Ha kegyelmed a fogadós, akkor nyitasson ajtót, mi utas emberek vagyunk, s nem akarunk egyebet mint paripáinknak abrakot adatni, s azután tovább megyünk mert utunk nagyon sietős.

— Hát én külsőmről itélve, kocsmárosnak látszom, lovagok? kérdé Don Quijote.

— Bánom is én akárminek látszik, viszonzá a másik, de azt tudom hogy bolond beszéd ha valaki ezt a kocsmát várkastélynak mondja.

— De igen is, várkastély, erősité Don Qui-

ote, még pedig a legjobbak egyike az egész tartományban; s olyan lakosai vannak, a kik kezökben királyi pálczát, fejökön koronát hordtak.

— Jobb lett volna megfordítva, felelt az utas, a pálczát fejökön s a koronát kezökben. Mert végre is az sül ki majd, hogy valami vándorszinész csapat tanyáz oda ben, a kiknél az ilyes korona és királyi pálcza nem tartozik a ritkaságok közé. Mert én hát csakugyan nem hiszem hogy ilyen toprongyos kis kocsmában, a mely még azon felül csupa merő néma is, olyan személyek szálltak volna meg, a kik koronára és királyi pálczára érdemesek.

— Keveset ért a világhoz, viszonzá Don Quijote, ha még azt se tudja mi minden szokott a kóbor lovagsággal történni!

A kérdezősködő lovas társai bele untak a Don Quijoteval folytatott felelésbe, s azért újra verték az ajtót nagy mérgesen. A zajra mind a fogadós, ugy szintén a házbeliek is mind fölébredtek; amaz föl is kelt megnézni ki zörget. Történt e közben hogy a négy utas közül egyiknek a barma megszagolta Rocinántet, a mely fülét-farkát elvesztve, nagy búsán álldogált s mozdulatlanul tartotta kinyújtóztatott gazdáját; hanem, akármilyen falónak látszék is Rocinante, utóvégre még is csak húsból-vérből volt ő is, s meg nem állhatta hogy vissza ne forduljon s meg ne szagolja ő is, a ki oda jött hozzá nyájaskodni. De alig hogy egy kissé megmozdult, Don Quijote lábai biczegni kezdtek, lecsuszott a nyeregről, le majd

egész a földre, úgy hogy csupán karjánál fogva maradt függve. Ez aztán olyan fájdalmat okozott neki, hogy azt hitte keze fejét vágják le vagy a karját szakasztják ki helyéből; lába csúcsa majd egész a földet érintette, de épen ez vált vesztire: mert a mint érte mily kevés hítja hogy talpra állhasson, egyre nyújtózkodott, egyre törte magát hogy a földet elérhesse; szakasztott úgy járt, mint a kik a kinzások alkalmával a létrán félig állnak félig nem s tulajdon magok az okai fájdalmok növekedésének, hogy erőnek erejével nyújtózkodnak, azon csalóka reménytől ösztönöztetve, hogy ha még egy kissé jobban kinyújtóznának, talpokkal a földet érinthetnék.

XLIV. FEJEZET.

A fogadóban történt hallatlan események folytatása.

Don Quijote csakugyan oly éktelen lármát csapott, hogy a fogadós menten kinyitotta a vendéglő ajtaját s egészen megrémülve lépett ki, hogy meglássa ki az a ki ily szörnyen kiabál; a kívül állók is hasonlókép cselekedtek. Maritornes, a ki a nagy kiáltozásra szintén fölébredt, mindjárt sejtette merről fúj a szél, felsietett a szénapadlásra, s a nélkül hogy valaki észrevenné, kicsomózta a kötőféket melyen Don Quijote függött, mire aztán ez a fogadós és az

utasok szeme láttára abban a nyomban földre zuhant; oda siettek hozzá s megkérdezték mi baja, hogy ily iszonyuan kiáltoz? Ő azonban egy árva szóval sem felelt, hanem lerántva keze csuklójáról a kötőféket, mihelyest talpon termett azonnal felveté magát Rocinante hátára, karjára füzé pajzsát, lándsáját szögezte, jó darabon kiiramlott a mezőre, honnan aztán félvágatva nyargalt vissza, s így kiálta:

— A ki azt merészli mondani, hogy engemet jogosan bővöltek le, én azt — ha kegyelmes asszonyom Micomicona hercegnő felszabadít rá — ezennel meghazudtolom, ellenségemnek nyilvánítom és párbajra hívom.

Az ujonan érkezetteknek szemök szájok elállt Don Quijote szavai hallatára; a fogadós azonban magokhoz térítette csodálkozásukból, elmondva nekik hogy az egész Don Quijote mi fán termett, s hogy rá se kell hederíteni, mert nincs helyén az esze.

Azt kérdezték a fogadóstól, nem szállt-e be hozzá egy körülbelül tizenöt esztendő ifju, a ki öszvérhajcsárnak van öltözve, s ilyen meg olyan; ekkor aztán tetőtől talpig lefestették Doña Clara kedvesét. A fogadós azt felelte: annyi itt az ember ebben a vendéglőben, hogy ő neki bizony elkerülte a figyelmét az a kiről kérdezősködnék. Az érkezettek egyike azonban megpillantván most a tanácsos ur kocsiját, így szóla:

— Itt kell lennie kétségkívül, mert a hol van ni, az a kocsi is, melynek — a mint mondják —

mindig nyomában jár. Legjobb lesz ha egyikünk itt marad a kapunál, a többiek pedig menjenek be keresni; az sem ártana ha valamelyikünk megkerülné az egész vendéglőt, hogy a kerítésen keresztül el ne illan hasson.

— Ugy igaz! hagyá helyben a másik, a mire aztán ketten bementek a fogadóba, a harmadik a kaput állta el, a negyedik pedig megkerülte a vendéglő környékét; a fogadós mind ezt látta, de sehogy se tudta elképzelni mi czélja az egész sürgés-forgásnak, habár sejtette hogy alkalmasint azt az ifjút keresik, a kit az imént előtte lefestettek.

Már ekkor egészen megviradt, s így tehát részint ezért, részint a Don Quijote okozta lárma miatt mindnyájan felébredtek s fel is keltek, különösen Doña Clara és Dorottya, a kik különben is nagyon roszul alhattak ez éjjel, amaz azon való nyughatatlanságától hogy kedvese ily közel van hozzá, emez meg a kíváncsiságtól hogy megláthassa.

Don Quijotet pedig a méreg majd megette a mikor látnia kellett, hogy a négy utas fel se veszi s egy kukkot se felelnek kihívására; s ha úgy találja vala a lovagság törvényeiben, hogy a kóbor lovagnak szabad más dologba is belevágni, bárha szavát adta is hogy addig semmi újabb kalandba sem bocsátkozik, míg a megígért elsőt ki nem küzdte: bizonyosan nekik ront mindnyájoknak, s akarják, nem akarják, feleletre kényszeríti. Most azonban nem tartotta illendőnek hogy valami újabb ügybe kezd-

jen a mig Micomiconát országába vissza nem helyezte ; így tehát hallgatott, nyugton maradt s várta mire durranik ama négy utas sürgölődése.

Ezek egyike pedig csakugyan megtalálta az ifjút a kit kerestek. Ott feküdt szegény egy öszvérhajcsár mellett, s meg sem álmodta hogy őt valaki keresse, annál kevésbbé hogy még meg is találja.

A lovas ember megrázta karján fogva s így szóla hozzá :

— Már az igaz, Don Luis, ez a ruha nagyon hozzá illik az ön rangjához, de meg ez ágy is, a melyen találtam, ahhoz a gondos neveléshez, melyben önt édes anyja részesítette.

A legényke álmos szemeit dörzsölte, s csak úgy fél válról nézett arra, a ki karját megfogta ; egyszerre azonban atyja cselédjét ismerte föl benne, a mi anynyira meglepte, hogy jó sokáig egyetlen szóhoz sem tudott jutni. A szolga ekkor így folytatta szavait :

— Nincs más mit tenni, señor Don Luis, mint hogy türelmesen megadja magát s velünk együtt szépen visszatér, ha csak azt nem akarja hogy ura atyját sirba vigye : mert egyebet csakugyan nem lehet várni azon bánattól, a mit neki az ön távozása okozott.

— De hát honnan tudta meg atyám, kezdé Don Luis, hogy én épen ezen az uton jöttem s ilyen öltözetben ?

— Egy tanulótlól, viszonzá a szolga, a kivel ön közölte szándékát ; ez fedezte föl az egészet, csupa

merő szánalomból urunk iránt, a ki nem tudott hova lenni szomorúságában mikor önnek távozásáról értesült. Azonnal utnak indított négyünket az ön keresésére, s most itt vagyunk mind nagyságod szolgálátára, s ki sem tudom mondani mennyire örülök annak hogy olyan jó hirrel térhetünk vissza s egyszersmind haza is vezetjük önt annak szemei elé, a ki oly nagyon szereti.

— Majd csak úgy történik biz az a mint én akarom vagy az ég rendeli, viszonzá Don Luis.

— Mit akarhatna ön mást vagy az ég mit rendelhetne egyebet mint hogy ön visszatérjen? Más valami teljes lehetetlen.

Ezt a párbeszédet pedig mind egy betűig meghallotta az az öszvérhajcsár is, a ki Don Luis mellett feküdt; fel is kelt mindjárt s hirt adott az egészről Don Fernandonak, Cardenionak s a többieknek a kik már fel voltak öltözve. Elmondta nekik, hogy az az ember ezt a legényt Don-nak tisztelte; el az egész párbeszédet, melyet egymás közt folytattak, s hogy a szolga minden áron haza akarja vinni atyjához az ifjut, a miről meg viszont ez hallani se akar.

Ez, valamint a mit felőle már tudtak, nevezetesen az a szép hang melylyel az ég megajándékozta, mindegyre növelték kíváncsiságukat, s szerettek volna még többet is megtudni kilétéről, s készek valának segítségére kelni, ha netalán valami erőszakot akarnának ellenében alkalmazni. Így tehát arra felé tartottak a hol az ifju még egyre vitában állt szolgálá-

jával. Már ekkor Dorottya is kijött a hálószobából, s nyomban utána Doña Clara egészen megzavarodva. Dorottya félre inté Cardeniot s rövideden elmondá neki a dalnok és Doña Clara történetét, Cardenio viszont Dorottyát tudósítá, hogy atyja szolgálai itt vannak az ifjuért; ezt azonban sokkal emeltebb hangon mondta, semhogy Doña Clara meg ne hallotta volna, a mi meg is remítette annyira hogy ha Dorottya meg nem fogja, ijedtében a földre roskad. Cardenio arra kérte Dorottyát, térjenek vissza a hálókamrába, majd elintéz ő mindent; a nők szót is fogadtak.

Már ekkor azok, a kik Don Luist keresni jöttek, mind a négyen a vendéglőn belül valának, körül vették az ifjút s egyre erősködtek körülötte, ne késék egy perczig se, hanem siessen visszatérni atyja vigasztalására. Ő pedig azt felelte, semmikép se teheti mindaddig, a míg egy bizonyos dolgot tisztába nem hozott, a melynél élete, becsülete és szive forognak a kockán. A szolgák ekkor megragadták, s azt mondák semmi szin alatt sem térnek vissza nélküle, hanem elviszik magokkal, akár tetszik neki akár sem.'

— Ezt nem fogjátok tenni, viszonzá Don Luis, ha csak holtan nem viztek; egyébiránt akár hogy vigyetek is, életembe fog kerülni.

E közben a fogadó minden vendége oda sereglett a versenygök köré, név szerint Cardenio, Don Fernando, ennek társai, a tanácsos ur, a lelkész, a borbély s Don Quijote, a kinek ugy látszott hogy

most már szükségtelen többé a vár őrizése. Cardenio, a ki ismerte már az ifju történetét, azt kérdezte a vinni akaróktól, mi indítja őket arra, hogy ez ifjut beleegyezése nélkül magokkal hurczolják?

— Az indít, viszonzá egy a négy közül, hogy megtartsuk atyjának életét, a mely ez urfi megszőktével már-már vesző félben van.

Don Luis erre így válaszolt :

— Semmi szükség, hogy itt valaki az én okaimat feszegesse; én szabad vagyok, s visszatérek ha kedvem tartja; ha pedig nem tartja kedvem, ti nem fogtok kényszeríthetni.

— Majd kényszeríti nagyságodat a józan okosság, viszonzá az ember, s ha még ez sem bir nagyságoddal, majd bir mivelünk hogy végre is hajtsuk azt a miért jöttünk s a mi kötelességünk.

— De hát mondjátok miről is van tulajdonképen szó? vágott ekkor közbe a tanácsos.

A szolga rá ismert, mint ura házának szomszédjára s így felelt:

— Nem ismeri nagyságos tanácsos ur ezt az urfit, a ki nagyságod szomszédjának fia s elszőkött az atyjától, még pedig mi több, ebben a ruhában, a mely, akárki nézze meg, ugyancsak kevésbé illik az ő rangjához.

A tanácsos ur még csak ekkor vette közelebről szemügyre, rá ismert s keblére ölelve így szóla hozzá :

— De micsoda gyermekesség is ez, señor Don

Luis, vagy milyen fontos okok indították önt arra, hogy ilyen módon s ilyen öltözetben jöjjön, a mi csakugyan igen roszul illik az ön állásához.

Az ifju szemei könybe lábadtak s egyetlen szóval sem tudott a tanácsosnak felelni; ez pedig arra inté a négy szolgát, maradjanak nyugton, majd jóra fordul minden, s azzal karon fogva az ifjut, vele kissé félre vonult, hogy különös jöveteléről kérdezősködjék.

A míg ez a vallatás tartott, egyszer csak nagy lárma hangzék fel a fogadó kapuja felől, a mi onnan eredt, hogy két vendég, a kik a mult éjjelre ide voltak beszállva, látván hogy mindenki azzal van elfoglalva kit s mit keres az a négy szolgál, szépen kereket akartak oldani s fizetés nélkül bucsut venni a kapufélfától. Hanem a vendéglős, a ki jobban törődött a maga bajával mint a másokéval, elcsipte őket a kapu alatt, s kérte a tartozást; egyszersmind olyan szavakkal vetette szemökre gonosz szándékukat, hogy azok nem voltak restek ökölrel felelni, és hamarjában úgy megrakták, hogy a szegény vendéglős kénytelen volt nagy fenszóval segítségért kiáltani. A fogadósne s leánya ugy látták mindenki el van foglalva, csak az egy Don Quijote nincs, így tehát ez mehetne legkönnyebben a fogadós segítségére. Minek következtében a leány így szólítá meg:

— Segítsen, nagyságos lovag ur, az isten által adott erejére kérem, segítsen szegény atyámon, a kinek két gazember ugy neki esett mintha csépelnék.

Don Quijote nagy nyugodtan és vontatva így felelt :

— Szépséges kisasszony, most az egyszer nem teljesíthetem kívánságát, mert mindaddig nem szabad újabb kalandra vállalkoznom, a míg egy másikat be nem végeztem, melyre becsületszavamat lekötöttem. Kegyed szolgálatára azonban most csak annyit mondhatok: siessen s mondja meg atyjának, tartsa magát szilárdul e tusában, a mennyire csak tudja, s ne hagyja magát semmi áron legyőzetni; én pedig kész vagyok Micomicona hercegasszonytól engedelmet kérni hogy segítségére mehessek, s ha ez engedelmet megnyerem, legyen kegyed meggyőződve, édes atyját bizonyosan kimentem bajából.

— Jaj a bűnös lelkemnek! kiálta erre a szintén ott ácsorgó Maritornes, a míg nagyságod ezt az engedelmet kieszközli, addig az én gazdám már oda át lesz a más világon.

— Engedje, kisasszony, hogy az említettem felhatalmazást kieszközöljem, viszonzá Don Quijote, s mihelyest megnyertem, még az sem tesz semmit ha a más világra küldték is, mert én onnan is visszahozom, szegüljön bár mind a világ ellene; vagy legalább olyan boszút állok azokon a kik oda küldték, hogy kegyetek bizonynyal meg lehetnek elégedve.

S többet aztán egy szót se szólva, oda ment Dorottyához, térdre borult előtte s lovagias és kalandoros szavakkal kérte, kegyeskedjék ő magassága megengedni, hogy a vár urának segítségére s gyán o-

lítására mehessen, a ki igen veszedelmes bajba van keveredve. A herczegasszony nagy készséggel megadta az engedelmet, mire aztán Don Quijote felragadta pajzsát, s kezét kardjára téve a vendéglő kapuja felé sietett, a hol a két vendég még egyre páholta a fogadóst. Azonban, a mint oda ért, egyszerre megállt s mozdulatlanul tekintett maga elé, akárhogy kiáltozott is Maritornes meg a fogadósné, minek áll meg, menjen inkább urok és gazdájok segítségére.

— Azért tartózkodom vissza, felelt Don Quijote, mert csöcselék ellen nekem nem szabad kardot rántanom; de hívják ide fegyvernökömet Sanchot; ez a védelem és boszuállás őt illeti s ő reá tartozik.

Mind ez pedig ott történt a vendéglő kapujában, a hol a nyakleves és az ökölgombócز ugyancsak járta a fogadás rovására, s szörnyü boszuságára Maritornesnek, a fogadósnénak és leányának, a kik majd megpukkadtak mérgökben Don Quijote gyávaságán s egész odáig voltak a férjök, gazdájok és atyjokon esett baj miatt.

Most azonban hagyjuk őket magokra, majd lesz a ki ezen is segít, ha meg nem lesz, ám szenvedjen és türjön békével az, a ki többet mer mint a mennyire ereje rá szabadítja, s tegyünk valami ötven lépést vissza felé s lássuk mit felelt Don Luis a tanácsosnak, kiktől épen ott váltunk el, a hol ez azt a kérdést intézte az ifjuhoz, mi az oka hogy utra kelt még pedig ilyen szegényes öltözetben. A mire az ifju, hevesen megragadván kezeit, mintegy annak

jelül hogy szívét valami nagy fájdalom szorítja, s egész tenger könyet ontva, így felelt:

— Nem tudok én egyebet mondani, jó uram, mint azt, hogy a midőn az égnek úgy tetszett s a közel szomszédság megkönnyebbitette hogy Clara kisasszonyt, önnek leányát s nekem imádottamat megpillantsam, azon pillanattól kezdve ő lett az én akaratom urává; s ha a kegyedé, mélyen tisztelt uram és atyám, nem akadályoztatja, legyen e leányka még e mai napon hitvesemmé. Ő érte hagytam el atyám hajlékát, ő érte vettem magamra ez öltözetet, hogy kövessem valamerre csak megy, mint a nyíl a célét, mint a hajós vezető csillagát. Ő nem tud az én kívánságom felől egyebet, mint a mit abból vehetett ki, hogy néha messziről sirni látott. Ön, uram, tudja szüleim mily gazdagok s mily előkelők és hogy én vagyok egyetlen örökösük. Ha ön úgy itéli, hogy mind ez elég hogy engemet egészen boldoggá tegyen, fogadjon el azonnal fíjával. Ha pedig atyám, netalán más szándéktól vezérelve, nem örülne azon kincsnek, melyet én magam számára keresni tudtam, több ereje van a dolgok kiegyenlítésére, megváltoztatására az időnek semmint az emberek akaratának.

A szerelmes ifju e szavaknál elhallgatott; a tanácsos urat pedig szavai hallatára csodálkozás, zavar és bámulat fogta el, úgy az értelmes előadás folytán, a melylyel Don Luis érzelmeit előtte feltárta, valamint annál fogva, hogy épenséggel nem tudta, e hirtelen és váratlanul felmerült ügyben hamarjában

mit cselekedjék. Nem is válaszolt egyebet annál, hogy az ifju egyelőre legyen nyugodt, s arra bírja rá szolgálait, hogy legalább ma még ne kényszerítsék a visszatérésre, hogy időt nyerhessenek meghánynivetni mi lenne a legjobb mindnyájokra nézve. Don Luis forró csókot ejtett kezeire, de még könyeivel is elárasztá, úgy hogy e látvány a márvány szívet is ellágyította volna, annál inkább a tanácsosét, a ki mint okos ember azonnal belátta, milyen szép szerencse kínálkozik leánya számára, feltéve hogy e házasságba Don Luis atyja is beleegyezzék, a kiről tudta, hogy fiának magas állást óhajtana szerezni.

E közben a két vendég is kibékült már a fogadóssal, s megfizették minden tartozásukat, még pedig Don Quijoténak sokkal inkább rábeszélésére s nyájas tanácsadására semmint fenyegetéseire. Don Luis szolgálai várták mi vége lesz a tanácsos urral való beszélgetésnek s mire fogja magát gazdájok elhatározni. De ime az ördög, a ki nem alszik, úgy rendelte hogy ép ebben a perczben teremjen ott a fogadóban az a borbély, a kitől Don Quijote a Mambrin sisakját, Sancho Panza pedig a szamár sallangos szerszámát vette el, melyet aztán a maga szamaráéval cserélt vala föl. A mint ez a borbély az ő szürkéjét az istállóba vezette, megpillantotta Sancho Panzát, a ki mit én tudom mit s mit nem igazgatott a szamárnyergen. Mihelyt meglátta, azonnal rá ismert s abban a nyomban nagy hatalmasan rá támadt e szavakkal:

— Csak hogy megvagy, akasztófa virág! Ide a

tányérommal, a nyergemmel, ide vele mindennel a mit elraboltál!

A mint Sancho látta hogy ilyen váratlanul megtámadják, s a mint hallotta milyen szidalmakat szórnak ellene, egyik kezével megragadta a számárnyerget, a másikkal pedig úgy képen teremtette a borbélyt, hogy egyszerre el eredt az orra vére. Hanem azért a borbély csak nem eresztette el a zsákmányt, melyet a nyeregben ejtett, sőt ellenkezőleg olyan lármát csapott, hogy az egész fogadó mind oda futott a nagy tusa és viaskodás csodájára.

— Ide, ide, a király és a törvény nevében! kiáltá a borbély, én vissza akarom venni a mi az enyém, s ez a rabló, ez az utonálló még életemtől is megfosztana!

— Hazudsz! viszonzá Sancho, nem vagyok én utonálló; ezt a zsákmányt az én gazdám Don Quijote becsületes harcban ejtette.

Don Quijote már ekkor szintén ott volt, s nagy örömmel szemlélte, mily derekasan helyt áll az ő fegyvernöke védelemben és támadásban egyaránt; ettől fogva úgy tartotta, hogy csakugyan ember a gáton, s fel is tette magában hogy a legelső kinálkozó alkalommal mindjárt lovaggá üti, mert meg volt győződve róla, nem vállalik a lovagrendnek szégyenére.

A borbély a tusakodás folytában a többi között ezt is mondotta:

— Olyan igaz, uraim, hogy ez a nyereg az enyim, mint hogy egy isten van az égben; ugy ismer-

rem mintha magam szültem volna, s itt a szamaram az istálóban, az legyen a bizonyosságom hogy nem hazudtam. Tessék felpróbálni rá, s gazember legyek ha úgy nem áll rajta mintha csak rá öntötték volna! S mi több, ugyan az nap mikor ettől megfosztottak, elvették még egy ujdonatuj réz tányéromat is, a melyből még soha se szappanoztam s a mely egy talléromba került.

De már erre Don Quijote sem állhatta meg hogy közbe ne szóljon, a miért is a két versenygő közé lépven, őket egymástól elválasztotta, a nyeret a földre lökte hogy szem előtt legyen mig az igazság kiderül, s ily szavakra nyitotta ajkait:

— Hogy nagyságtok tisztán és világosan belát-hassák mennyire téved ez a jó fegyvernök mikor réz tányérnak mondja azt, a mi volt és most is és mind-örökre Mambrin sisakja lesz, melyet én becsületes párbajban vettem tőle el, s ez által jogos és törvé-nyes módon tettem tulajdonommá. A nyereg ügyébe nem avatkozom, erről csak annyit tudok mondani, hogy fegyvernököm Sancho engedelmet kért rá, hogy e legyőzött pulyának nyeregszerszámát elvehesse s azzal tulajdon barmát ékesithesse; ezt én megenged-tem neki, ő tehát a kívánt tárgyat el is vette; hanem hogy a lószerszám hogyan változott számárnyereggé. arra egyéb okot nem tudok felhozni annál, hogy az ilyen átváltozás igen gyakori dolog szokott lenni a kóbor lovagság életében. Nagyobb bizonyosság okáért tehát, szaladj, fiam Sancho, s hozd ide frisen azt a sisakot, melyet ez a jó ember réz tányérnak állít.

— No már, uram, viszonzá Sancho, ha a mi igazságunk mellett nem tudunk egyebet felhozni mint a mit nagyságod említ, akkor a Mambrin sisakja csakugyan ép annyira réz tányér mint a menyire ennek a léhütőnek szerszáma számárnyereg.

— Tedd a mit parancsoltam, felelt Don Quijote, s ebben a várban talán csak nem lesz minden tárgy varázslat által elváltoztatva?

Sancho tehát elment a borbélytányérért, oda hozta, s mihelyt Don Quijote megpillantá, azonnal átvette tőle s így szóla:

— Itéljenek nagyságtok magok, milyen vakmerőség kell ahhoz, hogy ez a ficzkó tányérnak állítsa ezt, nem pedig sisaknak, a mint én mondom. S esküszöm azon lovagrend törvényeire a melyhez tartozom, ez volt az a sisak melyet tőle elhódítottam, s azóta sem hozzá nem toldottam semmit, sem belőle semmit el nem vettem.

— Szent igaz, erősíté Sancho is, mert azóta, mikor uram elhelyezte, mind é mai napig mindössze csak egyetlen egy küzdelemben használta, tudnillik akkor, a mikor azokat a szerencsétlen rabokat megszabadította; s ha akkor ez a tányérsisak nincs, ugyancsak pórul járhatott volna, mert annál a komédiánál úgy hullott a kő mint a jégeső.

XLV. FEJEZET.

Mely egészen hiven elmondja hogyan történt a Mambrin sisakja s a szárnnyereg vitás kérdésének eldöntése, más egyéb nevezetes kalandokkal egyben.

— Nos, uraim, mondá a borbély, mit mondanak nagyságtok ahhoz, hogy ezek a tisztos férfiak még mindegyre azt erősítik hogy ez sisak, nem pedig réz tányér?

— S a ki ellenkezőt állit, pattant fel Don Quijote, annak, ha lovag, megmutatom hogy hazudik, és ha szolgál, meg, hogy hazudik ezerszer is!

A mi borbélyunk a ki szemtanuja volt az egész jelenetnek, jól ismervén Don Quijote bogarát, szítani akarta a versenygést, s tovább üzni a tréfát mindnyájok multságára, a miért is így szóla a másik borbélyhoz:

— Tisztelt borbély ur, vagy nem tudom kihez is van szerencsém, mindenek előtt azt kell tudatnom önnel, hogy én is uraságod mesterségét folytatom, s több húsz esztendejénél, mióta a vizsgálatot letettem; ismerem is a borbélymesterség minden eszközét egyetlen egy szálíg. Hanem ifju koromban katona is voltam, s igen jól tudom mi a sisak, mi a vas süveg és mi a rostélyzott sisak; s ismerek sok más egyéb a katonaság körébe eső dolgot, főleg a mi a fegyverzet-hez tartozik. Ennek folytán, [bárha tisztelet annak a ki jobban tudja, s kész leszek mindig meghajolni előtte, de most az egyszer bátor vagyok azt állítani hogy ez az előttünk lévő tárgy, melyet ezen ur tart

kezében, nem csak hogy nem borbélytányér, de attól annyira különbözik mint a fekete a fehértől, mint az ég a földtől; mindamellett azt is bevallom, hogy bárha sisaknak tartom is, nem tarthatom egész sisaknak.

— Igaz is hogy nem egész, szólt közbe Don Quijote, mert a fele hiányzik, tudillik az állazója.

— Ugy van, erősíté a lelkész a ki már sejté hová czéloz az ő borbély barátja; Cardenio, Don Fernando és társai is mind mellette bizonyítottak; de még maga a tanácsos úr is egy huron pendült volna velök a tréfa kedvéért, ha a Don Luis ügye oly nagyon el nem foglalja; azonban az a komoly dolog, melyen most eszét jártatá, annyira elfoglalta, hogy a bohóságra igen kevésé vagy épen semmit sem ügyelt.

— Teremtő szent atyám! kiálta fel erre a megtréfált borbély, de hát lehetséges-e hogy ennyi tisztos ember mind azt mondja, hogy ez nem borbélytányér, hanem sisak? Megállna rajt az esze egy egész universitásnak, akármilyen tudós volna is! No már, ha ez a borbélytányér sisak, akkor ennek a számárnyeregnek is lószerszámnak kell lennie, a mint ez az úr állítja.

— Nekem számárnyeregnek látszik, viszonzá Don Quijote, hanem ebbe, a mint már megjegyeztem, én nem avatkozom.

— Lóra vagy számárra való nyereg-e, szólt közbe most a lelkész, ennek eldöntését bizzuk egye-

nesen Don Quijote urra, mert a mi a lovagságra tartozó dolgokat illeti, azokban ő többet tud mindnyájunknál.

— Istenemre, uraim, mondá Don Quijote, mindössze is csak két ízben szálltam ebbe a várba, de annyi és oly különös mindenféle esett rajtam, hogy csakugyan nem merek határozott véleményt mondani semmi felől, ha az itt található dolgokról kérdezősködnek: mert kénytelen vagyok azt hinni, hogy a mi itt történik, mind ahhoz köze van a varázslásnak. Az első ízben egy elbűvölt mór vált terhemre, a ki itt kísért, s a kinek czinkos társaival Sanchonak ép úgy meggyült a baja; a mult éjjel pedig majd két óra hosszat fel voltam akasztva ezen karomnál fogva a nélkül hogy tudnám hogyan juthattam e kellemetlen helyzetbe. Ennek következtében tehát csakugyan nagy vakmerőség lenne tőlem, ha egy ily nagyon is bonyolodott ügyben véleményemet nyilvánítanám. A mi a sisak és borbélytányér vitás kérdését illeti, arra már feleltem; hanem annak eldöntésére nézve, vajon ez számárra vagy lóra való nyeregszerszám e, erre nem merészkedem határozott választ adni, s egészen nagyságtok bölcs belátására bizom. Meglehet, hogy nagyságtok nem lévén felütött lovagok, mint a hogy én az vagyok, nagyságtokon e hely varázslatai nem fognak; értelmök szabad, s ekképen úgy ítélhetnek e vár minden dolgáról a mint azok valóban és igazán léteznek, nem pedig a mint nekem látszanak.

— Semmi kétség, felelt e szavakra Don Fer-

nando, Don Quijote úr igen helyesen jegyezte meg, hogy ezen ügyben minket illet meg a döntő ítélet; s hogy ez annál alaposabb lehessen, én az itt levő urak mindegyikétől titkos szavazatot fogok egybe gyűjteni, s az eredményről aztán pontos és kimerítő tudósítással szolgálni.

Azok előtt, a kik Don Quijote bolondságát ismerték, ez az egész a legnagyobb nevetség volt; azonban azok előtt, kik arról még nem tudtak, a világ legnagyobb ostobaságának látszott; így Don Luis négy szolgájának, de magának Don Luisnak is, valamint három más utazónak a kik a fogadóba vették, s a kik poroszlóknak látszóttak, mint hogy azok is voltak. Azonban senki sem szükölt annyira mint a borbély, a kinek réz tányéra saját szemé látára változott át Mambrin sisakjává, s a ki most már azt gondolta, semmi kétség többé hogy a számárnyeregbl is drága lóra való nyeregszerszám lesz. Nevetett az egész társaság, a mint Don Fernando a szavazatok beszédese végett sorra járta valamennyit, és sugva vette ki tőlök titkon adott véleményöket, számárnyeregnek vagy lószerszámnak tartják e azt a kincset, mely a nagy vitatkozásnak tárgyát képezé. Mikor aztán összegyűjtötte már a Don Quijotét ismerők szavazatait, fenhargon így szóla :

— Mi türes tagadás, jó ember, én bizony belefáradtam már a sok szavazatszedésbe, mert úgy látom, akárkit kérdezzek is, egyhangulag mind azt mondják: valóságos ostobaság azt állítani hogy ez

számárnyereg, holott csakugyan lószerszám, még pedig telivér paripára való. Nyugodjék hát bele, mert, mind a maga mind számara daczára, ez valóban paripa-, nem pedig számárnyereg, s így a maga ügyét ön csakugyan roszúl védte és támogatta.

— Veszszem el még a mennybeli jussomat is, fakadt ki a szerencsétlen borbély, ha nagyságtok mind valamennyien nem csalódnak; s lelkelem úgy lássa meg egykor istent, a mily igaz hogy nekem ez számár-, nem pedig paripanyeregnek látszik. Hanem hát, a hol az erő, ott az... No de ne szólj nyelvem, nem fáj fejem. S igaz lelkelemre mondom, nem vagyok ittás, hiszen még nem is reggeliztem, akármi legyenek.

A borbély bolondsága majd annyi mulatságot szerzett mint Don Quijote eszelőssége, ki most így szóla :

— Nincs egyéb mit tenni, mint vegye kiki a magáét, s a mit isten kinek-kinek adott, érje be azzal minden lélek.

A négy szolgálja közül egyik most e szavakra akadt :

— Ha ez nem előre kikoholt furfangosság, csakugyan nem értem hogy ennyi okos ember, a milyeneknek a jelenlevők látszanak, azt merjék mondani és erősíteni, hogy ez nem borbélytányér, az meg nem számárnyereg. De a mint látom hogyan erősítik és állítják, bizonyosan valami titkos okuknak kell lenni, hogy ennyire kardoskodnak a mellett, a mi az igazsággal és a kézzel fogható tapasztalással homlokegyenest el-

lenkezik. Mert esküszöm (ki is mondta kereken hogy mire), velem ugyan senki fia el nem hiteti, hogy ez ne borbélytányér, az meg ne számárnyereg legyen.

— Talán nöstény számáré? kérde a lelkész.

— Az mind egy, viszonzá a szolgál, az nem változtat a dolgon; itt csak arról van szó, számárnyereg-e vagy sem, mint nagyságtok állítják.

Hallva ezt a belépett poroszlók egyike, a ki tanúja volt az egész vitatkozásnak, nagy haraggal és fölgerjedéssel közbe kiállott:

— Olyan igaz hogy számárnyereg mint a hogy én az apám fia vagyok; s a ki mást mond, olyan részeg mint a csap.

— Hazudsz, szemtelen pimasz! harsant föl Don Quijote, s felemelve a lándsát, mely mindig ott volt a kezében, olyan ütést mért a poroszló fejére, hogy ha ez félre nem ugrik, lepedőbe viszik haza. A lándsá forgácscsá tört a földön; a másik két poroszló pedig látva hogy czimborájok milyen bajba keveredett, segítséget kiállott a Santa Harmandad nevében. A fogadós, a ki szintén tagja volt e szövetségnek, mindjárt kardja- s pálczájaért futott, aztán oda állt társai mellé; Don Luis cselédjei urokat vették körül hogy az általános zürzavarban kereket ne oldjon; a borbély, zendülésben látva az egész házat, újra megragadta nyergét, Sancho hasonlóképen; Don Quijote kardjához kapott, s nekik egyenesen a poroszlóknak; Don Luis rájuk kiáltozott szolgálaira, hagyják őt magára s menjenek Don Quijote, Cardenio és Don Fer-

nando segítségére a kik mind Don Quijotének fogták pártját. A lelkész kiabált, a fogadósné rikácsolt, leánya jajgatott, Maritornes sirt, Dorottyá odáig volt, Lucinda magán kívül, Dona Clara pedig elájult. A borbély Sanchot döngette, Sancho a borbélyt lazsnakolta; Don Luis, a kit egyik szolgája elég vakmerő volt karon ragadni hogy el ne illanjon, úgy orron ütötte egy ököl csapással, hogy arczát a vér mindjárt elfutotta; a tanácsos védelmezte; Don Fernando az egyik poroszlót kerítette lábai alá, s úgy gyomrozta a mint csak kedve tartotta; a fogadós még harsányabb hangon kiáltott segítségért a Santa Hermandad javára: egy szóval az egész fogadóban mást se lehetett látni, hallani mint sirást-rivást, kiáltozást, zürzavart, remegést, aggódást, szorongást, öklözést, döfölést, püfölést, döngetést és vérnek patakzását. És e khaosznak közepette, a legeslegnagyobb zürzavarban Don Quijotének egyszerre csak az a gondolat ötlött eszébe, hogy ő most hanyatt-homlok Agramante király összekeveredett táborába ront, a miért is dörgő szózattal így rengeté meg az egész vendéglőt:

— Álljon meg mindenki, kardot el mindenki, csendesén mindenki, figyeljen mindenki, a kinek csak kedves az élete!

Erre a tenger hangra mindenki megállt, ő pedig folytatá:

— Nem megmondtam-e, uraim, hogy ez a vár el van bűvölve, s hogy egész egy legio ördögnek kell

benne lakoznia?! Nagyobb bizonyosság okáért tulajdon szemével győződhetik meg mindenki a felől, hogy az Agramante táborának zürzavara, ide lett áthelyezve mi közénk. Ime, ott a kardért harcolnak, itt a lóért, amott a sasért, emitt a sisakért, és harczolunk mindnyájan, és egyik sem érti a másikat. Jöjjön tehát nagyságos tanácsos úr, úgy szintén tisztelendő lelkész úr is, s legyen az egyik Agramante király, a másik meg Sobrino király, s békítsenek ki bennünket: mert a mindenható istenre mondom, csakugyan nagy balgagság hogy ennyi előkelő ember, mint a hányan mi itt vagyunk, egymást ölje, gyilkolja ily hasztalanságokért.

A porozlók a kik egy bukkot se értettek Don Quijote nagy haragu beszédéből s a kiket Don Fernando, Cardenio és a többiek ugyan csak jól megütögettek, sehogy se akartak kötélnek állni; míg a borbély hajlandó volt a csillapodásra, mert a nagy tusában szakála és számárnyerge már is meg voltak tépkedve jó formán; Sancho, mint afféle jó cseléd, ura legkisebb szavára is meglapult, úgy szintén a Don Luis szolgálói is elcsendesedtek, különben is belátván hogy az ellenkezővel se mennek semmire se. Csak az egy vendéglős erősködött még mindegyre hogy ezt a bolondot példásan meg kell büntetni esztelenségeiért a ki minden lépten-nyomon fenekestül felforgatja az egész fogadót. Végre aztán a zaj egy pillanatra még is csak lecsillapult, hanem Don Quijote képzeletében a számárnyereg itéletnapig is lószerszám, a borbélytányér sisak, a fogadó meg várkastély maradt.

A mint tehát lecsendesültek, s a tanácsos és a lelkész rábeszélése folytán egymással mind kibékültek, Don Luis szolgálai megint csak azon voltak, hogy most tüstént induljon velök haza felé. A míg az ifju ezekkel felel, a tanácsos megkérdezte Don Fernandot, Cardeniot és a lelkészt, hogy mit tevő legyen ebben a kényes ügyben, melynek alkalmából azt is szóról szóra közölte velök a mit neki Don Luis mondott. Végre abban állapodtak meg, hogy Don Fernando megmondja a szolgálaknak, ő kicsoda, s hogy az ifjut magával akarja vinni Andaluciába, a hol bátyja a marques rangjához illőleg fogadja bizonyosan Don Luist, a kiről kétségtelenül tudhatták, hogy a jelen körülmények folytán csakugyan nem kerül másképp atyja színe elé ha csak szét nem szedik. A mint a szolgálak megtudták hogy Don Fernando kicsoda, valamint azt is hogy Don Luis mire határozta el magát, egymás közt abban egyeztek meg, hogy hármok visszatér s elmondják az ifju atyjának a történeteket, a negyedik azonban ott marad Don Luis szolgálatában s nem tágít oldala mellől a míg csak érte nem jönnek vagy általában arról nem értesül hogyan fog hangzani uroknak újabb parancsolata.

Ilyen módon tehát ezen rettenetes háboruságot Agramante tekintélye és Sobrino király bölcsesége csakugyan lecsillapították; hanem a mint az egyetértésnek amaz ellensége és a békének ama haragosa látta hogy tervei kijátszattak és ő megcsufoltatott, s hogy a nagy zűrzavar, melybe őket keverte, az ő szá-

mára mily kevésbé volt gyümölcsöző, újra felemelte ármányos kezét s a gyűlölség és versenygés üszkét vetette még egyszer közéjük.

A poroszlók csakugyan lecsendesültek mikor megtudták mily előkelő emberekkel ereszkedtek túsába, s visszavonultak a csatatérről, különben is világos lévén előttök, hogy akármennyire kardoskodjanak is, csak ők huzzák megint a rövidebbet. Hanem az egyiknek, még pedig épen annak a ki a Don Fernando lábai alá került vala, eszébe jutott hogy a nála lévő elfogási rendeletek között, melyek szerint több gonosztévőt kell kézre keríteniök, az egyik Don Quijote ellen van kiadva, kit a Santa Hermandad a miatt akart elfogatni, mivel, a mitől Sancho mindig félt, holmi gályaraboknak adta vissza szabadságát. Alig hogy ez eszébe jutott, meg is akart győződni a felől vajon Don Quijote ismertető jelei nem vágnak-e össze az ő rendeletével; kihuzott kebléből egy csomó pergament, végre rá akadt arra a mit keresett, s nagy lassan elkezdte betűzni, minthogy az olvasás nem igen volt kenyere; minden kitagolt szónál rá-rá nézett aztán Don Quijotéra s egybehasonlította a rendeletben megirt jeleket Don Quijote ábrázatával, s úgy találta, kétségkívül ez az az ember, a ki ellen az elfogatást elrendelték. Alig lett bizonyossá felőle, a pergamen csomagot visszadugta helyére, bal kezével feltartotta a rendeletet, jobbával pedig oly hatalmasan torkon ragadta Don Quijotet, hogy annak még a lélekzete is elállt, míg a poroszló fenszóval kiáltozott :

— Tisztelet a Santa Hermandadnak! S hogy mindenki lássa, hogy ezt jogosan kívánom, ám olvassa el akárki ezt a rendeletet, melyben az van megírva, hogy ezt az utonállót el kell fogni.

A lelkész fogta a rendeletet, s látta hogy csakugyan igaz a mit a poroszló mond s az ismertető jelek egészen rá illenek Don Quijotera. Ez pedig annak láttára hogy a silány ficzkó hogyan bánik ő vele gyilkos haragra gerjedt, s összeszedve minden erejét, a mint csak isten tudnia adta, úgy torkon ragadta mind a két markával a poroszlót, s ha társai nem jönnek segítségére, szegény feje bizony elébb ott hagyja a fogát semmint Don Quijote a maga zsákmányát. A fogadós, a kinek természetesen kötelességében állt társainak segítségére sietni, rögtön ott termett mellette. A fogadósné, a ki megint új verekedésbe látta keveredni férjét, újra felemelte hangját, Maritornes és leánya meg hűségesen kontráztak neki, segítségért kiáltva az éghez és minden körülötök állóhoz.

E történetek láttára Sancho meg nem állhatá hogy így ne szóljon:

— Isten úgy segéljen, csakugyan igaz a mit uram erről a megbabonázott várról mond, a hol az ember egy szempillantásig se maradhat békeségben.

A poroszlót és Don Quijotet Don Fernando választotta el egymástól, s bizony javokra történt hogy kezeiket egymásból kifeszegette, mert az egyik a másiknak gallérját, amaz meg emennek a gégéjét

ugyancsak hatalmasan markukban tartották. Hanem a poroszlók még most se hagytak fel a fogoly kiadásának sürgetésével, s azt követelték segítsenek nekik hogy megköthessék s egészen hatalmokban kerítsék, mert a királyt és a Santa Hermandad ilyen szolgálat illeti meg, a kiknek nevében újra segítségért s gyámolításért kiáltottak, hogy azt az utonállót, azt a haramiát a hüvösre tétethessék.

Don Quijote csak mosolygott e szavak hallatára s a legnagyobb nyugalommal mondá:

— Jöszte, aljas, nyomorult csöcselék! Hát ti rablásnak nevezitek azt, ha az ember a bilincsre vereteknek visszaadja szabadságukat, feloldja a foglyokat, segít a nyomorultakon, felemeli az elesteket és gyámolítja a szükségben szenvedőket? Oh, alávaló söpredék, alacsony és fertelmes gondolkozásmódok megérdemli, hogy az ég soha se is adja tudtokra, mennyi dicsőséget foglal a kóbor lovagság magában, s föl se is világosítson milyen bűnben és tudatlanságban leledzettek, midőn a kóbor lovagoknak nem csak valóságát, de még árnyékát se tudjátok méltókép tisztelni. Jöszte hát, ti orozók, de nem poroszlók, ti, a Santa Hermandad engedelmével legyen mondva, utonállók! Ám mondjátok meg, ki volt az a tudatlan, a ki elfogatási parancsot adott ki egy olyan kóbor lovag ellen a milyen én vagyok? Ki volt az, a ki nem tudja hogy a kóbor lovagok fel vannak mentve minden törvényhatóság alól, hogy az ő törvényök a kard, az ő ítéletök az erő s az ő szabályuk

saját akaratuk? Ki volt, ismétlem, az a higeszü, a ki nem tudja, hogy egyetlen egy nemesnek sincs annyi kiváltsága és szabadalma mint a mennyire a kőbor lovag [szert tesz abban az órában a melyben lovaggá ütik s a lovagság terhes foglalatosságát vállalja magára? Fizetett-e valaha kőbor lovag adót, százalékot, füstpénzt, dézsmát, vámot vagy révet? Van-e szabó a ki számlát nyujtson be nála a számára készített ruhákért? Volt-e várur, a ki ha kastélyába befogadta, szállásbért követelt volna valaha? Van-e király a ki asztalához ne ültetné? Van-e hajadon a ki hajlandó ne lenne magát egészen az ő tetszésére és akaratára bizoni? Végre volt-e, vagy lesz-e valaha olyan kőbor lovag e világon, a kinek ne volna anny bátorsága, hogy egy maga négyszáz botot ne adjon négyszáz poroszlónak, ha fel merik tartóztatni utjában?

XLVI. FEJEZET.

A poroszlókkal történt emlékezetes kalandról, s a mi jó lovagunk Don Quijoténak rettentő haragjáról.

A mig Don Quijote ekképen pattogott, addig a lelkész egyre azzal csitította a poroszlókat, láthatják Don Quijote minden tettéből vettéből hogy nincs helyén az esze, ne is üzzék-füzzék tovább e dolgot, mert ha elfogják és bekisérik is, ugy is csak kieresztik megint mint afféle bolondot. Azonban az, a kinél

a rendelet volt, azt felelte rá: neki semmi köze Don Quijote bolondságához, neki csak az a kötelessége hogy főnöke rendeletét foganatosítsa, s ha egyszer elfogta, bánja is ő ha aztán háromszázszor szabadon eresztik is.

— Mind elhiszem, jegyzé meg a lelkész, hanem azért most még se erőtesse, de meg, a mint én ismerem ő maga sem fogja engedni.

S végre is a lelkész annyira szivökre tudott beszélni, Don Quijote pedig annyi esztelenséget követett el, hogy a poroszlók még nála is bolondabbak lettek volna, ha be nem látják hogy Don Quijotének csak ugyan nincs helyén az esze. Így tehát végre lecsillapultak, sőt még a békéltetők szerepére is vállalkoztak a borbély és Sancho Panza között, a kik még mindegyre szörnyen fujtak egymás ellen. S mint az igazság szolgálói, végtére is oly szerencsés közvetítők voltak s a pört úgy döntötték el, hogy habár mind a két fél teljesen kielégítve nem volt is, legalább annyira a mennyire belenyugodott az ítéletbe. Kicsérélték egymás közt a szamárnyergeket, de a terhelőt meg a kötő féket nem; a mi pedig a Mambrin sisakját illeté, erre nézve a lelkész úgy szür alatt, s a nélkül hogy Don Quijote tudná, nyolcz reált adott a réz tányérért, a miről a borbély nyugtát állított ki, azt is megérintvén benne, hogy a rászedésről hallgatni fog mindörökkön örökké amen.

Ezzel tehát e két fő és komoly ügynek vége szakadt, most már csak az maradt hátra, hogy a Don

Luis szolgálai is beérik azzal, hogy hárman visszatérjenek, a negyedik pedig az ifjunál maradjon s kövesse a hová Don Fernando vinni fogja. S minthogy már a kedvező sors és a jó szerencse ládsát kezdtek törni a fogadóbeli szerelmesek és bajnokok érdekében, s az akadályokat elgördíteni utjokból, munkájokat be is végezték s szerencsés kifejlődést idéztek elé mindenkinél; a szolgálak beleegyeztek Don Luis minden kívánságába; a mi megint Doña Clarát tette oly boldoggá, hogy a ki most arcát látja vala, bizonyára leolvashatja róla szívének örvendezését. Zoraida nem értett meg ugyan mindent a mi körülötte történt, hanem azért örült az örülőkkel és sirt a sirókkal, a mint kinek-kinek arczkifejezését látta, főleg pedig az ő spanyoljáét a kiről szemét soha le nem vette s a kin egész szívével csüggött. A vendéglős megérezte a sáfrány szagát, hogy milyen jutalom és ajándék ütötte a borbély markát, ő is eléállt tehát azzal a követeléssel, fizessék meg Don Quijoteért a szállást, valamint adjanak kártérítést az elpusztított tömlők- és a kifolyatott borért is, máskülönben, a mint esküvel is bizonygatá, Rocinante és a Sancho számara nem mennek innét egy tapodtat se, a mig mindent ki nem fizetnek az utolsó fityingig. A lelkész ezt is rendbe hozta, Don Fernando pedig kifizette, bár a tanácsos úr is ajánlkozott hogy ő tesz eleget szives örömet a követelésnek. Így tehát minden lélek kibékült és megnyugodott, úgy hogy a vendégfogadó korán sem az Agramante táborának visszavonását mutatta

többé, mint az imént Don Quijote mondá, hanem Octavianus korának békeségét és nyugodalmát. Abban pedig mindnyájan egy véleményen voltak, hogy ezért a lelkész jó indulatának és nagy ékesszólásának, valamint Don Fernando páratlan bőkezűségének tartoznak köszönettel.

A mint Don Quijote látta, hogy kibontakoztak és megszabadultak immár a sok tusakodásból, melybe mind ő mind fegyvernöke keveredtek, elérkezettnek vélte az időt hogy újra utra keljenek, s végét vessék azon nagy kalandnak, a melyre őt elhívták és kiválasztották. Gyors elhatározással oda ment tehát Dorottyához s térdre borult előtte, a ki viszont semmikép se engedte meg hogy addig csak egy szót is szóljon a míg a földről föl nem kel; mire az engedelmes lovag talpra állván, így szóla :

— A példabeszéd azt tartja, bájos kisasszony, hogy a jó szerencsének serényiség az anyja, s csakugyan sok fontos ügyben azt is mutatta a tapasztalás hogy a ki serényen látott hozzá, még a kétes dologban is sükeresen végzett. Ez az igazság azonban semmiben sem valósul meg inkább mint a hadviselésben, a hol a gyorsaság és fürgesség megelőzi az ellenség intézkedését, s hamarább megszerzi a győzelmet semmint az ellenfél védelemre még csak gondolna is. Ezt pedig azért mondom, kegyelmes és fenséges asszonyom, mert ugy látom hogy a mi itt időzésünk e várban immár teljesen fölösleges, sőt oly káros lehet, hogy valamikor még nagyon megkeserüljük. Mert ki

tudja hogy fenséged ellensége, amaz óriás nem fűrészte-e ki már is titkos kémek és megbizottak által, hogy én indulok az ő megsemmisítésére, s nem nyujtunk-e neki az idővesztegetés által alkalmat arra, hogy valami bevehetetlen várba vagy erősségbe sánczolja el magát, a mely ellen keveset ér minden én szorgalmatosságom és fáradhatatlan karomnak hősisége. Azért tehát, fenséges asszonyom, serénységünk által előzzük meg minden cselvetésit, s keljünk azonnal utra szerencse-keresni, a mely fenséged óhajtása szerint csak úgy lesz a mienk, ha én nem késedelmezem ellenségével szembe szállani.

Itt elhallgatott s nem is szólt egyebet aztán Don Quijote, hanem nagy nyugodtan várta a bájos trónörökös felelet, a ki fejedelmi magatartással s egészen a Don Quijote modorában ekképen válaszolt :

— Hálás köszönettel fogadom azon buzgalmát lovag ur, melylyel nagy bánatomat enyhíteni törekszik, a mint illő is a hős lovaghoz, kinek az a rendeltetése és kötelessége hogy az árvákat és szükségben szenvedőket gyámolítsa. Adja az ég, hogy mindketőnk óhajtása teljesüljön, s hiszem be fogom bizonyíthatni, hogy van még háladatos nő is a világon. A mi pedig utra kelésünket illeti, ám történjék ez azonnal, mert én csak azt akarom a mit ön akar. Rendelkezék velem, lovag ur, saját belátása és tetszése szerint, mert a ki egyszer a maga személye védelmét nagyságodra bizta és birodalma visszavivását kegyed

kezeibe tette le, az nem ellenkezhetik semmiben sem azzal, a mit kegyed bölcs belátása parancsol.

— Isten velünk tehát! kiálta fel Don Quijote, ha egy urhölgy magát előttem így megalázza, nem szabad elhalasztanom az alkalmat hogy fel ne magasztaljam s örökségül esett trónjára ne emeljem. Induljunk rögtön, vágyam utra kelésre sarkantyuz, mert, a mint mondani szokták, a késedelem veszedelem. S minthogy sem az ég nem teremtett, sem a pokol nem látott még olyast, a mi engem megrettentene vagy megfélemlítene: nyergeld föl, Sancho, Rocinantet, igazgasd össze szamaradat és a királyné paripáját, azután vegyünk bucsut e vártól s e diszes társaságtól s távozzunk innen haladéktalanul.

Sancho, a ki az egészet végig hallgatta, fejét csóválva így szólt ekkor:

— Jaj, uram, uram, rosszabbul áll a világ a faluban mint az ember gondolná, legyen mondva minden tisztos fejkötő engedelmevel.

— Hát mi baj lehet nem csak a faluban, hanem akár a világ minden városában, te szemtelen, a mi nekem káromra lehetne?

— Ha nagyságod haragra gerjed, jegyzé meg Sancho, akkor hallgatok, s nem mondom meg, a mit pedig mint hű fegyvernöknek meg kellene mondanom s a mit a becsületes cseléd tartozik is urának jelenteni.

— Mondd el tehát, mi legyen, felelt Don Quijote, csak arra ne számíts hogy engem megijeszsz:

mert ha te félsz is, azt természetesnek tartom; de tudod, hogy a félelmet én nem ismerem.

— Nem is arról van szó, szegény bűnös fejemre mondom, viszonzá Sancho, hanem arról, hogy én szentül hiszem és tudom, hogy ez a kisasszony a ki magát a nagy Micomicon ország királynéjának adja ki, oly kevéssé az mint a hogy az én anyám az nem volt: mert ha az volna, a kinek magát állítja, nem csókolóznék minden sarokban, s valahányszor az ember elfordul tőle, nem csókolóznék mondom, olyas valakivel, a ki nincs is nagyon messze innét.

Dorottya fülig pirult Sancho szavaira, mert csakugyan igaz hogy férje, Don Fernando, loppal ki kivette a vámot Dorottya édes ajakának mézéből, a mit Sancho észrevett, s olyan szabadságnak tartott, a mi talán illik valami szabad személyhez, de nem egy olyan nagy birodalom királynéjához. Nem tudott s nem is akart egy hanggal se felelni Sanchonak, hanem hagyta tovább beszélni, a ki folytatá is ekképen :

— Csak azért mondom, uram, mert ha mink össze-vissza lőtünk-futunk is, és megjárjuk száz tü hosszát, töltünk rossz éjszakákat s még rosszabb napalokat, a mi fáradalmunk gyümölcsét majd az csipi el szépen az orrunk elől, a ki már itt e kocsmában is legyeskedik; ezért aztán csakugyan kár volna ám sietnem Rocinante nyergelésével, számaram szerszámolásával és a paripa kantározásával, s jobb ha

innen ki se teszszük a lábunkat, s nem törődünk az-
zal, a ki se ingünk se gallérunk*).

Irgalmas isten! de milyen rettenetes haragra lobbant Don Quijote, midőn fegyvernökének ez illetlen szavait meghallotta! Akkora volt ez a harag, hogy rikácsoló hangon és akadozó nyelvvel így kiálta fel, mi közben szeme lángot lövelt :

— Oh te nyomorult semmirekellő, nevetlen, otromba pimasz, te botnyelvű, fulánkös, vakmerő susárló és rágalmazó! S te ilyen szavakat merészelsz kiejteni az én jelenlétemben s e magas úrhölgyek előtt? s ilyen alávaló becstelenségeken mered jártatni zürzavart képzelmedet? Hordd el magad szemem elől, förtelmes szörnyeteg, hazugság raktára, csaltságok műhelye, gázságok bányája, álnokságok feltalálója, szemtelenségek híresztelője, ellensége te minden tiszteletnek, melylyel királyi személyek iránt tartozunk! Hordd el magad, s szemem elé ne kerülj többé, ha nem akarod hogy rettentő haragom izzé porrá zuzzon!

S e szavak után szemöldeit összeránczolta, képét felfujta, jobbra-balra szétttekintett, s jobb lábával nagyot dobantott, a mi megannyi tanujele volt a bensejében dulongó lángharagnak.

Sanchonak e szavakra s e gyilkos mozdulatokra

---

*) Az a példabeszéd, melyet Sancho idéz: »c a d a p u t a h i l e y c o m a m o s,« nincs meg a magyarban; de nem is sokat veszünk vele hogy nincs meg.

ugy az inába szállt minden bátorsága, hogy boldog lett volna ha e perczben megnyilik alatta a föld és elnyeli mindenestül; nem tudott mit tenni, hanem hátat fordított haragvó urának és eltakarodott szemei elől.

Azonban az eszes Dorottyia, a ki már hegyiről tövire ismerte Don Quijote gondolkozása módját, felfejjedése lecsillapítására így szóla hozzá :

— Ne vegye zokon, Bús képű lovag ur, hűséges fegyvernökének együgyü szavait; ki tudja, hátha nem ok nélkül mondotta, s természetes eszéről és keresztyén lelkiismeretéről nem lehet föltenni, hogy hamis tanubizonytságot akarna tenni valaki ellen; igen hihető, minden kétség kivül, hogy ebben a várbán, a mint nagyságod állítja, minden dolog és esemény varázslatnak lévén alávetve, meglehet, mondom, Sancho is ilyen ördögös módon látta azt a mit mond s a mi oly annyira sérti az én becsületemet.

— A mindenható istenre esküszöm, kiálta fel Don Quijote e szavakra, fenséged eltalálta a dolog bibéjét, s valami ármányos tündérlet villant fel e szegény bünös Sancho előtt, a mely azt láttatá vele, mit különben lehetetlen lett volna másként látni, ha csak varázslat utján nem, mert ismerem a boldogtalanok becsületességét s ártatlanságát, hogy senki ellen sem szokott hamis tanubizonytságot tenni.

— Már bizonyosan ugy van, jegyzé meg Don Fernando, a miért is jó lesz, ha nagyságod, señor Don Quijote, megbocsát neki s befogadja magas ke-

gyelmének kebelébe, sicut erat in principio, még pedig előbb semmint értelmétől az ilyes tündérletek megfosztanak.

Don Quijote azt felelte, kész megbocsátani; mire a lelkész azonnal eléhitta Sanchot, a ki nagy alázatosan megjelent, s ura előtt térdre borulván, kezét kérte, mit ez oda is nyujtott neki, s megengedte hogy megcsókolja; azután megáldotta s így szóla hozzá :

— Most már csakugyan elhiheted, fiam Sancho, igaz a mit oly sokszor mondtam, hogy e várban minden büvölés utján történik.

— Igazán elhiszem, viszonzá Sancho, annak az egy levegőbe lódításnak kivételével, a mi valóban és egészen a szokott módon történt.

— Ne hidd, viszonzá Don Quijote, mert ha úgy lett volna, boszut álltam volna érted akkor, de még most is; de sem akkor, sem azóta nem került szemem elé a kit sérelmedért meglakoltathassak.

Mindenki szerette volna tudni, mi volt az a levegőbe lódítás, mire a vendéglős pontról pontra elmondta az egészet, hogyan repült Sancho Panza a levegőbe, a mi a hallgatóknak nem csekély mulatságot szerzett, Sanchonak pedig épen annyi boszuságot okozott volna, ha gazdája ujfent nem biztosítja hogy csupa merő varázslat volt; ámbár Sancho balgatagsága még se ment annyira, hogy azt ne tiszta és bizonyos valóságnak tartsa, melyhez a boszorkányságnak nem volt semmi köze s melyet néki csontból,

vérből álló emberektől kellett elszenvednie, nem pedig álmodott vagy képzelt kísértetektől a mint ura hitte s erősítette.

Harmad napja mult immár, hogy ez a diszes társaság ott időzött a vendéglőben, s már csakugyan szükségesnek tarták hogy utra keljenek; hanem először megbeszélték hogyan vihetné haza a lelkész meg a borbély Don Quijotét a nélkül is hogy a Micomicona királyné megszabadítását még tovább játszszzák s hogy Dorottyát és Don Fernandot ne fárasztsszák Don Quijote falujáig a hol a lovagot ki akarták gyógyítani kórságából. Abban állapotok meg aztán, hogy egy történetesen arra vetődött ökrös szekér tulajdonosát megfogadták, szállítsa el ő Don Quijotét, még pedig ilyen módon: csináltak egy nagy ketreczformát ráceszá tüzdözött rudakból, de akkorát, hogy a lovag egészen kényelmesen elfért benne. Ekkor aztán Don Fernando és társai, Don Luis cselédeivel s a poroszlókkal, valamint a kocsmárossal egyben, mind a lelkész utasítása és rendelete szerint, jól bepatyókálták arcukat, s magokat úgy kiesereberélték, az egyik így, másik máskép, hogy Don Quijote egészen más népségnek tartotta őket mint a melyet e várban ennek előtte látott. Mikor ez megtörtént, a legeslegnagyobb csendben beléptek oda a hol aludt s a nem rég kiállt fáradaimakat kipihente. Körülfogták, mikor épen legjavában nyugodott, nem is tartva, nem is félve semminemű támadástól. Egyszerre egész erővel megragadták, s kezét-lábát úgy megkötözték,

hogy a mikor nagy ijedten fölébredt, meg se tudott moccani, sem egyebet tenni, csak ámult-bámult az előtte álló merőben idegen arcokon. Mindig éber és találékony képzelődése azonban csakhamar azt kápráztatta lelke elé, hogy mind ezen alakok a bűvös várbeli kísértetek, s hogy ő már minden kétség kizárásával meg van bűvölve, mert se nem mozdulhat, se nem védelmezheti magát; pontról pontra úgy gondolkozott tehát, a mint a lelkész, az egész tréfa intézője, előre sejtette. A jelenlévők között csak az egyetlen Sancho állt ott a maga valóságában s a maga véleményén; ő neki se sok kellett volna ugyan hogy a gazdája nyavalyája rá ragadjon, hanem azért még is rájok ismert az eltorzított alakokra; csakhogy a fülét se merte billenteni addig, a mig meg nem tudta mi vége lesz e támadásnak és gazdája elfogásának, a ki szintén nem szólt egy szót sem, hanem várta mit hoz ez a szerencsétlenség. Ez pedig azt hozta, hogy oda vitték a ketreczhez, bele zárták, s a léczeket úgy beszögezték, hogy azokat egykönnyen ugyancsak nem lehetett volna lefeszégetni. Erre aztán vállaikra kapták, s a mint a háló kamrából kivitték, egy olyan ijesztő hang vala hallható, a milyen ijesztővé csak tenni tudta hangját a borbély, de nem az a számáryerges, hanem a másik s mely ezt zugta:

— Oh Bús képű lovag! ne akadj fen azon, hogy e fogságba jutottál; így kellett ennek történnie hogy annál hamarabb befejezhessed ama kalandot, a melybe nagy hősiséged bonyolitott. Az pedig akkor fog béfe-

jeződni, ha a manchai szörnyü oroslán és a tobosoi fehér galamb összeölelkeznek s büszke nyakokat alázattal hajtják a házasság szelid igája alá. Ezen halatlan szövetségből jön majd világra ama derék sarjadék, mely utánozni fogja a bátor apának ragadozó karmait. Ez pedig mind hamarább beteljesül semmint a menekvő nympa üldözője tündöklő csillagképeit kétszer meglátogatná gyors és természetes rohanásban. Te meg, oh legnemesebb és legengedelmesebb fegyverhordozó mind azok között a kiknek oldalán valaha kard, állán szórszál, orrában szaglász volt, meg ne rettenj s el ne csüggedj, hogy ekképen viszik előtted a kóbor lovagság virágát. Mert ha a világ alkotójának úgy tetszik, te csakhamar oly magas és előkelő állásra jutsz, hogy önmagad se ismersz magadra, s jó uradnak egyetlen egy ígérete sem marad beteljesítetlen. Még a felől is megnyugtatlak, a bölcs Mentironiana nevében, hogy béred annak rendje szerint ki fog járni, a mint majd valósággal tapasztalod. Csak kövesd a bátor és elbűvölt lovagot nyomról nyomra, mert szükség hogy továbbat is együtt maradjatok. Minthogy pedig nékem nem szabad immár egyebet mondanom, isten légyen hát veletek, s köd előttem, köd utánam, engem senki meg ne lásson!

A jövendölés vége felé hangját kissé felemelte, azután meg olyan elhalóvá tette, hogy még azok is majdnem igaznak hitték távozását, a kik tudtak a tréfáról.

Don Quijote egészen megvigasztalódott a jövendőlés hallatára, mert azonnal felfogta egész jelentőségét, s tudta hogy azt jósolják neki, hogy szent és törvényes házasságra fog lépni szeretett Dulcineájával, a kinek áldott méhéből fog kihajtani az a sarjadék, az ő gyermekei, az egész la Mancha örök dicsőségére. S minthogy ezt szilárdul és erősen elhitte, hangját felemelte s mély felsóhajtás után így szóla :

— Oh, bárki légy is, a ki nekem ennyi boldogságot jövendöltél, esedezem, kérd meg nevemben azt a böles varázslót a ki ügyeimet intézi, ne hagyjon elsenyvednem e börtönben a melybe vetettek, a mig beteljesülve nem látom azon édes-üdvös, magasztos ígéretek, melyeket ép az imént hallottam. Mert, ha ezek csakugyan beteljesülnek, akkor dicsőségnek tartom börtönöm gyötrelmeit, örömmek a rám vetett rablánczokat, s nem kemény harcmezőnek e vaczkot a melyre fektettek, hanem puha ágynak és kéjes násznyoszolyának. A mi pedig a Sancho Panzához, fegyvernökömhez intézett vigasztalást illeti, én megbizom hűségében és jó indulatában, hogy sem jó sem bal sorsomban el nem hágy. Mert, ha akár az ő, akár az én bal szerencsém úgy hozná is magával, hogy meg nem adhatnám neki az ígért szigetet vagy más valamit a mi ezzel fölér : az ő bére legalább bizonyára nem fog veszendőbe menni, mert végrendeletemben, a melyet már elkészítettem, világosan kifejeztem mit hagyok rá örökül, nem ugyan az ő számos, hasznos szolgálata, hanem a magam tehetsége szerint.

Sancho Panza mély alázattal meghajolt, s megcsókolta mind a két kezét, mert csak az egyiket meg sem csókolhatta volna oly szorosán össze voltak kötözve.

Ekkor a kísértetek rögtön felkapták vállokra a ketreczet s vitték egyenesen az ökrös szekérre.

XLVII. FEJEZET.

Milyen különös módon szállították tova az elbűvölt Don Quijote de la Manchát, úgy szintén más egyéb nevezetes események.

A mint Don Quijote látta hogy ketreczbe van zárva s fen a szekéren, így szóla :

— Igen sok és nevezetes történetet olvastam a kóbor lovagokról; de azt nem olvastam soha, se nem láttam, se nem hallottam, hogy az elbűvölt lovagokat ekképen vigyék, s főleg olyan lassúsággal a milyen e lomha és késedelmes állatoktól várható. Mert szokás szerint a levegőben ragadják el őket rendkívüli gyorsasággal, valami szürke, sötét felhőbe burkolva, vagy valami tüzes szekéren, vagy valami szárnyas lovon vagy más egyéb ilyen csodaszörnyön; hanem hogy engemet most ökrös szekéren szállítanak el, ez, istenemre mondom, zavarba hoz. Egyébiránt meglehet hogy a mi korunkbeli lovagságnak és varázslatoknak más nyomon kell járniok mint a

milyenen hajdanta jártak; s aztán meg az is meglehet, hogy mivel én egészen új lovag vagyok e világon, s az első ki a kalandor lovagság már-már feledésbe merült rendét újra feltámasztottam, épen ezért talán egészen új fajta varázslatok lőnek kitalálva s egészen új módok a megbűvöltek elszállítására. Mit mondasz hozzá, Sancho fiam?

— Bizony nem tudom én mit szóljak, viszonzá Sancho, minthogy nem vagyok olyan járatos a kóbor iratokban mint nagyságod; hanem mind a mellett fogadni mernék, de még esküt is tudnék tenni rá, hogy a kik ezt a mesterséget üzik, mind valamennyen katolikus kísértetek.

— Katolikus kísértetek? kiálta fel Don Quijote. Teremtő szent atyám! Hogyan lehetnének katolikusok mikor mind megannyi démonok, a kik azért öltöttek káprázatos testet, hogy körül vegyenek s engem ezen állapotba helyezzenek. S ha meg akarsz győződni állításom valóságáról, ám érintsd meg csak, tapogasd meg csak őket, s meglátod hogy testök pusztá légből áll s hogy merő káprázatok.

— De hiszen, uram, viszonzá Sancho, megtapintottam én már őket; s ez az ördög a ki itt sűrőforog, elég izmos tagu, s egész más a tulajdonsága mint a mit én az ördögökről hallottam: mert a mint mondják az ördögön kénkö szag meg egyéb ilyes bűz érezhető, ezen pedig fél mérföldnyiről is megérezni az ámbra illatot.

Sancho ezt Don Fernandoról mondotta, a ki

mint afféle nagy ur csakugyan olyan illattal kendőzhette magát mint Sancho állítá.

— Ezt ne csodáld, Sancho barátom, viszonzá Don Quijote, mert nem szabad feledned, hogy az ördögök sok mindenhez értenek, és ha valami illat jár is velök, még sincs semmi szaguk, minthogy szellemek; ha pedig szaguk van, az semmi esetre sem lehet jó szag, hanem csak rossz és undorító. Ennek pedig az az oka, hogy akár hol legyenek is, a poklot mindenütt ott viszik magokkal és kinjaik közt semmi enyhülésök sem lehet; minthogy azonban a jó illat kedves és kellemes, ennél fogva teljes lehetetlen, hogy nekik jó szaguk legyen. S ha neked úgy látszik hogy ezen démonnak, a mint mondod, ambra szaga van, akkor vagy te csalódsz, vagy ő akar megcsalni, hogy ördögnek ne tartsd.

Ur és szolga ekképen beszélgettek egymással. Don Fernando és Cardenio tartottak tőle, hogy Sancho végre is keresztül lát a szitán, melynek már is kergét kerülgette; elhatározták tehát, hogy az indulást siettetni fogják. Félre inték ennek folytán a fogadóst s meghagyták neki nyergelje meg Rocinante és Sancho szamarát is, mit az csakhamar teljesített. Ez alatt a lelkész rábirta a poroszlókat, kísérik el a lovagot egész hazáig, s fáradságuk nem esik híjába. Cardenio Rocinante nyerge kápájára egyik felől a pajzsot, másik felől a borbélytányért akasztá fel, s aztán jelek által azt adta tudtára Sanchonak üljön fel szamarára s vezesse kantárszáron Rocinan-

tet, a szekér két oldala mellé pedig a két fegyveres poroslót állítá. Azonban elébb semhogy elindultak volna oda jött a fogadósné, meg a leánya és Maritornes, hogy bucsut vegyenek Don Quijote-tól, s tettették mintha még oly keservesen siratnák szerencsétlenségét. Don Quijote ily szavakat intéze hozzájuk :

— Ne siránkozzanak, drága hölgyeim! Hiszen az ilyes szerencsétlenség közös sorsa az én állásombeli férfiaknak; s ha ilyen bal szerencse nem érne, nem is tartanám magamat igazán hires kóbor lovagának, mert az olyas apró-cseprő lovagocskákkal ilyesmi nem is szokott történni, mert nincsen a ki rájuk csak hederítsen is; hanem a bátrakkal már igenis történik, mert hősiségökért és erényökért sok fejedelem és egyéb lovag irigykedik rájuk, a kik gonosz módon meg akarják a jókat rontani. Mind az által az erény oly hatalmas, hogy egyedül a maga erejéből, minden bűbájossággal szemben a mennyit csak első feltalálója Zoroaster tudott, diadalt nyer minden veszedelmen, s fényét úgy árasztja majd szét a földön mint a nap az égen. Bocsássanak meg, bájos hölgyeim, ha netalán akaratlanul valamivel megsértettem, mert szántsándékosan és tudva bizonyára soha senkit nem bántottam. Kérjék istent, szabadítson ki e fogságból, melybe valami cselszövő bűbajos vetett, s ha ebből valaha megszabadulok, nem fogom elfelejteni hogy azon nagy jótéteményeket melyekben e várban részesültem, meg kell hálálnom, szolgálnom és viszonoznom érdemök szerint.

A míg a várbeli urnók és Don Quijote között ezen jelenet folyt, addig a lelkész és a borbély bucsut vettek Don Fernandotól és társaitól, a kapitánytól és öcscsétől, valamint a boldogságukat visszanyert hölgyektől, név szerint Dorottyától és Lucindától. Mindnyájan megölelték egymást, s megígérték hogy sorukról ezentúl kölcsönösen tudósítást nyújtanak, mi végre Don Fernando megmondta a lelkésznek hová írjon ha majd arról értesíti hogy mire mentek Don Quijote-val, s egyszersmind biztosítá alig örülne jobban valaminek mint ha felőle hírt vehetne; viszont ő is megígérte hogy tudósítani fogja mind arról a mit rá nézve érdekesnek tart, név szerint az ő házasságáról, Zoraida kereszteléséről, Don Luis sorsáról és Lucinda visszatértéről szüléihez. A lelkész megígérte hogy e kívánatát a legpontosabban teljesíteni fogja. Ezzel aztán újra megölelték egymást s újra a legbensőbb szerencsekívánatokat intézték egymáshoz. A fogadás is oda lépett még egyszer a lelkészhez, s egy csomó irást adott át neki, azzal a megjegyzéssel, hogy ezt is ott találta amaz uti táská egyik osztályában a hol az »O k t a l a n k i v á n c s i«-ról szóló elbeszélést, s minthogy tulajdonosa mind e napig se jött vissza, vigye magával a lelkész az egészet, mert neki nincs rá szüksége minthogy úgy se tud olvasni. A lelkész megköszönte, s a mint az irást kinyitotta, az első lapon ezt látta írva: »R i n c o n e t e és C o r t a d i l l o« (elbeszélés), miből mindjárt azt vette ki hogy ez egy másik elbeszélés; ebből aztán még azt

is következtette, hogy valamint az »Oktalan kíváncsiról« szőlő is talpra esett egy beszély volt, talán ez is az lesz, mert meglehet hogy mind a kettőnek egy a szerzője; megtartotta tehát s feltette magában hogy el is olvassa mihelyest alkalma lesz. Azzal lóra ült, de mind ő mind barátja a borbély fentarták álarczukat, hogy Don Quijote rögtön rájok ne ismerjen, s így eredtek utnak a szekér nyomában.

Az egész társaság pedig e következő rendben folytatta utazását: elől ment a szekér, melyet gazdája hajtott; két oldalt — a mint már említettük — a fegyveres poroszlók; nyomban utánok Sancho Panza számaron, Rocinantet kantáron fogva; végre a sort a lelkész és a borbély zárták be hatalmas öszvéreiken, s a mint már mondva volt, álarczosan, csendes, nyugodt magatartással, s cseppet se sietve jobban mint a mennyire az ökrök lassu lépkedése megengedé. Don Quijote ben ült a ketreczben, keze összekötözve, lába kinyujtva, háttal oda támaszkodva a ketrecz falához; s ült oly csendesen, olyan nyugodtan mintha nem is élő ember, hanem valóságos kőszobor volna.

S ilyen csendben, ilyen lassan mintegy két mértföldnyire haladtak már, mikor egy völgyhöz jutottak, a hol az ökrös gazdának úgy látszott, jó lenne pihenőt tartani s az ökröket kicsapni a leglőre. Szólt is a lelkésznek, hanem a borbélynak az volt a megjegyzése, jobb lesz ha még egy darabig mennek, mert ő ismeri a tájékot s tudja hogy az oda

látszó halom mögött egy még füvesebb völgy terül a hol még sokkal jobb lesz megállapodniok. Elfogadták a borbély tanácsát s így aztán tovább folyt megint az utazás.

Hanem, a mint a lelkész egyszer visszanéz, látja hogy mögöttük hat vagy hét igen jól öltözött, tisztességes külsejü ember jön lóháton. Ezek csakhamar utolérték őket, mert nem olyan csigamódra haladtak mint az ökrök, hanem olyan gyorsasággal mint az ember kanonokok öszvérein mehet, még pedig azzal a szándékkal, hogy mentül előbb megszállhasson délire a fogadóban, a mely már csak alig egy mértföldnyi távolban feküdt.

A sebes futók oda értek a lustán menőkhez s udvariasan köszöntek. Az érkezettek egyike, kiről utóbb kisült hogy toledo-i kanonok s a többi véle jövők ura, látván azt a kipécézett szekeres menetet, a poroszlókat, Sanchot, Rocinantet, a lelkészt és a borbélyt, de mindenek fölött a ketreczbe zárt Don Quijotet : meg nem állhatta hogy kérdést ne tegyen mi oknál fogva viszik ezt az embert ilyen módon magokkal ; ámbár, látva a poroszlók ismertető jeleit, magától is gondolta, bizonyosan valami kötni való gazember vagy más gonosztevő a ki a Santa Hermandad kezébe esett.

Az egyik poroszló, kihez a kérdés intézve volt így felelt :

— Hogy ezt a lovagot miért viszzsük ekképen,

uram, erre ám ő maga feleljen, mert mi csakugyan nem tudjuk.

Don Quijote meghallotta a párbeszédet s közbe szólt :

— Jártasak önök, uraim, nagyságos lovag urak, a kóbor lovagság viselt dolgaiban? mert ha igen, akkor elmondom bal esetemet; de ha nem jártasak, akkor nincs miért fárasztanom magamat hogy önökkel közöljem.

Már ekkor a lelkész és a borbély is ott voltak, mivel látták hogy az utasok szóba ereszkedtek Don Quijote de la Manchával, s ők akartak felelni, hogy a furfangosság ki ne süljön.

A kanonok, kihez Don Quijote kérdését intézte, így felelt :

— Az igazat megvallva, barátom, a lovagregényekben jártasabb vagyok mint Villalpando »Summá«-jában; s ha csak ez a kérdés, akkor bizvást elmondhatja a mit akar.

— Isten neki tehát, viszonzá Don Quijote, ha így van a dolog, ezennel tudtára adom, lovag ur, hogy én elbűvölt állapotban folytatom utamat e ketreczben, melybe gonosz varázslók irigysége és csalárdsága juttatott: mert az erényt a gonoszok még jobban üldözik semmint a hogy a jók szeretik. Kóbor lovag vagyok én, de nem afféle, a kiknek nevét a hir soha sem említi hogy őket megörökítse, de igen is azok közül való, a kik Persia minden magusa, India minden brahmanja s Ethiopia minden ginosophistája

irigységének daczára és ellenére be fogják vésni nevöket a halhatatlanságnak templomába, hogy a jövő századokban példa és tükör legyen, melyből a kóbor lovagok megláthassák milyen nyomon kell haladniok, ha el akarják érni a fegyverviselés tetőpontját és dicsőséges netovábbját.

— Señor Don Quijote de la Mancha igazat mondott, szölt közbe ekkor a lelkész, mert ő csakugyan bűvölés utján jutott a szekérre, nem vétkei és bűnei miatt, hanem gonosz ármánykodásából azoknak, a kiket az erény bánt és a bátorság bosszant. Ez, uram, a Busképü lovag, ha ugyan halotta valaha hírét, a kinek hős tetteit és hatalmas cselekedeteit kemény érczbe és örökké tartó márványba fogják egykor bevésni, akármennyire törekedjék is az irigység hogy elhomályosítsa és a gonoszság hogy elrejtse.

Mikor a kanonok látta hogy beszéd dolgában a szabad meg a fogoly annyira hasonlítanak egymáshoz hogy az egyik tizenkilencz, a másik egy híján husz : majd hogy keresztet nem vetett magára bámultában, s nem tudott az egészből kiokosodni, sem ő sem azok se a kik vele jöttek.

E közben Sancho Panza is oda furakodott a beszélgetés kihallgatása végett, s hogy az egésznek még csak ő adja meg isten igazába, így szóla :

— Már, uraim, ha jó néven veszik is, ha nem is, de ki kell mondanom kereken, Don Quijote ur csak úgy van megbabonázva mint akár az én anyám. Tö-

kéletesen magánál van, eszik, iszik, s ugy végzi minden szükségét mint más ember fia, s a mint tegnap is végezte mikor még be nem rekesztették. Ha már ez így van, hogyan akarják akkor elhitetni velem, meg van babonázva? Nem egy embertől hallottam, hogy a kiket megbűvöltek se nem esznek, se nem alusznak, se nem beszélnek, mig az én gazdám meg, hagyják csak a maga szabadjára, többet beszél harmincz prókátornál.

Azután a lelkész felé fordulva, így szóla :

— Ejnye, tisztelendő ur, tisztelendő ur! Azt gondolja nem ismerem atyaságát, s azt gondolja nem sejttem, nem találom el a nyitját, mi célja van ennek az új varázslásnak? Ismerem én atyaságát, ha még ugy elpatyókálja is az ábrázatát, s keresztül látok a szitán, akár hogy takargassa is csalfaságát. Csak igen igaz, hogy az irigy az igaz ellen áskálódik s a szükmarku nem bőkezű. Ördög adtát is! Ha tisztelendőséged itt nincs, az én uram eddig elvette volna Micomiconna herczegasszonyt, én meg legalább is gróf lennék már, mert kevesebbet várni se lehetne sem uramnak, a Busképünek jóságától, sem az én szolgálataim nagyságától. De már látom, csakugyan ugy van a mint a példabeszéd tartja, hogy a szerencse kereke gyorsabban forog mint a malomkerék; s ki tegnap még fen fityegett, róla ma már hasra esett. Csak a cselédeimet meg a feleségemet sajnálom, mert a helyett hogy atyjok valami sziget vagy tartomány kormányzója vagy viczikirálya gyanánt tartaná bevo-

nulását kapuján keresztül, most már csak úgy tér majd haza hozzájok mint afféle lovászegény. Mind ezt pedig, tisztelendő lelkész ur, csak azért hoztam fel, hogy szálljon magába atyaságod, és vallja be hogy igen keményen bánik urammal; s vigyázzon hogy isten számon ne kérje a más világon a miért gazdát ide elzáratta, mert tisztelendőséged lesz felelős mind azon jókért és segedelmekért a miket tenni és nyújtani señor Don Quijote rabsága alatt elmulaszt.

— Lám lám, bizony elválnak hány zsákkal telik, jegyzé meg erre a borbély, talán bizony Sancho barátunk is egy gyékényen árul gazdája urával? A mily igaz hogy egy isten van a mennyben, még kegyelmedet is ott látom majd a ketreczben, s úgy meg lesz bővölve mint ő maga, mert nagyon rá ragadt az ő lovagságának nyavalyája. Nagyon rossz órában vették le kegyelmedet lábáról az ő ígéretei, s igen rosszkor verte a fejébe azt a nagyon megkivánt szigetet.

— Nem vett biz engem senki le a lábamról, viszonzá Sancho, s vagyok olyan ember, hogy le se venne senki, még maga a király se: mert ha szegény vagyok is, de régi keresztyén, s nem tartozom senki-nek semmivel. Ha nekem szigetekre fáj a fogam, másnak még sokkal rosszabb dolgokra fáj. Kiki maga teremti sorsát, s ember lévén még pápává is lehet-nék, annál inkább valami sziget kormányzójává, kivált mikor uram annyit meghódíthat, hogy azt se tudja kinek adja. Maga pedig, borbély uram, jól meg-

rágja a szót elébb hogy sem kimondja, mert nem lehet ám mindenki fiát megberetválni, s nem esett ám minden ember a feje lágyára. Csak azt akarom vele mondani, ismerjük ám egymást, s én ugyan nem hagyom magamat az orromnál fogva vezetni. Tudja az isten hogy uram megbabonázásában mennyi igaz s mennyi nem; de hát most hagyjuk abba, mert még rosszabb ha piszkáljuk.

A borbély nem akart felelni Sancho szavaira, nehogy az sületlenségeivel fölfedezze a mit ő és a lelkész el akartak rejteni; ugyanezen aggodalomtól indítva a lelkész is, arra kérte a kanonokot, menjenek egy-két lépést előre, akkor elmondja a titkos ketrecz történetét, s egyebet is a mi mulattatni fogja. A kanonok megtette, s a lelkészszel, valamint cselédjeivel együtt kissé elébbre haladt. Figyelmesen hallgatta végig a mit a lelkész Don Quijote állásáról, életéről, bohóságáról s szokásairól beszélt, elmondva röviden megháborodása okát és kezdetét, cselekedetei további folyását egész addig a mig e ketreczbe zárták, hogy haza vihessék s ha csak lehet kigyógyítsák bolondságából. Mind a cselédek, mind maga a kanonok is nagy csodálkozással hallgatták Don Quijote különös történetét, s mikor ennek vége szakadt, a kanonok így szóla :

— Igazán, tisztelendő lelkész ur, én magam is azt tartom, nagyon veszedelmesek a társadalomban ezek az ugy nevezett lovagregények; s ámbár, hiu kívánságtól és ferde kíváncsiságtól ösztönözve majd-

nem valamennyinek elejét elolvastam a hány csak megjelent nyomtatásban, soha sem volt annyi türelmem hogy csak egyet is elolvastam volna egész végig, mert úgy találtam hogy kisebb-nagyobb mértékben mind egy huron pendülnek s hogy egyik se ér többet a másiknál. Az én véleményem szerint az ilyes irka-firkák és költemények sokkal alantabb állanak mint az ugy nevezett milesiai mesék, mert csak haszontalan történetek, a melyek csupán mulattatni akarnak, de nincs bennök semmi tanulság, míg ellenkezőleg a tanmesék mulattatnak és oktatnak is. De feltéve hogy az ilyes regények fő czélja a mulattatás : meg nem foghatom miért vannak annyira tömve oly sok és oly sületlen ostobasággal? Hiszen a gyönyörnek mely a lélekben fogamzik azon szépségből és öszhangból kell erednie, melyet azon tárgyakon lát vagy szemlél miket a látás vagy a képzelem állít eléje, míg, a mi rut és aránytalan, semmiféle élvezetet sem nyujthat. Már pedig, lehet-e valami szép, lehet-e arány a részek és az egész, az egész és a részek között az olyan regényben vagy költeményben, a melyben egy tizenhat éves ifjoncz neki vág egy torony magasságu óriásnak s úgy ketté szeli mintha árpaczukor volna? Hát még a mikor valami csatát akarnak festeni előttünk, melyről előre megmondták hogy az ellenség egy millió harczust szám-lál! S ime, a regény hőse szembe száll velök, s nekünk, akár akarjuk akár se, el kell hinnünk hogy ez a lovag egy maga legyőzte valamennyit hős karjának erejé-

vel. Hát arról a könnyüségéről mit mondjunk, mely-lyel magát valamely királyság vagy császárság nő-örököse egy kóbor és ismeretlen lovag karjai közé veti? Merőben barbár és műveletlen értelemnek kell annak lenni, a mely jó hiszemmel tudja olvasni, hogy egy vitézekkel megrakott torony úgy átkel a tengeren mint kedvező szélben a hajó, s ma este még ott van Lombardiában, holnap reggel meg már az indiai János pap országában, vagy más valami földön, a mit se Ptolomaeus nem irt le se Marco Polo nem látott. Ha pedig erre valaki azt az ellenvetést tenné, hogy azok a kik az ilyes könyveket szerzik, csak is költeményképen írják s így nem kötelesek a való-ságra lelkiismeretesen vigyázni, az ilyennek azt felel-ném : annál jobb a költemény, mennél inkább való-szinű; s annál mulattatóbb, mennél több benne az érdekesítő és lehetséges. Az ilyes meseszerű költe-ményeknek az olvasók értelmével párosulniok kell, mire nézve szükség hogy úgy legyenek írva, hogy a lehetetlent hihetővé tegyék, a nagyot ne tullozzák, a lelket érdekeljék, s oly módon gerjeszzenek figyel-met, érdeklődést, megdöbbenést s élvezetet hogy a csodálkozás és a derűtség folytonosan lépést tartsa-nak; mind ezt pedig semmi szín alatt sem fogja elérni az, a ki a valószínűségtől s az igazi utánzástól eltér, mert az írás tökélye éppen ezekben áll. Nem olvastam még egyetlen egy olyan lovag-regényt se a melynek meséje, részeivel együtt, egy kikerekített egésznek képezne, úgy hogy a közepe megfeleljene az elejének,

valamint a vége is az elejének és közepének; de annyi különféle tagból szokták összeállítani, mintha inkább arra törekednének hogy valami rémet vagy szörnyeteget teremtsenek, nem pedig arra hogy részarányos képet alkossanak. Ezen kívül irányuk darabos, cselekvényök hihetetlen, szerelmök kicsapongó, széptevésök izetlen, csatáik leírása hozadalmas, beszélgetésök sületlen, fejlődésökben semmi ügyesség egy szóval teljes hiányával vannak minden művészetnek, a miért is megérdemlik, hogy a keresztyén társaságból, haszontalan voltuknál fogva, valamennyit száműzzék.

A lelkész igen nagy figyelemmel hallgatta, s egészen józan gondolkozásu embernek ismerte fel, a kinek igaza volt mindenben; el is mondta neki, hogy ő teljesen osztozik véleményében, ő sem szivelheti a lovagregényeket, a miért is tűzre vetteté Don Quijote minden ilyes könyvét, a kinél pedig volt belőlök elegendő. Elbeszélte aztán hogyan rostálták meg a könyveket, melyeket ítéltek tűzhalálra s melyeknek adtak kegyelmet, a minek a kanonok igen jót nevetett; de egyszersmind megjegyzé, hogy bárha pálczát tört is az e fajta művek fölött, egy jót még is talál bennök, nevezetesen azt, hogy a szép tehetségnek alkalmat szolgáltatnak a maga kitüntetésére, mert igen tág és széles tér nyilik bennök, a hol a tollat semmi sem akadályoztatja szabad futtában, mikor hajótöréseket, viharokat, ütközeteket és csatákat ir le, vagy valamely bátor hadvezért fest, minden hozzá tartozó

vonással, s rajzolja okosnak, ki ellenségei ármánykodását meg tudja hiusítani, ékes beszédű szónoknak, a ki harczosait rá vagy lebeszéli, a megfontolásban érettnek, a kivitelben gyorsnak s ép oly hősnek az ellenség bevárása mint megrohanásában; most valami gyászos és megható eseményt fest, máskor megint valami derült, váratlan történetet; itt egy bájoló, erényes, szerény és szemérmes kisasszonyt, amott egy udvarias, bátor, keresztyén lovagot; egyszer valamely szivtelen, barbár hatalmaskodót, másszor egy nemes lelkű, kegyelmes, jó indulatu fejedelmet; alattvalók hűségét és engedelmességét, főurak nagyságát és kegyelmes voltát; most csillagjós gyanánt mutathatja be magát, majd kitünő földleirő gyanánt, most meg mint zenészt, majd ismét mint államügyekben jártasat; néha még arra is nyilik alkalom, hogy — ha akarja — bűvész szerepet vállaljon. Kiténtetheti Ulysses cseleit, Aeneas kegyességét, Achilles bátorságát, Hektor gyászsorsát, Sinon árulását, Eurialus barátságát, Nagy Sándor bőkezűségét, Caesar érdekeit, Trajan kegyelmességét s igazságszeretetét, Zópirus hűségét, Cató bölcsességét, egy szóval mind azon jeles tulajdonokat, melyek valamely hires embert teljes tökéletesnek mutatnak, s ezeket most mind ráruházhatja egyre vagy eloszthatja többek között. S ha ez kellemes iránylyal s elmés találékonysággal van eléadva, a mely a valószínűséget lehetőleg megközelelti: kétségtelenül olyan vásznat fog szőni a különféle szép szálakból, mely mihelyest elkészült, annyi

tökélylyel és szépséggel ékeskedik, hogy elérte az írott művektől követelhető legmagasabb czélt, a mely, mint már említettem, abban áll, hogy tanítsanak s egyszersmind mulattassanak. Mert az ilyes művek fesztelensége alkalmat nyújt a szerzőnek s lehet epikus, lyrikus, tragikus, komikus, mind azon tulajdonokkal egyben, a melyeket a költészet s az ékesszólás kedves és nagybecsű tudományai magokban foglalnak; mert hiszen az eposzt prózában is ép oly jól lehet írni mint versekben.

XLVIII. FEJEZET.

Melyben a kanonok folytatja a lovagregényekről szóló értekezését, egyéb, az ő szép értelmességéhez méltó tárgyakkal egyben.

— Csakugyan úgy van, a mint nagyságos kanonok ur mondja, jegyzé meg a lelkész, s épen ezért valóban kárhoztatnunk kell azokat, a kik eddigelé ilyes műveket irtak, s nem fordítottak figyelmet sem a józan értelmességre sem azon művészetre s szabályokra, a melyek megtartásával pedig ép oly hiresekké s jelesekké lehettek volna a prózában, mint a milyenné a görög és latin költészete két fejedelmén versben.

— Nekem legalább, viszonzá a kanonok, feltett szándékom volt, hogy írck egy ilyen lovagregényt, a

melyben figyelmemet mind arra kiterjesztem a mit említettem; s az igazat megvallva, készen is van belőle már valami száz levél, s hogy próbát tegyek megüti-e a mértéket a mint én kívánám, közöltem is olyan emberekkel a kik szeretik az ilyes olvasmányokat; közöltem tanultakkal és okosokkal, valamint tudatlanokkal is, a kiknek csak a bolondságok hallásában telik kedvök, s mondhatom mindnyájan a legkedvezőbbben nyilatkoztak munkám felől. Mindazáltal a dolgot abba hagytam, részint azért mert elütött az én szokott foglalatosságomtól, de meg azért is, mert beláttam hogy több az együgyü mint az okos ember. S ámbár többet ér ha az embert egy pár okos dicséri mint ha talán a sok bolond ócsárolja is, nem akartam magamat a pöffeszkedő tömeg zagyva ítéletének alávetni, már pedig bizonyos, hogy legnagyobb részt ez szokta az ilyes könyveket olvasni. A mi azonban kiváltképen intett, hogy abba hagyjam s bevégzését még a fejemből is kiverjem, az egy tanakodás volt, melyet önmagammal folytattam a most divó szindarabok felől ilyenképen: Ha ezek a darabok, a melyek mostanság járnak, úgy a költöttek mint a történetiek, jobbára majd mind sületlenek, s a legnagyobb résznek se füle se farka, mindazáltal a közönség mégis örömet szemléli, s jóknak mondja és tartja, bárha ettől ugyancsak távol vannak; a szerzők pedig a kik írják, a színészek meg a kik eljátszszák, azt mondják hogy ilyeneknek kell lenniök, mert a közönség így szereti s nem másképen; mig ellenben az olyan mű-

vek melyekben a mese úgy van tervezve s kidolgozva mint a művészet követeli, csak öt-hat okos embernek tetszenek a kik értik, a nagy tömegnek azonban semmi érzéke sincs a művészből alkotás felfogására; amazok meg többre becsülik, ha a sokaságtól kenyeret nyerhetnek mint ha a kevesektől elismerést: így tehát én is felsülnék könyvemmel, akárhogy törném-marnám is magamat az előbb említett szabályok mellett, s minden fáradságom annyit érne mintha zabot hegyeztem volna*). S bárha egyszer-másszor próbát is tettem hogy meggyőzzem az írókat a felől, hogy véleményök téves s hogy nagyobb közönséget vonzanának és nagyobb hirt szereznének a művészet szabályaihoz alkalmazkodó szindarabokkal semmint az ilyes sületlenségekkel; de bizony annyira beléjük van rozsdásodva ez a hiedelem, hogy nincs az az ember a ki bármi okkal tmóddal ki tudná verni fejökből. Jut eszembe, hogy egyszer azt mondtam egy ilyen makacsnak:

— Mondja csak, kérem, úgy-e emlékszik, hogy Spanyolországban a főlebb való esztendőkből három ragédiát adtak ezen ország egyik híres költőjétől**),

*) Az eredeti azt mondja: »y vendré á ser el sa stre del Cantillo,« ami mellől elmaradt, a mint-hogy Cervantes az ismeretes közmondások végét gyakran elhagyja: »que cosia de balde, y ponia el hilo de su casa.« Jelent hijába való, kárba veszett fáradságot.

Ford.

**) Lupercio Leonardo de Argensola. A kanonok ur szájába adott nyilatkozatot azonban e rém-drámákról inkább csodálni lehet mint helyeselni.

Ford.

s ez a három darab úgy elragadta, úgy mulattatta s úgy meghatotta az egész közönséget, az együgyüt úgy mint az okosat, a tömeget úgy mint az előkelőket, s több jövedelem ütötte a színészek markát e három után, mint akár más harmincz legjava után a miket azóta irtak.

— Nagyságod, viszonzá a szóban forgó költő, bizonyára az »Isabella«-t, a »Filis«-t és »Alexandra«-t érti.

— Igenis, azokat értem, feleltem én; s ugy-e hogy megtartották a művészet szabályait, s ugy-e hogy ezek megtartása mellett is elragadták az egész világot? Nem a közönségben van tehát a hiba hogy sületlenségeket kíván, hanem azokban a kik nem tudnak mást előadni. Így »A megtorolt hálátlanság« sem volt hijábavaló, a »Numancia« sem, valamint »A szerelmes kalmár« vagy a »Jóakaró ellenség« sem, de még más egyebek sem, melyeket egyik-másik tehetséges költő szerzett, s aratott vele magának hirt, nevet, az előadóknak pedig nyereséget. Mondtam neki aztán még más egyebet is, a mivel úgy látszott jó formán zavarba hoztam, de azért csak nem tudtam én meggyőzni, sem eltéríteni téves gondolkozásától.

— Nagyságod olyan tárgyat pendített meg, szóla közbe e szavaknál a lelkész, a mely felébreszti bennem régi haragomat a most divó szindarabok ellen, miket ép oly kevéssé tudok szívelni mint a lo-vagregényeket. Mert, a mig Cicero nézete szerint, a szindarabnak az emberi élet tükrének, az erkölcsök

példányának s az igazság képének kell lennie, ezek a mostanság eléadtak a bolondság tükrei, a sületlenségek példányai és a kicsapongásnak mintaképei. Ugyanis, ha a dolgot jól szemügyre vesszük, lehet-e nagyobb esztelenség mint az, mikor valaki, a ki az első felvonás első jelenetében még pólya-baba, a másodikban már szakálas férfi gyanánt szerepel? S nem a legnagyobb sületlenség-e ha az ember előtt az öreg bator hősnek festik, az ifjut gyávának, az inast ékesszólónak, az apródot tanácsadónak, a királyt napszámosnak, a hercegnőt szolgálónak? S mit mondjak arról, hogy az időt mennyire veszik figyelembe, a mi alatt az eléadt cselekvények megtörténhetnek; ugyanis láttam olyan szindarabot, a melynek első felvonása Európában kezdődött, a második Ázsiában, a harmadik meg Afrikában végződött, s ha négy felvonásból talál állani, a negyedik bizonyosan Amerikában lett volna befejezve, s így aztán az ilyen darab megfordul vala a világ mind a négy részében. S ha már a szindarabban az utánzás a fő ugyan hogyan elégítheti ki csak a középszerű műveltséget is az olyan darab, melynek tárgya Nagy Károly vagy Pipin király korából van merítve, s a fő szerepet benne még is Heraclius császár viszi, a ki a keresztel bevonul Jeruzsálembe s elfoglalja a szent sirt, mint Bouillon Gottfrid, holott pedig kettejüket számtalan sok esztendő választja el egymástól. S ha már a darab cselekvénye költött, helyes-e ahhoz történelmi igazságokat hozzá toldani, s más meg más idők és

személyek tetteit rakgatni rá darabonkint, de még ezt se a valószínűség vonásaival, hanem egészen szembe szökő és semmikép ki nem menthető hibákkal? S az a szomorú, hogy vannak tudatlanok, a kik azt állítják hogy így van rendjén, s a ki megrójjá csak szór-szálhasogatásból teszi. Hátha még a szent tárgy szindarabokat tekintjük! Milyen csodákra akadunk ezekben, hány meg hány becsusztatott, elferdített dolog fordul elé bennök, s egyik szentnek van tulajdonítva az, a mit egészen más cselekedett. S elég vakmerők hogy a köznapi életből merített darabokba is csodákat vegyítsenek, egyes egyedül azon oknál fogva, mert nekik úgy tetszik hogy az a csoda, vagy a mint nevezik, az a látványosság helyén lesz itt meg amott, hogy a tudatlan tömegnek legyen mit bámulnia és seregestül tóduljon a színházba. Pedig mind ez csak az igazságnak rovására történik, a történelem megcsorbitásával, sőt a spanyol költészet gyalázatára: mert az idegenek, a kik egész pontossággal szabják magokat a szinirodalom törvényeihez, bennünket barbároknak és tudatlanoknak tartanak ha látják mily képtelen és oktalan dolgok kerülnek ki mi tőlünk. Nem elegendő azt hozni fel mentségül, hogy a jól rendezett államnak főleg az lebeg szemei előtt, mikor a nyilvános szini előadások tartását megengedi, hogy a közönséget valami tisztességes szórakozásban részesítse, s néha-néha mulatságot szerezzen az olyan rossz órákban melyek a étlenség folytán származni szoktak; minthogy pedig ezt mindenféle

szindarabbal el lehet érni, a jóval úgy mint a rossz-
 szal, semmi szükség törvényt szabni, vagy megszorí-
 tani az írókat és színészeket, hogy olyat teremtsenek
 a milyet kell, holott, a mint már említettem, a ki-
 vánt czélt akármilyennel is elérhetik. Erre azonban
 én azt felelném, hogy ezt a czélt hasonlíthatatlanul
 jobban elérnék a jó szindarabokkal semmint a nem
 jókkal, mert a néző a művészet szabályai szerint irt
 és jól rendezett darabban felvidul a tréfán, tanulságot
 merít az igazságból, érdeklődik az események iránt,
 okul a párbeszédeken, óvatossá lesz a csalfaságok
 ellen, bölcsebbé a példák által, meggyüli a vétket és
 megszereti az erényt: pedig a jó szindarabnak épen
 ezekre kell a hallgatót indítania, legyen ez bármily
 egyszerű s alacsony állásu ember; s teljes lehetetlen,
 hogy az a szindarab melyben ezen kellékek megvan-
 nak, ne gyönyörködtessen és vidítson, ne mulattasson
 és elégítsen ki százszor inkább semmint az, a mely ezek
 híjával készült, a milyenek pedig majdnem általában
 mind azok, valahányat csak napjainkban színre hoz-
 nak. De a hiba nem is épen a költőkben van a kik
 ezeket írják, mert találkozik köztök olyan is, a ki na-
 gyon jól belátja hol s miben hibázott, s teljes tökéle-
 tesen tudja hogyan kellett volna írnia; minthogy
 azonban, ez a megjegyzésök s ebben igazok is van, a
 színirodalom vásári portékává lett, a színészek meg
 se vennék az olyan munkát, a mely nem erre a kap-
 tafára volna ütve; így tehát a költő kénytelen-ke-
 letlen ahhoz alkalmazkodik, a mit tőle a színész, mű-

vének megvásárlója, kíván. S hogy ez csakugyan igaz, nyilván látható egy egész sereg szindarabon, melyeket országunk egyik legkitünőbb lángesze költött, s felékesíté annyi szépséggel, annyi emelkedettséggel, a legsimább verseléssel, kitünő párbeszédekkel, sok nyomós mondattal, a melyek egy szóval hangban, irályban oly kifogástalanok hogy hirökkel tele van a világ; de mivel ő is a színészek izléséhez akart alkalmazkodni, nem érte el minden darabjában a tökély azon fokát, a melyet némelyikben elért*). Mások meg épen oly meggondolatlanul írják darabjaikat, hogy a színészeknek ezek előadása után futni s menekülni kell nehogy büntetés érje őket, a mint egyszer-másszor csakugyan érte is, mikor olyas dolgokat adtak elé, a melyek egyik vagy másik királyra nézve sérelmesek, e vagy ama családra nézve meggyalázók voltak. Mind ezen visszaélésnek elejét lehetne venni, de még sok más egyébnek is, a mikről most hallgatok, ha lenne az udvarnál egy olyan tanult, okos ember alkalmazva, a ki minden szindarabot figyelmesen átvizsgálna, mielőtt még színre hoznák; nem azokat csupán, a miket a fővárosban játszanak, hanem általában valamennyit a hányat csak színre akarnak hozni egész Spanyolországban, s ennek engedélye, pecsétje és aláírása nélkül, egyetlen előljáróság se adhatna engedelmet a maga községében

*) Cervantes itt kétségekivül Lope de Vegára czéloz.

akármely szindarab eljátszására; így aztán a színészeknek majd lenne rá gondjuk, hogy a darabokat felküldjék az udvarhoz, s aztán nyugodtan adhatnák elé; a költők meg sokkal nagyobb gondot és szorgalmat fordítanának munkájokra, attól való féltökben, hogy műveik olyan embernek szigorú bírálata alá kerülnek, a ki ért az ilyenekhez. Ily módon jó szindarabokat is irnának, s az is el lenne érve szerencsésen, a mi éppen a fő cél, hogy a közönség jól mulasson, Spanyolország költőinek hirneve, valamint a színészek érdeke s biztossága megóva legyenek, a büntetéstől pedig ne kelljen tartani. És ha egy más ilyen férfiú, vagy akár ugyanez lenne megbízva az ezentúl ujonnan megjelenő lovagregények megbíráásával is, semmi kétség, majd jelennének meg olyan tökéletesek milyeneket nagyságod említett, s melyek az ékesszólás kedves és nagybecsű kincsével gazdagítanák nyelvünket, s alkalmat nyújtanának arra, hogy a régi regények elhomályosulnának az újak fényinél, melyek tisztességes szórakozást nyújtanának nem csak a hivalkodóknak, de még a legelfoglaltabbaknak is, mert csakugyan lehetetlen hogy a nyilnak íve mindig fel legyen vonva, s éppen így az emberi természet gyengesége sem állaná ki sokáig, valami szabados szórakozás nélkül.

A kanonok és a lelkész beszélgetésöknek éppen pontjáig jutottak, midőn a borbély oda lépett hozzájuk s így szóla a lelkészhez:

— Éppen itt az a hely, tisztelendő licentiatus

ur, a melyet említettem, hogy itt jó lesz kissé kapatnunk, s az ökrök is bőségesen legelhetnek.

— Magam is azt tartom, viszonzá a lelkész, s azonnal közlé a kanonokkal hogy mi a szándékuk, ez pedig szintén hajlandó volt a velök maradásra, mire az előttök terülő szép völgyiség fekvése is felhívta.

Igy telrát részint hogy ezt, részint meg hogy a lelkész társalgását élvezhesse, a kit már egészen megszeretett, valamint a végett is hogy Don Quijote felől még többet is megtudhasson : egy pár cselédjét be akarta küldeni a közel fekvő vendéglőbe, hogy hozzanak onnan mindnyájok számára enni valót, mert ő a délutáni pihenőt e helyen akarja megtartani. Az egyik szolga azonban azt jegyezte meg, hogy az eleg-hordó öszvéren, a mely eddig már bizonyosan ott van a fogadóban, lesz annyi enni való, hogy a vendéglőből legfőlebb csak abakra lesz szükségök.

— Akkor hát vezessétek be a paripákat mind, parancsolá a kanonok, s hozzátok ide az öszvért.

A mig ez itt történt, Sancho látta hogy válthat egy-két szót urával, a miben most sem a lelkész sem a borbély folytonos ott eklendezése nem akadályoztatja, a kiket gyanuban tartott : oda lopódzott ura ketreczéhez s így szóla hozzá :

— Nagyságos uram, hogy lelkiismeretem megnyugtassam, nem hallgathatom el, mit tartok én nagyságod elbűvöléséről. Már én csakugyan a mondó vagyok, hogy ez a két bepatyókált ábrázatu ember senki más mint a mi falunk papja meg borbélyja, s a

kik nagysággal csupa merő irigységből üzik ezt a játékot ezzel a ketreczczel, mert bántja őket hogy nagyságod sokkal dicsőbb dolgokat visz véghez mint ők. Már most feltéve hogy ez igaz, ebből az következik, hogy nagyságod nincs elbűvölve, hanem igen is el van ámítva és bolondítva. Nagyobb igazság okáért egyet akarok kérdezni nagyságodtól, s ha úgy felel, a mint gondolom is hogy felelni fog, kézzel fogható lesz a csalás, s kitünik hogy nem elbűvölték, hanem lóvá tették.

— Kérdezz akármit, Sancho fiam, viszonzá Don Quijote, s én tetszésed szerint kielégítő választ fogok adni mindenre. A mi azonban azt az állításodat illeti, hogy azok a kik itt sűrögnek-forognak, a mi földieink és ismerőseink, a lelkész és a borbély igen könnyen meglehet hogy olyanok mintha csakugyan ők magok volnának; hogy azonban valóban és igazán azok legyenek, azt ne hidd semmi szin alatt se; a mit hinned és gondolnod kell, az, hogy ha ezek — mint állítod — azokhoz hasonlítanak, bizonyára onnan származik, mert az én elbűvölőim ezt a külszint és hasonlatosságot öltötték föl, mert könnyű ám a varázslóknak olyan alakot váltani a melyet akarnak, s bizonyára azért vették föl barátainkét, hogy neked alkalmat szolgáltatassanak azt hinned a mit hiszesz, s a képzelődések olyan labirintusába vessenek, a melyből sehogy se tudj kikeveredni, még ha Theseus fonalát hordanád is magaddal. De tették még azért is, hogy az én eszem ide s tova tévedezzen s ne

tudjam kitalálni semmikép se honnan zúdult rám ez a veszedelem. Mert ha egy részről te azt mondod nekem, hogy a mi falunk borbélyja és papja kísérek, más részről meg én azt látom hogy ketreczbe vagyok rekesztve, s tudom magamról, hogy emberi erő, ha csak földöntuli nem, képtelen lett volna engem e ketreczbe zárni : ugyan mi egyebet mondjak vagy gondoljak mint azt, hogy az én elbűvölésem csodálatosabb mindannyinál, valahányról csak ama történetekben olvastam, melyek az elbűvölt kőborlovagokról szólnak. Így tehát bátran nyugton és békén maradhatsz a felől, hogy ezeket azoknak tartsd a kiknek állítod, mert annyira nem azok, a mennyire én török nem vagyok ; a mi pedig azt illeti, hogy tőlem valamit kérdezni akarsz : ám szólj, s én szívesen felelek, ha mától holnapig tart is kérdezgetésed.

— Boldogságos szűz Mária ! kiálta fel Sancho, de hát hogy lehet nagyságod olyan kemény fejű, hig velejű, hogy be ne lássa milyen tiszta igazság a mit én állítok, s hogy ebben a fogságban és szerencsétlenségben több a gonoszság mint az elbűvölés. Mint-hogy azonban így van, világosan be akarom bizonyítani hogy nagyságod nincs elbűvölve. Mondja meg hát, isten is úgy szabadítsa ki ebből a gyötrelomből, s úgy jusson kegyelmes asszonyom, Dulcinea karjai közé, a mikor legkevésbbé gondolja...

— Ne esküdozzél, vágott közbe Don Quijote, hanem kérdezz a mit akarsz, mondtam már hogy pontosan megfelelek mindenre.

— Kérem is hogy úgy legyen, viszonzá Sancho, s csak azt akarom tudni, de megmondja ám nagyságod oly igazán, minden hozzátoldás vagy elhallgatás nélkül, a mint várni lehet hogy a fegyverviselők igazat mondjanak s igazat kell mondaniok, mint a hogy kőbor lovag lévén nagyságod is fegyverviselő...

— Mondom hogy nem fogok hazudni semmi szin alatt se, viszonzá Don Quijote; de hát süsd ki már, Sancho, mert igaz lellemre mondom, unni kezdem ezt a kerülgetést, előbeszédet és szószaporítást.

— Tudom én, meg vagyok én győződve arról, hogy az én uram jó és igazságszerető; s épen azért, mert hát ennek nagy köze van a mi dolgunkhoz, egész tisztelettel bátorkodom kérdeni, hogy a mióta ide be van rekesztve, vagyis, a mint nagyságod gondolja, ebbe a ketreczbe bele van varázsolva, a mint mondani szokás, nem érett rá még nagyságodra a vékonyja meg a vastagja?

— Nem tudom mit tesz az, a mit mondasz, Sancho; szólj világosabban, ha azt akarod hogy határozottan válaszoljak.

— S nagyságod ne tudná hogy az mit tesz: a vékonyja meg a vastagja? Hiszen ezt még az iskolás gyerek is tudja! No hát... azt akarom hát mondani, nem kívánczozott nagyságod oda, a hová a császár is gyalog jár?

— Most már értlek, Sancho; de bizony nagyon sokszor kívánczoztam, sőt most is ugyancsak kíván-

kozom, s_kérlek is, ments ki ebből a veszedelemből, mert attól tartok, hogy a dolog nem megy ki tisztára.

XLIX. FEJEZET.

Azon elmés párbeszédéről, melyet Sancho Panza, gazdájával Don Quijoteval folytatott.

— Ahá! kiálta fel Sancho, megfogtam már! Ez volt az, a mit, lelkemre mondom, úgy kívántam tudni mint azt hogy élek. Már most ide csak, uram! Ugy-e igaz, hogy a mikor valaki nagyon rossz kedvű, rendesen azt szokták mondani róla: nem tudom én mi baja, se nem eszik, se nem iszik, se nem alszik, se nem felel ha kérdezik, épen olyan mintha meg volna babonázva. Ebből tehát az következik, hogy elbűvölve azok vannak, a kik nem esznek, nem isznak, nem alusznak s nem végzik azokat a természetes szükségeket a mikről szóltam; de azok nincsenek ám megbabonázva, a kik oda kíváncsiak a hová nagyságod, meg isznak is ha adnak nekik, meg esznek is ha van mit, meg felelnek is a hozzájuk intézett kérdésekre.

— Igazad van, Sancho, viszonzá Don Quijote; de ugy-e mondtam már, hogy az elbűvölés többféle; s meglehet hogy idővel egyik-másik megváltozott, s hogy most az a szokás, hogy az elbűvöltek mind azt

megtegyék a mit én megteszek, míg hajdan nem teték : így tehát a mi egyik-másik korban szokás, az ellen nem lehet szólni, de viszont következtetést sem lehet vonni belőle. Én tudom s meg vagyok győződve arról hogy elbűvöltek, s ez elég lelkiismeretem megnyugtatóására, mely máskülönben rémitően gyötörne, ha azt gondolnám hogy nem vagyok megbűvölve, s még is elég gyáva és silány lennék hogy ebben a ketreczben vitessem magamat, s megfoszszam gyámolításomtól azokat a számos szükségben és bajban szenvedőket, a kiknek ez alatt segítségemre és védőkáromra rendkívüli és főbenjáró szükségök lehet.

— De még ha így van is, jegyzé meg Sancho, arra kérem nagyságodat hogy nagyobb igazság és megnyugtató okáért, próbáljon csak kijönni ebből a ketreczből; én pedig teljes erőmből rajta leszek hogy segítsem, de sőt ki is szabadítsam; akkor aztán próbálja meg ujfent hogyan esik az ülés a jó Rocinanten, a mely ugy látszik szintén meg van babonázva, mert fülit-farkát elereszti bujában. S ha ez is megtörtént, tegyünk még egy próbát, s keressünk újabb kalandokat; ha rajta veszünk, lesz még elég idő visszatérnünk a ketreczbe, s fogadom hű és igaz fegyvernöki becsületszavamra, hogy én is belezáratom magamat nagyságoddal együtt, ha nagyságod oly szerencsétlen lenne, vagy én olyan együgyü, hogy nem tudnók kivinni a düllőre a mit mondtam.

— Én kész vagyok rá, Sancho fiam, viszonzá Don Quijote, s ha te alkalmas pillanatot találsz

kiszabadításomra, én a legszivesebben engedelmeskedem; de majd meglátod, Sancho, rosszul fogtad fel szerencsétlenségemet.

Ilyen párbeszéd folyt a kóbor lovag és a boldogtalan csatlós között, míg végre azon helyre jutottak, a hol a lelkész, a kanonok és a borbély már leszállva várakoztak rájuk. A szekeres kifogta az ökröket a járomból s magok szabadjára eresztette a kellemes, zöld mezőn, melynek viránya hivatatólag intett nem csak az olyan elbűvölt egyének felé a milyen Don Quijote volt, hanem még az olyan józanok és okosok felé is mint az ő fegyvernöke, a ki megkérte szépen e lelkészt, ereszze ki egy kicsinyég gazdáját a ketreczből, mert ha ki nem ereszti, az a tömlöcz bizony nem marad olyan tiszta mint a milyet az ő gazdája-féle lovagnak méltósága megkövetel.

A lelkész elérte, s azt mondá, szívesen teljesítené kérését, ha attól nem tartana, hogy mihelyt a lovagot szabad lábra helyezi, ez aztán fittyet hány nekik, s úgy odább áll, hogy üthetik bottal a nyomát.

— Kezem rá, hogy nem szökik el, viszonzá Sancho.

— De még az enyim is, mondá a kanonok, kivált ha lovag szavára megígéri, hogy el nem hágy bennünket a míg meg nem engedjük.

— Igérem, viszonzá Don Quijote, a ki az egészet végig hallgatta, annyival inkább is, mert hiszen a ki úgy meg van bűvölve mint én, az nem szabad a maga személyével, mert elvarázslója megteheti, hogy

három századig se mocczanjon meg egy álló helyéből, s ha megszöknék is, visszahozná röpülve. S mint-hogy a dolog így áll, bátran kiereszthetik, a mi egyébiránt mindnyájok hasznára is lesz, mert ha ki nem bocsátják, lelkek rajta, ha kénytelen lesz szaglásukat háborítani, ha csak távolabb nem kerülnek.

A kanonok erre kezet fogott vele, bárha a lovagé még most is meg volt kötözve mind a kettő, s azzal aztán becsületszavára kieresztették a ketreczéből, a minék ő véghetetlenül megörült s boldog volt hogy a rekesz alól kiszabadult.

Első dolga is az volt hogy nagyot nyujtózott, de aztán mindjárt oda ment Rocinantehoz, megveregette farán s így szóla :

— Hiszem az istent és malasztalteljes anyját, virága és tükre te a lovaknak, hogy nem sokára megint ott leszünk mind a ketten a hol akarunk, te gazdáddal hátadon, én meg te rajtad, s folytatjuk azt a tisztet a melynek betöltésére isten e világra küldött engemet. S e szavak után, Sancho kíséretében kissé félre ment, a honnan aztán sokkal vidámabban tért vissza megint, kész mindenben azt teljesíteni a mit fegyvernőke parancsol.

A kanonok csak nézte s nem fogyott csodája e nagy bolondság láttára, holott minden szava és felelete meg arról tanuskodott hogy esze egészen helyén van, s csak akkor zöttyen ki a nyeregből, mikor — a mint már említettük — a lovagságra tér a beszéd. S így részvétre gerjedvén iránta, mikor

mindnyájan leültek már a zöld fűbe s várták a kanonok feleletét, ez így szóla :

— Lehetséges-e, lovag ur, hogy nagyságod elméjét annyira elcsavarta a lovagregények boldogtalan és mihaszna olvasása, hogy azt higye, más hasonló balgaságokkal együtt, hogy el van bűvölve? a mi annyira távol áll attól hogy úgy legyen mint a hazugság maga az igazságtól. S ugyan hogy lehet emberi ész, a mely azt képzelje hogy csakugyan létezett e világon az a töméntelen sok Amadis, meg az az egész sereg nagy hirű kóbor lovag, a sok trapezunti császár, a sok Felixmarte de Hircania, a sok paripa, a sok kóbor kisasszony, a sok kigyó, a sok óriás, a sok szörnyeteg sárkány, a sok hallatlan kaland, a sok mindenféle elbűvölés, a sok háború, a sok boldogtalan összecsapás, a sok diszruha, a sok szerelmes herceg-asszony, a sok gróffá lett fegyvernök, a sok elmés törpe, a sok szerelmes levél, a sok turbékolás, a sok bátor asszony, egy szóval az a tenger ostobaság, a melylyel a lovagregények telisded teli vannak? Magamról annyit mondhatok, hogy a mikor olvasom, de nem jut eszembe hogy ez mind csak mese és költemény, akkor még csak mulattatnak annyira a mennyire; de ha arra gondolok, hogy valóban micso-dák : kedvem volna még a legjobbikat is a falhoz vágni, de belesapnám a tűzbe is, ha épenséggel kezem ügyébe esnék, mert csakugyan megérdemlenék ezt a büntetést, mivel oly csalfák és ámitók, s úgy elcsavarják a közönséges emberi természetet, s mivel

uj babonát, uj szokásokat akarnak terjeszteni, s alkalmat szolgáltatnak arra, hogy a tudatlan tömeg elhigye s igazaknak tartsa mind azon ostobaságokat, a miket magokban foglalnak. Sőt oly szemtelenek, hogy elég vakmerők még a tisztas állásu, okos emberek fejét is megzavarni, a mi világosan látható nagyságod esetéből is, a kit odáig ragadtak, hogy utóvégre ketreczbe kellett zárni s ökrös szekéren vinni, mint a hogy oroszánt vagy tigrist hordanak faluról falura hogy pénzért mutogassák. Ugyan, señor Don Quijote, szánja meg tulajdon magát és térjen észére; fordítsa okosabbra azt a szép tehetséget, melylyel az ég kiváló kegyelme felruházta, s válaszszon olyan olvasmányokat, melyek lelke épülésére s tisztessége gyarapodására szolgálnak. Ha azonban természetes hajlama olyan könyveket óhajt olvasni melyekben lovagokról szóló hős tettek foglaltatnak: olvassa el a szent írásban a Birák könyvét, talál abban nagyszerű igazságokat, s ép oly való mint dicső hős tetteket. Lusitaniának volt Viriatusa, Romának Caesarja, Karthagonak Hannibalja, Görögországnak Nagy Sándora, Castiliának Fernan Gonzalez-e, Valenciának Cidje, Andaluciának Gonzalo Fernandez-e, Extremadurának Diego Garcia de Paredese, Jereznek Garcí Perez de Vargása, Toledonak Garcilasoja, Sevillának Don Manuel de Leonja: ezek hős tetteinek olvasása mulattathatja, oktathatja, gyönyörködtetheti s csodálatra keltheti még a legfényesebb tehetségű olvasót is. Ez lenne nagyságod szép elméjé-

hez méltó olvasmány, kedves Don Quijote ur, mert abból ismerni tanulná a történelmet, megszeretné az erényt, gyarapulna a jóságban, tökéletesebbé lenne erkölcsében, bátorrá vakmerőség nélkül, merészsze gyávaság nélkül s mind ezt istennek dicsőségére, a maga hasznára s La Mancha jó hírének javára, a honnét, a mint hallottam, nagyságod eredetét és származását veszi.

Don Quijote csupa szem-fül volt, a míg a kanonok szavait hallgatta; s mikor aztán észrevette hogy ez elvégezte mondókáját, jó darabig szótalánul nézett rá, végre így szólott:

— Ugy látszik, nemes uram, nagyságod egész beszéde oda volt irányozva, hogy azt adja értésemre, hogy e világon nem léteztek kóbor lovagok, s hogy minden lovag-történet hamis, hazug, ártalmas és haszontalan az emberi társaságra nézve, s hogy roszúl cselekedtem olvasásuk, még roszabbúl elhivésök s legeslegroszabbúl utánzások által midőn a kóbor lovagság azon szigoru tisztének betöltésére vállalkoztam melyre ezek tanítanak; nagyságod tagadja hogy e világon valaha éltek volna Gaulai vagy Graeciai Amadisok, vagy más egyéb lovagok, kikről ez iratok szólnak.

— Betüről betüre úgy van a mint nagyságod mondja, jegyzé meg e szavaknál a kanonok.

Mire Don Quijote így válaszolt:

— Nagyságod még azt is hozzá tette, hogy

ezek a könyvek nékem igen sok kárt okoztak, mert eszemet elcsavarták s ketreczbe juttattak, s jobban tennem ha czélszerűbb és hasznosabb olvasmányokat választanék, olyan műveket, melyek igazabbak s a melyek mulattatóbbak és tanulságosabbak.

— Ugy van, viszonzá a kanonok.

— Én pedig, vágta vissza Don Quijote, kereken kimondom, hogy nagyságod az, a kinek nincs esze s a ki el van bűvölve, minthogy vakmerő volt kigyót békát kiáltani egy olyan ügyre, melyet az egész világ igaznak ismer; s a ki ezt tagadja, mint a hogy nagyságod is cselekszik, ugyan arra a büntetésre lenne méltó, a mire nagyságod itéli el e könyveket, mikor, a mint mondja, olvasásuk közben untatják mert a ki azt akarja elhitetni valakivel, hogy Amadis soha se volt e világon, sem az a többi kalandor lovag se a kikről e történetek szólnak: az egy lenne azzal, ha azt állítaná, hogy a nap nem világít, a jég nem hideg s a föld nem táplál. S ugyan van-e ember a világon, a ki be tudná bizonyítani hogy a Floripes herczegnő és Burgundi Guy története nem igaz történet, vagy Fierabrasé sem az a Mantible kutnál, a mi Nagy Károly császár korában történt? Esküszöm hogy ez mind oly igaz volt mint hogy most nappal van; s ha ez hazugság, ugy az is az hogy Hektor valaha volt, meg Achilles, meg a trójai háboru, meg Franciaország tizenkét pairje, meg angolországi Artus király, ki pedig hollóvá lett s még ma is él, a mint hogy országában minden pillanatban várják visz-

szatértét. Ezzel a vakmerőséggel azt is lehetne állítani hogy Guarino Mezquino története is hazugság, meg a Szent Gral fölkeresése is az, s hogy Don Tristan és Isolda királyné szerelme is költemény, valamint Ginebraé s Lanzaroteé is, holott pedig van olyan ember, a ki majdnem arra is emlékszik hogy látta Quintaõna asszonyságot, ki a legjelesebb pohárnok volt egész Nagy-Britanniában. Ez pedig annyira igaz, hogy magam is emlékszem hogy egy apai nagynéném azt mondta valahányszor egy-egy asszonyságot látott tisztos fátyolával: »Nézd csak, öcsikém, ez épen olyan mint Quintaõna asszonyság ;« a miből azt következtetem, hogy bizonyosan ismernie kellett vagy legalább is valamikor arczképét láthatta. Avagy ki merné állítani hogy a Pierres és a szép Magdolna története sem igaz, holott a királyi fegyvertárban még ma is látható az a fogantyú, melylyel ama fa lovat kormányozták, a melyen a bátor Pierres a levegõn át repült s a mely valamivel nagyobb mint egy kocsirud. E fogantyú mellett, tőszomszédságában ott van Babieca nyerge, Roncesvallesban pedig Roldan kürtje, a mely akkora mint valami hosszú gerenda. Mind ebből pedig az következik, hogy csakugyan volt tizenkét pair, voltak Pierresk, voltak Cidek, s más ilyes lovagok, a kikrõl a közönség azt állítja hogy kalandok után jártak. S ha nem úgy van, ám mondja szemembe valaki, az sem igaz, hogy a bátor lusitan kóbor lovag Juan de Medo létezett, a ki Burgundiába ment és Arras városában megküz-

dött a hirneves Charni urral, a kit mosen*) Pierresnek hívtak, azután meg Basel városában mosen Romestan Henrikkel, s mind a két párbajban diadalt és örök dicsőséget aratott; avagy ama kalandok és bajvívások, miket ugyancsak Burgundiában ama két hős spanyol vívott, ugmint Pedro Barba és Gutierre Quijada (a kinek én fi-ágon egyenes utódja vagyok), s a kik a San Polo gróf fiait legyőzték. Avagy tagadják tehát azt is, hogy Don Fernando de Guevara sem ment el Németországba kalandokat keresni, a hol megvitt Micer Jorge-val, az austriai hercegi ház egyik lovagjával. Am mondják hogy Suero de Quiñones del Paso párbajai, hogy mosen Luis de Falces viadala a spanyol Don Gonzalo de Guzmannel mind csak tréfa volt, valamint azon hős tettek is, a miket mind ezen, mind pedig idegen országok keresztyén lovagjai vittek véghez, a mik pedig oly igazán és valóban megtörténtek, hogy újra is kimondom: a ki ezeket tagadja, nincs annak egy morzsa esze, egy szikra okossága.

A kanonok esodálkozva hallá mennyi igazat s nem igazat kever össze Don Quijote, s bámult rajta mennyi minden van fejében azon dolgokból melyek kóbor lovagságát illetik és érdeklik; utóbb aztán így felelt szavaira:

— Nem tagadhatom, señor Don Quijote, hogy van valami igaz abban a mit nagyságod elősorolt, különösen a mi a spanyol kóbor lovagokat illeti; sőt még

*) A monseigneur rövidítése.

azt is megengedem hogy volt Franciaországban tizenkét pair; de már azt csakugyan nem akarom elhinni, hogy az mind igaz a mit rólok Turpin érsek feljegyzett. Annyi igaz az egészből, hogy a francia királyok által kiválasztott lovagok voltak, kiket azért neveztek paireknek, mert bátorság, nemesség s hősi-ség dolgában mindnyájan egyenlők, vagy ha egyenlők nem is, legalább azoknak kellett volna lenniök, s olyan rendet képeztek mint ma napság a Santiago vagy Calatrava rend, a melynek tagjairól felteszszük, hogy bátor, nemes és előkelő származásu lovagok; s a mint azt mondjuk, San Juan vagy Alcantara lovagja, abban az időben azt mondák: a tizenkét pair lovagja, minthogy ezen harczias rendbe mindig tizenkét egyenlő lovagot választottak. Semmi kétség hogy Cid is volt, meg Bernardo del Carpio is; hogy azonban mind azt véghez vitték volna a mit felőlök beszélnek, azt hiszem hogy ez még is csak nagyítás. A mi a Pierres gróf fogantyuját illeti, melyet nagyságod említett s a mely ott van a királyi fegyvertárban Babiaca nyerge mellett: bevallom bűnömet, oly tudatlan vagy oly rövidlátó vagyok, hogy bárha a nyergét láttam, a fogantyut soha se vettem észre, akkora legyen bár a mekkorának nagyságod állítja.

— Pedig bizonyos hogy ott van, viszonzá Don Quijote, s nagyobb biztosság okáért azt mondják, bőr tokba tették hogy a por be ne lepje.

— Mind meglehet, viszonzá a kanonok, de papi állásomra mondom, csakugyan nem emlékszem

hogy láttam volna; de feltéve hogy ott van, ez még nem hiteti el velem hogy annak a sok Amadisnak, meg az egész sereg felhozott kóbor lovagnak hős tettei mind igazak volnának, s még gondolni is különös, hogy egy olyan férfiú mint nagyságod, ki oly tiszteltreméltó jeles tulajdonokkal ékeskedik, ki olyan szép értelemmel van megáldva, azt hihesse hogy az az egész sereg képtelen ostobaság mind igaz legyen, a mi e sületlen lovagrényekben foglaltatik.

L. FEJEZET.

Azon tudományos vitatkozásról, melyet Don Quijote a kanonokkal folytatott, valamint egyéb eseményekről.

— Ez nem rossz! viszonzá Don Quijote. Hát ama könyvek, melyek királyi engedélylyel s a censura helyeslő beleegyezésével nyomattak, melyeket az egész világ, nagyok úgy mint kicsinyek, szegények úgy mint gazdagok, tudósok úgy mint tudatlanok, az alsóbb osztályuak valamint egy szóval minden rangu és rendü ember, élvezettel olvas és magasztal: hát ez mind hazugság legyen, holott annyira magokon hordják a valóság jellegét, hogy még azt is elmondják ki volt az atyja, anyja, melyik a hazája, kik rokoni, melyik a születése helye e vagy ama lovagnak vagy lovagoknak, s el pontról pontra és napról napra mit hogyan s mikép cselekedtek? Hallgasson nagy-

ságod, ne szóljon káromlást s higyem szavamnak; jó tanácsot adok hogyan kell e dologban okosan eljárnia; ha pedig nem hisz, ám olvassa el e műveket, s majd meglátja mennyi élvezetet fognak szerezni. Avagy mondja csak, lehet-e nagyobb gyönyör mint ha, mondjuk, egy nagy szurok tavat látnánk itt magunk előtt a mely egyre forr és kavarog s a melyen keresztül kasul kigyók, gyikok s más egyéb rettenetes és vad szörnyeteg uszkálnak, de a tó közepéről egyszerre méla bús hang zendül a mely ezt mondja: »Oh nemes lovag, bár ki légy is, a ki e borzalmas tó szemléletébe merültél, ha tiédde akarod tenni azt a kincset mely e setét viz mélyén rejlik, mutasd meg szilárd kebled bátorságát s vedd magad e setét, égő árba: mert ha meg nem teszed, nem lesz méltó megláthatni ama bámulásra gerjesztő csoda dolgokat, miket a tündér hét palotája magába zár és foglal, mik e sötétlő hullámok alján fekszenek. S a lovag ki sem hallgatva e mélabús hangot egészen, a nélkül hogy fontolgatásba bocsátkoznék s átgondolná mily veszedelembé kell rohannia, sőt még csak nehéz fegyverzetét sem vetve el magától, lelkét istennek és szerelme hölgyének ajánlva, belé rohan a forró tóba, s a mikor meg sem álmodná hogyan s mikép, egyszerre csak olyan mosolygó virányon áll, melyhez még az elisiumi mezők sem foghatók. Itt, ugy látszik az ég átlátszóbb s a nap egészen uj varázsfénynyel tündököl; szemei előtt kies berek terül, melyet oly zöld és oly dus lombú fák képeznek, hogy zöldjök maga fel-

vidítja a tekintetet, a füleket pedig azon számtalan, apró tarka madarkák édes és mesterkéletlen éneke gyönyörködteti, melyek a sűrű ágak között fel s alá szökdécselnek. Itt patak csörgedez, melynek üde habjai ömletleg kristály gyanánt lejtének a finom fővény és fehér kavicsok fölött, a mik szinaranyhoz és igaz gyöngyökhez hasonlítanak. Amott mesterséges kut látszik, tarka jáspisból és sima márványból készítve; itt egy másik, grotesk izlésben, apró kagylókból és fehér meg sárga csigahéjából rakva össze rendezett rendetlenségben, melyek közé csillogó kristály darabok és utánzott smaragdok vannak alkalmazva, melyek olyan tarka művet alkotnak mintha a művészet utánozni akarván a természetet, itt úgy látszik majdnem felül is multa még. Amott távolabb egészen váratlanul erős vár vagy gyönyörű alcazar tárul fel előtte, melynek falai szinaranyból, ormai gyémántból, kapui jáczintból vannak, egy szóval oly csodálatos alkotmány, hogy bárha az anyag a melyből rakták nem csekélyebb mint gyémánt, kárbunkulus, rubin, igaz gyöngy, arany és smaragd, az építkezés munkája még ennél is többre becsülhető. De a mit eddig láttott, az még nem minden, mert ime a kastély kapujából nagy számu lánykasereg lép elé, a kiknek fényes és diszes öltözetét ha én úgy le akarnám festeni most a hogy e regények lefestik, soha végét nem érném; majd az, a ki valamennyi között legfőbbnek látszik, megfogja a vakmerő lovag kezét a ki a lán-goló tóba ugrott, s minden szó nélkül bevezeti a gaz-

dag alcázarba vagy kastélyba s levetközteti anyaszült meztelenre, megfüröszteti langyos vízben, majd rögtön bekeneti tetőtől talpig illatos balzsammal, inget adat rá a legeslegfinomabb patyolatból, a mi szintén a legédesebben be van szagositva; majd egy másik leányka is megjelen, a ki köpenyt vet vállaira, a mely — mint állitják — rendesen ér legalább is annyit mint egy egész város vagy még annál is többet! Mily dicső aztán, ha olvassuk hogy az elmondottak megtörténtével bevezetik más terembe, a hol az asztal oly dugszagdon meg van terítve, hogy látára szeme szája eláll csodáltában! Mily dicső, a mint kezére vizet töltenek, a mely tisztán ámbrából és illatos virágokból van szürve! Elefántesontból faragot székre ültetik! A bájoló leánykák csodás szót-lanságban mind szolgálnak körülötte. Annyi mindenféle eledellel kínálják, a mi mind oly izletesen van elkészítve, hogy étvágya azt sem tudja melyikért nyuljon kezével? S oh milyen zene az, mely étkezése közben felhangzik a nélkül hogy tudná kitől és honnan árad feléje. S mikor az ebédnek már vége van s az asztalt leszedték, a lovag meg hátra dől székében s talán — a mint szckás — épen a fogát piszkálja, a terem ajtaján egyszerre csak egy nőalak lép be, sokkal szebb az előbbieknél valamennyinél; oda ül a lovag mellé s elkezdi mondani micsoda vár ez, s hogy ő miként van ebbe lebüvölve, és mond még sok egyebet, a min a lovag bámul, az olvasók meg, története olvasása közben, méltán csodálkoznak. Nem aka-

rok e tárgyról bővebben szólni, mert már az eddigiből is látható, hogy bárhol üssük is fel valamely kóbor lovag történetét, élvezetre s bámulatra fog az gerjeszteni akármely olvasót. Nagyságod pedig hiszen szavamnak, s a mint már említettem, olvassa el e könyveket, s majd meglátja hogyan felvidítják ha búskomor találna lenni, s hogyan meghozzák jó kedvét ha netalán elvesztette volna. Magamról tudom, hogy a mióta kóbor lovaggá lettem, azóta vagyok bátor, udvarias, bőkezű, művelt, nemes lelkű, illedelmes, vakmerő, gyengéd, türelmes, munkabíró, s azóta találok bele magamat fogságba és elbűvölésbe. S bárha, nem rég ideje, azt tapasztalom is hogy ketreczbe zártak mint valami bolondot, azt gondolom ha az ég kedvez és a szerencse nem lesz ellenséges: karomnak ereje által nem sokára valamely ország királyává leszek, mikor aztán bebizonyíthatom milyen háladatoság és bőkezűség lakozik keblemben. Mert, becsületszavamra mondom, uram, a szegény teljesen képtelen arra hogy bárki iránt is bőkezűnek mutathassa magát, bármennyire hajlandó volna is rá; az a háladatoság pedig, a mely csupán óhajtaból áll, holt valami, a mint a hit is cselekedetek nélkül holt. Ezért óhajtanám, nyujtana bár a szerencse alkalmat mentül előbb, s tenne császárrá, hogy bebizonyíthassam mennyire szivemen fekszik hogy barátaimmal jót tegyek, főleg ezzel a szegény Sancho Panzával fegyvernökömmel, a kinek hűségre nézve nincs párja a világon, a kit gróffá szeretnék tenni, a mint jó ideje

megígérttem neki, bárha félek alig lesz elég ügyes birodalmát kormányozni.

Sancho jóformán csak ez utósó szavakat hallotta meg ura beszédéből s így szóla :

— Csak azon legyen, señor Don Quijote, hogy ezt a grófságot egyszer a markunkban tarthassuk, melyet nagyságod oly régóta ígér, én meg oly régóta várok, s attól ugyan ne féljen aztán hogy én el ne tudjam kormányozni; ha pedig nem tudnám, hallottam én hogy vannak olyan emberek a kik árendába veszik az országokat uraiktól s fizetnek esztendőnkint bizonyos összeget, s ők viselik aztán a kormányzás gondjait, az ur pedig hasra fekszik, él a haszonbérből s nem törődik semmivel. Így teszek majd én is, s oda se nézek egy-két garaszra, hanem egyszerre lemondok mind erről, élem világomat a jövedelemből mint valami herczeg, az országban pedig ám ők lássák mire mennek egymással.

— Ezt az okoskodást értem, földi, jegyzé meg a kanonok, ha csak a jövedelem elköltéséről van szó; de a mi az igazságszolgáltatást illeti, erről a tartomány urának kell gondoskodnia, s ennél aztán az ügyesség, a józan értelem s különösen a jó indulat jön tekintetbe, melyeknek ha az alap híjával van, hiányos lesz a czél és az eszköz is; így szokta isten megsegíteni az együgyűnek jó szándékát, valamint elrontani a furfangosnak rosz akaratát.

— Én az ilyen bölcseséghez nem tudok, viszonzá Sancho Panza, csak azt tudom, szeretném ha

az a grófság olyan hamar az enyimmé lenne, a milyen jól el tudnám kormányozni. Van olyan lelkem mint más ember fiának, testem is hogy másé se különb, s lennék olyan királya az én országomnak mint más akárki az övének; s ha azzá lennék, azt tenném a mit akarok, s ha azt tehetném, beérném a magam sorsával; a ki pedig a maga sorsával beéri, nincs a mire még kívánkozzék, s ha nincs a mire még kívánkoztam, azzal aztán megvan minden. Csak hadd jöjjön az a grófság, s akkor isten hírével, majd látjuk még egymást, a mint a vak mondta a vaknak.

— Nem rossz filozofia, Sancho, jegyzé meg a kanonok, hanem mindazáltal sokat lehetne még mondani erről a te grófságodról.

Mire Don Quijote így szóla:

— Nem tudom, mi egyebet lehetne róla mondani; én részemről e tekintetben csak azon számos és különféle magamfajta lovag példáját akarom követni, a kik, fegyvernökeik hű és jelentékeny szolgálatai viszonzásául, kegyeikkel halmozták el őket s korlátlan urakká tették városok és szigetek fölött; sőt volt olyan is, a ki érdemét annyira becsülte, hogy elég merész volt magát királylyá tételni. Egyébiránt, minek a sok szószaporítás, holott olyan kitünő példára hivatkozhatom mint a nagy és elegendőkép soha nem magasztalható Amadis de Gaulaé, a ki fegyvernökét a Szilárd sziget grófjává tette. Így én is minden lelkiismereti furdalás nélkül gróffá tehetem San-

cho Panzát, a kinél kevés kóbor lovagnak volt derekabb fegyverhordozója.

A kanonoknak nem fogyott csodája Don Quijote elmés ostobaságán (ha ugyan ostobaság elmés lehet), valamint azon hogyan festette le a Tó lovagja kalandját, ugy azon benyomáson melyet rá az olvasott könyvek koholt hazugságai tettek; végül bámulta Sancho együgyűségét, a ki oly mohón kívánczozott az ura igérete grófság elnyerésére.

E közben a kanonok szolgái is visszaérkeztek, a kik a vendéglőbe mentek be a megterhelt öszvérért, s a mező zöld fűvére egy szőnyegből asztalt terítve, hűves fák árnyába mindnyájan letelepültek s ott költötték el ebédjüket, hogy, a mint már említettük, az ökrök gazdája se szalaszsa el a jó legelőt.

Még tartott a falatozás, mikor egyszerre zajos csörtetéssel vegyes kolomphang verődék füleikbe a körülöttök lévő sűrű, tüskés bokrok közül, s abban a pillanatban a sűrűségből igen szép kecske rontott elé, melynek szőre fekete, fehér és szürke foltokkal volt tarkázva, nyomban utána egy pásztor futott, a ki egyre kiáltozott rá s egyre szólingatta álljon meg vagy térjen vissza a nyájhoz. A szökevény kecske, már meg lévén riasztva, mintegy menedéket keresett a pihenő társaságnál s megállt. A kecskepásztor elérte, megfogta a két szarvánál fogva, s mintha az állat értené az emberi szót, így szóla hozzá :

— Ej te kósza, te kósza, keselykém, keselykém, hogy tudsz így elszaladni ezzel a sántító lábaddal.

dal? Talán a farkas kerget, kis bolondkám? Ugyan nem mondanád meg, kedveském, miért szaladtál? De hát miért is szaladhattál volna el másért, mint azért hogy nőtény vagy és nincs maradásod. Vigye patvar a rossz szokásodat s mind azokét a kiket utánozsz. Jöszte, jöszte, kedveském, s ha nem élhetsz is annyira kényed-kedved szerint, legalább biztosabb sorsod lesz karámodban vagy társaidnál: mert ha már te magad is ilyen féktelenül szerte szaladgálsz, a ki pedig vezetőjök és utmutatójok volnál, hát akkor mi lesz a többiből?

A kecskepásztor szavai nagy mulatságot szereztek mindenkinek a ki csak hallotta, különösen a kanonoknak ki így szóla hozzá :

— Mindenre kérlek, atyafi, pihenj meg kissé, s ne térj vissza oly sebtiben ezzel a kecskével a nyájhoz: mert ha már egyszer nőtény, a mint mondog, bizony csak követni fogja az természetes ösztönét, akármennyire akarnád is akadályoztatni. Egyél egy két falatot s igyál egyet, legalább haragod is lecsillapszik s kecskéd is kipihen.

S azzal kése hegyén oda nyujtott neki egy darab nyúl-pecsenyét a hátából. A kecskepásztor elfogadta, megköszönte, ivott rá egyet, lecsendesült s így szóla :

— Nem szeretném ha uraságtok együgyü embernek tartanának azért, hogy ezzel az oktalan állattal olyan értelmesen beszéltem; igazán mondom, semmi titok sincs szavaimban. Paraszt vagyok, de még

se olyan sült paraszt, hogy ne tudnám hogyan kell bánni emberekkel s hogyan az állatokkal.

— Nagyon hiszem, jegyzé meg a lelkész, mert tapasztalásból tudom hogy az erdőben okos emberek nevelkednek s a kunyhókban bölcsék is lakoznak.

— Legalább olyanok igen is, uram, viszonzá a pásztor, a kik a magok kárán tanultak. S hogy erről meggyőződjenek s mintegy kézzel fogható legyen az urak előtt, bárha ugy látszik hogy hivatlanul magam tolakodom fel: ha terhőkre nem esik s egy kis ideig szivesek lesznek figyelmezni, elmondok egy igaz történetet annak bizonyására a mit ez az ur állított (s itt a lelkészre mutata) s a mit én is állítok.

— Minthogy ez az eset némileg lovag-kaland színét hordja magán, jegyzé meg Don Quijote, én részemről szivesen meghallgatlak, földi, s bizonyosan hasonlókép fog cselekedni e tisztas társaság is, mivel mind okos emberekből áll, a kik örömet hallgatják az érdekes elbeszéléseket melyek lekötik a figyelmet, vonzók és mulattatók, a milyen bizonyára a tied is lesz. Fogj hozzá tehát, földi, s mi mindnyájan hallgatunk.

— Csekély magam kivételével, jegyzé meg Sancho, mert én ezzel a pástétommal oda telepszem a mellé a patak mellé s jól lakom három napra, mert uramtól, Don Quijote ő nagyságától ugy hallottam, hogy a kóbor lovag fegyvernőke akkor egyék a mikor van mit, s egyék a mennyi bele fér, mert meglehet hogy olyan

sűrű erdőbe keveredik, hogy egy hétig se tud belőle kikecsmeregni, s ha jól nem lakott vagy teli tarisznyát nem visz magával, felkopik az álla, a mint gyakran meg is történik, s úgy összeaszik mint a mumia.

— Igazad van, Sancho, mondá Don Quijote, menj a hová kedved tartja, s egyél a mit ehetel; én azonban jól laktam már s csupán lelkemnek van szüksége még valami táplálékra, a mit e jó ember elbeszélése bizonyára képes is lesz nyujtani

— De nekünk is mindnyájunknak, jegyzé meg a kanonok, s azzal rögtön felszólítá a kecskepásztort kezdjen bele az ígért elbeszélésbe.

A kecskepásztor kettőt legyintett a kecske hátára, melyet még mindig szarvánál fogva tartott, s így szóla hozzá :

— Feküdj le kis tarkám, ráérünk még a nyájhoz visszatérni.

A kecske úgy látszék megértette, mert a mint gazdája leült, ő is oda feküdt lábaihoz egészen nyugodtan, s szeme közé nézett, mintegy azt akarva jelenteni hogy ő is vigyáz arra a mit gazdája mondani készül, ki is ekképen kezdett bele a történetbe.

II. FEJEZET.

Arról szól, mit a kecskepásztor beszélt azoknak a kik Don Quijotet vitték.

— Három mérföldnyire ettől a völgyégtől fekszik egy falu, mely kicsiny volta mellett gazdagság dolgában ritkítja párját ezen az egész környéken. Lakott ebben egy köz tiszteletben álló paraszt ember, de annyira köz tiszteletben álló, hogy bárha azt tartják : »a vagyon tisztesség,« ezt az embert becsületeségeért még jobban tisztelte mindenki mint vagyonáért a melyet szerzett. A mi azonban — saját szavai szerint — még boldogabbá tette, az vala, hogy volt egy olyan rendkívül szép, ritka okos, kedves és jó magaviseletű leánya, hogy a ki látta s ismerte, mind csodálta azt a sok, különös, jeles tulajdonságot a mivel az ég és a természet ezt a leányt megáldották. Szép volt már gyermekkorában, de szépsége még egyre nőtt, úgy hogy mire tizenhat esztendő lett, a legeslegszebbé vált. Szépségének híre kezdett futamodni az egész környék falvaiban; mit is mondok, hogy csak a környéken, híre ment biz annak még a távol városokba is, de még a királyi palotába is, s alig volt ember a ki ne hallott volna róla, úgy hogy minden felől csak úgy tódult hozzá az ember mint valami ritkasághoz vagy csodatévő szent képhez.

Atyja szorosán őrizte; de ő maga is őrizte magát; a mint hogy nincs az a zár, az a felügyelet,

az a rekesz a mely jobban megőrizné a hajadont mint tulajdon tartózkodása. Az apa gazdagsága s a leány szépsége sok falubelit, de idegent is arra ösztönzött hogy megkérjék; azonban az apa, a kit e drága kincs fölötti rendelkezés illetett, zavarban volt s nem tudta elhatározni hogy a sok ostromló közül, a kiknek nem volt se szeri se száma, kinek tegye tulajdonává. A sok közé, a kik ilyen tisztességes szándékot tápláltak, tartoztam én magam is, s nagy reményem és kedvező kilátásom volt a sükerre annál fogva hogy a lány atya ismert, minthogy én is oda való voltam, tisztcsaládból származtam, legjava időmben, volt is mit aprítanom a tejbe, s ész dolgában se tartoztam az utósók közé. Azonban egy másik helybeli legény is fellépett kérő gyanánt, a ki semmiben se volt alacsonyabb nálam, a mi aztán arra szolgáltatott okot, hogy az atya egyre tétovázott elhatározásában, mivel úgy tartotta, akármelyikünké lesz is a lány, mind a kettőnkél jó kézbe jut. Hogy ebből a zavarból kimenekedjék, arra határozta magát, megmondja Leandrának (a mint azt a gazdag leányt nevezték ki engem oly nyomorulttá tett) hogy minekutána mi ketten egészen egyenlők vagyunk, ő teljesen kedves leányára bizza hogy válaszszon szabad tetszése szerint; a mi egészen helyes is, s bár minden atya így tenne mikor gyermekét házasítja. Nem azt akarom mondani, hogy silányak és roszak közül hagyják választani, hanem állítsanak eléjük jókat s bizzák a választást ezek közül tetszésökre. Mi tetszett Leand-

rának s mi nem, azt nem tudom; én csak annyit tudok hogy az atyja mind a kettőnk előtt egyre csak a leány gyenge korát emlegette, s olyan se hideg se meleg szavakkal tartott bennünket, a mik sem őt le nem kötötték, de fel minket sem oldoztak. Vetélytársamat Anselmonak hívták, engem pedig Eugenio-nak, a mit csak azért akartam megjegyezni, hogy az urak tudják kik szerepelnek ebben a szomorú történetben, melynek vége függőben van ugyan még, de képzelhető hogy gyászos lesz.

Ez időtájt jött vissza falunkba egy bizonyos Vicente de la Roca nevű legény, egy szintén oda való szegény paraszt ember fia. A legény Olaszországból meg más idegen tartományokból tért haza a hol katonáskodott. Körülbelül tizenkét esztendő lehetett mikor egy kapitány, a ki csapatával épen a mi falunkon ment keresztül, magával vitte; másik tizenkét esztendőbe telt aztán a mig visszatért, hanem ekkor katona ruhában jött meg, piripántosan, tele akgatva czifraságokkal s vékony aczél lánczocskákkal. Ma így öltözött, holnap megint máskép; hanem minden czifrasága nagyon vékony, nagyon sovány volt, csecsebecse semmi becse. A parasztság, a mint hogy már természeténél fogva is furfangos, ha meg alkalma van rá maga a megtestesült ármányosság, megjegyezte magának spontról pontra számba vette hány öltözete s hány czifrasága van, s úgy találták hogy mindössze három más meg más színű ruhabelije van, hozzá illő harisnyával s kötővel; csak hogy ő oly ügyesen tudta ösz-

szevissza csereberélni, hogy ha már meg nem számlálták volna, az ember akár megesküdhett rá, van legalább is tiz különféle öltözete s kétannyinál is több kócsagtolla. Ne tartsák az urak hijáavaló szószaporitásnak hogy ennyit emlegetem ezt a ruhanevét; fontos szerepe van e történetben.

Oda szokott ülni rendszeren egy kőpadra, mely a piacon levő nagy nyárfa alatt áll, s ott tartott bennünket szóval, úgy hogy mind szájátva hallgattuk a mit hős tetteiről mesélt. Nincs a föld kerekégén ország a hol ő ne járt, sem egyetlen csata melyben ő részt ne vett volna; több mórt a más világra küldött mint a hány Maroccoban és Tunisban összevéve van, s a mint mondá, több párbaja volt mint Gante y Lunának, meg Diego Garcia de Paradisek s más ezer bajnoknak a kiket elősorolt, s a mely tusakodásokban mindig ő lett a győztes, a nélkül hogy neki csak egy haja szálát is meggörbítették volna. Máskor meg sebhelyeit mutogatta meg, a miket ugyan nem lehetett tisztán kivenni, de ő elhitette velünk hogy mindannyi puska lövés okozta egyik-másik összezapás meg csetepaté alkalmával. Végre a falubélieket, a kik pedig egészen egyszörűek voltak vele, páratlan kevélységgel csak lenézte, s azt mondá, hogy neki karja az atyja, tettei a rokonsága s hogy katona lévén maga a király se különb nálánál. Szemtelenségéhez még az is járult, hogy valami kicsit értett a zenéhez is, úgy a hogy nyekgette a gitárt, bárha olyan is találkozott a ki azt mondta róla

hogy a hangszer szinte beszél ujjai alatt. Ezzel azonban még nem meritettem ki minden jeles tehetsége elősorolását, mert ráadásul még verseket is fāragott, úgy hogy akármi ostobaság történt is a faluban, ő mindjárt csinált rá másfél mérföld hosszú román-czot. Ezt a katonát tehát, a kit ime lefestettem, ezt a Vicente de la Rocat, ezt a hőst, ezt a gavallért, ezt a zenészt, ezt a költőt egyszer meglátta, s azután mind sűrűbben el-el nézegette a mi Leandránk házuk egy ablakából mely a piacra nyílt. Beleszeretett a czifra ruhájába, egészen odáig lett románcaizától, miket a katona husz példányban is szétszotogatotott valahányat csak összeábdált; hírét vette ama hős tetteknek is, miket a legény magáról elbeszēlt; egy szóval, az ördög úgy rendelte, hogy a leány belebolondult a fiuba, még előbb semmint ennek csak esze ágába is jutott volna hogy szemét rá vesse. Minthogy pedig a szerelem körül semmi se könnyebb mint boldogulni akkor a mikor a leány maga is hajlandó, Leandra és Vicente csakugyan igen könnyen módját ejtették a találkozásnak. S előbb, semmint a sok kérő közül csak egyetlen egy is megálmotda volna hogy mi történik, már meg is történt, hogy a leány szeretett kedves atyja házából (melyben anya nem volt már) szépen elillant s megszökött a faluból a katonával, a ki ebben az egy esetben csakugyan nagyobb diadalt aratott mint a többiben valamennyiben a mennyit csak maga felől híresztelt.

Az egész falu alig tudott hova lenni csodál-

kozásában, de általában mind azok is, a kik a dolgot hirül vették; én egészen oda lettem, Anselmonak megállt az esze, az apja alig tudott hova lenni bujában, a rokonság szörnyüködött, az előljáróság hozzálátott a kereséshez, s a poroszlók szanaszét mindenfelé. Az utakat elállták, kikutattak minden bokrot az egész környéken, s harmad napra megtalálták az elbódított Leandrát egy erdei barlangban, de már akkor egy ingre vetköztetve, s kifosztva minden pénzéből s drága ékszereiből a miket atyja házából magával vitt. Visszavitték mélyen megsomoritott atyjához, kikérdezték szerencsétlensége felől, s ő minden tartózkodás nélkül bevallotta hogy Vicente de la Roca csalta meg, a ki megigérte neki hogy nőül veszi, s rá vette szökjék meg hazulról, majd elviszi ő a világ legszebb, leggazdagabb városába Nápolyba. Ő, szerencsétlen, megcsalatott leány, hitt a legény szavának; megrabolta atyját, hozzá állt azon éjszakán a mikor oda haza már csak hült helye volt; Vicente pedig egy vadon erdőségbe vitte s abba a barlangba zárta a hol rá akadtak. Azt is elmondta, hogy a katona nem fosztotta meg becsületétől, hanem a mi pénzbeli értéket magával vitt azt mind elrabolta tőle, őt pedig a barlangban hagyván, maga elszökött; ezen aztán az emberek megint nem gyöztek eléggé csodálkozni. Nehéz volt elhinnünk a mit a legény önmegtartóztatásáról mondott, de olyan komolyan állította, hogy az elébb vigasztalhatatlan atya végre megnyugodott, s oda se nézett azoknak az elrabolt kincseknek, csak

hogy meghagyták leányánál azt az egy drágaságot, a mely ha elvész, semmi remény többé hogy valaha még vissza lehessen szerezni. Még az nap, mikor Leandra megkerült, atyja egyszersmind el is távolította szemeinkből, ugyanis egy a szomszédságban fekvő város zárdájába vitte, s be akarta várni, hadd osszlassa el az idő valamennyire azt a rossz hirt melybe leánya jutott. Leandra zsenge kora mentségül szolgált hibájának legalább azok előtt, a kiket nem igen érdekelt hogy ártatlan-e vagy sem; azonban azok, a kik tudták hogy milyen okos, eszes leány, azok az elkövetett hibát nem tulajdonították tudatlanságának, hanem inkább könnyelműségének és az asszonyi rend vele született gyarlóságának, mely rendszeren meg gondolatlan és balgatag szokott lenni.

A mint Leandrát elzárták, Anselmo elvesztette szeme világát, legalább nem volt semmi, a mire örömmel tudott volna tekinteni; előttem is elhomályosodott a világ, s nem találtam sehol fényt mely olyan tárgyhoz vezessen a melyen csügghessek. Leandra távollétével versenyt nőtt szomorúságunk, fogyott türelmünk, átkoztuk a katona cziczomáját s kárhoztattuk Leandra atyjának vigyázatlanságát. Végre Anselmoval együtt arra tökéltük el magunkat, hogy oda hagyjuk a falut s ide telepszünk ebbe a völgségbe, a hol ő nagy számu juhnyáját legelteti, én meg szintén jó csomó kecskémet őrzöm, s itt töltjük életünket a fák között, szabad folyást engedünk szívünk érzelmeinek, s majd éneken magasztaljuk

vagy vádoljuk Leandrát, vagy magányos egyedüliségben sóhajtozunk s bocsátjuk keserves panaszainkat az ég felé. A mi példánkat Leandra kérői közül sok más is utánozta, ide jöttek e vadonságba, s ugyan abban foglalatosak a miben mi, s oly sokan vannak, hogy az ember hajlandó lehetne azt gondolni, ez a tájék valóságos pásztori Arkádiává lett, ugy tele van pásztorokkal és karámokkal, s nincs egy olyan része a hol a szép Leandra neve ne hangzanék. Az egyik átkozza, s elmondja csapodárnak, könnyelműnek, becstelennek; amaz kárhoztatja hiszékenységét s gyarlóságát; egyik mentegeti s megbocsát neki; másik védi is, vádolja is; ez szépségét dicsőíti, amaz tagadja erényes voltát; egy szóval mind valamennyi becsmérli, mind valamennyi imádja, s balgatagságuk odáig terjed, hogy van a ki közönyösségéről panaszkozik, pedig nem is volt vele soha beszédes, a másik meg jajgat s a leggyötrelmesebb feltékenység kinozza, a mire pedig a leány senkinek okot nem szolgáltatott, mert, a mint már említettem, előbb tudtuk meg hogy hibás mint azt hogy szerelmes. Nincs olyan szirtheadék, nincs olyan patak-part, nincs olyan fa-árnyék a melyet valami pásztor ne tartana elfoglalva a ki ott sirja el panaszát a levegőégnek; a viszhang mindenütt a Leandra nevét veri vissza, a hol csak viszhang képződhetik. Leandra nevét hangoztatják a hegyek, Leandra nevét mormolják a patakok, Leandra varázsolt és büvölt le mindnyájunkat, a kik reménylünk reménytelenül, és rettegünk a nélkül hogy tudnók mitől kell retteg-

nünk. Valamennyi megháborodott között úgy látszik az én vetélytársam Anselmo vesztette el az eszét legjobban, a kinek pedig legtöbb volt, mért hábár oly sok mindenféléről panaszkodhatnék, egyedül arról panaszkodik hogy a leány távol van, s egy cithera hangjánál, melyet bámulatosan tud pengetni, olyan dalokban kesereg, melyek elegendő bizonytságot szolgáltatnak szép eszéről. Én részemről könnyebb nyomon járok, s azt hiszem hogy helyesebben is: én csak átkozom az asszonyi rend könnyelműségét, állhatatlanságát, kétszínűségét, szőszegését, hűtlenségét s végre meggondolatlanságát, a mely szerint nem tudják hogy szívöket és hajlandóságukat kinek kell ajándékolni. Ezért intéztem, uraim, ehhez a kecskéhez is azokat a szavakat s kifakadásokat mikor ide toppantam; mivelhogy nőstény, nem beesülöm sokra, bárha ritkítja párját egész nyájamban. Ez az a történet a melyet el akartam beszélni. Ha az elbeszélésben nagyon is bőbeszédű voltam, nem leszek szűk marku ha valamivel szolgálatukra lehetek. Karámom csak itt van a szomszédságban, van ott friss tej, s igen jó ízű sajt és sok mindenféle gyümölcs, szemnek, szájnak egyaránt kellemesek.

LII. FEJEZET.

Azon tusakodásról melybe Don Quijote a kecskepásztorral keveredett, valamint a vezeklőkkel történt rendkívüli kalandról, melynek véres verejtékével vetett szerencsés véget.

A kecskepásztor elbeszélése nagy mértékben megnyerte az egész hallgatóság tetszését. Főkép a kanonok gyönyörködött benne nagyon, a ki nem győzte csodálni mily ügyesen volt az egész előadva, mintha nem is valami műveletlen kecskepásztor, hanem művelt udvaronc mondta volna el. Meg is jegyezte, hogy a lelkész csakugyan jól eltalálta hogy az erdőkben is nevelkednek tudósok.

Mindnyájan felajánlák szolgálatukat Eugenionak, de senki nagyobb készséggel mint Don Quijote, a ki így szóla hozzá :

— Igaz lelkemre mondom, kecskepásztor atyámfia, ha abban az állapotban volnék, hogy valami kalandba vághatnék, rögtön, de rögtön utra kelnék, kegyelmed érdekében, s kiragadnám Leandrát a zárdából (a hol kétségkívül saját akarata ellenére tartják fogva), ki én, ha maga a fejedelemasszony vagy akárki a világon állna is ellen, s karjai közé vezetném kegyelmednek hogy bánják vele kénye-kedve szerint, tennem pedig ezt egészen a lovagság törvényei értelmében, melyek azt parancsolják, nem szabad eltérni, hogy valamely hajadon bármi sérelmet

szenvedjen. De bizom a felséges istenben, hogy az egyik ármányos varázslónak nem lehet annyi hatalma, hogy a másik jobb indulatu varázsló le ne győzhethné, s így ezennel felajánlom szolgálatomat és segítségemet, a mire hivatásom kötelez is, s a mi nem egyéb mint a gyengéket és szükségben szenvedőket gyámolítani.

A kecskepásztor rá nézett, s a mint szemügyre vette Don Quijote nyavalyás külsejét s ábrázatát, nagyot bámult rajta s oda szólt a szomszédságában lévő borbélyhoz :

— Ki ez az ember, uram, a ki színre, szóra ilyen csodálatos ?

— Ki volna más, viszonzá a borbély, mint a nagy úrú Don Quijote de la Mancha, a sérelmek megtorlója, a ferdeségek helyreigazítója, a szűzek védője, az óriások rettentője és a csaták győzője.

— Hisz ez épen úgy hangzik, viszonzá a kecskepásztor, a mint a lovag regényekben szokott irva lenni, a hol ilyesmiket cselekesznek mint uraságod erről az emberről mondja, ámbár azt hiszem vagy kegyed tréfál vagy pedig ennek a nemes urnak üres a koponyája.

— Szentelen siheder ! kiálta fel Don Quijote e szavakra, üres bizony a te koponyád, míg az enyim jobban teli van mint az a te beste-lélek szajha anyád volt, a ki e világra hozott ; s e szavaknál felkapott egy jó darab kenyeret s úgy vágta a kecskepásztor képibe hogy az orra egészen belapult.

De a kecskepásztor se vette a dolgot tréfára, hanem a mint látta milyen komolyan neki estek, ő se törődött aztán se a szőnyeggel, se az asztalterítővel, se senkivel a kik ott ebédeltek: neki rontott Don Quijotének, mind a két markával torkon ragadta, s bizonyosan megfojtja ha Sancho Panza abban a nyomban ott nem terem s bele nem kapaszkodik vállába s magával nem rántja az asztalra, összetörve a tányérokát, rapittyává zuzva a csészéket s feldöntögetve és szanaszét szórva mindent a mi az asztalon állt. Alig hogy szabadnak érezte magát Don Quijote, tüstént neki esett megint a kecskepásztornak, a kit Sancho Panza már emberül megrakott, ugy hogy egész arcza vérbe volt keverve, s a ki most négykézláb csuszkált valami kés után az asztalról hogy véres boszút állhasson. Ebben azonban a kanonok és a lelkész megakadályoztatták; de a borbély ugy intézte, hogy Don Quijote valami módon megint a kecskepásztor alá került, a ki aztán zudított is alá olyan ökölcsapás záport, hogy a szegény lovag arcza ép ugy vérben ázott mint az övé.

A kanonok és a lelkész majd megpukkadtak nevettökben, a poroszlók ugráltak örömben s ugy uszították a tusakodókat egymásra mint a kutyákat szokták mikor egymással marakodnak. Csak az egy Sancho Panza volt közel a kétségbeeséshez, minthogy nem tudta magát kiragadni a kanonok egyik szolgájának kezei közül, a ki nem eresztette ura segítségére.

A mint ekkép, a két öklözön kívül kik egymást döngették, a többiek mind legjavában mulattak, egyszerre csak olyan szomorú trombitaszó csapódott fülökbe, hogy mindnyájan azonnal arra fordultak a merről e hangot hallották. De senkit sem nyugtalanított e trombitaszó inkább mint Don Quijotét, bárha vérben-fagyban ott keczmergett is rettentő boszúságára a kecskepásztor alatt, a miért is így szólott :

— Atyámfia, eleven ördög, mert okvetetlenül annak kell lenned minthogy erőd és bátorságod az enyimet legyőzte, kérlek, kössünk fegyverszünetet ha csak egy órára is, mert az a gyászos trombitaszó mely fülünkbe hangzik úgy látszik valami új kalandra szólít engemet.

A kecskepásztor, a ki egyaránt belefáradt már mind a dögönyözésbe mind a dögönyöztetésbe, csakugyan abba is hagyta tüstént, Don Quijote pedig talpra állt, s ő is arra fordult a merről a hangot hallották, s látta hogy egy halomról sok ember vonul le felé, fehérbe öltözve mint a bucsusoknál szokás.

Az eset az volt, hogy ebben az esztendőben a fellegek megtagadták a harmatozást a földtől s az egész környék minden faluja processiot tartott, vezekléssel, imádsággal könyörögve istenhez, nyissa meg kezeit irgalmasan és adjon esőt. Ezen célból az egyik közel falu népe most is processioval indult egy kegyes remetéhez, a ki e völgyiség egyik dombos helyén tartózkodott.

Mihelyt Don Quijote a bucsusok különös öltö-

zetét megpillantotta, a nélkül hogy eszébe jutott volna hogy ilyen menetet látott már ezelőtt is akár hányszor, azonnal azt képzelte hogy ez megint újabb kaland s mint kóbor lovagnak egyedül neki áll tiszteben ebbe bele bocsátkozni. Képzelődesében még jobban megerősíté az a körülmény, hogy a bucsusok egy fátyollal leborított szent képet vittek magokkal, melyre ő hamarjában azt sütötte rá, bizonyosan valami előkelő kisasszony a kit ezek a gyáva, silány gonosztévők erőszakkal visznek magokkal.

Alighogy ez a gondolat eszébe ötlött, nagykönynyen egyszerre ott termett a legelésző Rocinantenál, a nyeregkápáról lekapta a kantárt és paizsát, s a lovat abban a nyomban felkantározta. Sanchotól most kardját kérte, Rocinantera felpattant, pajzsát karjára füzte s a jelenlevőkhez nagy fenhangon e szavakat intézé:

— Most látja meg rögtön e díszes társaság, mily szükséges hogy legyenek e földön lovagok, kik a kóbor lovagság tisztét gyakorolják; rögtön meglátják önök, ismétlem, amaz elfogott derék urnő megszabadításából, vajon tisztelet illeti-e a kóbor lovagokat?

S e szavaknál bokájával oldalba nyomta Rocinantét, mert sarkantyuja most nem volt, s neki rontott a bucsusoknak poroszkálva, mert hogy Rocinante valaha vágatva száguldott volna, sehol sem olvasható ez egész igaz történetben. A lelkész, a kanonok s a borbély mindent elkövettek ugyan hogy visszatár-

tóztassák, de biz az nem sikerült, valamint Sancho kiáltozásának sem a ki így szólott :

— Hová megy, señor Don Quijote? Micsoda ördög bujt a keblébe, a melyik arra izgatja hogy katholicus vallásunk ellen törjön? Nem látja-e, a mennykőbe is, hogy processio meg bucsusok, az a kisasszony meg a kit az állványon visznek a boldogságos, szeplőtelen szűznek képmása. Gondolja meg mit cselekszik, mert most az egyszer igazán el lehet mondani, vakon rohan a veszedelembé!

De híjába fárasztotta magát Sancho, mert gazdája oly határozottsággal törtetett a beburkoltak felé a lefátyolozott kisasszony megszabadítására, hogy se látott se hallott, de még ha hallott volna is, vissza nem tér ez egyszer, maga a király legyen bár a ki parancsolja.

Oda ért a processiohoz, Rocinantet megállítá, a ki már maga is kívánczozott egy kis megpihenésre, s ingerült és nyers hangon rivalt az emberekre :

— Bizonyosan azért burkoltátok be arczotokat, mert valami roszban töritek fejeteket; megálljatok és hallgassátok meg a mit mondani szándékozom.

Legelőször is azok álltak meg, a kik a képet vitték. S a mint a litániát énekelő négy klerikus közül az egyik a Don Quijote különös öltözetét, Rocinante vézinaságát s a sok egyéb nevetséges körülményt meglátta s szemügyre vette, így szóla hozzá :

-- Kedves atyámfia, ha valamit akar mondani,

mondja hamar, mert ezek a jó emberek itt mögöttünk meg akarják magokat ostorozni s mi nem állhatunk meg, de nincs is rá okunk hogy megálljunk akármit is meghallgatni, ha csak oly rövid nem hogy egy pár szóval el lehet mondani.

— Elmondom én egyetlen egygyel is, viszonzá Don Quijote, az pedig ebből áll: bocsássátok tüstént szabadon ezt a szép kisasszonyt, kinek könyei és szomorú arca eléggé bizonyítják hogy akarata ellenére hurezolja magatokkal s valami főben járó gonoszságot követtetek el ellene. Én pedig, a ki azért vagyok e világon, hogy az ilyes séreimeket megtoroljam, nem fogom megengedni hogy csak egy lépést is tegyetek előre mindaddig, a mig néki óhajtott szabadságát illendőkép vissza nem adtátok.

Ezen szavak hallatára a körülállók mind tudták hányat ütött az óra s hogy Don Quijote bizonyosan meg van bolondulva, úgy hogy azonnal hangosan fel is kaczagtak; nevetésök azonban olaj volt Don Quijote haragjának tüzére, a ki csakugyan egy szót se szolt többet, hanem kardot rántott és neki rontott az állványnak. A vivők egyike pajtására bizta a maga terhét, maga pedig egy villanyéllal vagy doronggal, melyre pihenés alkalmával az állványt támasztották, ellene szegült Don Quijoténak, s felfogta a lovag csapását, mely a villanyelet ketté törte; a kezében maradt darabbal azonban az ember olyan derekas ütést teremtett oda Don Quijote vállára, a kardforgató oldalon, melyet a pajzs a nyers erő elől el nem fed-

hetett, hogy a szegény Don Quijote egyszerre a földre terült. Sancho Panza, a ki lélekszakadva rohant volt nyomába, esnilátván gazdáját, messziről rá kiáltott már haragosára, meg ne üsse még egyszer, mert ez egy szegény elbűvölt lovag, a ki soha életében rosztat nem tett senkinek a világon. Azonban a parasztot nem a Sancho kiáltozása tartóztatta vissza a második ütéstől, hanem az hogy Don Quijote se kezét se lábát meg se billenti; szentül hitte hogy agyon ütötte, a miért is hosszú ruháját egész övig felkapta s olyan futásnak kerekedett a mező felé mint valami zerge.

Ez alatt Don Quijote társai is mind oda érkeztek; hanem a mint a bucsusok meglátták hogy feléjük rohannak, s közöttük a nyíllal fegyverzett poroszlókat, attól tartottak hogy itt hiba lesz a dologban, s egy csoportba tömörültek mind a szent kép köré. Fejökre huzzák kámzsájokat, ostoraikat erősen markukba szoríták, a klerikusok meg a viasz gyertyákat, s így várták be az ostromot, arra lévén eltökélve, hogy védelmezik magokat, de még ha lehet, meg is támadják azokat a kik rájuk rontanak.

A sors azonban szerencsésebben intézte el a dolgot mint előre sejteni lehetett, mert Sancho egyebet se tett csak ráborult gazdájára s a világ legsiralmasabb de egyszersmind legnevetségesebb panaszára fakadt, mert azt hitte hogy csakugyan meg van halva. A lelkészre a processioval jövő másik lelkész ráismert, s a két egyházi férfiú ismeretsége mind a két tábor ijedelmét csakhamar lecsillapította. Az

első lelkész egy-két szóval elmondta micsoda bajban szenved Don Quijote; a mire aztán mind a pap, mind a vezeklők egész csoportja oda sietett a szegény lovaghoz, megtudni ha csakugyan meg van-e halva, s Sancho Panza jajkiáltását hallották, ki nagy sirás között így kesergett:

— Oh te virága a lovagságnak, hogy egyetlen egy dorongütés vetett véget munkásságban töltött életed pályájának! Nemednek büszkesége, dísze és dicsősége te egész la Manchának, de még az egész világnak is, a mely a te távoztoddal tele lesz már eztán gonosztévőkkel, a kiknek nem kell többé tartaniok attól hogy gonosz tetteikért valaki megbüntesse! Oh bőkezűebb te a világ minden Nagy Sándoránál, a ki csak mindössze nyolcz hónapi szolgálatomért a legszebb szigetet akartad nékem adni, a melyet a tenger valaha környezett és kerített. Oh te alázatos a kevélyek közt, kevély az alázatosak közt, bátor a veszedelemben, türelmes a sérelmekben, tiszta hű szerető, a jók utánzója, a rosszak ostora, ellensége a gonoszoknak, egy szóval te kőbor lovag, a mivel mindent kimondtunk a mit csak lehetett!

Sancho szavaira és nyögésére Don Quijote újra föleszmélt s legelső szava is az volt:

— Az a ki távol van tőled, legédesebb Dulcinea, mind ezeknél a mostaniaknál sokkal nagyobb nyomoruságokra van kárhozthatva. Segíts fel, barátom, Sancho, az elbűvölt szekérrre, mert nem tudnék meg-

ülni Rocinante nyergében, úgy össze van zuzva a jobb vállam.

— Szivesen, kedves jó uram, viszonzá Sancho, s jerünk haza a mi falunkba e jó urak társaságában a kik nagyságod javát akarják, ott aztán majd ki-eszeljük, hogyan induljunk utra harmadszor is, hogy nagyobb sükerrel és szerencsével járassunk.

— Jól mondd, Sancho, jegyzé meg Don Quijote, s igen okosan teszszük ha bevárjuk a mig a csillagzatok káros befolyása eloszol, a mely most uralkodik.

Mind a kanonok, mind a lelkész, de meg a borbély is nagyon helyeselték e szavait, s miután jól mulattak Sancho Panza együgyűségén, Don Quijotet megint feltették a szekérre azon módon a mint előbb jött. A bucsusok rendbe szedték magokat s tovább folytatták utjokat; a kecskepásztor bucsut vett mindnyájoktól; a poroszlók nem akartak tovább menni, s így tehát a lelkész kifizette nekik a mivel tartozott. A kanonok megkérte a lelkészt, tudósítsa majd valamikor, kigyógyult-e Don Quijote a hóbertosságból vagy még tovább is sinlődik benne, s ezzel aztán ő is elbucsuzott és folytatta a maga utját. Egy szóval mindnyájan elosztak s távoztak, úgy hogy csak a lelkész, a borbély, Don Quijote és Sancho Panza maradtak már a tett helyen, meg a jó Rocinante, a mely mind annak a mi körülötte történt, ép oly türelmes szemlélője volt mint gazdája.

A szekeres befogta ökreit, egy pár csomó szé-

nát adott Don Quijote alá s aztán a megszokott lassúsággal indult utnak arra felé a merre a lelkész parancsolta. Hatod napra szerencsésen meg is érkeztek Don Quijote falujába, hova épen déltájban vonultak be, s esetleg épen vasárnap, mikor az egész lakosság ott volt a piacon, melynek kellős közepén kellett a Don Quijote szekérének áthaladnia. Minden lélek oda tódult csodájára, mit hoznak ezen a szekéren, s mikor rá ismertek földijökre, alig tudtak hová lenni bámultokban; egy fiatal gyerkőcz pedig tüstént haza szaladt hirt adni a gazdaasszonynak meg a lovag unokahugának, hogy nagybátyját és gazdáját hozzák sápadtan és halványan, egy oldalköz szénára fektetve ökrös szekéren.

Szörnyűség volt még csak hallani is, milyen keserves jajgatásra fakadt ez a két jó lélek, hogy ütötték, pofozták magokat, s hogyan átkozták ujfent azokat a kárhuzatos lovagregényeket, a mi aztán akkor megint ismétlődött mikor Don Quijotet a kapun át bevonulni látták.

Haza jöttök hírére Sancho Panza felesége is oda sietett, a ki tudta már hogy férje a lovaggal együtt ment el fegyverhordozója gyanánt. Alig hogy meglátta Sanchot, első kérdése is az volt, nem történt-e valami baja a szárnak? Sancho azt felelte, jobb bőrben van mint a gazdája maga.

— Hála a jóságos istennek, hogy ilyen irgalmas kegyelmes volt hozzám! mondá az asszony. Hanem hát, mondja csak kegyelmed, lelkem uram, mit

takarított meg a fegyvernöki szolgálatából? Milyen szoknyát hozott nekem? Hát a gyerekeknek milyen cipőcskéket?

— Nem hoztam én semmi ilyest, édes feleségem, viszonzá Sancho, hanem hoztam olyasmit, a mi sokkal becsesebb és értékesebb.

— Annak igazán lelkemből örülök, jegyzé meg az asszony; de hát mutassa meg már, hadd lássuk mi az a sokkal becsesebb meg értékesebb; ugy szeretném már látni, hadd viduljon fel a szivem, ugy is olyan szomorú, ugy is olyan vigasztalhatatlan voltam azon az egész örök életen keresztül a mig kegyelmed oda járt.

— Oda haza majd megmutatom, viszonzá Sancho, most pedig maradj veszteg, s ha isten is ugy akarja hogy még egyszer utra keljünk kaland-keresni, nem sokára azon veszed magad észre, hogy én gróffá lettem vagy valami sziget kormányzójává, még pedig nem olyas pity-poty szigetévé, hanem olyané mint annak a rendje.

— Adja isten hogy ugy legyen, kedves uram, mondá az asszony, ugyancsak nagy szükségünk is van ám rá. Hanem mondja csak, mi is az a sziget, mert én igaz lelkemre nem tudom.

— Nem is való számárra bársony nyereg, jegyzé meg Sancho Panza, annak idejében majd meglátod, asszony, s szemed szád eláll, ha majd alattvalóid nagyságos asszonynak szólitanak.

— Mit nem mondasz, Sancho! Nagyságos

asszonynak! Szigetek, alattvalók?! kiálta fel Juana Panza, a mint Sancho feleségét hívták, nem mintha talán rokonok voltak volna, hanem mivel la Manchában az a szokás, hogy a nőket férjök vezeték nevééről nevezik.

— Ne akarj mindent egyszerre megtudni, Juana; elég ha én mondom hogy úgy lesz, most aztán fogd be a szádat. Csak annyit akarok még is hamarjába mondani, nincs a világon semmi kellemesebb mint ha az ember köz tiszteletben álló fegyvernőke lehet valami kóbor lovagnak, a ki kalandokat hajhász. Igaz, hogy az ilyen kalandok nagy része nem üt olyan jól ki mint az ember szeretné, mert száz közül kilenczvenkilenczen rajta veszt. Tapasztalásból tudom, mert egyszer meghintáltak, másszor megdöngettek; hanem mind a mellett mégis csak kellemes a süker reményében hegyen-völgyön átkelni, sűrű erdőkben bolyongani, szirteket mászni, kastélyokba belátogatni, vendéglőkben megszállni, s élni az embernek kénye-kedve szerint, s nem fizetni mégis senki fiának egy fityinget se.

A míg Sancho Panza és Juana Panza ezt a beszélgetést folytatták egymás között, az alatt a gazdasszony és a leányka, a kik Don Quijo tét gondviselésök alá vették, levetköztették a lovagot s lefektették szokott ágyába. Nagy szemeket meresztett rájok, de sehogy se tudta magát tájékozni hol van. A lelkész nagyon szívére kötötte a leánykának, hogy a mint csak isten tudniok adta úgy viseljék gondját és szem-

mel kísérik hogy ujra el ne illanjon, s nagyobb igazság okáért elmondta hogy mennyi fáradságukba került a mig haza hozhatták. Erre aztán a két fehér cseléd megint ujra rá kezdte a jajveszéklést, szidták megint a lovag-regényeket, s kérve kérték az eget, taszítsa a pokol fenekére mind azokat a kik ennyi hazugságot és ostobaságot összefirkáltak. Attól féltek és rettegtek, mihelyest bátyjok és gazdájok jobban lesz, egyszer majd megint csak kereket old — a mi egyéb iránt valóban ugy is történt a hogy képzelték.

Azonban e történet feljegyzője, daczára annak, hogy a legnagyobb kíváncsisággal és gondossággal kutatta is ama hős tetteket melyeket Don Quijote harmadik utra kelése után vitt véghez, semminek se tudott nyomára jutni, legalább olyan iratokból nem, a melyeket hiteleseknek lehetne tartani. Egyedül a la Mancha emlékezetében maradt fen annak hire hogy Don Quijote hazulról történt harmadik távozása alkalmával Zaragozába ment a hol egy némely nevezetes tornában vett részt, melyet e városban tartottak, s ott olyas dolgok történtek vele, melyek méltók valának bátorságához és jeles elméjéhez. Arról sem tudhatott meg semmit, milyen véget ért s hogyan halt meg a lovag, s egyáltalában nem is hallhatott vagy értesülhetett volna semmiről, ha a jó szerencse egy öreg orvossal össze nem hozza, a ki egy bádog szelenczét tartogatott, melyet állítása szerint egy régi remetelak romjai között találtak, mikor ezt ujra felépítették. Ebben a szelenczében holmi pergame-

nekre akadtak, melyekre gót betűkkel ugyan, de spanyol nyelven irt versek valának feljegyezve, mik Don Quijote számos hős tettéről szólottak s megemlékeztek Dulcinea del Toboso szépségéről, Rocinante alakjáról, Sancho Panza hűségéről s magának Don Quijotének temetéséről különféle siriratokkal s életét és erényeit magasztaló költeményekkel egyben. Azokat a mik még olvashatók s kibetűzhetőek valának, ez uj és hallatlan történet hiteles írója ide igtatja. A mely szerző ama roppant fáradsága fejében melylyel la Mancha minden levéltárát össze-vissza kellett kutatnia míg e történetet napvilágra hozhatta, nem is kér olvasóitól egyéb jutalmat annál, adjanak neki is annyi hitelt, a mennyit az okos emberek a lovag-regényeknek szoktak adni, miket a világ oly nagyra becsül. Ezzel gazdagon ki lesz elégitve s megjutalmazva, egyszersmind arra is felbuzdítva hogy keressen és gyűjtsön ujabb adatokat, mik ha nem lesznek is oly hitelesek, legalább még is épen oly elmések és mulattatók.

Az első szavak, melyek a bádog szelenczében talált pergamenen írva voltak, így hangzottak:

Argamasilla, la Mancha városának akademikusai a hős Don Quijote de la Mancha életéről és haláláról hoc scripserunt:

El Monicongo *) argamasillai akademikus Don Quijote temetésére.

Sir-irat.

Az a kopasz, kinek több harczi díja
Disziti Manchát mint Jasoné Krétát,
Ki értelemből egy egész bokrétát
Viselt fejében, melynek semmi híja ;

Kinek hős karja bámulásra híja
Catay-tól kezdve mind egész Gaetát,
Ki a jövőnek úgy adá nevét át
Hogy az örök-dicsőséget kivíja ;

Ki bajnokabb volt minden Amadishál
És hirben a sok Galaort leverte,
S szerelme, karja mindent tulhaladt ;

S lön hiresebb a számos Belianishál,
Ki Rocinante hátán jára szerte :
Az nyugszik itt e hívös hant alatt.

Del Paniaguado argamasillai akademikus in laudem Dulcinea del Toboso.

Szonett.

Az a kit itt látsz, duzzadt halmu mellel
S meg van teremve minden tagja, képe :
Az Dulcinea, ő, Toboso szépe,
Kinek Quijote hódolt hő kebellem.

*) Ezen emlékverek szerzőinek nevei nem tulajdonnevek, hanem tréfás jelentésű más szavak, ugymint: monicongo = macskamajom ; paniaguado = kenyeres pajtás ; caprichoso = szeszélyes ; burlador = tréfás ; cachidiablo = ördögös.
Fordító.

Ezért barangolt szerteséjjel ottan
 Hol a Sierra ormi égbe néznek,
 S a Montielen, el, Aranjueznek
 Dús mezejéig, gyalog s fáradottan.

De — méne volt hibás! Oh szörnyü végzet
 Hogy, Mancha szépe, oly hamar bevégzed
 Legszebb korodban ifju éltedet.

És hősöd is, nevét bár óvja márvány,
 Szerelmitől megfosztva, búban, árván
 Olyan sok és nehéz kint szenvedett.

**Del Caprichoso argamasillai tudós akademikus
 Don Quijote de la Mancha lovának, Rocinantenak
 dicsőítésére.**

S z o n e t t.

A büszke gyémánt trónus lépcséjén
 A melyre Marsnak véres talpa lép :
 A manchai, kiváló példakép'
 Letűzte zászlaját nagy vakmerőn.

S ott függ a pajzs, ott kardja a terembe'
 A melylyel ölt, ütött, döfött, kivégzett;
 Ujabb csodák! De miknek a művészet
 Az új lovaghoz új formát teremte.

Bármint dicsérje Gaula Amadist,
 Kitől olyan fény szálla Graeciára
 Mít nem homályosít el senki gáncsa :

Ma Don Quijote birja ama diszt
 Bellona udvarán, s e bajnokára
 Büszkébb magánál Gaulánál la Mancha!

Dicső nevét a feledés ne bántsa !
 Hisz Rocinant' is, a port rugva szóró,
 Sokkal jelesb mint Bayard s Brilladoro.

Del Burlador argamasillai akademikus Sancho Panzára.

Szonett.

Ez Sancho Panza : testre bár parányi
 Annál nagyobb belbecsre ; kész csoda !
 Hűbb, jámborabb fegyvernököt soha
 Nem fogsz, akár megesküdjem, találni.

Már-már gróffá lett volna hamarán
 Ha ellenségkép fölül nem kerül
 Az a silány kor, mely nem könyörül
 Se Sanchon ő magán, se szamarán.

Mert ő, a jámbor, (megbocsáss, való)
 Csacsin követte jámbor Rocinante
 S barangoló gazdája lépteit.

Oh e világ reménye mily csaló !
 Hogyan futottál e remény után te !
 S most ime por- s hamúkép nyugszol itt.

Del Cachidiablo argamasillai akademikus Don Quijote sírjára.

Sír-irat.

Itt nyugszik a hős lovag
 A kit elverték gyakorta
 S a kit Rocinante horda
 A mig kóboroltanak.

S ott közel gazdája mellett
 Sancho Panza, a bohó,
 Oly hű fegyverhordozó
 Hogy párját keresni kellett.

**Del Tiquitoc argamasillai akademikus Dulcinea
 del Toboso sírjára.**

Sir-irat.

Vég nyugalmat itt talál
 Piros-pozsgás Dulcinéa,
 Még őt is porrá tévé a
 Rút s iszonytató halál.

Nincs családján semmi folt;
 Úri nála test, szív, elme:
 Ó a nagy Quijot' szerelme
 S falva büszkesége volt.

Ezek voltak az elolvasható versek; a többieket, melyek betűit a moly összerágta, átadták egy akademikusnak, hogy fejtse meg rejtélyöket conjecturák által. S hire jár, hogy sok virasztás és sok munka árán ez csakugyan sükerült is neki, s hogy szándéka van közrebocsátani, Don Quijote harmadik utra kelésének reményében.

Forse altri canterà con miglior plettro.

(Vége az első résznek.)

AZ I. RÉSZ TARTALMA.

I. K Ö T E T.

	<i>Lap.</i>
Néhány szó Cervantes életéről és műveiről	1
Ajánlás	53
Előszó	55
1. <i>Fejezet.</i> Mely a hirneves lovag Don Quijote de la Mancha állását és életmódját tárgyalja	77
2. » Az elmés Don Quijote első kirándulása hazulról	86
3. » Melyben az lesz elmondva, mily különös módon ütötték Don Quijotet lovaggá	96
4. » Mi történt lovagunkkal miután a fogadóból eltávozott	107
5. » Melyben lovagunk szerencsétlenségének elbeszélése folytattatik	118
6. » Azon kedélyes és szigorú ítéletről, melyet a lelkész és a borbély a mi elmés lovagunk könyvtárában tartottak	125
7. » A mi lovagunk, Don Quijote de la Mancha második kirándulásáról	138
8. » Azon fényes sikerről, melyet a hős Don Quijote a szélmalom elleni rettenetes és minden képzelmet felülmuló kalandban aratott, több szerencsés eseménnyel egyben, a mik méltók a hűséges feljegyzésre	146

9.	<i>Fejezet.</i> Melyben a bátor vizcayi s a hős manchainak rettenetes párbaja véget ér és befejeztetik	160
10.	» Azon kedélyes párbeszédéről, melyet egymás között Don Quijote és fegyvernőke Sancho Panza folytattak	169
11.	» Mi történt Don Quijoteval a kecskepásztorok között	178
12.	» Mit beszélt el egy kecskepásztor Don Quijotenak s a többieknek	189
13.	» Marcela történetének vége s más egyéb események	199
14.	» Az elhunyt pásztor kétségbeesését tárgyzó költemény s más váratlan események	215
15.	» Azon gyászos kimenetelű kalandról mely Don Quijote s néhány istentelen yangües között történt	228
16.	» Mi történt az elmés lovaggal a fogadóban, melyet ő várkastélynak képzelt	240
17.	» Folytatása a számtalan viszontagságnak, miken a bátor Don Quijote s jó fegyvernőke keresztül mentek a vendéglőben, melyet ő szerencsétlenségére várkastélynak gondolt	253
18.	» Azon beszélgetésről, melyet Sancho Panza urával Don Quijoteval folytatott, s más egyéb elmondásra méltó kalandokról	268
19.	» Azon elmés beszélgetésről, melyet Sancho urával folytatott, s azon kalandról, midőn egy holttesttel találkoznak, valamint egyéb nevezetes eseményekről	285
20.	» Azon soha nem látott se nem hallott kalandról, melyet a hős Don Quijote de la Mancha szerencsésebben átélt a világ akármelyik leg-hiresebb lovagjánál.	298

21.	<i>Fejezet.</i>	Azon nevezetes kalandról, melyben Mamb- rin sisakja esett drága zsákmányul, s más egyebekről a mik győzhetetlen lovagunkkal történtek	320
22.	»	Hogyan adta vissza Don Quijote számos sze- rencsétlennek szabadságát, a kiket erőnek erejével oda vittek hová menni nem aka- rának	339
23.	»	A mi a hirneves Don Quijoteval a Sierra Morenában történt, a mi egyike a legrend- kívülibb kalandoknak melyek ez igaz törté- netben foglaltatnak	357
24.	»	A Sierra Morenában történt kaland foly- tatása	377
25.	»	Azon rendkívüli eseményekről a mik a bátor manchai lovaggal a Sierra Morenában tör- téntek, valamint azon vezeklésről melylyel Beltenebrost utánozta	391
26.	»	Folytatása Don Quijote szerelmi vezeklésé- sének a Sierra Morenában	419
27.	»	Hogyan sikerült a lelkész és a borbély terve, más nevezetes eseményekkel egyben, melye- ket e magasztos történetben érdemes fölem- líteni	433

II. KÖTET.

28.	<i>Fejezet.</i>	Azon váratlan és örvendetes kalandról mely a lelkészszel és a borbélylyal ugyancsak e hegységben történt	2
29.	»	Azon mulattató cselszövény tervezéséről s kivitele módjáról a melylyel szerelmes lova- gunkat szigorú vezekléséből ki akarták ra- gadni	29

30.	<i>Fejezel.</i>	A szép Dorottyá eszes voltáról s több kelle- mes és mulatságos dologról	50
31.	»	Azon mulatságos beszélgetésről melyet Don Quijote s fegyvernöke Sancho Panza folytat- tak egymás közt, úgy szintén egyéb fontos ese- ményekről	69
32.	»	Mi történt Don Quijote egész csapatával a vendégfogadóban	85
33.	»	Az oktalan kíváncsi. Beszély.	97
34.	»	Az oktalan kíváncsirról szóló beszély foly- tatása	130
35.	»	Azon vakmerő és rettenetes viadarról melyet Don Quijote néhány vörös-boros tömlő ellen folytatott; egyszersmind az oktalan kíván- csiságról szóló elbeszélésnek vége . . .	163
36.	»	Ujabb rendkívüli események a vendéglőben	177
37.	»	A nagyhirű Micomicona herczegnő történeté- nek folytatása s egyéb mulatságos kalandok	194
38.	»	Don Quijote érdekes előadása a fegyvervise- lésről és a tudományokról	212
39.	»	A rabszolga elbeszéli élete folyását . . .	219
40.	»	A rabszolga történetének folytatása . . .	232
41.	»	A rabszolga történetének folytatása . . .	252
42.	»	Arrul szól hogy mi történt tovább még a fogadóban, úgy szintén sok egyéb tudomásra méltó eseményről	284
43.	»	Az öszvérhajcsár mulattató története, egyéb különös eseményekkel egyben mik a fogadó- ban előfordultak	296
44.	»	A fogadóban történt hallatlan események folytatása	312

45.	<i>Fejezet.</i>	Mely egészen hiven elmondja hogyan történt a Mambrin sisakja s a szamár-nyereg vitás kérdésének eldöntése, más egyéb nevezetes kalandokkal egyben	327
46.	»	A poroszlókkal történt emlékezetes kalandról s a mi jó lovagunk Don Quijotének rettentő haragjáról	339
47.	»	Milyen különös módon szállították tova az elbűvölt Don Quijote de la Manchát, ugy szintén más egyéb nevezetes események . .	353
48.	»	Melyben a kanonok folytatja a lovagregényekről szóló értekezését, egyéb, az ő értelmességéhez méltó tárgyakkal egyben . .	369
49.	»	Azon elmés párbeszédről melyet Sancho Panza gazdájával Don Quijoteval folytatott	382
50.	»	Azon tudományos párbeszédről melyet Don Quijote a kanonokkal folytatott, valamint egyéb eseményekről	393
51.	»	Arról szól mit a kecskepásztor beszélt azoknak a kik Don Quijotet vitték	404
52.	»	Azon tusakodásról melybe Don Quijote a kecskepásztorral keveredett, valamint a vezeklőkkel történt rendkívüli kalandról, melynek véres verejtékével vetett szerencsés véget.	413

